

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDERSENIANA

UDGIVET AF

H. C. ANDERSEN SAMFUNDET

UNDER REDAKTION AF

Museumsinspektør *CHR. M. K. PETERSEN*

H. C. ANDERSENS HUS, ODENSE

VOL. V-VI

H. C. ANDERSEN PAA
HOLSTEINBORG

KØBENHAVN

LEVIN & MUNKSGAARD • EJNAR MUNKSGAARD

1938

Copyright 1938
by
H. C. Andersen Samfundet, Odense

Printed in Denmark

**FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

H. C. ANDERSEN PAA HOLSTEINBORG

BLADE
AF ET VENSKABS HISTORIE

VED

H. TOPSØE-JENSEN

KØBENHAVN

LEVIN & MUNKSGAARD · EJNAR MUNKSGAARD

1938

*Udgivet med Understøttelse af
Lensgreve B. Holstein Holsteinborg, Odense Byraad,
den Raben-Levetzauseke Fond og
C. W. Strandes Legat.*

FORORD

Initiativet til Udsendelsen af nærværende Skrift skyldes Lensgreve **BENT HOLSTEIN HOLSTEINBORG**, der har stillet Brevvekslingen mellem H. C. Andersen og Grevinde Mimi Holstein til Raadighed for »Anderseniana«, ydet rundhaandet økonomisk Støtte til Udgivelsen og bistaet Udgiveren med talrige Oplysninger. Til den hjertelige Tak, som H. C. Andersen-Samfundet herved ønsker at bringe Lensgreven, føjer vi vor Tak til Odense Byraad, Bestyrelserne for den Raben-Levetzauske Fond og for C. W. Strandes Legat, fra hvem Samfundet har modtaget kærkomne Bidrag til Bestridelsen af Omkostningerne ved Bogens Trykning.

Fremdeles takker vi Forfatteren, Pastor emeritus **JOHANNES PALUDAN-MÜLLER**, der har meddelt Udgiveren nogle personlige Erindringer fra Holsteinborg, samt Ekspeditionssekretær i Undervisningsministeriet **K. OKSEN**, som har givet ham Adgang til at benytte utrykte Breve fra Sommeren 1874 fra H. C. Andersen til hans Fader, cand. theol., senere Provst **E. L. Oksen**.

Fhv. Bibliotekar **CHR. BEHREND**, der afgik ved Døden 11. Juli 1937, har bistaet med Afskrivningen af Brevene til første Halvdel af Bogen.

Odense i September 1938.

CHR. M. K. PETERSEN.

ANVENDTE FORKORTELSER

- Anderseniana I* . . . H. C. Andersen og Odense 1866-75. Dagbøger og Breve udgivet af *Chr. M. K. Petersen* og *Svend Larsen*. Kbh. 1933.
- B&B* . . . . . Breve fra Hans Christian Andersen. Udgivne af *C. St. A. Bille* og *Nikolaj Bøgh*. Kbh. 1878.
- Breve til H. C. A.* . . . Breve til Hans Christian Andersen. Udgivne af *C. St. A. Bille* og *Nikolaj Bøgh*. Kbh. 1877.
- Brevveksling* . . . . H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin. Udgivet af *C. Behrend* og *H. Topsøe-Jensen*. Kbh. 1933-37.
- MLE Forts.* . . . . Mit Livs Eventyr af H. C. Andersen. Fortsættelse. (1855-1867). Udgivet af *Jonas Collin*. Kbh. 1877.
- Reumert* . . . . . *Elith Reumert*: H. C. Andersen og det Melchioriske Hjem. Kbh. 1924.
- Samlede Skrifter* . . . H. C. Andersens Samlede Skrifter. Anden Udgave. I-XV. Kbh. 1876-80.

I H. C. Andersens Levned spiller Herregaardsbesøgene en ikke uvigtig Rolle. Fra sin første Sommerferie som Student og ned til Aaret før sin Død har han ind mellem de mange Udenlandsrejser hentet Forfriskelse, Inspiration og Arbejdsro rundt omkring paa danske Godser; forskelligartede Indtryk herfra er omsat i Digtning baade i Romanerne fra »O. T.« til »De to Baronesser«, i den lille Komædie »Han er ikke født« og i talrige Eventyr og Historier fra »Den grimme Ælling« og helt ned til »Krøblingen«. Omtrent tredve Herresæder havde han i denne lange Aarrække gæstet — fra Børglumkloster i Vendsyssel til Breitenburg i Holsten, fra Hyby i Skaane til Nørre Vosborg i Vestjylland; ja, helt nede i Sachsen ligger et af hans mest elskede »Godser«: Major Serres gæstfri Maxen. Navne og Steder veksler i de forskellige Perioder af hans Liv. I hans Ungdom gælder Besøgene Nørager i Vestsjælland, Hofmangsgave og især Lykkesholm paa Fyn. 1838 kommer han første Gang til Nysø, 1839 til Glorup, hvor han gennem tredve Aar under to Besiddere er en trofast og skattet Gæst. I Fyrreerne udvides Kredsen med Gisselfeld og Bregentved paa Sjælland, Korselitze paa Falster, Augustenborg og Graasten i det Slesvigske. Halvtredserne er Maxens Glansperiode; Andersen gør nye Erobringer i Jylland: Vilhelmsborg, Nørre Vosborg, Børglumkloster, men finder navnlig paa Sjælland to Herregaarde, hvortil han Gang paa Gang vender tilbage: Basnæs (fra 1855) og Holsteinborg (fra 1856). I Treserne stifter han Bekendtskab med det sjællandske Lerchenborg og det jydské Frijsenborg.

Som et fordringsløst Bidrag til Emnet: H. C. Andersen og Herregaardene fortæller de følgende Blade om hans Besøg paa Holsteinborg i Sydvestsjælland, Hovedsædet i Politikeren, Lensgreve L. H. Holstein-Holsteinborgs Besiddelser; og om hans mangeaarige Ven-

skab med Grevinde Mimi Holstein, Admiral C. C. Zahrtmanns næstældste Datter. Hvad Besøgenes Antal angaar — 15 — kommer Holsteinborg som Nr. 3 i Rækken blandt de Godser, der husede Eventyrdigteren som Gæst, selv om den i saa Henseende dog langt overgaas af Glorup, hvor han har været 24 Gange i Aarene 1839—69, og af Basnæs, hvor han 1855—72 opholdt sig ikke mindre end 37 Gange. Ogsaa paa Maxen har han tilbragt længere Tid, men fordelt paa færre Besøg. Sikkert er det imidlertid, at Hjemmet paa Holsteinborg var et af dem, hvortil H. C. Andersen helst vendte tilbage i sine sidste tyve Leveaar, og han har oplevet alle Aarstider indenfor dets gamle Mure.

Der knytter sig ingen store eller mærkelige Begivenheder til H. C. Andersens Besøg paa Holsteinborg. Men ogsaa Ferieidyllen kan yde sine maaske beskedne, men derfor ikke mindre levende Bidrag til den mærkelige Gæsts Karakteristik, fordi Materialet er saa fyldigt. Vi møder Andersen, som vi kender ham, i hans egne Breve og Dagbogsoptegnelser, men dernæst faar vi ogsaa lidt at vide om, hvorledes han virkede paa sine Omgivelser, hvor forskelligt han tog sig ud, set med Grevinde Mimi Holsteins milde og deltagende Øjne og gennem Carl Bernhards satiriske Brillen. Og vi ser ham i Erindringens Lys i de meget forskelligartede Minder, som Børnene paa Slottet og Grevindens Fætter, Maleren Kristian Zahrtmann henved et halvt Aarhundrede senere har optegnet om ham. Den, som har Sans for, hvad de smaa Træk og de tilsyneladende ubetydelige Enkeltheder formaar at fortælle om et Menneske, vil ogsaa her kunne faa sin Viden beriget om en af alle Tidens mest fængslende Personligheder.

Kærnen i nærværende Bog er den hidtil utrykte Brevveksling mellem H. C. Andersen og Grevinde Mimi Holstein. Den aabner ikke blot for en ny Verden indenfor Digterens udstrakte Venne- og Omgangskreds: Herregaarden overfor Embedsmandshjemmet, som vi kender det fra Familien Collin og Admiral Wulff og hans Døtre, overfor Videnskabsmandens og Kunstnerens Hjem (Ørsteds og Hartmanns), og overfor Handels- og Finansverdenen, som er repræsenteret ved Familierne Melchior og Henriques. Men den

har ogsaa paa anden Maade sin særlige Plads i Forhold til de tidligere udgivne Korrespondancer. Edvard Collin, hans Hustru og hans Søskende var H. C. Andersens Jævnaldrende, havde fulgt ham fra hans tidligste Ungdom. Bekendtskaberne med Henriques' og Melchiors havde Digteren stiftet, da han allerede var over sine bedste Aar og stod paa Højden af sin Berømmelse. Grevinde Mimi Holstein derimod repræsenterer *anden Generation*. H. C. Andersen begyndte at komme i hendes Forældres Hus, da hun var en ti Aars Pige; og baade hun og hendes to Søstre havde bevaret Trofastheden mod Barndomshjemmets Venner. Hun anfører et Sted nogle Linier om Andersen af et Brev fra sin ældste Søster Vicomtesse Roboredo og tilføjer: »De seer af denne Passus i min kjære Søsters Brev at om end Vor Herre har opløst det Zahrtmannske Huus og Hjem, saa have Børnene dog ligefuldt og uafkjølet beholdt gamle Venner og fordums Forhold i Minde.«

Grevinde Mimi Holstein.

Til denne Pietetsfølelse kom nu en varm personlig Hengivenhed for *Mennesket* H. C. Andersen. Faa har saa udelukkende haft Blikket aabent for hans Karakters store og gode Sider og set bort fra hans mange Skrøbeligheder og Svagheder. Det var derfor først og fremmest som den gamle Ven, hvis menneskelige Egenskaber sattes højt, at Andersen var en kær Gæst paa Holsteinborg, hvor man ikke havde Ambitioner i Retning af at samle paa Berømtheder.

Men jævnsides hermed gaar ogsaa en næsten sværmerisk Beundring for *Digteren*. I sit Takkebreve for et (nu tabt) Mindedig over Admiralinde Zahrtmann vedkender hun sig Arven fra Moderen: »hun der satte saa stor Priis paa Deres Venskab, hvis Glæde var saa uforbeholden, ligeoverfor Dem at kunne beundre saa uudtømmeligt Meget Herligt og Velsignet! — hun har givet mig sin Begeistring og sit Venskab i Arv«. »Oprigtigt Venskab, Beundring, Taknemlighed« — saaledes formulerer hun et andet Sted sine og sit Hus' Følelser for H. C. Andersen. Eller en anden Gang: »De veed nok, at Deres Navn aldrig nævnes paa Holsteinborg uden med Venskab og Kjærlighed«.

Smukt og klart tegner hendes ædle Billede sig i Brevene: blid og hensynsfuld, varmhjertet og from. Selv af skrøbeligt Helbred var hun altid opfyldt af at bringe Hjælp og Trøst til syge og sorgfulde. H. C. Andersen, der tilfulde forstod at paaskønne hendes Godhed og Opmærksomhed mod ham, har paa den smukkeste Maade bragt *sin* Tak ved at sætte hende et Æreminde i sin Digting. Af de tre smaa Situationsbilleder, som under Fællestitlen »*Gjæmt er ikke glemt*« er samlet i Eventyrbogen, og som er blevet til 1866 paa Holsteinborg, er det midterste — Episoden med den værkbrudne Pige — en sandfærdig Beretning om en af hendes mange Kærlighedsgærninger.

Grevinde Mimi Holstein døde allerede 3. April 1876, Vinteren efter H. C. Andersen, kun 46 Aar gammel. At hendes Minde endnu lever hos de faa Nulevende, der har kendt hende, viser nedenstaaende Karakteristik af hende, som Forfatteren, Pastor emeritus Johannes Paludan-Müller har vist den Venlighed at sende denne Bogs Udgiver: »Efter alt, hvad jeg har hørt af mine Forældre og andre, og efter, hvad jeg selv har opfattet, var Grevinde Holstein, f. Zahrtmann, en overmaade elskværdig og tiltalende Kvinde. Vel begavet, livlig, opdraget under kulturelle Forhold og, hvad der siger mere, fuld af Lyst til at vise Kærlighed og bringe Hjælp til andre baade med Haand og Mund. Jeg kom i nogle af mine Barndomsaar ikke saa lidt paa Holsteinborg, hvor en af Børnene var min Jævnaaldrende. Men trods min Mindreaarighed og trods det meget Arbeide af forskellig Art, som hvilede paa

Grevinden, fik hun altid Tid til at vise ogsaa min Ringhed Venlighed og Interesse, fordi hun var glad ved at gøre andre glade. En herlig Egenskab for et Menneske at have! Hun var sikkert ogsaa afholdt af mange. Men denne Opfattelse, som jeg har til dels af egen Viden, kan jeg underbygge med hvad jeg med Øre og Sind af mere modne Mennesker har erfaret — ikke mindst af mine Forældre, der begge havde en meget intelligent Menneskeopfattelse. De og andre satte Grevinde Holstein-Holsteinborg meget høit ikke blot, fordi hun var et intelligent Hjertemenneske, men allermost høit fordi de regnede hende for et kristen Menneske, der ingenlunde mente, at stort Hartkorn og mange Obligationer kunde vaske en Menneskesjæl ren. Hun blev i Aarenes Løb sandelig ikke skaanet for Sygdom og andre Sorger og fik haardt Brug for det eneste Anker, som holder. De har skaffet mig en Glæde ved at give mig en Leilighed til at lægge en beskeden Krans ved hendes gamle Grav med en oprigtig Tak«.

Hvorledes Dagen gik paa Holsteinborg for H. C. Andersen, kan vi dels følge i Brudstykker af bevarede Breve fra ham, dels og navnlig i hans Dagbøger. Undertiden er det blot ganske tørre daglige Optegnelser, der dog aldrig forsømmer at omtale to vigtige Ting: Vejrliget og Digterens Helbred (med komisk omhyggelig Redegørelse for alle »Fornemmelser«). Dernæst fortælles naturligvis de ydre Begivenheder: Middagsselskaber for Egnens Honoratiores; Oplæsninger for Familien, for Folkene paa Gaarden, i Ørslev Skole; Skovture til Lands og til Vands; Sygebesøg med Grevinden. Men ofte giver Dagbøgerne værdifulde Oplysninger om hans Sindsstemninger og Humør, hvor det kan hælde, at det ophøjede og det barokt komiske staar uformidlet Side om Side, naar Meditationens Ro forstyrres af de daglige, mest indbildte Smaaplager: »Oppe halv ni, deiligt Solskin, Gud lad det ogsaa klare ind i mit Sind i Christendom og Gud! (Min Mave lidt løs)«. Enkelte Situationer er bredere udført som den dramatiske Køre tur til Sorø efter Besøget 1870, hvor Vognen gik i Grøften. Forbavsende er den Omhu, hvormed den store Digter indfører sine (gennemgaaende meget tarvelige) improviserede Smaavers i sit

Diarium. Iøvrigt kan det vel siges, at medens Brevene, efterhaanden som Andersen bliver gammel, taber i Værdi og Interesse, bliver Dagbogen mere læseværdig. Optegnelserne fra de to sidste Besøg, 1870 og 1874, er de fyldigste og mest levende.

Hovedindtrykket af Dagbøger og Breve er Velbefindende og Tilfredshed. H. C. Andersen hygger sig i Familie kredsen, og selv hans noget vanskelige Humør, der ellers ikke plejede at holde ret længe ad Gangen, naar han var ude paa Gæsteri, er gennemgaaende forbavsende godt. »Gid jeg altid saaledes kunde bo og bygge, da brød jeg mig mindre om at flyve afsted«, skriver han 18. December 1865 til Edvard Collin.

Under flere af H. C. Andersens Besøg var Husets travle og virksomme Herre bortrejst, og Grevinden holdt saa i daglige Breve sin Mand underrettet om, hvad der skete under hans Fraværelse. Til Sammenligning med Dagbøgerens Fremstilling er da de Afsnit af hendes Breve taget med, som vedrører den celebre Gæst, snart kaldet Professoren eller Etatsraaden, snart kort og godt: H. C. — aabenbart hans staaende Navn i Omtale indenfor Familien. Det er værd at lægge Mærke til, at disse fortrolige Breve mellem Ægtefællerne aldrig opholder sig over Andersens besværlige Sider, men altid fremhæver hans Elskværdighed, hans oplivende selskabelige Talenter, især hans sjældne Gaver som Fortæller, der endog kan faa en syg ung Pige til at glemme sine Sorger. Medens Andersens Dagbøger ofte til Overmaal viser ham i det vrisne og gnavne Hjørne, foreligger her et betydningsfuldt Vidnesbyrd om, hvor indtagende, underholdende og hyggelig en Gæst han kunde være. Og havde dette ikke været Tilfældet, var hans ubestridelige Sukces i Selskabslivet jo ganske uforklarlig. Grevinden bruger her et meget træffende Udtryk, der har Rod i hendes Moders tyske Kultur, naar hun taler om hans »aandrige Gemytlighed«.

Mere kritisk betonedede er de Udtalelser, som skyldes Forfatteren A. de Saint-Aubain (Carl Bernhard) og Maleren Kristian Zahrtmann. Saint-Aubain, der flittigt korresponderede med Lensgreven, portrætterer først sin berømte Kollega i en overmaade elskværdig Situation: H. C. Andersen staar stille midt paa Kongens Nytorv for at give sin Begejstring Luft over Holsteinborgs Herligheder.

Og samme Efteraar (1856) udmaler han drastisk og dramatisk den forskrækkelige Oplevelse i Sorø, da Grevskabets Vogn havde bortført Digterens Natsæk med Manuskripterne til hans udødelige Værker — et af de pudsigste Øjebliksbilleder af H. C. Andersen udi Action, der eksisterer. Zahrtmanns Erindringer har naturligvis ikke samme Kildeværdi som Grevindens eller Saint-Aubains samtidige Breve. Med udpræget Sans for det komiske husker han bedst Andersens Unoder og Værtindens Anstrengelser for at gøre Gæsten tilpas, men trods alt er den uforfærdede Bornholmer dog svært imponeret af den store Fynbo, og hans Minder har navnlig deres Værd, fordi de med malerisk Anskuelighed fortæller, hvorledes H. C. Andersen saa ud og virkede. Desværre har Zahrtmann aldrig forsøgt at tegne eller male ham; det havde været en værdig Opgave for ham, da han netop paradoksalt fremhæver, hvor *smukt* et Ansigt Andersen, hvis Grimhed ellers er legendarisk, havde.

Holdt H. C. Andersen af Børn? Spørgsmaalet har været livligt drøftet, og der har været flest Stemmer for at besvare det benægtende. Vidnesbyrdene fra Holsteinborg gaar dog afgjort i positiv Retning. At Børnene undertiden kedede sig vældigt under Oplæsningerne, hvor de jo havde at forholde sig musestille, kan man ikke fortænke dem i; det var alt for fristende at knibe ud, naar der var Krebs at fange i Mergelgraven. Digterens Stemme, hans særprægede Betoninger sad dem alligevel i Øret senere hen i Livet, hvergang de fik Eventyrbogen frem. Men de huskede ogsaa, at han gjerne gav sig af med dem, kunde lege og spøge med dem, fortælle Historier og klippe Vidundere af et sammenlagt Stykke hvidt Papir med sin store Saks. Overordentlig nydelig er Scenen med den lille seks Aars Else, der partout vil forære sin gamle Ven en Ting fra sit Dukkeskab. Han søger at bringe hende paa andre Tanker ved at lade hende tage Maal med Sejlgarn til en dejlig Uniform til ham, som skal have Knapper af pure Guld og overbringes Juleaften af seks Smaapiger med røde Sløjfer. Men han slipper ikke. Han maa drage af Gaarde med et lille rødt Lys og med Stagen dertil. Og rørende er den gamle syge Mands Fornøjelse 1874 over en lille Dreng, en Gaardmands Dattersøn, der var med sin Mor og Morfar paa Besøg paa Slottet: »Lille Lars

var i sorte Fløiels Klæder og havde et rundt lille fornøiet Ansigt; han var glad ved Alt hvad han saae, Sølvgaffelen han spiste med, og min Lorgnet. Jeg udbragte lille Lars' Skaal«.

Men Holsteinborg var ikke blot Slottet, som Andersen fandt »kongeligt indrettet«, og dets Beboere, blandt hvilke den gamle elskelige Enkegrevinde Wilhelmine Holstein, med hvem H. C. Andersen diskuterede religiøse Materier, ikke maa forglemmes. Det var ogsaa Haven, der gik ned til den aabne Strand med de skovgroede Øer, Ormø og Glænø, hvor Svanernes Sang lød fra Fjorden som »Gjæk, Gøen og Klokkeklang«.

H. C. Andersen savnede ingenlunde Blik for den store Natur. Havet i dets Vælde og Schweitzerbjergene i deres vilde Majestæt har han magtfuldt skildret med hele Oplevelsens Intensitet. Men — som man ofte tidligere har fremhævet — det nære og det fortrolige, Haven med dens nærmeste Omgivelser Stranden og Skoven, det er hans egentlige Verden; her gaar ingen Enkelthed tabt for ham. Han var en Blomsternes Elsker og Kender, som kun faa danske Digtere har været det, og det var et lykkeligt Valg, da han i sit vittige Opgør med det kære danske Publikum (»Gartneren og Herskabet«) formummede sig i Gartner Larsens Skikkelse og lod Herregaardshaven blive Sindbilledet paa sin Digtningens Verden. I Holsteinborg-Dagbøgerne finder vi ham paa Opdagelsesrejser Haven rundt, hvad enten Foraaret pranger med nysudsprungne Bøge og duftende Kodriver, eller de store gamle Træer i Parkens tre skønne Alleer staar med Rimfrost. Han ser de unge Snoge lege i Solskinnet og glæder sig over Augustmaanen, der lyser over de høje Popler. Hver Aarstid giver ham sine Blomster; endnu Juleaftensdag kan han finde Gaaseurter og Levkøjer. Hans berømte Talent til at binde brogede, dristigt sammensatte Buketter fornægter sig ikke, og han forstaar, netop som Gartner Larsen i Historien, at finde Anvendelse just for de Planter, som alle andre gaar forbi. »Jeg har fundet paa at lave nogle Bouquetter af rød-guul-hvid Persillie«, skriver han Aug. 1867 til Fru Melchior, »de see ganske yndige ud«. Han kan komponere en romantisk-»betydningsfuld« Blomsterallegori: »Stillede igaar en Bouquet for gamle Grevinde, i et Champagne Glas stod et Kors

af Fyr, bagved Blodbøg, en hvid Lillie og Christi Bloddraaber, hvide Roser rundt om, og op til Korset en smuk rød Rose« (Dagbogen 10. Aug. 1867). Endnu under sit sidste Besøg fortæller han i Dagbogen: »Jeg gik Haven rundt og bandt en broget Bouquet af Blod-Hassel, rød Papaver og guule Schorseneer Blomster, hvide Seriner, Laurus cerasus og lange Græsstræ« (14. Juni 1874). Grevinden sørgede for, at der altid var friske Blomster i hans Stuer; »Gartneren har sat et stort Blomsterbord med deilige sjældne Planter bag ved mit Skrivebord« (Brev til Fru Melchior Aug. 1868). Selv i Vognen, der førte ham fra Sorø til Holsteinborg i December 1865, var der stillet »en heel Kurv Blomster«.

Dengang Skaberevnen havde svigtet den gamle syge Digter, og Eventyrets Kilder var tørret ud, da formaaede Blomsterne paa Holsteinborg endnu at varme hans Hjerte og bevæge hans Fantasi, tale til ham om Livets Farvepragt og om alts Forgængelighed, lægge ny Musik under hans sidste Leveaars bestandige tunge Thema: Forbi, forbi! og det blive alle Historier! Fra Tanken kom det ham i Pennen, siger han, og saaledes begynder da Brevet af 13. Juni 1874 til Fru Melchior:

»Imorgen, Søndag, har jeg været hele tre Uger paa Holsteinborg, været her en heel Blomster-Levealder. Da jeg kom, hang Serinerne i mørkerøde, faste Klaser, og Guldregnen tittede frem fra sit grønne Hylster; snart, i de sommervarme Dage, udfoldede de sig i Deilighed og Duft; men nu bleges de. Serinerne minde om Cattunskjolerne i Vartou, og Guldregnen har sygelige, hvide Blade; Vinden vifter dem om i Gangene. Deres Blomsterliv er forbi; men en ny Slægt er traadt frem: Rødtjørnen, saa frisk, som var den dyppet i Aftenrødens deilige Skyer; om faa Uger er ogsaa dens Tid henne, saa kommer Rosernes Tid, og før vi tænke derpaa, have vi Georginer og Asters i deres duftløse, blændende Pragt, og ere de forbi, ere vi glade ved Beenved og røde Hyben. Det er Blomsternes Levealder, kortere vel end vor; men de glæde sig i Luft og Solskin; vi tænke for meget paa det: at forsvinde«.

Til sidst spørger Literaturhistorien: Skrev H. C. Andersen noget paa Holsteinborg? Har Besøgene dér sat sig Spor i hans Digtning?

Her maa først dvæles ved en Ejendommelighed ved hans Arbejdsmaade i de senere Leveaar. Naar han i sin Ungdom tog paa Landet, var det for at hvile ud ovenpaa Vinterens Flid i København. Anderledes i den Periode, vi her beskæftiger os med. Nu betyder Byen Adspredelse og Forstyrrelse, Herregaardene derimod Arbejdsro og Koncentration. 7. Oktober 1866 fortæller han i et Brev til Edvard Collin fra Basnæs, at han paa Holsteinborg »næsten skrev hele Dagen, dette vil blive det samme omtrent paa Basnæs og saa trækker jeg igjen Luft naar jeg kommer til Kjøbenhavn«. »De veed«, staar der lidt tidligere i samme Brev, »at jeg ude paa en Herregaard, hvor jeg ugeneert kan give mig hen til mig selv, bestiller mere i een Uge, end i Byen i en Maaned«. I en senere Skrivelse 21. Oktober samme Aar til Fru Henriette Collin, hvor han opregner Efteraarets Arbejdsresultater, fortsætter han: »saa at De vil see at Landlivet herude har aldeles været Arbejdstid, som den aldrig er det i Kjøbenhavn. Jeg behøver egenlig for at digte: et »stort Hjem med Mad og Kakkellovns Varme«, jeg er født »i det Smaa«, for at leve »i det Store«.

Paa Holsteinborg har H. C. Andersen 1862 fuldført Omarbejdelsen af Operateksten »Ravnen«, 1863 skrevet paa Rejsebogen »I Spanien«, 1866 paa »Et Besøg i Portugal«; til Holsteinborg er hans to sidste Romaner, »At være eller ikke være« (1857) og »Lykke-Peer« (1870) begge knyttet ved deres Tilblivelseshistorie. »At være eller ikke være«, der er saa vigtig til Forstaaelse af Udviklingsgangen i Andersens Livsanskuelse, arbejdede han flittigt paa under sit første Besøg 1856, og i den gunstige Atmosfære af varm religiøs Interesse fik han bragt Bogen over det døde Punkt. 22. Maj vidner Dagbogen: »Opgik for mig hele Sammenbindingen af den ny Roman; en Kamp til Erkjendelsens eneste Trøst«. Til »Lykke-Peer« havde han gjort den første Penne-Prøve 29. April 1870, medens han midlertidigt boede i Melchior's Lejlighed paa Højbroplads, men Arbejdet gik straks istaa. Heller ikke et nyt Tilløb paa Basnæs lykkedes. Først paa Holsteinborg kom Aanden over ham; 29. Juni genoptog han Digtningen og kunde allerede Dagen efter oplæse Begyndelsen af den lille indtagende Fortælling, som han »hele Dagen havde skrevet paa«. Dens første og morsomste Halvdel er

blevet til paa Holsteinborg; af et Brev til Grevinden, skrevet 12. Juli paa Petershøi (Henriques' Landsted), fremgaar det, at han nu er naaet til Peers Debut (c: XII. Kapitel) og samtidig har hele Planen til Bogen klar. Dette sidste havde nemlig voldt ham Besvær paa Holsteinborg; en af Døtrene huskede siden, at Andersen en Dag var »i daarligt Humør, rigtig irritabel, saa spurgte min Moder ham om, hvad der var i Vejen, — saa pludselig lo Andersen og sagde: »Jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre, med Peer« (han skrev i den Tid »Lykke-Peer«). »Ja, dér kan jeg virkelig ikke hjælpe Dem«, svarede Mama«. Trykmanuskriptet til Bogen i den Collinske Manuskriptsamling bærer følgende Paaskrift: »Den 29 Juni (1870) begyndte jeg paa Holsteinborg denne Historie og sluttede samme den 19 Juli ude hos Henriques paa Petershøi ved Klampenborg«.

Tilbage staar det vigtigste, Eventyrene. To Dage før H. C. Andersen 1870 rejste fra Basnæs til Holsteinborg, 24. Juni, skrev han i et lidt mismodigt Brev til sin trofaste Veninde Fru Henriette Collin: »Det synes som Basnæs Luft og Jordbund, der ellers var saa god for Eventyr, ikke har samme Egenskab i dette Foraar. Paa Holsteinborg vil det neppe blive bedre, der er i alle de Aaringer jeg kom der, kun skrevet: »Klokkedybet«, »Gjemt er ikke glemmt« og »Venø og Glenø«, den sidste sprang frem ved en Skaaltale jeg holdt ved Middagsbordet, da der vare komne Folk som skulde inddige Strømningerne«. Om »Gjemt er ikke glemmt« er tidligere talt. »Klokkedybet« er skrevet sidst i Oktober 1856, da Andersen var til Barnedaab paa Holsteinborg. Sagnet om Klokkedybet i Odense Aa var han fra sin Barndom fortrolig med — han hentyder allerede 1829 til det i »Kjøbenhavnsposten« i »Brudstykke af en Udflugt i Sommeren 1829. Odense og dens Omegn« — og det lille Prosadigt, skrevet til »Folkekalenderen« i den bevægede, rigt instrumenterede Stil, som udmærker Eventyrene fra Halvtredsernes sidste Halvdel, har ingen direkte Tilknytning til sit Tilblivelsessted. Men hans Regnebræt er ikke opgjort med disse tre Smaahistorier.

I Oktober 1866 bankede Eventyret for Alvor paa hans Dør. Paa Basnæs havde han 20. Oktober sluttet Historien »Moster«,

umiddelbart før han kørte til Holsteinborg. Her gjorde han d. 22. den store Historie »Portnerens Søn« færdig, og tog fat paa Eventyret »*Skrubtudsen*«, som han ganske vist samme Sommer havde faaet Ideen til i Portugal, men først nu fik bragt i endelig Form og Skikkelse. Begge læste han højt den følgende Dag og fik samtidig Ideen til »Gjemt er ikke glemt«; d. 24. hedder det i Dagbogen: »Skrevet i Morges Historien Gjemt men ikke glemt«. Andersen behøvede kun at medtage to ældre Eventyr, »Sommergjækken« og »Flyttedagen«, saa havde han Stof nok til sit Eventyrhefte til Julen 1866.

Under Besøget i August 1867 staar der under d. 14. i Dagbogen: »Idee til Eventyret »Madamen««; 19. August: »Skrevet paa Madamen««. Det er Eventyret »*Nissen og Madammen*«, et af de morsomste og bedst fortalte mellem hans senere, lysende af maliciøst Humør og virtuos Replikkunst. Det maa have været færdigt, inden han 21. August rejste ind til København, thi allerede næste Dag læste han Historien højt paa Rolighed efter Middagen hos Melchior. »Den tiltalte«, siger Dagbogen, men Aftenens Glæde blev slemt spoleret for Digteren, fordi Maleren Carl Bloch, som fulgte ham hjem, tydeligt lod ham forstaa, at han i den poetiske Gartner-Madamme genkendte — Fru Melchior! »Jeg blev aldeles ilde stemt derved, dersom nogen af de Andre eller hun selv havde samme Opfattelse som Bloch, da var jeg tilvisse et utaknemmeligt Menneske, jeg blev afficeret, følte mig meget betaget«.

Størst Interesse knytter der sig til de nye Oplysninger, som vort Materiale indeholder om to af Stykkerne i den store Eventyrbog, nemlig »*Veirmøllen*« og »*Krøblingen*«.

»*Veirmøllen*« udkom i November 1865 i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 3. Samling; dets Affattelsestid har hidtil været ukendt. Yderst er denne Historie en solid Beskrivelse af en rigtig »hollandsk« Mølle paa en Bakketop; Møllen indføres talende, og den dømmes Verden udfra en Mølles Forudsætninger og en Mølles Standpunkt. Men Kærnen er en religiøs Allegori over Forholdet mellem Sjæl og Legeme, et Udtryk for Andersens kætterske Tvivl om Kirkedogmet om Kødets Opstandelse. Gennem hans Brev til Grevinde Holstein af 4. Januar 1862 ser vi nu bogstaveligt Digt-

ningen blive til: »Et nyt Eventyr mældte sig dog og det Nytaarsdag, idet jeg kjørte fra Holsteinborg; paa Veien der til Sorø ligger en Veirmølle, *den slog an* og et Eventyr, som allerede saa temmeligt er paa Papiret vil vise sig, førende Navnet Veirmøllen«. Baggrunden er maaske en religiøs Samtale under Besøget paa Slottet; Synsindtrykket af Møllen paa Bakken løser da med et Digterens bundne Tanke, og et Eventyr er blevet til.

Som »Veirmøllen«s Tilblivelse er et af de talrige Beviser for den konkrete Oplevelses Betydning for H. C. Andersens Digtning, saaledes bekræfter »Krøblingen«s Forhistorie den Iagttagelse, som i anden Sammenhæng ofte er gjort, at han forstod at gemme, hvad han havde set og hørt, til senere kunstnerisk Anvendelse ofte Aar frem i Tiden.

»Krøblingen« er skrevet paa Rolighed 13.—14. Juli 1872, renskrevet d. 16.—18.; Historien udkom November samme Aar i hans allersidste Eventyrhefte: »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række, 2. Samling, og den gjorde straks megen Lykke hos Kritiken. I sine Bemærkninger til Eventyrene siger Digteren: »Historien om »Krøblingen«, der er en af de allersidste jeg har skrevet og maaskee skriver, troer jeg at høre til en af de heldigste jeg har givet, og som et Slags Forherligelse af Eventyrdigtning kunde den maaskee passende slutte den hele Samling«.

Enhver Læser, der er fortrolig med Historien, som jo hører til Andersens mest kendte, vil genkende en af dens Hovedscener i følgende Dagbogsnotits fra Holsteinborg, 2. Januar 1867: »Præsten Berg [Ϸ: Kragh] fortalte mig igaar at da han for et Par Aar siden første Gang saae mig her paa Holsteinborg, var det netop i Julen og jeg fortalte da om den syge Konge der kunde faae sit Helbred naar man bragte ham den Lykkeligstes Skjorte og da man endelig fandt den Lykkeligste eiede han ingen Skjorte, den Historie gjorde Indtryk paa Præsten i det han netop Dagen forud havde hørt den i ganske modsatte Omgivelser, nemlig hos et Par fattige Huusfolk, der beklagede sig for hinanden over deres ublide Kaar; da havde deres Søn, en halv Idiot, der laae i Sengen, fortalt dem Historien om den Lykkeligste der ikke havde en Skjorte og den havde opmuntret dem. Pastor Berg fortalte dette Sammentræf med Histo-

rien han hørte her og igaar der og Grevinden gav ham 5 Rdlr til de fattige Folk, der bleve glad overraskede ved den Gave, der var foranlediget ved den stakkels Idiotdrengs Fortælling og Trøst, fra ham kom saaledes Hjælpen«.

Men Digteren har imidlertid ikke kunnet bruge en »stakkels Idiotdreng« i en Historie, der paa sin Vis skildrer Aandens Sejr over Legemets Skrøbelighed. Om Hans hedder det derfor i »Krøblingen«: »Som Lille var han det flinkeste og livligste Barn, men saa blev han med Eet »slat i Benene«, som de kaldte det, han kunde ikke staae eller gaae og nu laae han til Sengs paa femte Aar«. Videre skildres, hvordan »den hjertensgode Fru« fra Herregaarden, der tidligere havde sendt Hans et Par blanke Sølvdalere, selv kommer kørende i Herskabsvognen for at besøge ham.

Paa denne Køretur til Krøblingen har Digteren selv været med, men den gik ikke til den stakkels Idiotdreng, der fortalte Historien om Manden uden Sorg og Savn. Dagbogen 27. Juni 1870 forklarer Hovedpersonens Forvandling: »Efter Frokosten kjørte jeg med Grevinden ud til en syg værkbruden Bondepige som i sex Aar havde ligget til Sengs, hun havde et lille Værelse, ikke større end en Kahyt med et Vindue ud til Skoven, der var to Stole, et Skab og en Kakkellovn, en lille Bogreol over Sengen, som havde reent hvidt Lagen. Jeg læste Slutningen af »Noget« og »Pigen som traadte paa Brødet«, Huuskonen og hendes Datter, begge to med rigtigt skikkelige Ansigter lyttede til, den Syge vilde kysse min Haand til Tak, jeg lovede hende mit Portrætkort«.

Lensgreve Bent Holstein har i et Brev meddelt følgende til yderligere Oplysning: »Krøblingen« var en Pige, der døde i Foraaret 1914 nogle og halvfjers Aar gammel. Hun blev Krøbling som ganske ung som Følge af en Forvoksning af det ene Ben. Siden da har hun boet og ligget til Sengs hos en Arbejderfamilie, som var knyttet til Haven og Parken paa Holsteinborg. Jeg har besøgt hende med mine Forældre og andre fra min tidligste Barndom og en gammel Skovfoged, som for faa Aar siden døde højt op i Firserne, og som har været fra sin Barndom paa Egnen, har fortalt mig, at han ofte har set »Etatsraaden« komme spaserende med

»Grevinden« for at besøge »Krøblingen«, »syge Margrethe«, ligesom de jævnlig saa ind hos ham i det nærliggende Skovfogedsted«.

Den værkbrudne Pige og den aandssvage Dreng bliver da i H. C. Andersens Historie til den kvikke Krøbling-Hans. Ogsaa den milde og barmhjertige Grevinde Holstein ser vi et Glimt af. Skildringen af Herregaardens Jul er derimod vistnok bygget paa Erindringer fra Basnæs. Og saa gør Digteren suverænt Miraklet med den lamme Dreng, for at denne Epilog til den rige Eventyrdigtning, hvor han »med en courtois Gestus lader genfortælle sin gamle Avindsmand Molbechs Eventyr, som Kritikken i sin Tid havde været uvittig nok til at foreholde ham som et Mønster, ikke mindst i Henseende til Moralen« (Rubow), kan ende Lys i Lys.

Saaledes kom Holsteinborg endnu engang med i Eventyret, selv om der gik Aar mellem Oplevelse og Digtning. Gemt var ikke glemt.

Hvornaar H. C. Andersen har gjort Bekendtskab med det Zahrtmannske Hjem, kan næppe med Sikkerhed afgøres. Det har maaske netop været ved Overgangen fra Frederik VI.s til Christian VIII.s Tid, altsaa omkring Nytaar 1840. 12. December 1839 havde den nye Konge udnævnt Søkortarkivets Direktør, Kaptajn i Søetaten Christian Christopher Zahrtmann (1793—1853) til sin Adjutant, og allerede 9. Januar 1840 noterer Andersen i sin Almanak: »Aften hos Zahrtmanns med corps diplomatique«. Kaptajn Zahrtmann var gift med Storkøbmanden i Altona, Konferensraad Conrad Heinrich Donners Datter Elisabeth (1805—1858); hans velhavende Hus var bekendt for sine fornemme Selskaber (»Aften hos Zahrtmann med Prindsesser og Diplomater«, siger Almanaken 27. Maj 1840), og for den opadstræbende Digter har det været en Tilfredsstillelse at accepteres ogsaa i Hovedstadens elegante Kredse. Almanaken fortæller i de følgende Aar om Aftenselskaber, Middage og Baller, om Juletræ (1846 og 1847, begge Gange 21. December), indtil der 16. April 1853 staar at læse: »Admiral Zahrtmann pludselig død igaar aftes paa Gaden«.

Mellem H. C. Andersen og C. C. Zahrtmann, der som bekendt 1848 blev Marineminister i Martsministeriet og dets Afløser Novemberministeriet, og som døde som Viceadmiral og Over-Ekvi-pagemester, kan der næppe tænkes at have hersket nogen dybere Sympati; dertil var de altfor forskellige Naturer. Den ærgerrige, ordknappe Søofficer var en klar, stringent Begavelse, der paa Geodæsiens og Hydrografiens Omraader har ydet en videnskabelig Indsats; dertil en nøgtern, meget selvstændig og meget kritisk Natur, men større Sans for Digtning eller for Digttere havde han ikke. 1844 var Andersen paa Før som Kongeparrets Gæst; Zahrtmann fortæller i et Brev til Hustruen 3. September, at Kongen

har spadseret med Jørgensen Jomtou (en lidet anset Litterat, der var i Christian VIII.s Sold); »Dronningen derimod har forskrevet Andersen, der hver Aften til Theen fortæller Eventyr!« 4. September hedder det: »Tillisch [Kongens Kabinetssekretær] har indbudet sig selv til at spise hos os med Andersen, hvem han vil lee over med Elisabeth og Mimi« (M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927, S. 125—26). Hans Sarkasme fornemmes ogsaa tydeligt i en Dagbogsoptegnelse, som Digteren nedskrev 7. September, da han i Kongens Følge deltog i en Udflugt til Amrom: »gik ombord i samme Baad, som Kongen til Dampskibet. Zahrtmann kom og sagde at Kongen havde spurgt hvorfor jeg ei var gaaet tidligere med Blücher [Ritmester F. E. v. B., Adjudant hos Kongen] og han havde svaret at Digterne altid vilde være Solen nær, det forstemte mig, jeg sad eensom paa en Tønde og saae ud paa Vandet . . .«.

Det gik her, som saa ofte ellers: det var Familiens kvindelige Medlemmer, H. C. Andersen holdt sig til. For Husets Frue læste han sine nye Digterværker op — saaledes »Mulatten« 23. Januar 1840 i Bekendtskabets første Tid. Og han blev hurtigt gode Venner med de to ældste Døtre: Elisabeth (Leila), f. 12. Juni 1828, gift i November 1847 med Vicomte Joaquin de Roboredo, der 1846—51 var portugisisk Gesandt i København, og Bodild Joachimine (Mimi), f. 5. Februar 1830, den senere Grevinde Holstein. Den yngste Datter Wanda, f. 12. August 1842, har han kendt fra hendes spæde Barndom.

Tre Breve er bevaret fra H. C. Andersen til Fru Elisabeth Zahrtmann:

Kjøbenhavn den 19 April 1844

Naadige Frue

strax da De yttrede det Ønske at erholde den Digtsamling af mig hvori findes: »det døende Barn«¹, sendte jeg Bud om den hos Reitzel²; først nogle Dage efter erholdt jeg Bogen, der ikke havde været heftet, men den kom med et fattigt blaat Omslag og var aldeles ikke klædt paa til at præsentere sig for Dem naadige Frue! jeg sendte Bogen tilbage og forlangte en bedre Indbinding, man

maa have misforstaaet mig, der kom ingen, og ved den thorvaldsenske Begivenhed³ gled det mig ud af Tanke at minde derom.

Forleden Dag, ved at møde Deres Frøken Døttre, huskede jeg mit Løfte, jeg har nu besørget »Digtene«, men kan desværre endnu ikke medbringe dem i Dag, for imidlertid at erholde nogen Tilgivelse, sender jeg her foreløbig min Afskrift af Digtet. Det vil smigre og glæde mig særdeles om De senere vil modtage det i den trykte Bog.

I de sidste Dage har jeg lidt en Deel af Tandpine, jeg lider endnu, men tager Smerten noget af til i Aften, glæder jeg mig til, efter den venlige Indbydelse, at komme, i modsatte Tilfælde, tør jeg vel en anden Aften forsøge paa om jeg træffer Deres Naade og den hele interessante Kreds⁴.

ærbødigst

H. C. Andersen.

¹ »Digte« (1830). — ² A.s Forlægger C. A. Reitzel. — ³ Thorvaldsens Død 24. Marts 1844. — ⁴ Dagens Almanakoptegnelse lyder: »Middag her hjemme. Vrøvl med Studenterforeningen over Cantaten. Vred derover«.

Kjøbenhavn den 11 November 1844

Naadige Frue!

Det er allerede en lille Evighed siden jeg havde den Lykke at hilse paa Dem og være i Deres Kreds, Skylden er imidlertid min egen, thi De har været naadig og god nok til at lade mig vide at jeg var velkommen; jeg har saa ofte tænkt paa at gjøre min Opvartning, men da jeg vidste at det var om Aftenen, man helst modtog mig, er det snart ved en Forestilling i Theatret, snart ved en anden Indbydelse til en bestemt Aften, blevet udsat; jeg har tilsidst følt at jeg var en stor Synder der slet ikke fortjente den Venlighed man undte mig, og for nu at tilkjøbe mig en Slags Syndsforladelse, vilde jeg ikke have indfundet mig, før jeg kunde medbringe den nye forøgede Udgave af »Billedbog uden Billeder«, der er noget Poetisk i denne lille Bog; og jeg vidste da at De naadige Frue vilde derover glemme mine Synder. Bogen udkommer om tre Uger¹.

De har imidlertid ved Deres velsignede Brev samlet gloende

Kul paa mit Hoved', indbyder mig til Middag imorgen, — min hjerteligste Tak, jeg kommer og tillader mig at høre, om det kan interessere Dem og en lille Kreds, helst en Formiddag, at høre mig forelæse mit nye Drama »Lykkens Blomst«², eller ogsaa mit »Thorvaldsens Liv«, en Skizze, jeg paa Dansk har skrevet for et tydsk Tidsskrift³. Jeg arbejder iøvrigt paa en ny Roman⁴, flere Kapitler deri vil komme til at spille paa Føhr, Amrum og Halligerne⁵, naar jeg har fuldendt første Deel, rimeligviis til Nytaar, vil det være mig en Glæde og Lykke at prøve hvad Virkning den gjør paa et Gemyt og en Aand, som Deres. — Imorgen Klok 4^{1/2} har jeg altsaa den Lykke at hilse paa Dem og Deres, og da faaer jeg maaskee at vide hvad af mine nyeste Arbejder der kan interessere Deres Naade at høre, samt Tiden naar⁶.

Af ganske Hjerte Deres hengivne ærbødigste

H. C. Andersen.

¹ Oprindeligt udkommet i December 1839; den nye Udgave kom 21. December 1844. — ² Opført 1. G. paa Det kgl. Teater 16. Februar 1845. — ³ Efter Anmodning af den i Hamburg boende Forfatter og Tidsskriftsudgiver Ludvig Lenz udarbejdede A. i April—Juni 1844 en kort Biografi af Thorvaldsen, der blev trykt som 1. Bd. 4. Lieferung i Serien »Unsere Zeit in Biographien und Bildnissen« under Titlen »Albert Thorvaldsen« (1845). — ⁴ »De to Baronesser«, udkom paa Engelsk i September 1848, paa Dansk November samme Aar. — ⁵ Her foregaar Romanens Anden Deel, hvortil A. havde gjort Studier i Marken under sit Ophold paa Før samme Sommer (se ovenfor!). — ⁶ Almanak 4. December 1844: »Læst hos Fru Zahrtmann Lykkens Blomst[;] der om Middagen«. Da han kom hjem, skrev han Eventyret »Grantræet«.

Kjøbenhavn den 7 April 1845

Naadige Frue!

Det var mig et glædeligt Beviis paa Deres Godhed og Interesse for mig, at De sendte mig igaar den engelske Anmeldelse¹, Deres Naade har ret glædet mig, min hjerteligste Tak derfor, gid jeg nogensinde maa kunde vise en Slags Gjengjældelse. Det fornøier mig saa meget at min Bog er blevet godt oversat og denne vil vist aabne mine Eventyr Veien i det store Engeland, De veed at en Oversættelse er bebudet². Ogsaa paa Russisk er iaar Improvisatoren blevet oversat, saa at det synes, som om en god Stjerne stod over mine Skrifter. Det gjør mit Sind godt, det kaster Solskin i min Tanke; troe ikke, hvad mange mene, at Erkjendelse

gjør en Digter forfængelig, nei den gjør ham blød og bøier ham dybere for den Aand fra hvem alle hans Sange ere en Gave.

Jeg tillader mig at lægge mine nye Eventyr³ herved, maaskee Deres Naade da ved Leilighed seer lidt i dem. Endnu engang mit Hjertes hele Tak for al Deres Mildhed mod mig, sligt skatter man hos Alle, men det har endnu noget Dybere, naar det er en Aand og et Hjerte man særdeles maa høiagte.

Deres taknemlige

H. C. Andersen.

¹ Almanak 7. April: »Faaet fra Fru Zahrtmann Morning Cron: med Roes over min Improvisator«. Bogen, der introducerede A. i den engelske Læseverden, var samme Aar udkommet paa Richard Bentleys Forlag i Mary Howitts Oversættelse. — ² 1846 kom de fire første engelske Eventyroversættelser. — ³ »Nye Eventyr«, Første Bind, 3. Samling, indeholdende »Elverhøj«, »De røde Sko«, »Springfyrene«, »Hyrdinden og Skorsteensfejeren« og »Holger Danske«. 5. April havde han sendt de første Frieksemplarer omkring.

Endnu et snurritg Minde om H. C. Andersens Forhold til det Zahrtmannske Hus kan fremdrages af Digterens Papirer. I den Collinske Manuskriptsamling (Nr. 19, 4to) findes et Kollegiehefte: »161 Digte og lign.«, skrevet med Andersens Haand. Digtene er med Blaakridt forsynede med et »Ja« eller et »Nej« for at angive, om de er blevet fundet værdige til Optagelse i »Samlede Skrifter« eller ikke. Til den sidste Kategori, de kasserede, hører Nr. 23:

Et Grav-Vers

(Efter Anmodning skrevet for Kammerherre Zahrtmanns Tjener, da Tjenerens Kjæreste døde, han satte det i Adresse-Avisen)

Din Brude-Dragt blev Jordens Muld,
 Du som mig Himlen viiste;
 Saa tungt, saa rigt er Elskovs Guld,
 Mit gjemmer denne Kiste.
 Sov sødt i Gud til Mødets Stund,
 Jeg har Dig i mit Hjertes Grund!

Optaget i Skrifterne er derimod Andersens Sørgekantate til Admiral Zahrtmanns Bisættelse i Holmens Kirke 23. April 1853. Den er skrevet til Melodi: Hvo veed, hvor nær mig er min Ende.

Bruus, Orgeltoner, gjennem Kirken,
 Hvor Venner hid den Døde bar,
 Oplyst og dygtig i sin Virken,
 En høitbegavet Aand han var.
 Et Nu — han saae en Stjerne faldt, —
 Og bort fra Jorden blev han kaldt.

Ton, Psalmesang, hen over Baaren,
 Vai over den, Du danske Flag!
 Og Du, som græder, stands ei Taaren,
 Den mildner Dig din Sørge-Dag.
 Hvil Støv i Fred, som Gud det bød,
 Flyv, Sjæl, hen over Grav og Død!

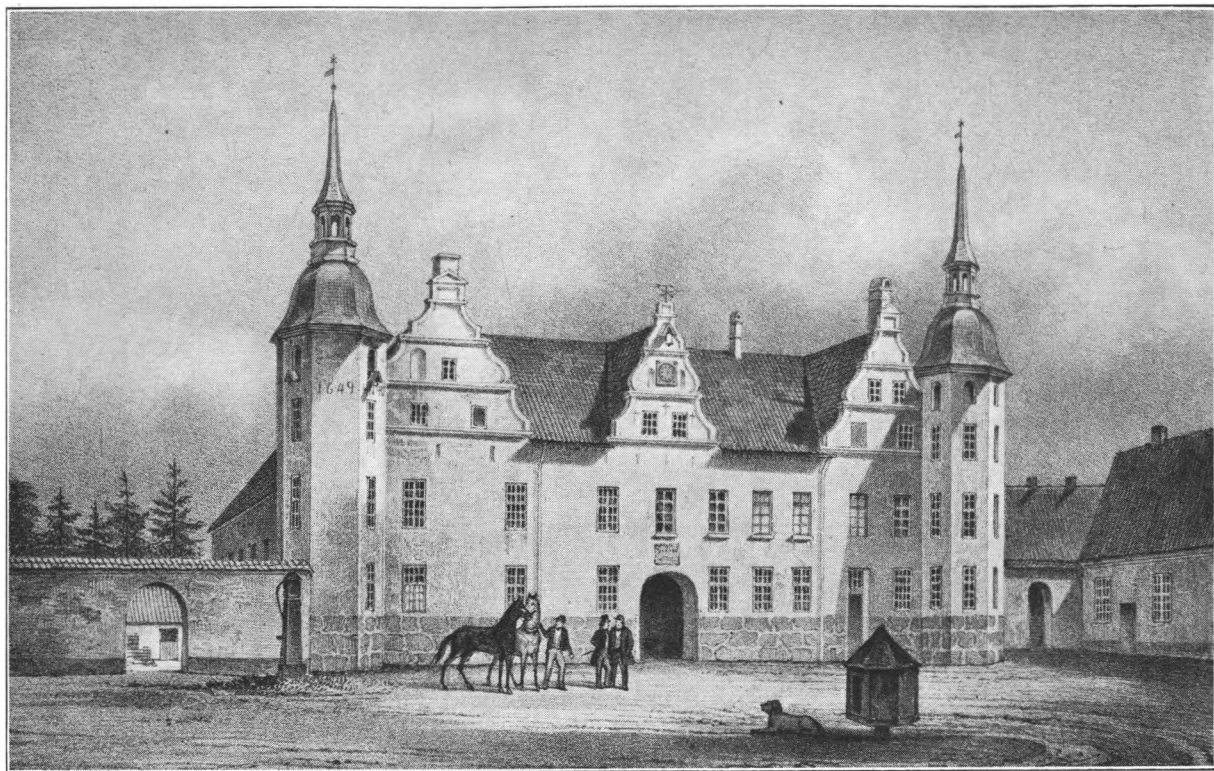
Kun Støvet bringe vi til Jorden,
 Det Bedre, Herlige, hans Aand,
 Den er i Jesus evig vorden,
 Sprængt har den hvert sit Jordlivs Baand;
 Kun ikke Mindets, ei det brast,
 Den Bro, i Himlen ind, staaer fast!

Kristi Himmelfartsdag, 17. Maj 1849, sejlede H. C. Andersen til Helsingborg for dér at begynde den tre Maaneders Rejse i Sverrig, der er skildret i en af hans smukkeste Rejsebøger («I Sverrig», 1851). Ombord paa Dampskibet traf han Legationssekretæren ved det svenske Gesandtskab i København, Grev Charles Emil Piper, som fortalte, at Frøken Mimi Zahrtmann var blevet forlovet med Besidderen af Grevskabet Holsteinborg, Lensgreve L. H. Holstein. Aaret efter stod Brylluppet 21. Marts i Holmens Kirke; Digteren var tilstede ved Festen, men synes mærkeligt nok ikke at have skrevet nogen Sang til Lejligheden.

Grev L. H. Holstein-Holsteinborg var Søn af Foregangsmanden, Filantropen og Patriotten Lensgreve F. A. Holstein (1784—1836). Han blev født paa Holsteinborg 18. Juli 1815, tiltraadte Grevskabet efter Faderens tidlige Død og vandt hurtigt Ry som en meget kyndig Landmand og en human og fremskridtsvenlig Godsejer, der blev almindelig afholdt paa Grund af sin jævne og elskværdige Optræden. Da H. C. Andersen lærte ham at kende, havde han endnu kun forbigaaende taget Del i det politiske Liv som Medlem af Roskilde Stænder 1847 og Medstifter af Den patriotiske Forening 1849. Hans Virksomhed var indtil da i Hovedsagen faldet i hans Hjemegn; sit Gods havde han med stor Dygtighed bragt paa Fode og 1848—50 ladet foretage en gennemgribende Restaurering af Holsteinborgs Hovedbygning, hvorved den i det Ydre fik omtrent samme Udseende, som den har den Dag i Dag. Fra sin rastløst flittige Fader havde han arvet sin utrættelige Virke-trang og sin store Arbejdsevne; de følgende Blade vil vise os ham som den altid optagne Mand, der kun sjældent kunde unde sig en Ferie.

Hovedgaarden Holsteinborg, Hovedsædet i Grevskabet af samme

Holsteinborg set fra Ridebanen ca. 1850. Litografi efter Tegning af Ferdinand Richardt.

Navn, ligger i Sorø Amt, Vester Flakkebjerg Herred, Holsteinborg Sogn 13,5 km Ø. f. Skelskør. Langvejs fra ses Spirene paa de to Taarne over det flade Land; Beliggenheden med Rude Skov og Dyrehaven umiddelbart mod Øst, Holsteinborg Nor med Øerne Glænø og Ormø i Syd, er usædvanlig skøn. Og selve Slottet, det gamle Trolholm, opført 1598—1651 af Slægten Trolle, derfra 1707 overgaaet i den senere Storkansler og Lensgreve Ulrik Adolph Holsteins Besiddelse, er et imponerende Anlæg, bestaaende af den gule firfløjede, to Stokværk høje Hovedbygning med de to ottekantede Taarne paa Vestfløjen og den røde trefløjede Avlsgaard med sine vældige Tagkonstruktioner; Komplekset er endnu paa de tre Sider omgivet af Voldgrave. Slottets Hovedfaçade ligger mod Ridebanen mellem Borggaard og Ladegaard. Den nordlige Del af Vestfløjen er indrettet til Kirke (indviet 1728); op til den støder de Stuer, hvor H. C. Andersen boede under Besøgene 1856—68. Adgangen til Borgen er nordfra; gennem Ladegaardens Sidelænge fører en Port ud til en over Graven muret Bro, ved hvis Ende to Sandstenstrolde med Vaabenskjolde hovedløse holder Vagt. Øst for Hovedbygningen gaar den ca. 14 ha store Have med sine tre aarhundredgamle Lindealleer umiddelbart over i Skoven; mod Syd skraaner den ned mod Noret, hvorfra man mellem de skovbevoksede Øer har en vid Udsigt over Smaalands-havet.

Da H. C. Andersen 1856 første Gang besøgte Holsteinborg, bestod Familien foruden Greven og Grevinden af Sønnen Ulrik Adolph (f. 19. Marts 1851) og Datteren Bodild (f. 5. Juni 1852). Fast Sommergæst var Lensgrevens Moder, Enkegrevinde Wilhelmine Holstein (1788—1868), Datter af den fra Landboreformernes og Skolereformernes Historie bekendte Grev Ludvig Reventlow til Brahetrolleborg. »Hun interesserede sig stærkt for kinesisk Mission«, skriver Maleren Kristian Zahrtmann, Grevinde Mimi Holsteins Fætter, om den gamle Grevinde, »havde et af de elskeligste Ansigter, jeg nogensinde har set. — Sagde altid: Vi Reventlower, hvorover mine Cousins og jeg følte os stødt. Dog tror jeg, vi selv havde en Rem af Huden, skønt vi ikke hed Reventlow« (F. Hendriksen: Kristian Zahrtmann, 1919, S. 47).

Flere Gange tidligere havde Digteren haft indtrængende Indbydelse til Holsteinborg. Nu opholdt han sig i Begyndelsen af Maj 1856 paa det nærliggende Basnæs hos Fru Henriette Scavenius, og naar han denne Gang gjorde Alvor af Besøget, skyldes det, som han bekender i et Brev 5. Maj til sin Ven, Departementschef Edvard Collin (Brevveksling II, S. 265), at han derved undgik en truende Invitation til Nysø. Han var nemlig ingen Tilhænger af den gamle Baronesse Christine Stampe og benyttede ethvert gyldigt Paaskud til at slippe for at være hendes Gæst.

Derfor aabner Brevvekslingen med følgende Selvindbydelse:

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 10 Mai 1856.

Kjære naadige Fru Grevinde!

De vil tilgive at jeg skriver til Dem, men jeg veed ikke om mit Brev vilde træffe Hr Greven hjemme! De have begge saa venligt sagt mig at jeg var velkommen paa Holsteinborg og Hr Greven har iaar saa varmt gjentaget det at jeg derfor tillader mig at komme. Jeg har allerede, som Deres Naade veed, været i denne Tid flere Dage her paa Basnæs og bliver endnu Pintsen over; jeg ønskede her fra at aflægge et Besøg paa Holsteinborg og dersom det der er beleiligt, da at indtræffe paa Torsdag den 15 Mai og blive et Par Dage. Jeg glæder mig saa særdeles til at see og tale med Dem, Deres Mand og Svigermoder, i det smukke Hjem, det jeg endnu aldrig har seet, maaskee træffer jeg ogsaa Deres Fru Moder og Wanda.

Fru Scavenius¹ beder mig at tilføie her i Brevet, at hun ønskede at Indbydelsen til hende om at spise til Middag paa Holsteinborg førstkommende Tirsdag, maatte ombyttes til Torsdag, hun vil da selv føre mig til Dem.

Med den hjerteligste Tak og Hengivenhed

H. C. Andersen.

Deres Naade

Fru Grevinde Holstein født Zahrtmann.

¹ Fru Henriette Scavenius, f. Komtesse Moltke, Enke efter Godsejer Jacob Brønnum Scavenius til Basnæs.

H. C. Andersens Dagbøger 1856.

Torsdag 15. Maj. Klokken 2^{1/2} reiste jeg med Fru Scavenius over til Holsteinborg, Grevinden født Mimi Zahrtmann tog hjerteligt mod mig, Enkegrevinden var der i Besøg. Til Middag Waldemar Fiedler der er Birkedommer, skrækkelig gammel og tandløs¹, Steenbuch, Læge, ham jeg blev Student med, gammelagtig og graat Haar², havde en stor Datter³. Vi spiste herskabeligt, jeg fik et høist elegant Soveværelse og et Kabinet ud til den store Borggaard⁴ der minder i det smaa om Kronborg. Wanda Zahrtmann og hendes Gouvernante Frøken Saxdorf⁵ er her. — Gik til Ro før Klokken 10 — Brev fra Thora Hartmann⁶.

Fredag 16. Først seent paa Natten sov jeg og i smaa Portioner kun. — Sendt Brev til Edgar Collin⁷ og Fru Wanscher⁸, Fru Ingeborg Drevsen⁹ og Hertugen af Weimar¹⁰. Efter Bordet kjørt med begge Grevinderne en Tour til Fjurendal¹¹ og tilbage gjennem Skoven. Læst høit om Aftenen af mit Livs Eventyr¹².

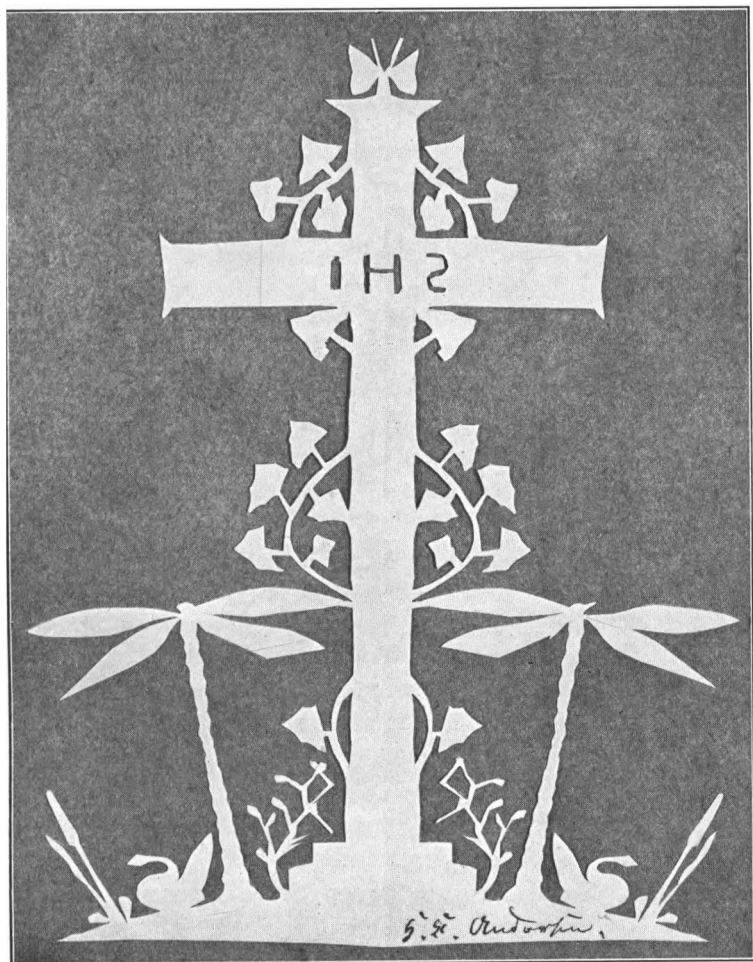
Løverdag 17. Skrevet paa Romanen¹³. Spadseret med den gamle Grevinde i Haven, der gaar ned til Stranden, skovgroede Øer ligge i Vandet; den unge Bøgeskov belyses af Solen. Børnene hedder Ulrich-Adolph og Bodil-Mimi.

Søndag 18. I Aftes sildigt kom Greven fra Kjøbenhavn men reiser igjen imorgen tidlig, seet med ham og Grevinden, Taarn, Bibliothek og det hele Huus. Regn i Formiddags, Solskin op ad Dagen sendt Brev til Fru Louise Lind født Collin¹⁴; og Fru Balling¹⁵. — Læst høit her i »Mit Livs Eventyr«, lovet at blive her til Søndag over. Brev fra Fru Drevsen og fra Drevsen i Rom.

Mandag 19. Om Natten hører jeg en afmaalt Lyd, som af et Taarnuhr! jeg spurgte Tjeneren, han sagde at det var Spøgeri, en Jomfru her hørte det ogsaa og sagde at det lød, som een humpede paa Gangen. Sendt Brev til Jette Collin¹⁶ og Fru Drevsen, skrevet til gamle Baronesse Stampe om at jeg udsatte Besøget paa Nysøe. Af Avisen seer jeg at R. Bay¹⁷ er død.

Tirsdag 20. Ikke vundet i Lotteriet; ingen Breve!

Onsdag 21. I Dag er Dronningen¹⁸ reist til Udlandet med det mecklenborgske Skib Obotrit.

Udklipning af H. C. Andersen.
1856.

Torsdag 22. Endt: »Brieft gegen den Materialismus von F. Fabri«¹⁹; de have belyst meget hos mig, men ikke klart udslettet hver Materialistisk Paastand; jeg staaer med meer Erfaring, lige klog mellem Aand og Materie, men det Usynlige i mig vil det Usynlige. Brev fra Jette Collin — skrevet igjen Brev til hende²⁰. — Folkene havde Bal, jeg var med begge Grevinderne og saae denne Lystighed. Gamle Grevinde maatte jeg klippe et Kors²¹ til, hun gav mig igjen et der var et tydsk Vers; selv kom hun seent om Aftenen ved min Dør og bragte mig Salep, da Folkene vare borte.

Fredag 23. Regnveir, skrevet Brev til *Ingemann*²² i Sorø og til Excellensen *Collin*²³ i Kjøbenhavn. Opgik for mig hele Sammenbindingen af den ny Roman; en Kamp til Erkjendelsens eneste Trøst.

Løvedag 24. Deiligt varmt Solskins Veir. Glad i Gud for Romanen. Den gamle Grevinde kaldte mig ind til sig, talte fortroligt og læste mig et Brev fra hendes Søn nu paa Faderens Dødsdag²⁴; vi læste to smukke Psalmer af Kingo: I Østerlide og »Forfængelighed«. — Jeg føler mig glad. — Ved Middagsbordet fik jeg noget haardt Bruske i Halsen, jeg maatte gjøre mange Forsøg før jeg fik det ned, men var ved at sende Bud efter Lægen.

Søndag 25. Fik fra Ingemann »Guldæblet«²⁵. — I Kirke her paa Gaarden med den gamle Grevinde og hørt Præsten Holm²⁶. Sendt Brev til Fru Drevsen i Kjøbenhavn, til Drevsen og Wanscher i Italien, ligesaa Brev til *Ingemann* at jeg kommer til ham imorgen Aften.

Mandag 26. Imorges Kl 5 reiste Greven, Wanda og Frøken Saxdorf ind til Byen, Klokkeren 11³/₄ kom hendes Broder²⁷ med Vognen tilbage og gaaer Klokkeren 5 med mig til Sorø for at være endnu i Dag igjen i Kjøbenhavn; »Vi see Dem her engang igjen til Fadder!« sagde den unge Grevinde, med Veemod sagde vi gjensidig Lev vel! den gamle Grevinde ligesaa hjerteligt; det var mig tungt at skilles; Børnene vare i Haven dem fik jeg ikke sagt lev vel! Klokkeren 5 kjørte jeg med Doctor Saxdorpf og kom Klokkeren 7¹/₂ til Sorø; Ingemann modtog mig hjertelig . . .

¹ Birkedommer og Skriver i Holsteinborg Birk siden 1856, senere Regeringens Konsulent i Fiskerisager. Han var Digteren Carl Baggers Ven fra Skoletiden i Ros-

kilde og Sorø og blev senere hans Svoger. Han var tre Aar yngre end A., der huskede ham fra sin Slagelsestid. — ² Hans Thomas Mathias Steenbuch, Student fra Odense 1828, Godslæge paa Holsteinborg med Bolig i Rude 1837. — ³ Vilhelmine Rebekka Sophie Steenbuch, f. 1841. — ⁴ A.s Stuer laa i Stottets Vestfløj paa første Sal op til Kirken, til hvis Galleri en Dør fra hans Dagligstue fører ind. Grev Holsteins næstældste Datter, Fru Else Bruun de Neergaard, har i et Brev fra 1930 skildret Værelsernes Indretning: »Saalænge Bedstemoder levede boede han altid »over Porten«; da Bedstemoder var død, om Sommeren i hendes 2 Stuer nede. Men altsaa Portstuerne: Mellem Kirkedøren og Vinduet det store dobbelte Mahogni-Bogskab (med Glasdøre) — Skrivebordet paa skraa ved Vinduet; Sopha langs Kirkevæggen, en stor Lænestol med Øreklapper stod ved Bordet med Ryggen mod Soveværelset, et lidt højt smalt Skuffeskab (gulligbrunt) stod mellem Ovn og Døren, ellers nogle vist Mahognistole med næsten rundt Sæde. Mellem Soveværelsedør og Kirkevæg og Gangdør 2 af disse Stole. I Soveværelset 2 Senge (det var beregnet paa dobbelt Gæsteværelse) med Hovedgærdet mod Kirken, for Enden et 2-fløjet Skærmbræt. Servanterne: en indenfor Døren lige til venstre, den anden op mod Papas Skabsstue. Klædeskab mod en af Ydervæggene; flere Stole, altid 1 i Vinduet«. — ⁵ Ernestine Saxtorph. — ⁶ Komponisten J. P. E. Hartmanns anden Hustru, f. Jacobsen. — ⁷ Sønnesøn af Gehejmekonferensraad Jonas Collin; Student 1856, senere Journalist og Teaterhistoriker. — ⁸ Hanne Wanscher, f. Wegener, g. m. Papirhandler Wilhelm Wanscher. — ⁹ Jonas Collins ældste Datter, g. m. Justitiarius i Hof- og Stadsretten, Etatsraad Adolph Drewsen. — ¹⁰ Storhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar-Eisenach. — ¹¹ Fuirendal, Hovedgaard under Grevskabet Holsteinborg. — ¹² Udkom Juli 1855. — ¹³ »At være eller ikke være«; A. havde arbejdet paa den siden Efteraaret 1855, den udkom Maj 1857. Til Ingemann skriver A. 23. Maj 1856 fra Holsteinborg: »Paa min Roman har jeg skrevet meget i disse tre Uger, dog ikke saaledes i Følgerække, at jeg vil kunne læse det for Dem. Denne Bog kommer ganske anderledes tillive end mine tidligere Bøger; den er heelt tænkt, men træder frem i forskjellige Partier; om det er godt eller galt, vil Tiden vise« (B&B II, S. 350). — ¹⁴ Jonas Collins yngste Datter, g. m. Kontorchef i Krigsministeriet, Justitsraad W. Lind. — ¹⁵ Helene Balling, f. Næboe, Enke efter Forvalter Jonathan Balling; A. havde spist til Middag i hendes Hjem hver Lørdag, medens han forberedte sig til Studentereksamen, og havde ogsaa efter Mandens Død 1829 trofast bevaret Forbindelsen med Familien. — ¹⁶ Henriette Collin, f. Thyberg, g. m. Jonas Collins næstældste Søn, Departementschef i Finansministeriet, Etatsraad Edvard Collin. Brevet trykt Brevveksling II, S. 267 f. — ¹⁷ Komponisten Rudolph Bay døde 15. Maj 1856. — ¹⁸ Enkedronning Caroline Amalie. — ¹⁹ Stuttgart 1856 (udkom 1855); A. benyttede Bogen under Forstudierne til »At være«; den omtales udførligt i Brevet til Ingemann af 23. Maj (B&B II, S. 350). Forfatteren var dengang Sognepræst i Bonnland ved Würzburg; Bogen gjorde ham kendt over hele Tyskland. Han blev senere Missionsinspektør i Barmen, interesserede sig meget for Kirkepolitik og Kolonispørgsmaalet. — ²⁰ Trykt Brevveksling II, S. 269 f. — ²¹ Se Gengivelsen S. 27. — ²² Trykt B&B II, S. 349 f.; Uddrag nedenfor. — ²³ Uddrag nedenfor. — ²⁴ Lensgreve F. A. Holstein døde 21. Maj 1836 paa Holsteinborg. — ²⁵ »Guldæblet, et Eventyrdigt i tolv Sange af B. S. Ingemann. Kbh. 1856«. — ²⁶ Lic. theol. Jens Holm, Sognepræst til Hyllested, Venslev og Holsteinborg. — ²⁷ Læge ved Børnehospitalet, Professor, Dr. med. Hans Christian Saxtorph.

Dagbogen kan suppleres med et Par Uddrag af Breve, som H. C. Andersen skrev under dette Ophold: Til Ingemann skrev han 23. Maj:

Deres Brev fik jeg paa Basnæs; hjertelig Tak derfor! Jeg blev der hele fjorten Dage, og først Dagen før Fru Scavenius reiste til Ems, sagde jeg Levvel og kørte efter gjentagen Indbydelse her over til Holsteinborg, hvor den unge Grevinde, som De veed, er en født Zahrtmann; jeg har kjendt hende, fra hun var en ganske lille Pige; hun er nydelig, hjertelig og elskværdig. Den gamle Enkegrevinde er her ogsaa og interesserer mig særligt; hun er saa ungdommelig, saa glad i Gud, saa prægtig at leve sammen med, at jeg snart er groet fast og føler mig ganske hjemme . . .

Her er meget smukt paa Holsteinborg; Bygningen selv er som et Slot og Alt ogsaa indrettet paa samme Maade; Stranden naaer lige op under Vinduerne, og Øerne udenfor ere smukt skovbe-groede; her er flere Nattergale, og Skoven staaer deiligt grøn; men koldt er det, og jeg har endnu hver Morgen i Kakkelvovnen.

Og i et Brev, han samme Dag sendte sin faderlige Ven Jonas Collin, hedder det:

Af mit Brev til Deres Datter har De seet at jeg er her paa Holsteinborg og ligesaa rigt og storartet her er, ligesaa jevnt, hjerteligt og godt er her ogsaa. Den unge Grevinde, født Mimi Zahrtmann, er nydelig, huuslig og særdeles elskværdig og den gamle Enkegrevinde, før har jeg ikke kjendt hende, behager mig særdeles, hun er mærkelig ungdommelig, læser uden Brillen, gaaer lange Toure, er saa glad i Gud at jeg deri næsten kunde ønske mig i hendes Sted, i den høie lykkelige Grad hun har naaet det, og dertil er hun aaben, deltagende, mere sig ved det Moersomme, og lever med i Livet; vi tale meget sammen om religiøse og verslige Ting, det gaaer fortræffeligt, Noget den kjære Jette Collin, skrev om igaar hun ikke ret tænkte sig, ansaae den gamle Dame og jeg altfor forskjellige i Troes Sager. Det mærkes i det mindste ikke, thi jeg anseer ikke »Riget af hiin Verden« og »Riget af denne Verden« for at være hinanden fjendtlige, nei det er venlige Nabolande og for mig er Videnskab som et Regnestykke

der beviser at det Egentlige i Troen er og bliver Sandheden. Den gamle Grevinde taler saa deeltagende, saa venlig om *Dem!* . . .

Som det fremgaar af Andersens Dagbog, var Greven bortrejst det meste af Tiden under hans Besøg. Af Brevene fra Hjemmet hidsættes følgende Meddelelser om Husets Gæst:

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

16. *Maj.* Vores Professor har jeg endnu ikke seet i Dag da han frokoster paa sit eget Værelse, men i Aftes læste han for os og længes efter Huusets Herre som han bad mig hilse.

20. *Maj.* Jeg viiste Fr: Saxtorph heele Huset, medens Bedstemoder botaniserede med Professoren . . . Om Aftenen drak Puslingerne Thee med, det var lovet dem om Søndagen, men var blevet for seent ved vores Promenade, saa læste Andersen som var i meget godt Humeur, hvilket forøgedes ved Wandas hyppige og pudseerlige Indfald og spørgende Intermezzos.

21. *Maj.* Andersen er til megen interessant Underholdning for os Alle og bliver med hver Dag meere moersom og os Alle rigtig kjær ved sine sjeldne Aands og Hjertets Gaver . . . Hvor vi beklage at Du ikke ogsaa saaledes som vi kan leve Dig ind i Andersens heele aandrige Gemytlighed! og enhver Stemning forstaaer han at samklinge i, — saaledes ogsaa netop paa *denne* Dag for vores kjære, kjære Bedstemoder [Grev F. A. Holsteins Dødsdag].

22. *Maj.* Andersen vil paa Tirsdag gjerne kjøres til Sorø til Ingemanns. Han og Bedstemoder ere fuldkommen reciproquement indtagne i hinandens Personlighed.

23. *Maj.* Steenbuch og hans Døttre spiste med os; efter Bordet læste Andersen sin gribende lille Historie »Hun duer ikke«. . . . Andersen læste videre i sit Levnet. . . . Maaskee Andersen ogsaa bestemmer sig for at reise paa Mandag, jeg troer han ønsker det, men han kan ikke taale at kjøre baglænds og frygtede at fylde for meget med Kuffert etc.

26. *Maj.* Andersen lader Dig endnu mange Gange hilse; han, Bedstemoder og jeg er næsten lige bevægede ved Afskeden. Give

Gud at jeg maatte gjensee ham her som Gudfader. . . . Børnene var i Skoven da Andersen kjørte og U:A: græd derover da han kom hjem.

Grevinde Wilhelmine Holstein til Grev L. H. Holstein.

21. Mai 1856.

Det er mig i denne Morgenstund som Din søde Mimi paalægger at skrive for hende, da hun i Nat har havt sin Hovedpine, er bedre nu, men træt og ligger lidt mens jeg siger Dig, at Gudskelov Alt staaer godt, Du kjære Ludvig! og vi leve stille, tilfreds og fornøiet med Andersen som ret forstaaer at more og oplive Din hele Familie med sit geniale Liv og aandrige Forraad paa Alt. . . . Mimi kjørte i Gaar med Bod. og Saxt ud og jeg spadserte med Wanda og U. A. til Bisrup. Digteren fandt det for koldt, havde Snue og blev ved sin Roman mod Materialismen[;] han er ellers munter og lader til at føle sig hjemme hos os som vi med ham! . . .

Tirsdag Morgen Kl 9. [27. Maj 1856.]

Andersen var ganske vemodig ved Afskeden, og vi med! han var saa barnlig glad og livlig[,] med al sin Digteraand saa fordringsfri og ligefrem at jeg kunde godt lide ham!

Grevinde Wilhelmine Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg den 28 Maj 1856.

Skulle jeg vel tage Feil, kjære Herr Professor! eller muligen have lært af Mesteren selv, at give min ringe Phantasie et Svingop, men Sandhed er det dog, at jeg bilder mig ind: De gjerne ville tage imod en venlig Hilsen fra dem, De nys forlod paa gamle Holsteins Borg, som virkelig savne Deres kjere, livlige og deeltagende Selskab og føle en Tomhed siden Mandagen, der fjernede fra vor lille hyggelige Kreds saa mange Venner og kjere Gjæster, at jeg synes jeg maa klage det for Dem, og tillige bevidne Dem af et op-
rigtigt Hjerte, hvad De i Savnet allerede maatte gjette, men dog ei slippe for at see det nedskreven paa dette ringe Blad:, hvor

behageligt og kjert Deres Besøg har været os, hvor vi dvæle ved Erindringerne og gjerne haabe, saa vist og fast som vi tør, og, om Gud vil! at De gjentager det saa snart De kan og glæder os atter med saaledes at ville føle Dem hjemme en Tid hos os, thi, een Feil finder man jo altid ved det nydte Gode, og saa var da ogsaa denne Gang, den Ene, at det varede alt for kort! saa den kjære Andersen næste Gang maatte gjøre denne Feil godt igjen med et langt Besøg dersom det passede Dem, som os, og De ikke har savnet alt for meget denne Gang i det stille Liv blant Damer og Børn?! —

Hver Aften har jeg fortsat hvor De slap i Deres interessante Livs Eventyr men endnu kom vi ikke langt og det fornøjer os egentlig naar det holder for en Tid som en ret levende og personlig Underholdning med den Savnede!

I det jeg nu bringer Dem min kjære Sv.Datters og min hjerteligste Hilsen og *Tak!* for Deres Ophold mellem os, saa vil De ogsaa med kjerligt Hjerte modtage de søde Børns Hilsener, og røres ved at høre Ulrich Adolphs Sorg over Deres Reise uden at have sagt Dem Farvel! jeg fortalte ham hvorledes De havde søgt ham og B. og raabt paa Altanen efter dem, Deres kjerlige Farvel! Da jeg sagde disse Ord: den gode Pr. Andersen vilde saa gjerne have trykket Eders Hænder i sine endnu, da brast U. A. i Taarer og skjulte sit Ansigt i Moderens Skjød saa vi maatte næsten græde med ham! De Smaa sige nu *han maa komme snart igjen!*, og det samme sige de Store, med de bedste Ønsker for den reisende Digter og Ven, bede Dem endnu at hilse den elskelige Digter Ingemann og h. Frue og at bevare i venlig trofast Erindring de Smaas Bedstemoder

W. J. Holstein.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Sorø 28 Mai 1856.

Kjære Fru Grevinde!

tak for de velsignede, hyggelige Dage jeg nød i Deres deilige Hjem! De var saa hjertens god og Deres Svigermoder, hvem jeg

før ikke kjendte, viiste mig en Velvillie, en saa stor Deeltagelse, at jeg synes nu at have kjendt hende i mange Tider. Gid at Greven havde været lidt mere hjemme, at jeg nu ogsaa kunde staae levende og godt i hans Tanke, men jeg veed jo at jeg hos Dem Allesammen er velkommen en anden Gang igjen, og da haaber jeg at det er en Tid jeg ogsaa mere kan være hos og tale med ham. Ganske veemodig reiste jeg bort, jeg var blevet hjemme og følte mig der i Fred og Hjertelighed. Børnene havde jeg saa gjerne seet endnu engang, de huske mig da vel en Stund, hils dem begge to! siig til Ulrich-Adolph at jeg skal klippe ham det Moersomste jeg seer paa Reisen og siig »Liden Bodild« at Ole Lukøie har fortalt mig om hende den første Nat jeg sov her i Sorø, og det er virkelig saa!; jeg har seet mange Smaadrenge her ved Academiet, om een af dem er »den uartige Dreng«, veed jeg ikke, men træffer jeg ham skal jeg sige han skal løbe ud til Holsteinborg, sætte sig paa det lille Kid og ride lige ind i Stuen til Bodild, seer hun saadan en Rytter, saa maa hun tage sig iagt, jeg har varet hende, det er: »den uartige Dreng«.

Igaar fik jeg et hjerteligt rart Brev fra Storhertugen af Weimar, jeg havde ikke skrevet, næsten Aar og Dag, det laae mig paa Hjertet, thi han er saa trofast og god, saa skrev jeg i de Dage jeg var paa Basnæs og nu strax havde jeg et Brev saa inderligt og godt, han indbød mig at komme til sig og overvære hans Fødselsdag den 25 Juni, da skulde der opføres for første Gang »Anden Deel af Göethes Faust«; han fortalte dernæst at Liszt¹ i disse Dage havde fuldendt en stor Symphoni: »Dantes Helvede«. Om jeg imidlertid kan indrette min Sommer-Reise derefter, er lidt uvist; i næste Uge, om Gud vil, tager jeg til Dresden.

I Dag er det Ingemanns Fødselsdag; med første Banetog hertil kom Overhovmesterinden og hendes Datter², de blive her til iaften og gaae da igjen tilbage; hendes Naade, som hørte at jeg nu gik op at slutte dette Brev bad mig tilføie fra sig hjertelige Hilsener; fra Wemmeltofte skriver hun til Fru Enkegrevinden!

Jeg bliver her til Søndagmorgen og jager saa til Kjøbenhavn og i Ugen, som kommer, ud i den vide Verden! —

Gid en deilig Sommer med Glæde og Lykke rulle op for Dem

kjære Fru Grevinde, Gud velsigne og bevare Dem! hils ret inderligt Deres Mand, Svigermoder og Børnene og lad mig blive venlig i Alles Erindring. Endnu engang Tak for alt Godt!

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Til Deres Naade Fru Grevinde M. Holstein født Zahrtmann!

¹ Komponisten og Klavervirtuosen Franz Liszt opholdt sig 1848—61 i Weimar, hvor han ledede en Række betydningsfulde Operaopførelser. — ² Overhofmesterinde hos Enkedronning Caroline Amalie, Kammerherreinde Ingeborg Christiane Rosenørn, f. Wormskjold, Ægteparret Ingemanns nære Veninde og stadige Korrespondent, og hendes Datter Christine (Stine).

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 1/6 1856.

Kjære Professor Andersen!

Kun flere Dages Upasselighed kunde forhindre mig fra ikke førend i Dag at gjentage min erkjendtligste, hjerteligste Tak for den Glæde, rige Nydelse og det aandige Soelskind hvormed De forskjønnede mit kjære Hjem.

I samme Grad som jeg føler hvor ufuldkommet jeg forstaaer at udtale Dem min Tak, glæder jeg mig ved Haabet at Deres kjærlige Gemyt *føler* hvormeget vi Alle holde af Dem og hvor stor Priis vi sætte paa det givne Løfte — om Gud vil — at vende her tilbage. Ogsaa Tak for de skrevne Ord fra Sorø og for det: at De var blevet *hjemme* i vores Kreds. For min Husbond var det et stort Savn ikke at være herhjemme i de Dage, men som sagt — næst Guds Hjelp — haaber Store og Smaa inden Aaret skifter endnu engang at turde byde Dem Velkommen i en oprigtig hengiven, lille Venne- og Beundrer Kreds paa Holsteinborg. Det maa ofte ringe for Deres Øren naar vi tale om Dem og læse i Deres Bøger. Selv min Svigermoder læser nu Deres Eventyr. Siden De forlod os har hun til hver Blomst hun har bragt mig fra Haven, knyttet en Tanke om vores kjære, gode Andersen, og derved er hver Blomst blevet mig en Bouquet! — Børnene vil aldrig glemme Deres mageløse Venlighed, jeg Deres Overbærenhed og haaber at

Herren bønføre Deres sidste »Gud velsigne Dem« hvilket lyder saa velsignet i min Erindring. »Bedstemoder« takker saa meget for Deres kjære Brev og sender en Hilsen med Børnenes de Tusinde. Jeg haaber De udsætter Deres Reise ind til Byen, saalænge Veiret er som i Dag og at De maa være fuldkommen vel. Gud glæde Dem som De glæder Andre kjære Professor! — dette ønsker og beder

Deres taknemmelig hengivne

Mimi Holstein.

Bitte send en lille Brevdue fra Tydskland, som paa Veien herhjem ogsaa titter ind paa Holsteinborg.

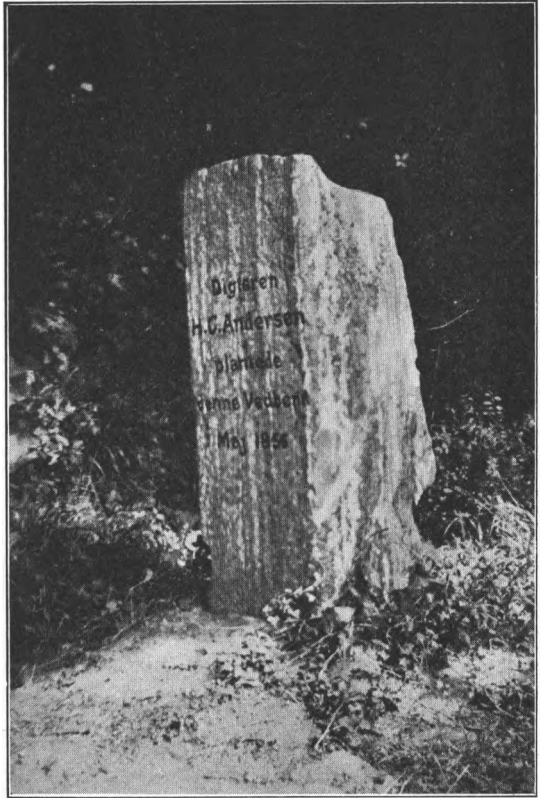
Om Digterens første Besøg paa Holsteinborg er der endnu bevaret et synligt Minde i Parken: H. C. Andersens Vedbend. Den vokser i Udkanten af Haven tæt ved Stranden; paa Stedet er der sat en Mindesten. »Det hævdedes ved Middagsbordet«, fortæller Fru Else Bruun de Neergaard, »at *Intet* groede der var udsat for Saltvand. — »Alt hvad *jeg* planter, groer«, sagde H. C. A., og saa plantede han Efeuen«. En Aflægger findes siden 1930 i Blomstergaarden i H. C. Andersens Hus i Odense.

Søndag 1. Juni rejste H. C. Andersen fra Sorø ind til København for at forberede Sommerens Udenlandsrejse, som allerede tog sin Begyndelse Fredag d. 6. Dagen før skriver A. de Saint-Aubain, bedre kendt under sit Forfatternavn Carl Bernhard, Lensgrevens fortrolige Ven, følgende i et Brev til Grevinden.

A. de Saint-Aubain til Grevinde Mimi Holstein.

. . . Jeg maa allerede begynde at tage Øieblikkets Fordeelagtighed under behørig Overveielse, thi jeg mærker nok paa Andersen, at jeg i ham har en Rival, som jeg kan have al Grund til at frygte [nemlig i den lille Bodilds Gunst]. . . Bemeldte Rival har tilbragt hele ti meget behagelige Dage paa Holsteinborg, og han er formodentlig nu meer end nogensinde kommen til den Overbeviisning, at Nysøe kan man ikke omgaaes i samme Aandedræt, Mod-

sætningen er for grel. Jeg bringer Dem og Børnene mange Hilsener fra ham, og Echoet af hans Jubel over Opholdet hos Dem, forsaavidt som det ikke er — ja, hvad siger man nu, under slige Omstændigheder? Verhallen, kan man sige: »forskraldet«? — i de til Kongens Nytorv stødende Gader. Thi det var midt paa dette at han igaar gav sine Følelser Luft, egentlig til min store Misundelse, men jeg stræbte at trænge denne Nederighed tilbage i mig selv. Det gjør imidlertid Godt at finde Nogen, der er istand

H. C. Andersens Vedbend i Parken ved Holsteinborg.

til at paaskjønne det Gode og kan udtale en naturlig Glæde derover, dette bliver mere og mere en Sjeldenhed. Men Andersen er ogsaa en Sjeldenhed, kun hans Skrøbeligheder ere almindelige som vi Alle mere eller mindre dele, og derfor have saa let ved at opdage hos ham.

* * *

Hovedmaalet for denne Sommers Rejse var Major F. A. Serres Gods Maxen, men Andersen var desuden et lille Besøg i Weimar 22.—27. Juni. Hvis efterfølgende Brevs Dato er rigtig, maa det være skrevet i Leipzig paa Tilbagevejen til Maxen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Weimar 28 Juni 1856.

Kjære Fru Grevinde!

Tidt og ofte er jeg med Tankerne i Deres velsignede Hjem, seer Børnene og den hele Kreds som den afspeilede sig hos mig; endnu engang tak for de smukke Dage og for det venlige Brev jeg siden modtog i Kjøbenhavn; strax efter reiste jeg til Dresden hvor jeg kun blev nogle faae Dage og søgte da ud til mit sachsiske Hjem *Maxen*¹, hvor mit Træ staaer i fuld Kraft omgivet af blomstrende Roser, høit oppe ved Klippe afgrunden, jeg blev her en otte Dage og besøgte i den Tid det mig indviede Sted »den danske Svane-rede«, her var ganske festligt ordnet og over det lille Egetræ jeg plantede ifjor vaiede et dansk Flag. — Digteren Gutzkov² var nogle Dage her i Besøg, Deres Naade kjender vist hans seneste Roman: »Ritter vom Geiste«. Storhertugen af Weimar havde indbudt mig til sin Fødselsdag; anden Deel af Göethes Faust skulde gives og jeg er forrige Søndag reist herhen og er nu i Begreb med atter at vende tilbage til Maxen ved Dresden, for der i mere Ro at arbeide paa min nye Roman; Storhertugen vilde at jeg skulde blive hos ham og paa hans Slot i Ettersburg³ og Wilhelmsthal⁴ skrive nogle Capitler, men det gaaer ikke, her er for riig Afvexling, jeg er aldeles træt af hele denne Uges Festligheder, Bal, Theater, Taffel, Concert, den ene Dag i store Bølger paa hinanden! det er mig næsten for meget og dog er her saa velsignet og godt. Jeg blev modtaget med en Hjertelighed af Storhertugen, som om jeg kunde være een af hans høie Frænder, ogsaa hans Gemalinde⁵ og hendes Keiserlige Høihed Enkestorhertuginden⁶, vare og ere saa mageløse ligefrem og hjertelige mod mig. Jeg føler mig aldeles frie og hjemlig i deres Kreds. — Enkestorhertuginden reiser i disse Dage til Petersburg, for at være [med] ved sin Brodersøns⁷ Krong. Ballet paa Ettersburg der alt begyndte om Eftermiddagen og endte med en fransk Comedie: »Dieu vous bénisse«⁸, frembød de rigeste Toiletter jeg længe ikke har seet; især betog mig een, der virkelig var saa sværmende, saa frisk og klædelig, det var den nu regjerende Storhertugindes; en fiin klar Kjole hvori var ind-

vævet eller syet lilla kunstige Seriner, de grønne Blade udgjorde Dele af Kjolen selv, men Blomsterne vare fritstaaende, som Bas-reliefs. — En ung Dame i det fineste hvide Lin med kun blaa Kornblomster tog sig blændende smukt ud, flere derimod vare mig lidt for brogede. — Til Storhertugindens Klædning med Seriner var Hovedpynten Seriner og uendeligt mange Diamanter. —

I forgaars modtog jeg her i Weimar et Brev fra New York, den rige Amerikaner *Spring*⁹, hvem Frøken Bremer omtaler i sin Bog: »Den nye Verden«, skrev mig til, at han havde hørt for vist at jeg i denne Sommer kom til Amerika, han indbød mig at stige af i sit Huus og bad om at maatte arrangere min videre Reise. Det er nu slet ikke kommet mig i Tanke at reise til den nye Verden, og mindst i denne Sommer, men der er noget saa smukt, saa venligt i denne Omhue for mig at jeg bliver ganske lille ved Tanken om al den Godhed *vor Herre* lader Menneskene yde mig!

Dersom Deres Naade vil unde mig endnu en Glæde mere, da vil denne komme ved at De sender mig et Brev »Dresden poste restante«, da faaer jeg at vide hvorledes De selv, hvorledes Deres Mand, Svigermoder og begge Børnene have det. Er Deres Søster Fru Roberedo¹⁰ paa Holsteinburg da bring hende ligesom ogsaa Deres Moder min ærbødige, hjerteligste Hilsen. Jeg glæder mig til at forny Besøget fra dette Foraar, det næsten forsvandt for hurtig, dog jeg har det for alle Tider, med Erindringen om de nys udsprungne Bøge og de duftende Kodriver. Gud glæde og bevare Dem og Deres!

Deres taknemligt hengivne

H. C. Andersen.

Deres Naade Fru Grevinde Holstein født Zahrtmann.

¹ Major F. A. Serres Gods ved Landsbyen af samme Navn SØ. f. Dresden. I dette gæstfri Hjem samledes hver Sommer bekendte Forfattere, Komponister og Kunstnere; 1844—69 besøgte A. ialt 9 Gange Maxen. Om den danske Digters Træ, et af A. 1844 plantet Lærketræ, fortælles udførligt MLE S. 511 f. — ² Karl Ferdinand Gutzkow. Tidsromanen »Die Ritter vom Geiste« udkom i 9 Bind i Leipzig 1850—52. Til Ingemann skrev A.: »Vi have her i Besøg Digeren Gutzkow; De kjender vel hans meget omtalte Roman: »die Ritter vom Geiste?« Var den ikke i ni Dele, saa havde jeg læst den«. Dagbogen viser iøvrigt, at han ingenlunde satte Pris paa Samværet med sin taktløse tyske Kollega. — ³ Jagtslot 7 km N. f. Weimar. — ⁴ Jagtslot S. f. Eisenach.

— ⁵ Storhertuginde Sophie, f. Prinsesse af Nederlandene. — ⁶ Storhertuginde Maria Pawlowna, f. Storfyrstinde af Rusland, Enke efter Storhertug Carl Friedrich af Sachsen-Weimar-Eisenach. — ⁷ Kejser Alexander II. — ⁸ Comédie-vaudeville i 1 Akt af A. Ancelot og Paul Duport (1839). — ⁹ Marcus Spring, rig New York-Købmand, der boede i Brooklyn og var ivrig Socialist. Han og hans Hustru hørte til den svenske Forfatterinde Fredrika Bremers nærmeste Venner under hendes Amerikaophold 1849—51 og omtales i hendes Bog »Hemmen i den nya verden«, I—III, 1853—54. A. havde gjort Ægteparrets Bekendtskab i København 1854. Se iøvrigt Brevveksling V, S. 221. — ¹⁰ Vicomte Joaquin de Roboredo var 1851 blevet forflyttet fra København til Berlin.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: ⁸/₇, 1856.

Kjære Herr Professor!

Det rørte mig virkelig at De i Deres fyrstlige Hjem havde en Tanke for mig, som De lod dvæle i Ord og Pen, og hvorfor jeg nu bringer Dem min og mine Kjærestes hjertelige Tak. Skjøndt Avisen havde nævnet Dem blandt Celebriteterne som samledes om Storhertugen af Weimar paa dennes Fødselsdag, længtes vi dog Meget efter at høre noget directe fra Dem kjære Digter! som vi Alle holde saa meget af, og med hvem vi næst Guds Hjelp — haabe atter at mødes til Efteraaret naar De har indsuget ny Honning i de fjerne Egne. . . .¹ Alle disse Kjære takke Dem for Deres venlige Hilsen og glædede sig med min Mand og mig over at De har det godt. Jeg tænker ofte med Længsel paa Deres nye Roman og beder Gud lade mig opleve den Tid da jeg kan lære at kjende og skatte den. Min Husbond forlader mig nu ikke for den første Maaned idetmindste, og vi nyde ret Guds rige Gaver i den skjønne Natur som vi fleere Gange maatte forlade netop i Sommertidens Pragt — og Kjærligheden til Hjemmet voxer med Børnene omkaps. Disse lader Dem saa mange, mange Gange hilse. UlrikAdolf luger nu Andersens Epheu², og bringer mig dens Bulletin naar jeg ikke Selv er saa vel at jeg kan komme ned til den. . . .

At Capt: Christian Wulff³ er død i Amerika af den gule Feber er en sørgelig Efterretning, som vel alt er bragt Dem af Andre. Min første Tanke derved var hans Søster. Digteren Gutskovs seneste Roman »Ritter vom Geiste« har jeg endnu ikke læst. Jeg har ofte hørt ham blive omtalt af den nu afdøde Therese Bacheracht⁴,

som vist var hans Veninde. — Sluttelig Levvel kjære Professor, saa vel som Alle paa Holsteinborg ønsker Dem det ved Deres taknemmeligt hengivne

Mimi Holstein.

¹ Her er udeladt forskellige Familie-Meddelelser. — ² Se Afbildningen S. 37. — ³ Kaptajn i Søetaten Christian Wulff, Søn af Kontreadmiral P. F. Wulff, i hvis Hus A. var kommet fra sine første Københavnsaar, og Broder til hans trofaste Veninde Henriette Wulff, døde af gul Feber 7. Juni 1856 i Beaufort, South Carolina. — ⁴ Therese v. Bacheracht, f. Struve, tysk Forfatterinde.

Andersen vendte hjem fra Udlandet over Flensborg-Svendborg, besøgte Glorup 9.—19. August og rejste sidstnævnte Dag videre til Basnæs.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 28 August 1856.

Kjære Fru Grevinde!

I forrige Uge kom jeg her til Basnæs og hørte at De havde været meget syg, men at De nu var særdeles bedre og at der nu var to Sønner¹ paa det hyggelige Holsteinborg; dog endnu laae *De* til sengs. Iaftes bragte Fru Scavenius mig en Hilsen fra Dem og det ny lille Hjerte der slaer i Deres Hjem, sagde mig tillige at De var saa vel at De tænkte paa at staae op og derfor maa jeg strax i denne Morgen sende Dem, Deres Mand, Svigermoder og det kjære Børnekløver min Lykønskning og Hilsen. Gud være lovet at De er saa vidt og saa vel! jeg kan see for mig alle de glade, lykkelige Ansigter rundt om, det er vel kun i Phantasien, men jeg haaber at det maaskee ogsaa skeer i Virkeligheden længer hen paa Efteraaret. Fru Scavenius er saa venlig at vilde gjerne beholde mig endnu noget længer, men nu jeg er kommet til Sjælland har jeg ikke ret Ro paa mig før jeg har seet og været noget sammen med min trofaste faderlige Ven, den gamle Collin. Luzias² Fødselsdag bliver jeg over, gjør saa en Vesit i Sorø og er da alt midt i Ugen, som kommer, i Kjøbenhavn. —

Da jeg fra Dresden skrev Deres Naade til kom jeg lige fra Festlighederne i Weimar, jeg havde der i det kolde Veir stærkt for-

kjølet mig, jeg blev syg, fik Feber og kom saaledes ud til Maxen, hvor De erindrer jeg har plantet et Træ og finder et velsignet Hjem hos trofaste Venner, her blev jeg i fire Uger, men næsten hele Tiden var jeg syg, Veiret koldt, Sommeren blev borte, jeg følte mig saa nerveus at jeg opgav Reisen til Schweitz og er i mindre Dagreiser vendt her tilbage, hvor jeg føler mig betydeligt bedre, men meget nerveus. Søbade vilde gjøre mig godt, men i dette vedvarende Efteraars Veir tør jeg ikke begynde der med, imidlertid føler jeg en saadan aandelig Friskhed at Romanen, som jeg i Maxen aldeles Intet fik skrevet paa, voxer for hver Dag og jeg glæder mig til, naar vi mødes, at skulle forelæse Dem, i det mindste første Deel. — Min lille Vaudeville, »Fuglen i Pætræet«³ oversatte jeg og Major Serre i Maxen, den blev der, paa hans Fødselsdag opført med alle de danske Melodier og kommer i næste Maaned paa det kongelige Theater i Dresden, ogsaa »Liden Kirsten« vil der blive opført. En otte Dage var jeg i Maxen sammen med Componisten, den udmærkede Pjanist Henselt⁴, der hver Dag spillede uendeligt deiligt. Jeg lever for Øieblikket ganske i min nye Bog, der i min Tanke er aldeles afsluttet, det er den materielle Nedskriften som kun mangler.

Bring Deres Mand, Svigermoder og Børnene min inderligste Hilsen, er Deres Moder eller Søster hos Dem saa siig ogsaa dem hvor levende de er i min Erindring! — Gud holde sin Haand over Dem! Solskin i Stue og i Hjerterne.

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Deres Naade Grevinde Fru M. Holstein født Zahrtmann

¹ Grev Holsteins næstældste Søn, den senere Lensgreve Frederik Conrad Christian Christopher Holstein, f. 3. August 1856. — ² Lucie Scavenius, f. 30. August 1844, Fru Henriette Scavenius' Datter. — ³ Opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 4. Juli 1842. Om Opførelsen i Maxen 28. Juli se Brevveksling II, S. 283 og V, S. 223. Hverken dette Stykke eller Operaen »Liden Kirsten« (opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 12. Maj 1846 til Musik af J. P. E. Hartmann) kom paa Scenen i Dresden. — ⁴ Den tyske Klavervirtuos og Komponist Adolph Henselt.

*Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.*Holsteinborg pr. Skjelskør ^{11/10} 1856.

Kjære Herr Professor!

Hvad maa De troe om min lange Taushed? — og dog var netop Deres Brev det første min Mand bragte mig efter min Sygdom, fordi han vel vidste at den Glæde — jeg nu hjertelig takker Dem for — vilde gjøre mig godt.

Men da vi sidst toge Afskeed, sagde jeg: »Som Fadder«! — og jeg troer De forstod Alt hvad disse Ord gjemte af Haab og Ønsker. Ved Guds Naade er jeg nu kommen saa vidt, at jeg tør gjentage dette Tilraab og bede Dem om De vil glæde os med — den 26de October at staae Fadder til vores yngste Skat. Gid den Musa der aldrig forlader Dem, maatte kaste et blivende, velsignelsesrigt Gjenskin over hans Vugge; at Poesien altid i Livet maa forskjønne og seire over Materialismen. Det var mig en Glæde ved min Søster Roboredo at faae frisk Hilsen og Efterretning fra Dem, men lad den Upasseligheds-Sky som hun desværre ogsaa omtalte — være flygted til vi sees! at den alligevel ikke trykker Deres Aand, derom vidner Deres Digt til den 6-October¹. Min Svigermoder forlod os for at følge Dronningens Indbydelse til Sorgenfri; hun var desværre ikke fuldkommen vel dengang, men nu er det Gud skee Lov bedre. Hun har lige trofast og kjærlig deelt mørke og lyse Dage med os. Til disses Glandspunkt hørte ogsaa at have lært Dem personlig at kjende.

Forældre og Børn her anbefale sig i Deres venlige Erindring og ret specielt beder min lille Hedning om Deres Venskab ved hans Mama, Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Sang til Festforestillingen i Det kgl. Theater i Anledning af Kongens Fødselsdag (Samlede Skrifter, XII, S. 463).

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 14 October 1856.

Kjære Fru Grevinde!

Det gjør mig saa vel at De og Deres Mand saa venligt tænke paa mig, at De ønske at see mig som Fadder ved det ny, kjære

lille Menneskes første Kirkegang; jeg fornemmer heri et saa hjerteligt Sindelag mod mig at jeg strax maa udtale min Tak og dersom jeg er nogenlunde frisk og vel, da kommer jeg, naturligviis.

Jeg har, som Deres Naade veed, været syg denne Sommer; i Udlandet havde jeg Koldfeber, og siden jeg kom hjem skranter jeg; i hele den sidste Tid har jeg ideligt været forkjølet.

Daabshøitideligheden er jo Søndagen den 26de; nu tænker jeg, om Gud vil, at jeg Fredag den 24de tager fra Kjøbenhavn med Morgentoget til Sorø, der kan man ikke erholde lukket Vogn, men jeg tør jo nok bede om at blive afhentet der fra Holsteinborg; jeg udtaler det ganske aabent i det jeg troer at det slet ikke volder Uleilighed. — Tre til fire Dage ville De jo nok beholde mig og i et Par af disse kunne vi maaskee høre lidt af min ny Roman der nu har faaet Navnet: »At være eller ikke at være«, efter Hamlets Monolog »To by or not to by«, hvilke Ord ogsaa bliver Bogens engelske Titel.

Jeg glæder mig uendelig meget til at see Dem kjære, velsignede Fru Grevinde, tale med Dem og Deres Mand, igjen være sammen med Ulrich-Adolf og Bodil, hils dem mange Gange og er endnu Fru Roberedo der da lægger jeg ogsaa her min ærbødige og hjerteligste Hilsen til hende. I næste Uge, før jeg kommer, skal jeg endnu engang tillade mig at skrive nøiagtigt Dagen og Timen jeg indtræffer i Sorø.

Gid at De nu Alle maa blive ved at befinde sig karske og glade, og at jeg ogsaa maa være det, at jeg kan komme, Noget jeg, som sagt, særdeles glæder mig til.

Deres Naades taknemlig hengivne

Til

H. C. Andersen.

Fru Grevinde Holstein paa Holsteinborg.

Der veksledes endnu et Par Breve inden Andersens Afrejse fra København. Som Svar paa et nu tabt Brev fra Grevinden skriver han 19. Oktober, at det er hans Hensigt at besøge Ingemann d. 24. og overnatte i Sorø; han beder derfor, om Vognen maa hente ham Lørdagmorgen d. 25., saaledes at han kan naa at være til Middag paa Holsteinborg. Grevinden svarer Tirsdag Aften (21.

Oktober): Lørdag er begge Vogne optaget; den ene skal hente Fru Zahrtmann i Sorø, den anden skal til Korsør efter »Baron Brusselle (gift med min Mands Cousine) og hans Datter, der Dagen før har forladt deres Hjem i Lauenborg«. Hun beder derfor Andersen følges med Saint-Aubin, som Fredag kommer med Eftermiddagstoget til Sorø.

Fra denne lille Rejse foreligger der ingen Dagbog, kun nogle sparsomme Almanakoptegnelser.

Af H. C. Andersens Almanak 1856.

23. Oktober. Med Middagstoget til Sorø til Ingemanns.

24. Oktober. Om Eftermiddagen til Holsteinborg hvor jeg med Saint Aubin kom Klokken 7 om Aftenen.

26. Oktober. Baredaab paa Holsteinborg, Frederik Conrad *Christian* Christoffer blev døbt, jeg var Fadder, Saint Aubin, Grev Reventlau fra Lolland¹, Baron Brüssel fra Lauenborg², Grev Holstein³, Fru Zahrtmann holdt Barnet Frøken Brüssel⁴ holdt Huen. Kammerherre Carstenschold⁵. Zahrtmann⁶.

¹ Kammerherre, Grev Ferdinand Reventlow til Christiansgave. — ² Baron Joseph v. Brusselle-Schaubeck til Basthorst i Lauenburg, 16 km SV. f. Mölln. — ³ Lensgrevens Broder, Grev Christian Holstein til Langebækgaard; ogsaa hans Fætter, Grev Conrad Holstein til Waterneverstorf var indskrevet som Fadder. — ⁴ Baronesse Agnes v. Brusselle-Schaubeck, g. 1866 m. Regeringsassessor, dansk og preussisk Kammerjunker Nicolaus v. Holstein. — ⁵ Kammerherre Jørgen Grevenkop-Castenskiold til Store og Lille Frederikslund. — ⁶ Postinspektør for Nørrejylland Hans Jørgen Christian Zahrtmann, Grevindens yngste Farbroder. Ogsaa Hofdame hos Landgrevinde Charlotte af Hessen, Frøken Johanne Bartholin, som flere Gange omtales i det følgende, stod Fadder.

For Resten af Besøget indeholder Almanakken kun Regnskab over afsendte og modtagne Breve. Afrejsen er ikke noteret; den fandt Sted Torsdag 30. Oktober. 27. Oktober skrev H. C. Andersen til Jonas Collin:

Igaar stod Daabs Festen, her var en Deel Faddere, fra Landet selv og Hertugdømmerne, den lille Krabat fik Navnet Frederik Conrad Christian Christoffer og skal nævnes dagligt *Christian*; Fru Zahrtmann bar ham og en lille Frøken fra Lauenburg holdt Huen.

Veiret er meget smukt, Træerne staae deilig med Løv rødt, guult og grønt, jeg gaaer hver Morgen ved Stranden og hører paa Fuglenes Skrig; Naturen er særdeles skøn og var det ikke mindre i Sorø hvor jeg blev et Døgn hos Ingemanns. . . .

Ogsaa en lille Digtning blev til i disse Dage. Almanakken nævner den ikke, men i et Brev til Ingemann, dateret Kjøbenhavn 31. Oktober 1856, hedder det: »Jeg har paa Holsteinborg skrevet en ny lille Historie »Klokkedybet«, det er om et Sted i Odenseaa, hvor Aamanden boer«. Den kom i Folkekalenderen for 1857 og blev senere optaget i »Nye Eventyr og Historier«, Første Bind, 2. Samling (Maj 1858).

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 2 November 1856.

Kjære Fru Grevinde!

Tak for de deilige Dage i Deres Naades hyggelige Hjem, jeg følte mig saa glad, saa vel der, thi jeg havde Fornemmelsen af at være velkommen, bring Hr Greven min Tak, og send om i Stuerne min Hilsen til hele den kjære Kreds lige fra Deres Fru Moder til den yngste Lille, Helten fra den 26de October; ja naar han voxer til skal han have en Vise af sin Gudfadder, jeg haaber at han i Tiden skal være Een af dem der lægge en god Klang ind i Navnet *Christian*. Den lille Historie om Klokkedybet jeg skrev paa Holsteinborg er alt hos Lieutenant Pedersen¹ for at illustreres og kommer i Lose & Delbancos Folkecalender; endnu en ny Historie, som jeg maa have indaandet i den friske Skov- og Strand-Luft nede ved Glænøstrand er ifærd med at springe frem paa Papiret². Romanen fik vi da ikke læst ud, og jeg beklager at jeg slet ikke havde Hr Greven mellem mine Tilhørere, men naar den nu kommer ud og flyver til Holsteinborg haaber jeg læser han den selv. Nær kunde jeg paa Indreisen have mistet det hele og eneste Manuskript, jeg havde ikke villet lægge det i min Kuffert men i en lille Natsæk jeg altid beholder i Vognen hos mig; da jeg nu kom til Sorø Banegaard og gav Jernbanebetjenten mit Tøi at bære ind, lod han den lille Natsæk ligge, Vognen kjørte, Toget var

ivente og jeg maatte have en Bonde op til Sorø for at finde Vognen og mueligviis Natsækken, jeg frygtede at den ved sin Enekjørsel der hen kunde være hoppet af, men den fandtes og Romanen staaer atter igjen i Væxthuus og skyder nye beskrevne Blade. —

Ved Ringsted i det Banetoget fra Kjøbenhavn gik forbi os, som holdt stille, fik jeg netop seet og tilraabt Hr Greven og Baron Brüssels et Goddag-Lev vel! — Det var som et Glimt og saaledes flyve ogsaa de smukke Dage og Timer afsted, det er et Gode at Erindringen er en god Daguerrreotypist og den giver os det Blivende. Nu lev vel! bliv sund og frisk, og ligesaa alle Kjære om Dem. I Torsdags, netop den Dag jeg var paa Reise til Kjøbenhavn, hørtes gode Efterretninger fra Stampes paa Christinelund³, en lille Datter⁴ er der traadt op og hun og Moderen befinde sig vel. Ulrich-Adolph og Bodil en særdeles Hilsen.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Til Fru Grevinde M. Holstein

født Zahrtmann.

¹ Premierløjtnant i Søetaten Vilhelm Pedersen, berømt for sine Illustrationer til A.s Eventyr. — ² Det drejer sig muligvis om den første Idé til Eventyret »Det gamle Egetræs sidste Drøm«, som udkom Marts 1858 i »Nye Eventyr og Historier«, Første Række, 1. Samling. Det blev dog først udformet under Julebesøget paa Basnæs 1857; Almanak 28. December: »Eventyret om Egens Drøm«. — ³ Baron Henrik Stampe, ældste Søn fra Nysø, g. m. Adolph Drewsens Datter Jonna. Christinelund var en Forpagtergaard under Baroniet Stampenborg; den ligger 2¹/₂ km Ø. f. Præstø. — ⁴ Kristine Stampe, f. 30. Oktober 1856. Hun blev senere gift med Assistent i Indenrigsministeriet, senere Stiftamtmand V. Bardenfleth.

Dagen efter indløb der yderligere Meddelelse om Uheldet i Sorø. Vi hidsætter et Brudstykke af et Brev fra Andersens Rejsekammerat paa Hjemturen.

A. de Saint-Aubain til Grev L. H. Holstein.

Der manglede ikke meget i, at jeg ikke havde bragt min Reise-compagnon med til Kbhavn, men havde maattet lade ham blive i Sorø. Da Deres Vogn var kjørt ind til Byen, opdager Andersen pludselig, under de meest komiske Omstændigheder og paa et

ganske aparte Sted, som jeg kun kan beskrive mundtligt, at han havde glemt sin lille Reisesæk paa Bunden af Vognen. Fortvivlelse over al Maade! Ordener, rede Penge, hemmelige Optegnelser, Manuscript til Romanen, Klade til Poemata, Alt hvad intet Menneske maatte kaste Øiet paa, laae netop i Sækken, og kun beskyttet af et Bændel i Stedet for en Laas. Jeg har aldrig seet et Menneske løbe saadan frem og tilbage paa en Landevei, som vor Ven, der fortalte sin Nød og sine Hemmeligheder til lutter Ubekjendte, der gik paa Veien. Og til denne Gallupperen var han iført dobbelte Underbuxer, to Skiorter, tykt Mavebælte, to Frakker, et uldent Shawl om Halsen og et dito hængende over Skuldrene; Fortvivlelsen bragte ham til ikke at ændse denne Svedekuur, før Karlen, som var sendt efter Vognen, kom tilbage fra Sorø med Sækken inden Togets Ankomst. Nu kunde han først tænke paa at tage videre, men var da ogsaa halvdød, og nær ved at gaae op i Limingen, som man siger paa Kjøbenhavnsk. Saa fik jeg ham da med til Staden; men denne Skræk vil han have godt af i lang Tid. Og han er dog en temmelig routineret Reiser — men, det lader til, uden Routine. Og i det Hele taget er vor Ven abnorm, thi at Betuttelse kan forvandle Diarrhoe til Obstruction, synes mig at være lige stik imod det Ordinaire.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 28/11 1856.

Kjære Herr Professor!

Det er Sygdom og atter Sygdom som saalænge har afholdt mig fra at skrive til Dem. Først trængte Mama længe til al den Pleie jeg kunde yde hende, saa vidt muelig var Wanda og jeg hendes Secretairer og min egen Correspondenz maatte hvile saalænge. Derefter blev jeg strax selv syg af en begyndende Brystbetændelse, som ved Aareladning og andre stærke Midler dog blev couperet og endnu ligger jeg tilsengs, men haaber snart igjen at kunne tage fat paa min daglige Gjerning. Det generede mig dobbelt at ligge sidste Uge, da vi havde et stort og talrigt Jagt-Selskab, som naturligviis ikke kunde afsiges.

Om Forladelse at jeg fortæller Dem saa Meget om mig selv, men nu veed De da hvorfor De saalænge Intet hørte fra os, skjøndt jeg som altid, og nu føler mig i en stor Taknemmeligheds-Gjæld til lille Christian Christophs Gudfader. Jeg har ogsaa ængsted mig for Følgerne af den Agitation den tilsyneladende glemte Natsæk — kunde have for Deres Helbred, men da jeg paa anden Haand heller Intet har hørt derom, saa tør jeg haabe at De er ret, ret vel og vedblive[r] at være det ogsaa i Julen naar vi sees. Da jeg er saa skrøbelig saa tør jeg ikke lægge Planer, men jeg haaber dog sikkert at De, naar De er paa Egnen ogsaa beregner nogle Dage paa os.

Bodild lider ogsaa Lidt ved den saa tidlig indtrædende skarpe Vinterluft, men Begge vore Drenge have det Gud skee Lov godt. Den Eeneste af vore Gjæster som er blevet er Saint Aubain. Jeg vil slet ikke spørge Børnene hvormed jeg skal hilse Professor Andersen fra dem for saa ere de utrættelige til at fortælle Meere end dette Papir kan rumme af Hilsner fra de Smaa Venner, min Husband og Deres

hjertelig hengivne
Mimi Holstein.

* * *

I Julen 1856 var H. C. Andersen paa Basnæs, men Helbredet var aabenbart ikke saa godt; han var meget forkølet »med Hoste og Mavesmerter«, og om noget Besøg paa Holsteinborg blev der ikke Tale. Der kommer nu en længere Pavse i Brevvekslingen, og der gaar endnu fire Aar, inden vi igen træffer ham som Borgens Gæst. Et Glimt af ham ser vi i et Brev af 5. Maj 1857 fra Saint-Aubain.

A. de Saint-Aubain til Grevinde Mimi Holstein.

Vor Ven Andersen er i den syvende Himmel. For det Første kommer hans Roman nu ud, baade paa Dansk og paa Tydsk og paa Engelsk, og for det Andet har han faaet en Indbydelse til at besøge Charles Dickens paa hans Landsted i Gud veed hvilken

smuk Deel af England. Hvad Romanen angaaer, da er det som med Politiken, jeg er ogsaa i den en af de mest Uindviede, da jeg aldrig har maattet faae det mindste Ord af den at høre. Det skulde glæde mig hvis Opgaven var tilfredsstillende løst. Og hvad Dickens angaaer, da vil jeg ønske Andersen, at han maa komme hjem igjen med samme Glæde over Besøget, som han nu venter sig. Men jeg anseer de to Forfattere for altfor modsatte Personligheder, til at der kan finde noget Venskab Sted mellem dem, endsig nogen nærmere og høiere Sympathie.

Admiralinde Zahrtmann, der flere Aar havde været alvorligt syg, besluttede omsider efter sin Læges Tilskyndelse at søge Lindring for Sygdommen i Syden og forlod i September 1858 Danmark for at tilbringe Vinteren i Rom, ledsaget af sin yngste Datter. Men hun naaede kun til Paris, og omgivet af sine Børn døde hun her 25. November. 27. December — Andersen var paa sit sædvanlige Julebesøg paa Basnæs — staar der i Almanakken: »Afskrevet Digt til Mimi Holstein«. Hvis Digtet, som omtales i det følgende Brev, har været et selvstændigt Mindedigt over Fru Elisabeth Zahrtmann, maa det anses for at være gaaet tabt.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg pr. Skjelskøt d: 29 Mai [1859]

Kjære Professor Andersen!

Den fromme Deeltagelse De i et saare smukt Digt bevidnede os Søstre kort efter min elskede Moders Død — er visseligen blevet langt meere erkjendt og paaskjønnet, end De kjære Professor har Aarsag til at antage af min Taushed. Jeg vilde helst takke Dem mundtlig, ventede stedse enten at mødes med Dem i Byen eller paa Landet! men Vinteren sneg sig hen uden at jeg fik dette Ønske opfyldt! — Men Sommeren bringer Dem og De bringer Sommer! dette glæderige Budskab har iilsomt tændt sit Lys over heele Egnen¹. Og De vil ikke fortænke mig det, jeg veed jo hvor god De er! — at ogsaa jeg nu — inden vi sees igjen, sender Dem mit og mit heele Huus' Velkommen, velkommen!. — Wanda bliver endnu

en Uges Tid her med Fr. Saxdorph, inden de reise til Schandau (ved Dresden) — tør jeg haabe at De kjære Professor! vilde lægge Deres Reiseroute over Holsteinborg? — min Husbond er rigtignok ofte nødsaget til at gjøre Udflugter fra Hjemmet, men ret længe er han dog Gud skee Lov aldrig fra Reden. — Naar jeg takker Dem for de milde Tanker, de reene Toner hvormed ogsaa De har ladet os nærme os — og derved letted os Veien til vore Grave! da forekommer det mig som om jeg endnu har et varmt Haandtryk igjemme for Dem fra min elskede Moder, hun der sadte saa stor Priis paa Deres Venskab, hvis Glæde var saa uforbeholden, ligeoverfor Dem at kunne beundre saa uudtømmeligt Meget Herligt og Velsignet! — hun har givet mig sin Begeistring og sit Venskab i Arv — og tillad derfor at jeg efter at have bragt Dem alle mine Nærmestes Hilsen, slutter hertil en dobbelt, hjertelig Tak fra Deres meget hengivne og forbundne

Mimi Holstein.

¹ A. besøgte Basnæs 4.—20. Juni 1859. Til Holsteinborg kom han ikke denne Sommer.

26. Maj 1860 brød H. C. Andersen op fra København for at begynde en stor Udenlandsrejse; han havde tænkt sig at blive et helt Aar ude og tilbringe Vinteren i Italien, men den urolige politiske Situation tvang ham til at opgive dette Land og nøjes med Tyskland og Schweiz. Som det i de senere Aar var hans Sædvane, begyndte han sin Rejse med et Besøg hos Ingemann i Sorø, hvor han blev til d. 30. om Formiddagen.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 28/5 60.

Gode, kjære Professor Andersen!

De kan virkelig ikke faa Lov til saaledes at forlade Danmark uden Meddelelse derom til Deres Tilhængere og Venner — og da jeg er saa dristig at regne mig i deres Tal, saa var det naturligviis med levende oprigtig Interesse at jeg af Frøken Falbe¹ fordrede en nøiagtig Beretning om Deres Sommer Planer, i hvilke hun jo paa Jernbanen til Sorø havde gjort et lille Indblik. — Hvor-

længe De bliver i Sorø vidste hun ikke, men da jeg i Aftes med hende og Wanda talte om Dem kjære Professor! — saa var det intet Sag for mig at love min Søster i Dag at vilde skrive til Dem, for at spørge Dem om De ikke for vor Skyld — ja for min søde Wandas Skyld, hun jublede ved Tanken om Muligheden af hendes Ønskes Opfyldelse — vil blive lidt længere paa Sjælland og da tilbringe de Dage paa Holsteinborg. De veed nok at jeg er saa riig at være i Besiddelse af et saadant Tilsagn, men muligviis passer det Dem ikke nu at indfri det; dog hvis De vil glæde Nogen ved et Besøg, saa vær sikker paa at Holsteinborg samt alle dets Beboere med sand Taknemmelighed byder et hjerteligt Velkommen til den herlige Digter som uudslettelig har skrevet sit Navn i alle Hjerter . . . . Deres lille Gudsøn siger: »Grecy (saaledes forkorter han Christian Christoff) længes efter Professor Andersen!« tør det Samme forsikres Dem af hans Forældre ved

Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Johanne Vilhelmine Caroline Falbe, Datter af Kommandørkaptajn Christian Tuxen Falbe. Hun blev senere Hofdame hos Prinsesse Alexandra.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Sorø den 29 Mai 1860.

Kjære fortræffelige Fru Grevinde!

De har særdeles glædet mig ved Deres hjertelige Brev og den venlige Indbydelse til Holsteinborg, vil De sige Deres Søster hvor inderlig jeg ogsaa takker hende fordi hun saa smukt har mig i Tanke, Brev og Indbydelse er som en frisk Afskedsbouquet der siger mig jeg har trofaste deeltagende Venner! hjertelig Tak! Havde jeg igaar faaet Deres Brev da var jeg ogsaa kommet til Holsteinborg, men nu maa jeg opgive det, jeg skrev netop med Posten iaftes til Venner i Flensborg at jeg kom der imorgen (Onsdag), ligesaa at jeg Fredag med første Banetog indtraf i Rendsborg hvor Capitain Lønborg (Thieles Svigersøn¹) venter mig. Nu maa jeg altsaa blive ved den tagne Beslutning, uagtet det ligger mig tungt paa Hjertet ikke at komme til Holsteinborg, hvor jeg seer

at De saa venligt huske paa mig! Gud velsigne Dem derfor! hils Deres Mand og Søster! hils min kjære lille Gudsøn og de andre smaa Venner! Deres Naade vil tillade at jeg fra Udlandet skriver Dem til og at jeg ved Hjemkomsten, den kan blive endnu iaar og maaskee først om Aar og Dag, tillader at jeg tager Veien over Holsteinborg dersom De og Hr Greven er hjemme. Vil De ogsaa bringe min ærbødige Hilsen til Frøken Falbe og seer De Familien paa Basnæs, da siig hvor levende jeg har dem Alle i Tanke.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Til

Fru Grevinde Holstein.

¹ Kaptajn af Artilleriet, senere Oberst C. J. F. Lønborg, g. m. Anna Johanne f. Thiele, Datter af Folkesagns-Samleren, Sekretær ved Kunstakademiet, Etatsraad J. M. Thiele.

* * *

I Sommeren 1860 var Wanda Zahrtmann blevet forlovet, og H. C. Andersen havde i den Anledning sendt hendes Søster et Lykønskingsbrev fra Genève 12. September. Inden han vendte hjem til Danmark, havde han ad Omveje faaet at vide, at Forlovelsen var hævet, og at den unge Pige havde taget sig det meget nær. Hjemreisen fra Udlandet lagde han over Basnæs, hvortil han ankom 10. November om Aftenen fra Odense.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 11 Novbr. 1860.

Det kunde vist næsten støde Deres Følelse kjære, gode Professor Andersen! at jeg *nu* bringer Dem min Tak for et Brev som De sendte mig fra Genf og der indeholdt saa mange kjærlige og venlige Ønsker for et elsket Væsens Lykke, hvis Kjærlighed for øieblikket er blevet begravet under Skuffelsernes Vægt! — Men ogsaa af hende blev det Brev læst med Glæde da det gjenlød af at vi have en Ven i Dem der som Medchristen og Skjald er os saa kjær, saa kjær! — Jeg vidste ikke hvor at finde Dem paa Continenten, thi om end Aviserne ofte med os Andre tænkte paa Dem, saa kunde

jeg dog aldrig rigtig faa at vide hvorhen jeg skulde adressere mit Brev. Hvilken dansk Qvinde tiltroer sig ikke en vis Ret til at kjende Noget til H. C. Andersens Hjerte? De ringer jo alle vore Børn sammen, og tager dem jo aandeligt talt i Favn fra Vuggen af til hinsides Graven! — og saa vidste jeg da ogsaa at den Sorg Vor Herre har lagt paa os — det Kors han bød den 18aarige Brud tage paa sig istedetfor Brudekrandsen — at dette Altsammen ogsaa har banket paa Deres Hjertedør! — Forbi, Forbi! — vi ere kommet videre! hver Dag tager os jo med paa saa mange Maader og De er nu atter paa Basnæs! — Gid De selv havde seet det Indtryk denne Efterretning i Dag fremkaldte ved mit Bord, da Børnenes Lærer¹, der endnu er lidt fremmed for os, fortalte denne Nyhed som noget Almindeligt! — Wanda vidste jo at De selv har opmuntret mit stille Ønske, vort levende udtalte Haab — for et *rigtigt* Besøg paa Holsteinborg. At De selv saaledes har rakt mig Haanden, det bør ret fremhæves, thi det kunde ellers see altfor besynderligt ud for Deres kjære Vertinde, min gode Nabo, hvis jeg uden *Deres egen Tilladelse* strax vilde erindre Dem om det Forspand som kun bier paa Deres Vink for at føre Dem herover. Da Holsteinborg fortiden er min fromme Søsters Hjem, saa forlader jeg hende naturligviis ikke og maaskee har man alt fortalt Dem at hendes trætte unge Legeme saa ofte falder i Afmagt saa at vi maa blive hvor vi ere. Skjøndt nogle venlige Linier fra Fru Scavenius forleden gav mig Haab om snart at modtage hendes Besøg — veed jeg jo dog godt at vi ved *den* Leilighed ikke faaer Dem at see, da De ikke for *vor* Skyld skal pine Dem med lange Visitkjøretoure! men saa lader De mig nok snart vide hvad jeg tør tro og haabe om Deres *rolige* Besøg paa Holsteinborg! ja jeg undseer mig nu ikke meere for at sige Dem *hvormeget* jeg venter af Dem kjære Ven, hvormeget jeg glæder mig til at see Dem da det vistnok maa hjælpe til min Fordeel i Vægtskaalen naar jeg forsikkrer Dem om at Wanda smiler glad og ret saa barnlig glæder sig med os Alle til at leve en lille Tid her sammen med Dem kjære, gode Professor! — Min Holstein har været nogle Dage i Staden og ventes kun hjem for efter en Dagstid atter at fortsætte sin Reise til Jylland. Men jeg veed at han vil gjøre Alt for at være hjemme naar

De kommer! — Mine to ældste Børn ere nu saavidt at de elske »Andersens Historier«, — og Deres lille Gudsøn vil vistnok gjerne (ja helst) lære det af Dem selv. — Den yngste i vor Kreds er vor lille levende Dukke Elisabeth² — af Ældre vil De finde min kjæreste, ene Tante Zahrtmann³ (Tante Jette kaldes hun i hele Huset). Siden to Aar er jeg saa lykkelig at have en fortræffelig og mig meget sympathisk Schweitzerinde (hendes Forældre boe i Genf) Mlle Belrichard⁴ hos vore Børn, der uden at turde tale vort Maal dog har oversadt fleere af Deres Historier —, og endelig slutter jeg Optællingen med en Candidat Bay — der ifølge Pastor Blædels⁵ Anbefaling siden nogle Maaneder har afløst en yngre Huuslærer, der selv skulde læse til Embedsexamen⁶.

Nu anseer jeg Dem ogsaa for saa vel orienteret i den lille Kreds der her med Længsel haaber paa at De vil komme, saa at De vist selv ønsker at see det sidste Punctum paa disse Blade. Kun sluttelig endnu mange hjertelige og venlige Hilsener fra Alle og til Alle som bryde sig derom i Deres elskværdige Omgivelse og navnlig til Dem selv og Fru Scavenius fra Wanda og
Deres taknemmelige og hengivne

Mimi Holstein.

¹ cand. theol. Axel Vilhelm Bay, senere Sognepræst til Turø. — ² F. 5. September 1859. — ³ Henriette Zahrtmann, Admiralens næst yngste Søster. Sammen med sine tre Søstre levede hun i Viborg i den fra Forældrene arvede Gaard i Mogensgade (M. K. Zahrtmann: C. C. Zahrtmann, S. 15). — ⁴ Pauline Belrichard. — ⁵ Sognepræst ved Garnisons Kirke i København Nicolai Gottlieb Blædel; Enkegrevinde Wilhelmine Holstein hørte til hans Menighed. — ⁶ stud. jur., senere Overretssagfører i København Anders Sandø Ørsted Jacobsen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 14 November 1860.

Kjære naadige Fru Grevinde!

Tak for det velsignede, inderlige Brev De forundte mig igaar! tak for Indbydelsen den jeg saa gjerne og taknemmelig tager imod. Opholdet bliver rigtignok, for mig, noget kort, da kjære trofaste Venner i Kjøbenhavn nu allerede i fjorten Dage dagligt have ventet mig, men et Ophold paa Holsteinborg bliver det dog og ikke en Vesit, den jeg, netop i Dag vilde have tilladt mig at aflægge

og igaar bad Fru Scavenius at forberede. Deres kjære Brev har sagt mig hvor velkommen jeg er og altsaa, om Gud vil det, indtræffer jeg paa Løverdag Formiddag og bliver til Mandag eller senest Tirsdag, da maa jeg til Sorø, hvor jeg har lovet Ingemanns at være i det korteste een Dag, saaledes naaer jeg Kjøbenhavn næste Torsdag Formiddag. Men tør jeg nu strax her i Brevet udtale hvad jeg har at bede Deres Naade om, tør jeg haabe paa Holsteinborg at erholde en lukket Vogn til Sorø, naar jeg Mandag eller Tirsdag tager afsted derhen.

Min lille Gudsøn og hans Søkende glæder jeg mig til at see, tale med, forny gammelt Bekjendtskab og fortælle Eet og Andet. Et halv Aar har jeg denne Gang været paa Reise og mødt stor Deeltagelse og Godhed, atter fornummet hvor kjærlig *Vorherre* fører mig. Meget vil jeg kunde fortælle Dem og om det ikke opliver den kjære, elskelige Wanda, det vil dog maaskee i Øieblikket føre hendes Tanker i en anden Retning end den de nu hvile i. Gid at jeg maa kunne aande lidt Solskin i hendes unge, bedrøvede Hjerte. Fra sig selv slutter man sig til Andre! mit Liv hører til de lykkeligste, siger man, og jeg bør tro det og dog har jeg prøvet tunge Dage, grædt mange bitre Taarer, men altid senere maattet erkjende, at selv den tungeste Gang førte mig hen til det Bedste. Gid at hver Lidende maa erkjende det samme for sig.

Nytaarsmorgen nedskrev jeg en Stemning¹, de skrevne Ord ere tidt erindrende vendt tilbage i min Tanke, gid at hver Bedrøvet finde en Trøst heri.

»Et nyfødt Aar paa Verdensstrømmen glider
Med Malurtstængel og med Rosenflor;
Hvad faae vi hver? — Bed med dit *Fadervor*
Om Kraft i Medgang og naar Hjertet lider.
Stræb i alt Godt, og lad det saa staae til,
I Verden skeer alene hvad Gud vil!«

Ja den Tro og Forvisning har jeg, at Intet skeer uden til vort Gavn og til vor Lykke, selv om vi tidt ikke begriber det; men ogsaa for mig er stundom denne Tro og Forvisning lige som brudt

itu, dog naar senere stille Dage kom voxte det brudte sammen, Trøst og Forvisning stod atter som en Guds Naadegave, og den vil ogsaa groe for Deres fromme elskelige Søster, hun vil fornemme og erkjende Guds Villie er altid den Bedste, selv om det er gjen-nem ogsaa nok saa tung en Prøve! Gud styrke, opløfte og glæde hende!

Min hjerteligste Hilsen til Deres Mand og Børn, Deres Naades
hengivne, ærbødige
H. C. Andersen.

¹ Digtet »Nytaarsmorgen« er trykt i Illustreret Tidende Nr. 14, 1. Januar 1860 (Samlede Skrifter XII, S. 383). Bemærkningen om Affattelsestiden maa altsaa ikke tages for bogstavelig.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 15 Nobr. 1860.

Kjæreste Professor Andersen!

Ikke som Talemaade, men i sin fuldeste Betydning glæde vi os ganske *ubeskriverlig meget* til Deres kjære, kjære Besøg. Det bliver jo rigtignok kun kort, men vi ere saa taknemmelige for den Tid De kan skjenke os — saa at vi ei vil fordærve os den ved til Inted førende Reflexioner. Et stort Savn har jeg alligevel idet min kjære Mand ikke er hjemme. Han skulde i Morges tiltræde en Forretningsreise, fra hvilken han umelig kan vende hjem i de af Dem nævnte Dage. Men tro mig hans egen Beklagelse er ikke mindre end min! over at han, der saa trofast og kjærlig deler Alt med mig — ikke skal kunne som Vært og Familiefader — ogsaa heelt dele Glæden over dette kjære Besøg med mig — om han end fraværende takker Dem hjerteligst ved mig for det Soelskin Deres Navn har bragt og bringer os. Jeg lod ogsaa Wanda læse Deres elskelige Brev — og jeg fornemmer at det virkede som en lægende, mild Haand der blev lagt paa det friske Saar.

At vi beforder Dem til Sorø hvilken Dag De maatte bestemme, forstaaer sig af sig selv — og jeg takker Dem for Tilladelsen; men da vi under min Husbonds Fraværelse ere godt forsynede med Befordringsmidler — saa tillader jeg mig ogsaa at forespørge paa

hvilken Tid paa Løverdag min Vogn tør hente Dem paa Basnæs? Gjerne hentede jeg Dem selv og besøgte jeg da tillige vores gode Fru Scavenius — men at jeg endnu ikke kan beslutte mig til at forlade Wanda, det vil min kjære Nabo tillige saa godt forstaae. Hils hende og Frøken Luzia, ogsaa Miss Dunlopp¹ hjerteligst fra mig. Jeg har i Dag loved Børnene, naar de opføre dem til Tilfredshed — at de faae Ferie, i de Dage Professor Andersen er vor — om end i fuldkommen Stilhed — saa dog høit feirede Gjæst. — Tak, Tak fra

Deres hengivne (bitte ikke »Deres Naade«)

Mimi Holstein.

¹ Fru Scavenius' Selskabsdame Agnes Dunlop, g. 1863 m. Digteren Adjunkt Michael Rosing i Sorø.

Andersen svarede omgaaende samme Dag. Han takkede for den tilbudte Vogn, men behøvede den ikke, da Fru Scavenius havde lovet at køre ham Lørdag ved Frokosttid over til Holsteinborg. Men han bad om en lukket Vogn til Sorø, naar han skulde rejse videre.

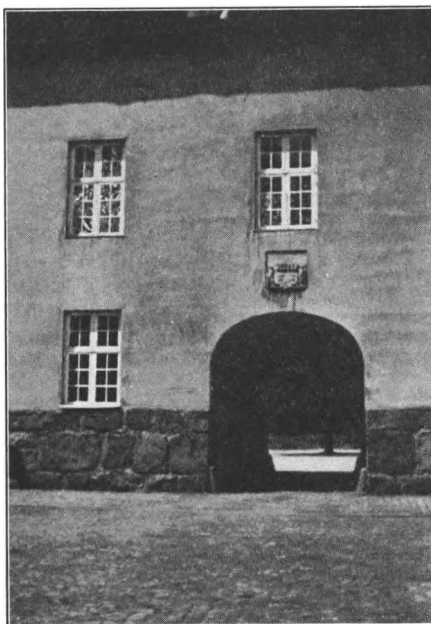
H. C. Andersens Dagbøger 1860.

Løverdag 17. [November]. Da jeg i Dag skulde forlade Basnæs var mit Tøi fra Vaskekonen endnu ikke kommet jeg var ærgerlig derover; da jeg senere søgte dette Stykke Dagbog var det ikke at finde, først her paa Holsteinborg efter lang Søgen fandt jeg det i mine Papirer. Blev hjertelig modtaget af Grevinden og af Børnene Bodil og Ulrik Adolph, senere kom min lille Gudsøn og bød mig velkommen; fik to smukke varme Værelser, Sovekammer til den ydre og Dagligstue til den indre Gaard. — Wanda var sød og elskelig, men Legemet segnede flere Gange, hun laae hen som en sovende, med Smil om Læben, disse Afmagter fulgte hyppigt ved Bordet og før og efter. Grevinden udtalte saa tillidsfuldt og inderligt sin Sorg og talte om hele Sagen, endnu i Aften fulgte hun mig over og vi talte i Taarer og Alvor. Brev fik jeg fra Ingeborg Drevsen, Jessen¹, samt fra Wiedemann i Leipzig² og Blankvallet i Geneve³, han mældte mig sin Datters Forlovelse med en Dansk⁴.

Søndag 18. Ulrik Adolph kom strax imorges og vilde føre mig og en Fætter Zahrtmann fra Sorø Skole^s om; vi gik op i Taarnet og saae til Langeland. Kirken støder op til min Stue, Psalme-sangen lød fromt ind til mig, selv Ord af Prædikenen naaede til mine Øre, Sangen løftede Sindet til Gud. Sendt Brev til Inge-mann. Vanda daanede en-gang midt i Talen med mig og faldt om paa Gulvet. Om Aftenen var hun ved mine Fortællinger, livlig lo og be-svimede slet ikke. De vare alle saa glade og Grevinden saa taknemlig.

Mandag 19. Følte mig ikke ganske vel! gik i Haven og bandt tre Bouquetter, det stormede iiskoldt, Søen rul-lede mod Strandbredden, jeg følte mig meget nerveus og ikke vel. Til Middag var Dr Steenbuchs yngste svage Datter^s og Gouvernanten⁷, denne fik Figenbladet fra Montreux. Grevinden fulgte mig til mit Værelse og vi talte igjen om Wanda og hendes Prøvelse.

Tirsdag 20. Oppe halv ni, deiligt Solskin, Gud lad det ogsaa klare ind i mit Sind i Christendom og Gud! (Min Mave lidt løs). Var inde hos Wanda, som i Dag følte sig bedre (men nu reiser Doctoren! sagde hendes Tante om mig); jeg fik Salep og spiieste Frokost paa Wandas Stue, fik min lille Gudsøns Photographi lige-saa Grevindens og Lila Roberedo[s]. Klokken 11 kjørte jeg, sagt hjerteligt Farvel! lille Bodil løb ud til den yderste Slotsport og raabte Farvel. Det har frosset i Nat men er deiligt klart Solskin og stille! kom Klokken to til Sorø. . . .

Holsteinborg. Slotsgaarden med H. C. Ander-sens' Dagligstuevindue over Porten.

¹ Vist Kontorist Joh. Edv. Jessen, en sindssyg ung Mand, der i Aarene 1859—61 plagede A. med sine forrykte Breve. — ² Forlagsboghandler L. Wiedemann i Leipzig, A.s tyske Forlægger. — ³ Den schweiziske Digter H. Blanvalet, hvem A. havde truffet under sit Ophold i Genève 26. August—19. September samme Aar. — ⁴ Blanvalets Brev, dateret Genève 16. Oktober 1860, findes i Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Samling 2315, 4to. A. har misforstaaet det; Blanvalet fortæller, at Datteren er blevet forlovet med »Mr. Charles Schoeck jeune architecte de notre ville«. — ⁵ Grevinde Holsteins Fætter, den senere Maler Kristian Zahrtmann, dengang Elev i Sorø lærde Skole. — ⁶ Emilie Steenbuch, f. 1844; hun døde 1. April 1861. — ⁷ Jomfru Hansine Borup.

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

12. November 1860. H. C. Andersen er paa Basnæs og Wanda haaber, glæder sig til at han nu indfrier sit Løfte og kommer herover for at blive lidt. Det har jeg skrevet til ham.

16. November. H. C. Andersen kommer altsaa i Morgen ved Frokosttid og ønsker Tirsdag at kjøres til Sorø. . . . Ogsaa min Cousin Christian Zahrtmann fra Bornholm, Dicipel i Sorø har jeg foreslaaet at komme her, ved at lade ham hente saaledes at han Søndagen over kan være her med Andersen!

17. November. Nu kom Andersen!

18. November. Fætter Kristian kom i Aftes, boer i Gavlen, Andersen i Roboredos Værelser. Kristian er 17 Aar — et vakkert Menneske, skal hjem i Aften. Andersen kjører Tirsdag Kl. 1.

19. November. Børnene har det upaaklageligt — lige til op over Ørene begravede i Andersenske Ideer og Udklipninger. — Til Alt er det Skade at Du ikke er her — o! hvor vilde ogsaa Du have leet af Andersen i Aftes — og det var Altsammen for saaledes at holde Wanda i Aande saaat Tilfældet ikke kunde faae Tid til at komme. Og det lykkedes fuldkomment, uden i ringeste Maade at anspænde hende. Men det er for vidtløftigt til at fortælle Dig derom! — kom snart for at Du kan faae Alt de bouche en bouche.

20. November. Igaar Middags spiste Hansine Borup og lille Emilie her og nød ret Godt med af Andersen. Han reiste nu den kjære Digter og kun et stort Savn havde jeg vedvarende under hans Besøg — ja saa stærkt saa at det ofte brød frem, det at Husets Hoved — Du Hjemmets ædle Herre, min høitelskede Husbond

ikke var tilstede. Andersen var ordentlig bedrøvet over ikke rigtig at kjende Dig — og ogsaa han er nok værd at kjendes. Vi kan ikke takke ham nok for den Indflydelse hans Besøg har havt paa vor Wanda; det viser dog at det er heelt nerveust: Thi atter i *Aftes* holdt han hende saaledes oppe ved morsomme Fortællinger, saa at Interessens Spænding og Munterhed afskar Afmagten Tid og Leilighed til at indstille sig. . . . Fætter Kristian Zahrtmann blev glad ved en Hilsen Andersen paalagde ham at bringe fra ham til Ingemann — thi derved var det unge Menneske jo introduceret hos den herlige Gamle.

Kristian Zahrtmann, den senere store Maler, var Søn af Fysikus Carl Vilhelm Zahrtmann i Rønne, Broder til Admiralen. Han var samme Sommer kommet paa Sorø Akademi, hvorfra han 1862 tog Studentereksamen. I sine Erindringer (F. Hendriksen: »Kristian Zahrtmann. En Mindebog bygget over hans egne Oplevelser og Breve fra og til ham«, 1919, S. 43—44) har han givet følgende levende Skildring af sit første Besøg paa Holsteinborg, hvor kun den vel stærke Understregning af hans barnlige Ukendskab med og Forbavselse over Verden virker mindre overbevisende her, hvor Talen dog er om et ungt Menneske paa 17 $\frac{1}{2}$:

Syttende November 1860 gæstede jeg Holsteinborg. Mimi Holstein var min Cousine, men jeg hørte hende og hendes ældre Søster Lejla, der var gift med en Portugiser, Vicomte Roboredo, saa at sige ikke omtalt i mit Hjem, vidste kun deres Existens. Indbydelsen var ligesaa kærlig som velkommen. Der kom Heste, Vogn, Fodpose, Plaider og i den lukkede Vogn — jeg kaldte den Karet — gik det de gode tre Mil sydpaa i Novembermørket. Jeg var stærkt optaget, af hvad der skulde ske. Endeligt rullede vi ind over Broen med Troidene uden Hoved, gennem Borggaarden ind under Porten. En Tjener kom i højrod Vest med galloneret Kjole og Sølvknapper. Jeg tænkte, mon han har pyntet sig for min Skyld. Der kom Magen til ham. De førte mig op paa mit Værelse, der straaled i Rosenrødt, som skulde der være Fest. — Jeg spurgte Tjeneren, hvad jeg skulde gøre. — Vaske mig, og jeg kunde gerne tage Kjole paa. — Jeg syntes, jeg skulde i stort Sel-

skab, var lidt benavet. Tjeneren fulgte mig ned. Vi kom gennem en lang opvarmet Gang med mange Malerier. Han aabnede til den røde Testue. Mimi decolleteret i lillagraa Silke kom mig imøde. Hun sely, Arme, Skuldre og Hænder var vidunderlige. — Hun omfavnede mig, kaldte mig sin kære Fætter, sagde: »Gid dette maa blive et Hjem for Dig. Jeg har ingen Brødre«. — Dejlig var hun. — Kommen helt ind i Stuen traf jeg Wanda. — Hun var syg, led af Besvimelser, var helt hvidklædt. En af Faders Søstre var der. — Mimi betroede mig strax, at H. C. Andersen var eneste Fremmede, samt meget fortroligt, hvorledes jeg skulde behandle det illustre, noget uartige Barn. — Han kom ind. I min store Uvidenhed undrede jeg mig over, at en Mand som han, af hvem de Alle gjorde den største Stads, kun fik tre Mark for et helt Bind Digte. — Det var ofte, min Cousine maatte gøre Forandring med Teen, inden hun kunde gøre ham den tilpas. — Som om han var knarvorn mod hende. — Grev Holstein var i København. — Hun spurgte mig, hvad jeg næste Dag kunde ønske til Frokost. — Jeg havde intet Ønske. — Om, hvad der var min Livret hjemme. — Vi spiste, hvad der kom paa Bordet, havde ikke Lov at gøre Forskel. — Om der ikke var Noget, jeg elskede. — Maaske Pandekager. — Hvad vi hjemme drak til vor Frokost. — Kaffe.

Næste Frokost fik vi baade Kaffe og Pandekager. Jeg lod begge Dele gaa forbi. — Mimi sagde ikke Noget før bagefter i et Brev, hvor hun morede sig over sine Anstrengelser for at behage. — Hun havde dengang fire Børn, af hvilke det ældste, Ulrik Adolf, var en smuk, beleven Dreng.

I allerhøjeste Grad satte dette korte Besøg min Fantasi i Bevægelse. Jeg var der fra Lørdag til Søndag Aften, fik ved Afskeden Lov til at betragte det som mit Feriehjem samt skrive efter Heste og Vogn. — Var henrykt hele Hjemvejen, sad plaidindsvøbt i et Hjørne af Vognen, sagtens træt og har vel sovet. — Alt der var oplevet i dette Døgn væltede sig imellem hinanden. De hvide Perlehalsbaand om Cousinernes Halse, H. C. Andersens mægtige, lidt grove Støvler, hans Fortællinger om Oplevelser hos Folk, jeg ikke kendte, hans Klippen Sommerfugle med smaa Danserinder paa Vingerne, de snørklede Gavle, de spidse Taarne, gamle Por-

træter og lille Bodild, der alt kunde staa ene paa sin Gyngest med Hestetømme og Svøbe i Haanden — og saa lillebitte Elisabeth med de røde Koraller om Halsen. — Min Cousines Visen mig rundt i hele Huset. — De store Loftsbilleder. — — Gennem det Hele kom jevnligt: »hvoreledes mon Grev Holstein er«. Han var dog Ejer af Alt og næsten af H. C. Andersen med. — Et Par Dage efter sendte Mimi mig for min Hoste et Par Flasker Rødvin, Biskopessents og en Masse hvidt Sukker. Alt det aad Kameraterne.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 29 Nov: 1860.

Kjære naadige Fru Grevinde!

Endelig har jeg seet de fleste af mine Venner herinde i Byen, dog endnu ikke faaet fast Bolig¹, men jeg er dog i en Slags Rolighed, boer i Hotel d Angleterre ud til Torvet og herfra flyve mine Tanker med Brev til Holsteinborg, gid at jeg snart maatte høre at det, efter Omstændighederne, gik fremad med den kjære Frøken Wanda; hvor var hun dog sød og elskelig!; den unge Piges Liden rørte mig uendeligt. Gud skee Lov at hun har et hyggelig Hjem hos Deres Naade, en Søster og en Tante om sig der saa velsignende hegne om hende. Levende vil jeg beholde i Tanke de to Dage paa Holsteinborg, levende huske det kjærlige Hjertelag, det christelige Sind jeg fornåm hos Dem kjære, Fru Grevinde. Meget beklager jeg at Deres Gemal, Hr Greven, ikke var hjemme, men vil Gud, og man venlig og snart vil see mig paa Holsteinborg, da glæder jeg mig til i et Par Dage at være sammen med ham. Bring min hjertelige, ærbødige Hilsen; ligesaa til hele Børneflokket! Photographierne jeg fik staae paa mit Bord foran mig; jeg er allerede i travl Virksomhed, skriver Componisten Hartmanns Biographie for illustrerede Tidende² og oversætter Texten til Meyerbeers Opera Le pardon de Ploërmel³. — Bournonvilles ny Ballet Walkyrien⁴ har jeg læst, den er meget interessant og vil give Hartmann Leilighed til en smuk Musik. Ved første Forestilling af Dronningen paa 16 Aar⁵ havde jeg Plads ved Siden af Fru Falbe⁶, som fortalte mig at hendes Frøken Datter var paa

Holsteinborg, vil Deres Naade ogsaa bringe hende min ærbødige Hilsen. Endnu føler jeg mig lidt som om jeg endnu var paa Reise, hvad vel ogsaa Opholdet i Hotel bidrager til; jeg fornemmer Reiselivets Døning og synes endnu ikke ret at jeg er i Land; her er dertil paa Gaden et Ælte i Tøsnee, raat, vaadt ganske grønlandsk Foraar; i Dag fik jeg fra Berlin et Billed af Montreux hvor jeg tilbragte nogen Tid af Sommeren; det straalere i Solglands, vækker Længsel efter de solbelyste Bjerge, dog, vil Gud, flyver jeg i Foraaret, atter der ned, maaskee møder jeg Deres Naade og Deres paa de herlige Alper, dog først haaber jeg at see Dem Alle her i Hjemmet.

Deres Naades hengivne ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Siden Oktober 1848 havde A. logeret hos Skibskaptajn og Gæstgiver Johannes Anholm i Nyhavn, Byens Side, Nr. 67, men havde nu bestemt sig for at søge en ny Lejlighed. 4. Januar—4. April 1861 boede han St. Annaplads Nr. 22, Stuen, hos en Restauratør Lorentz Peter Schmidt, men efter Sommerferien vendte han tilbage til Fru Anholm. — ² Trykt i Illustreret Tidende Nr. 63, 19. December 1860 (Samlede Skrifter VI, S. 141—47). — ³ A.s Oversættelse, der fik Titlen: »Dinorah eller Valfarten til Ploermel« er utrykt; den blev antaget af Det kgl. Teater, men kom først til Opførelse 14. December 1892. — ⁴ Opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 13. September 1861. — ⁵ Drama i 2 Akter af Bayard, oversat af H. C. A., opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 29. Marts 1833 med Fru Heiberg i Hovedrollen, genoptaget 25. November 1860 med Jomfru Rosalinde Thomsen som Dronning Christine. — ⁶ Clara Falbe, f. Ipsen; Enke efter Kommandørkaptajn Christian Tuxen Falbe.

* * *

»I Overbeviisning af at Du ogsaa gjerne seer Andersen (H. C.) her til Julen«, skriver Grevinde Mimi Holstein 29. November 1861 til sin Mand, »har jeg skrevet til ham i Dag og bedet ham med i Dit Navn i Aar besøge Holstbg istedetfor Basnæs! — Jeg ventede ikke til Din Hjemkomst — for ikke at komme for silde efter han har taget anden Bestemmelse«. Brevet lyder:

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 29 November 61.

Kjære, gode Professor!

Neppe behøver jeg at sige Dem at mine Tanker stedse følge Dem, thi jeg haaber De veed at ogsaa vi ere glade ved at turde

kalde os Deres Venner og naar jeg ikke tiere skriver til Dem eller vinker Dem herud, saa er det kun Frygt for at synes paatrængende der holder mig tilbage.

Igaar var jeg paa Basnæs hvor jeg gjensaae min kjære Nabo og hendes Datter omtrent i den Stemning som jeg havde ventet; de saae iøvrigt Begge vel ud og yttrede Beklagelse over at maatte give Afkald paa at see den kjære Digter til denne Juul¹ — og til lige tilføiedes at man antog at De endnu ikke havde taget anden Bestemmelse for hvor at tilbringe den velsignede Fest — saa næredes derved mit Ønske og Haab: om De maaske vilde skjenke Holsteinborg Deres kjære, herlige Besøg i de Dage? Jeg fristes til at bede Dem ikke finde denne Anmodning alt for ubeskeden, men det er til H. C. Andersen jeg skriver og da han helst altid seer den gode Bevæggrund i Andres Han[d]lemaade, saa stoeler jeg paa at De ogsaa kun i disse Linier vil læse oprigtigt Venskab, Beundring og Taknemmelighed. Wanda er endnu hos sine elskede Prindsesser², men efter den 1te Dez: venter jeg hende hjem igjen. Hvis De virkelig kom her til Juul, saa bliver Samværet med Dem den ædleste, herligste og visseligen ogsaa for hende den kjæreste Gave hun modtager indenfor disse Mure. Min kjære Mand er paa Jagt hos Haffners paa Egholm³, men kommer med Guds Hjælp hjem i Morgen. Hvor han ogsaa vilde glæde sig [ved] endelig engang at turde leve under samme Tag med Dem, thi han har ofte i Kjærlighed bebreidet mig at jeg altid indrettede Deres Besøg her naar han var fraværende, hvormed han ret fandt sig daarlig tjent. Børnene juble høit ved det »maaskee« der er blevet tændt som Juleblus. Deres sidste nye Historier⁴ skulde være Ulrik-Adolffs bedste Julebords Foræring! — Jeg forbereder ingen selskabelige Fester til denne Juul, men haaber og beder til Gud at han vil bevare og skjenke os Hjemmets —: et lykkeligt og med Kjærlighed velsignet Hjemms uforstyrrede Glæder! — Gamle Fru Bartholin⁵ er fortiden hos mig medens Datteren⁶ besøger min Søster Roboredo i Paris; — Moderen beder mig sende Dem en redelig Hilsen! — Glød mig snart med et Ord! — Gud velsigne Dem nu og altid! — Tænk velvillig paa Deres venskabeligt hengivne trofaste

Mimi Holstein.

Wanda veed ikke at jeg skriver dette! Gid jeg fik Lov af Dem til at overraske hende med den store Glæde: »Den kjære Andersen kommer i Julen til Holsteinborg!«

¹ Fru Scavenius og Datteren Lucie agtede at tilbringe Julen 1861 i Nizza. — ² Prins Christian (IX)s ældste Døtre Alexandra og Dagmar. Wanda Zahrtmann var efter sin Moders Død blevet optaget i Huset hos Prins Christian og Prinsesse Louise. — ³ Ritmester, senere General à la suite, Kammerherre Wolfgang Haffner til Eg-holm (Voldby Herred, Sæby Sogn), senere Medlem af Ministerierne Frijs, Holstein og Estrup. — ⁴ »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 2. Samling, udkom 25. November 1861, indeholdende »Iisjomfruen«, »Sommerfuglen«, »Psychen« og »Sneglen og Rosenhækken«. — ⁵ Elise Margrethe Bartholin, f. Cold, Enke efter Regiments-kvartermester i Kongens Regiment, kar. Kaptajn Frederik Wilhelm B. — ⁶ Datteren Johanne (Hanne) var Hofdame hos Landgrevinde Charlotte af Hessen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 2^{den} December 1861.

Kjære naadige Fru Grevinde!

Meget glad blev jeg ved at see et Brev fra Dem og med Taknemlighed og Glæde tager jeg mod Indbydelsen til Julen. Da Basnæs denne Juul staaer forladt af de kjære Venner der, var det min Bestemmelse, endelig engang at tilbringe Julen i Kjøbenhavn, men da Deres Naades Brev kom med Jule-Glæde, vaagnede Lysten og Længselen efter Landet, den sneepudrede Skov, Herregaards Livet i Juletiden og fremfor Alt efter at nyde det under milde Øine og i Fornemmelse af at være velkommen; vil Deres Naade sige Hr Greven hvor glad jeg blev ved Indbydelsen! jeg skal see de kjære Børn og være sammen med Frøken Wanda; det er mig saa længe siden jeg ret talte med Dem Allesammen! Vil De nu, naar jeg kommer, beholde mig hele otte Dage, jeg skal nærmere nøiagtig bestemme Dagen jeg indtræffer til Sorø; og, ikke sandt, *derfra* tør jeg jo haabe at blive afhentet? Rimeligviis reiser jeg ud til Sorø til Conferentsraad Ingemann, Fredagen den 20 December og bliver da hos ham til Søndag den 22de, om De da ville see mig; men som sagt, jeg skal nøiagtigere skrive herom. Mine nye Eventyr møde en overordenlig venlig Modtagelse, jeg modtager rundtom megen Tak og Glæde; maaskee Opholdet paa Holsteinborg bringer Stemning til en ny Digtning, eet Eventyr: »Klokke-

dybet« har jeg skrevet der; hils mine smaa Venner, den kjære Ulrich Adolph, Bodil og »Gudsønnen«; næste Juul er det min Tanke at jeg vil være i et sydligt Climat, maaskee i Nizza; der er særdeles deiligt! Palmerne vifte, Roserne mylre frem og Middelhavet strækker sig stort og deiligt; det er kun syv Maaneder siden jeg var der¹. En skjønnere Vei en[d] »Via della cornice«, Veien fra Nizza til Genua findes ikke. Men nu glæder jeg mig til denne Juul ved Beltets Vande, hvor Skoven staaer med Riimfrost og hvor der er hyggeligt og velsignet inde hos gode, ædle Mennesker. Hauchs nye »lyriske Digte og Romanzer« er en Bog jeg vil gjøre Deres Naade opmærksom paa og ret anbefale dersom De ikke allerede kjender den; det er en Bouquet saa foraaersfrisk, saa velsignet og tankevækkende, den har meget fyldt mig. I den ny Folkecalender komme endnu to Eſventyr af mig², disse glæder jeg mig til at forelæse i Juletiden. Er Fru Bartholin endnu der ude, vil De da bringe hende min venlige, ærbødige Hilsen.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

¹ 18.—21. April 1861. — ² I Folkekalenderen for 1862 findes »Den gamle Kirkeklokke« og »Sølvskillingen«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d 8 Decbr. 1861.

Kjære, gode Professor Andersen.

De maa da ikke bedømme min Paaskjønnelse af Deres kjære Brevs Indhold efter min Langsomhed til at besvare det. Nei De veed nok, at naar man bliver rigtig glad over Noget, saa er det ligesom om Hjertet var sprængefærdigt for ret hurtigt at meddele en saadan Glæde til vore Kjæreste. Og efter først at have fremkaldt stor Jubel herhjemme, hvori min Mand — den Kjære — ogsaa havde sin Andeel om end mindre støiende endsom Ungdommen — sendte jeg — tilgiv mig hvis De ikke synes om det, men jeg maa jo skrifte correct — Deres kjære »Jeg kommer.« — til min søde Wanda. Imidlertid krydsedes denne Sendelse med et Brev fra hende »herhjem« hvori hun udtaler og forelægger til min Be-

svarelse et varmt Ønske for at tilbringe Julen i den Kreds — i Ly af de moderlige, fyrstelige Vinger — hvor hun nu føler sig saa lykkelig. Det vilde jo være rigtig stygt egoistisk, naar jeg i mit Svar henpegede paa mit — ja mit heele Huses — Savn, men saa skjuler jeg mig bag den gode Ven! ved at gjøre hende opmærksom paa at *De* egentlig er bedet *paa hende*. Jeg kjender jo Deres venskabsfulde Interesse for denne elselige Søster og det er derfor San(d)hed at jeg rigtig har glædet mig til den Glæde De gjensidig vilde have ved nu atter — efter et Aars Forløb! — at mødes paa Holsteinborg. Vi Andre have visseligen ikke glædet os mindre hver for sin egen Skyld (nei vi — *jeg da* — er endnu langt fra at være engleagtig) — men De kan vist godt forstaa at jeg ligesom maatte have denne søde Søster her, for at faae rigtig Mod til at bede Dem skjenke os alt det Herlige og Velsignede som Digteren H. C. Andersen medbringer hvor han kommer og bygger med sin Musa. Det forekommer mig derfor som et lille Bedrageri, dersom jeg ikke hurtigst meddeelte Dem denne — Skuffelse — *imellem os sagt!* idet jeg fuldkommen overlader til Dem Selv *aabent* at sige mig hvis dette forandrede Udseende her i vor lille Familiekrede ogsaa lader Dem foretrække en *Forandring for Deres Bestemmelse?* — Ja svar mig bitte *ganske ærligt*, thi jeg holder Alt for Meget af Dem, til at jeg kunde nenne at ønske at De kun af Troskab mod Deres Løfte, af Godhed for ikke at bedrøve os — skulde tilbringe en Uge paa et Sted hvor De ikke netop i de Dage helst var! — Dog ligesaa sikkert som jeg beder Dem stoele paa denne Forsikkring, ligesaa vist er det ogsaa at jeg ikke saa let slipper Haabet, og altsaa har jeg kun det endnu at tilføie at Wandas Udebliven ikke kan forandre *vor Taknemmelighed* for og Glæde over Deres Besøg.

Det er min Hensigt — om Gud vil — paa Løverdage at tage med min Holstein til Byen for mine smaa Juleforberedelsers Skyld. Børnene fik i Dage Øie paa Deres nye Bog, og Ulrik Adolff var strax parat at tilegne sig denne længselsfuldt ventede og ogsaa lovede Læsning — men Mama var nok saa gesvindt og den gjemmes til hans Julebord, medens Fru Bartholin og jeg læse den i Skjul for Børnene. Den gode gamle Dame har været hos mig i nogle

Uger, medens Datteren er i Paris hos Roboredos. Vi beholdt hende gjerne i Julen med, men kan det dog ikke paa Grund af den Castenschioldske Families Nærhed¹. Hun var mine Forældres gamle Veninde og altsaa ogsaa min. —

Jeg saae Fru Scavenius endnu et Par Gange forinden Afreisen. Stakkels Kone! i Bunden af Hjertet laae der en tung Steen: Vee-mod! — Vor Herre give hendes Reise al mulig Medbør. At der Intet er i Veien for Befordringen hertil, det veed De nok forsaa-vidt at De kjender min Husbond rigtig.

Lev vel og Gud velsigne Dem!

Venskabelig hengiven

Mimi Holstein.

¹ Paa Borreby.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 10 Decemb 1861.

Kjære, naadige Fru Grevinde!

for et Øieblik siden modtog jeg Deres venlige Brev der siger mig at vi ville savne Frøken Wanda i Julen paa Holsteinborg, jeg havde glædet mig meget til at samles med hende, tale med hende, som man taler hvor man føler sig hjemme, og at hun ikke er der er tilvisse et Savn, men der er for mig en Kreds som jo med venlige Øine ville see mig, Deres Naade, Hr Greven og alle Børnene og altsaa giver jeg ikke slip paa den venlige Indbydelse, jeg glæder mig til at komme og blive en otte Dages Tid og derfor skriver jeg strax igjen. Sidst i næste Uge vil jeg tage til Sorø hvor jeg overnatter hos Conferentsraad Ingemanns, tør jeg der, efter Deres Naades venlige Tilsagn, haabe at en Vogn fra Holsteinborg maa afhente mig ud paa Formiddagen Mandag den 23de December. Jeg har stor Lyst denne Juul at være paa Landet og forudføler mig glad og hjemlig paa et Sted hvor jeg har Forvisning om at være velkommen!

Vil Deres Naade bringe min Tak til Hr Greven og ret hilse hele Børnekredsen.

Med Taknemlighed og Hengivenhed

H. C. Andersen.

H. C. Andersens Dagbøger 1861.

Mandag 23. December. Klokken 12¹/₂ reiste jeg til Holsteinborg i deiligt Solskin, efter først at have sendt Delbanco¹ Brev og Digt til Nytaars Numret. Fru Ingemann og Pigen² gave mig hver Blomster. Solen skar mig i Ansigtet hele Veien! Grevinden tog saa hjerteligt mod mig; (kom her Klok: halv fire) fik de samme to Værelser som sidst, op til Kapellet; fandt Brev fra Ole Bang³ og Frøken Bremer⁴, deri et Par Ord fra Mary Howitt⁵. Læste om Aftenen et Par Eventyr. I Dagbladet stod venlig Anmeldelse af mine sidste Eventyr⁶.

Tirsdag 24. Jeg har frosset i Nat. Sendt Brev til Scharff⁷. Graat, vaadt Veir, gik i Haven og bandt Bouquet af Gaaseurter og Levkoyer. En Student eller Dicipel *Zahrtmann*⁸ fra Sorø er her. Foræret til Juleaften min Gudsøn de illustrerede Historier⁹; Ulrik Adolf Gellerts¹⁰ illustrerede Fabler og Bodil »Bilderbuch ohne Bilder«. Efter Bordet fik jeg Brev fra Eduard¹¹ at min Capital var 8200 Rdlr, at jeg altsaa med Jonas¹² kan tænke paa Spanien; glad derover. Juletræet tændt og mange Juleborde, jeg fik en Marmor-Papir Trykker med florentinsk Mosaik forestillende »*Sommerfuglen*«. Et Cigar Bæger med en Nisse paa; et Svovlstikkebæger ogsaa med en Nisse; et lignende af Bronze med en Kat paa. En Albums Bog. Deri Grevens Photographi. Et stort Halstørklæde. Tænkte den Aften paa min fattige, lykkelige Juleaften.

Onsdag 25. Brev til Ingemann¹³. Orgelet spiller i Kirken tæt ved min Stue, Psalmesangen lyder; staaer jeg tæt ved Døren kan jeg høre hvad Præsten siger. (Posten er alt afsted siger man, og mit Brev til Ingemann kommer ikke bort før imorgen). Brev fra Bjørnstjerne-Bjørnson¹⁴ i Rom, Brev fra Jonna Stampe og fra *Delbanco*. Læste efter Bordet og følte mig angrebet deraf.

Torsdag 26. Brev til Mathilde Ørsted¹⁵. Spadseret en tre Qvarter langs Stranden. Skovfogeden som barberede mig i Dag, forærede jeg det Hefte Eventyr hvori staaer om *Waldemar Daa*¹⁶. Til Aften endte jeg Læsningen af Iisjomfruen.

Fredag 27. Solskin og Frost. Brev til *Clara Heinke*¹⁷ og til Jonas med Bjørnsons Brev. — Klokken 6 kom vi til Middagsbord, da

Dr Krebs¹⁸ havde, med Familie, brugt tre Timer her til fra Skjel-skjør; ogsaa Steenbuchs vare her; jeg læste, men var geneert af en Tand der stak mig i Tungen; iseng henved 12.

Lørdag 28. Klart Veir og Solskin. Greven paa Jagt paa Borreby¹⁹. Klippet Billeder til en Lyseskjærm og klinet disse paa. Brev fra en Fru Heggelund²⁰ i Aarhus. Gjort Nøgle-Kunster²¹.

Søndag 29. Inat havde jeg Krampe i Benet, tilmorgen ondt i Tandkjødets. Solskin er det og Blæst. Besøg af Præsten; Grevinden læste høit flere af Plougs smukke Digte til sin Kone²². Om Aftenen spillede Ulrich Adolph, Bodil og Mademoiselle L Orpheline d Edinbourg²³, Ulrich Adolph havde Hovedrollen, det var et Stykke, som i kjedelige Læsebøger, svagere en[d] Weyses²⁴ Børnestykker. Jeg fik fra Delbanco illustrerede Tidende med mit Nytaars Digt.

Mandag 30. var imorges myggestukket paa Haanden. Ikke tilfreds med at jeg havde udsat Afreisen til Onsdag, men det blev ved det; sendt Madam Anholm Brev²⁵; ligesaa Brev til Fru Scavenius i Nizza. Deiligt varmt Solskin og dog Frostveir; Brev fra Fru Collin²⁶ og Brev fra Jonas Collin, men ikke som jeg troede fra Scharff, Jonas blev altsaa efter Tanke-Experimentet den troeste. Nu til Aften er Holstein, Grevinden og den unge Zahrtmann kjørt til Bal paa Førslev²⁷ hos Neergaards, jeg vilde ikke med.

Tirsdag 31. Graa Morgen, Formiddag Solskin, Champagne, skrevet Breve, pakket ind; Angest for en stor Stald-Hund. Huuslæreren Hr Bay kom hjem. Min Skaal, til Afsked blev ved Bordet, drukket i Champagne. Brev fra Ingemann²⁸.

Onsdag 1ste Januar 1862. Til Morgen klang Orgelet ind til mig! jeg takkede Gud for det gamle Aar, hans Villie skee med mig i det nye. Grevinden, Greven og Børnene sagt mig Lev vel! Klokken halv elleve kjørte jeg og fik en Madkurv og Viin med. Kom Klokken eet til Sorø og ventede til to før Toget gik. . . .

¹ Boghandler O. H. Delbanco, Illustreret Tidendes Udgiver. Digtet: »Igjen et Aar udfolder sine Vinger —«, trykt i Illustreret Tidende Nr. 118, 29. December 1861 (Samlede Skrifter XII, S. 383). — ² Sophie Rasmussen. — ³ Professor i Medicin, Konferensraad Ole Bang. — ⁴ Den svenske Forfatterinde Fredrika Bremer. — ⁵ Forfatterinden Mary Howitt, f. Botham, der havde oversat »Improvisatoren« og »Das Märchen meines Lebens« til Engelsk, og hvem A. havde besøgt under sit London-Ophold 1847. — ⁶ Nr. 299, 22. December. — ⁷ Balletdanser Harald Scharff, nær

Ven af A. — ⁸ Kristian Zahrtmann. — ⁹ »Historier, illustrerede af Vilhelm Pedersen« (1855). — ¹⁰ Den tyske Digter C. F. Gellert. — ¹¹ Edvard Collin. Trykt i Brevveksling III, S. 61. — ¹² Jonas Collin, Søn af Edvard Collin, Student, ledsagede A. paa Rejserne til Italien 1861 og til Spanien 1862—63. — ¹³ Trykt MLE Forts. S. 69 f.; se nedenfor! — ¹⁴ Trykt i Breve til H. C. A., S. 621 ff. — ¹⁵ Yngste Datter af H. C. Ørsted. — ¹⁶ »Nye Eventyr og Historier«, Første Bind, 3. Samling, udk. Marts 1859. — ¹⁷ Portrætmalerinden Clara Heinke fra Breslau, Veninde af A. og flittig Korrespondent. — ¹⁸ Distriktslæge i Skelskør, senere Stiftsfysikus i Odense F. C. Krebs, kendt som socialøkonomisk Forfatter. — ¹⁹ Hovedgaard i Vester Flakkebjerg Herred, Magleby Sogn, 2 km S. f. Skelskør. Ejeren var Godsejer, cand. jur. Adolph Frederik Holten Castenschiold. — ²⁰ Om hende kan Udg. intet oplyse. — ²¹ Se herom Historien »Portnøglen«. — ²² Carl Ploug var g. m. Elisabeth Frederikke f. Michelsen; hans »Samlede Digte« udkom til Julen 1861 med 1862 paa Titelbladet. — ²³ Skal vist være: »Les Orphelines du faubourg«, Vaudeville af E. Thirion og Hippolyte Bedeau (1854). — ²⁴ Den tyske Digter C. F. Weisse, Udg. bl. a. af »Der Kinderfreund« (1775—82). — ²⁵ Joachime Anholm, f. Oppermann, A.s Værtinde i Nyhavn Nr. 67. — ²⁶ Trykt i Brevveksling III, S. 62. — ²⁷ Førslæggaard, Hovedgaard i Øster Flakkebjerg Herred, Førslæg Sogn. Ejeren var Etatsraad Peter de Neergaard. — ²⁸ Trykt i Breve til H. C. A., S. 365—66.

Fra Holsteinborg skrev H. C. Andersen sit sidste Brev til sin gamle Ven, Digteren B. S. Ingemann, som døde 24. Februar 1862. Brevet indlemmede Andersen med forskellige redaktionelle Smaa-rettelser i Fortsættelsen af »Mit Livs Eventyr«; her gengives det i dets oprindelige Skikkelse.

H. C. Andersen til B. S. Ingemann.

Holsteinborg, Juledag 1861.

Kjære Ven!

Min Stue støder lige op til Kirken, jeg kan gennem Døren gaae derind; Orgelet spiller, Psalmesangen lyder i det jeg skriver disse Ord til Dem; her er saa jule-festligt! og iaftes var her ret Barne-Glæde; alle de Smaa vare saa lykkelige ved Juletræet og dets Herligheder, jeg fik ogsaa mit Julebord med mange Sager der tydede hen paa mine Digtninger, *Katten* sad paa Blækhuset, *Nissen* dandsede paa Penneholderen, *Sommerfuglen* fløi i florentinsk Mosaik paa Papir Trykkeren, min lille »*Svovlstikke-Pige*« havde ogsaa indfundet sig og for at jeg ogsaa kunde faae Vers fik jeg Christian Winthers Bog med Exners Billeder¹. Jeg tænkte ellers meget igaar paa min Juletid i Barndommen, den var dog den rigeste jeg har oplevet,

uagtet Stuen var saa lille og jeg intet Juletræ havde, men Grøden, Gaasen og Æbleskiber mangle[de] aldrig og den Aften stod der to Lys paa Bordet. Et halvt hundred Aar tilbage har jeg allerede en Jule-Erindring! hvor forunderligt er jeg dog baaret frem!

. . . Veiret er mildt, men hellere saae jeg klar Luft og sneehvide Marker, ifjor var det saa deiligt med den skinnende Sne og de rimfrosne Trær, da digtede jeg »Sneemanden«², iaar vil min Musa slet ikke besøge mig, men det faaer saa være, naar hun kun vil komme til mig paa Spaniens Bjerge, om jeg naaer derhen. . . .

¹ »Billeder og Vers af Jul. Exner og Christian Winther« (1862, udk. 1861). —

² Skrevet paa Basnæs 31. December 1860—1. Januar 1861, udkom i »Nye Eventyr og Historier, Anden Række, 1. Samling i Marts 1861.

Ogsaa om dette Aars Samvær indeholder Bogen om Kristian Zahrtmann et Par Linier (S. 46):

Til Holsteinborg kom jeg jevnligt. Sidste Aar i Sorø tilbragte jeg de fjorten Dages Juleferie der og var der ogsaa samme Aar til H. C. Andersens Fødselsdag¹. Han kom til Frokost med de Ord: idag er jeg sexoghalvtreds, men føler mig som sexogtyve. — Han var i sin Velmagt, overordentlig stor og sværlemmet. — Man burde sige, at han saa betydeligt og godt ud. Man var imidlertid vant til at kalde ham grim, og derved blev det. — Senere da han havde lagt sine lange, forlorne Tænder, fik han et ganske overordenligt skønt Hoved, hvorfor Størsteparten af Menneskene var blind.

¹ Det er naturligvis en Misforstaaelse af Zahrtmann. A.s Fødselsdag var, som bekendt, 2. April. Men derfor har han jo godt kunnet sige, som sandt ogsaa var: idag er jeg 56!

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 4 Jan: 1862.

Kjære, naadige Fru Grevinde!

Dem og Hr Greven min inderligste Tak for de smukke Dage der forundtes mig paa Holsteinborg; jeg følte mig der snart saa hjemlig, saa hyggelig. Bring Børnene, hver især min kjærlige Hilsen, den flinke Ulrik-Adolph, den søde Bodil, min egen lille Gudsøn og den lille flyvende Fugl med de røde Baand¹, som dog ikke vare

de røde Baand, jeg saae den første Dag! — Smukt Veir havde jeg paa Hjemreisen og var allerede Klokken halv sex i Kjøbenhavn, jeg gik hen i den collinske gamle Gaard² til Vennerne der; tidligere, hvert Aar, naar jeg kom hjem efter Julen paa Landet, var mit første Besøg op til gamle Collin, det var mig underligt denne Gang ikke at skulle see ham, finde Stuerne der mørke og tomme. Endnu er der saaledes Tider hvor Savnet fornyes. Paa mit Bord hjemme, stod ved min Ankomst smukke Blomster og en Deel Julepresenter fra Venner; Fru Serre³ havde sendt mig det store Værk »Reise der Oesterischischen Fregatte Novara um die Erde«⁴; fra Schweiz laae en fransk Oversættelse af et Par af de seneste Eventyr⁵.

Frøken Wanda har jeg endnu ikke seet, men een af de første Dage gaaer jeg op til Prindsessen af Danmark og haaber da at see og tale med hende. Et nyt Eventyr mældte sig dog og det Nytaarsdag, i det jeg kjørte fra Holsteinborg; paa Veien der til Sorø ligger en Veirmølle, den slog an og et Eventyr, som allerede saa temmeligt er paa Papiret vil vise sig, førende Navnet: Veirmøllen⁶. I Dag havde jeg Besøg af Otto Scavenius⁷, der sagde at han deiligt havde moret sig herinde og nu paa Mandag reiste igjen ud til sin Skole, hans Moder skulde boe saa smukt, have en Villa ved Nizza med stor Udsigt over Middelhavet; til Paasken kommer hun hjem.

Vil Deres Naade hilse ogsaa Gouvernanten og Hr Bay.

Med inderlig Tak og Hengivenhed,

H. C. Andersen.

¹ Elisabeth (Else) Holstein. — ² Amaliegade Nr. 9; Jonas Collin havde købt Gaarden 1838 og beboede den fra September s. A. til sin Død 28. August 1861. —

³ Friederike Serre, f. Hammerdörfer, g. m. Major F. A. Serre. — ⁴ »Reise der Oesterreichischen Fregatte Novara um die Erde in den Jahren 1857, 1858, 1859, unter den Befehlen des Commodore B. von Wüllerstorff-Urbair«, I—II, Wien 1861—62. —

⁵ »Fantaisies danoises. Contes de H. C. Andersen traduits par J. Jürgensen«, Genève—Paris 1861. Oversætteren, Jules F. U. Jürgensen, Søn af A.s Ungdomsven, Urfabrikant Jules Jürgensen i le Locle i Jurabjergene, havde arbejdet sammen med Digteren selv paa Oversættelsen under dennes Besøg i le Locle 30. Juli—13. August 1860. Se Brevveksling V, S. 249. — ⁶ Eventyret udkom først i November 1865 i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 3. Samling. — ⁷ Fru Henriette Scavenius' Søn, paa dette Tidspunkt Elev paa Herlufsholm.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d 14 Januar 1862.

Det er virkelig en Skam for mig gode Professor Andersen! at De er kommet mig saameget i Forkjøbet med Deres saa hjertelige Brev, og De maa ligefuldt være forvisset om vor inderlige, oprigtigste Paaskjøndelse af Deres Venskab og Velvilie for os og vort Hjem, der ikke kunde vises os paa nogen glædeligere Maade, end at De vilde skjenke os Deres Juletid i 1861 — Det er derfor heller ikke i mit Navn allene, men fra min elskede Husbond, vore søde Børn, Herr Bay — Mademoiselle B. og heele Borgens Befolkning at jeg skal bringe den dyrebare, elskværdige Digter det allerhjerterligste Tak! — Det har hørt til mine bedste Julegaver: den Glæde at min Mand nu endelig fik Leilighed til at lære Dem rigtig at kjende, selv saae hvor god og udmærket De er, og siden De nu har seet Holsteinborg *med* sin ædle Huusherre, saa veed De ogsaa at hans Hustru maa være meget lykkelig — Jeg har tildeels opsadt at skrive til Dem kjære Professor! indtil min Søster ViCmt^{ss} Roboredo (den ceremonieuse Benævnelse er kun for at De hvis det engang skulde behøves veed hendes Navn; de boe Place de l'Étoile, coin de la rue circulaire (det er for Enden af l'arc de l'Étoile) og Champs Elysés) — havde besvaret Deres Forespørgsel angaaende den spanske Reise. Hun skriver ordret saa lydende: Apropos om den spanske Reise for vores kjære Ven Andersen; jeg skal ved Leilighed — ja snarest muelig — forhøre mig om Havnen i Valencia nu er fuldendt, saaledes at store Skibe kan løbe ind i Samme; i saa Tilfælde kunde han jo nok foretage den Reise, ellers raader jeg rigtignok ikke vores elskværdige, men jeg troer lidt Sæsygen underkastede Poet at udsætte sig for Emotionerne man er underkastet paa denne Reise. Mine Minder om disse Debarkements ere: Graa Sø — sort Himmel, høie Bølger — Kufferter og søsyge Folk stuede ovenpaa hinanden — Skibet i en saadan Dands at jeg med Taarer i Øinene saae Mand og Barn komme først ned i Baaden og saa Gud befalet styrtede mig ned bagefter — For nu at gaae over til venligere Erindringer maa jeg fortælle Dig at jeg havde stor Glæde af vor Børnefête m. m. — til

en lille 11 Aars Skjønhed havde jeg en fransk Oversættelse af Andersens Historier, med en indledende biographisk yndig Beskrivelse over ham af Marmier¹; — saa ogsaa ved vores Juul havde vores kjære Andersen sin Plads, da vi jo ikke kunne være saa lykkelige som I at have Digteren selv. — De seer af denne Passus i min kjære Søsters Brev at om end Vor Herre har opløst det Zahrtmannske Huus og Hjem, saa have Børnene (Døttrene) dog ligefuldt og uafkjølet beholdt gamle Venner og fordums Forhold i Minde og jeg tør nok forsikkre Dem om en meere end god, : en begeistret Modtagelse af min livfulde, hjertelige Søster og hendes gode, brave Mand naar De kommende til Paris vilde glæde dem ved i den at opsøge Venner og Landsmænd! — Det er en Selvfølge at saasart hun meddeler mig sine indhentede Oplysninger om »den spanske Reise« — jeg da underretter Dem derom; men hvis det ikke allerede er skeet (og hun pleier at være ualmindelig expedit) — saa kommer denne Sag maaskee til at ligge lidt for Anker, saalænge hun selv gjør det, da hun den kjære Søster! desværre for Øieblikket ikke er vel, og maa ligge i nogle Uger! —

Tiden nærmer sig, da min Husbond ombytter Hjemmets Hygge og Ro med Rigsraadets² og Byelivets Bevægelse og »Excitement« (Jeg husker ikke om det engelske Ord skrives med x eller c? —) men da jeg til min Skræk merker at mit Brev næsten tager Aluren af en Stiløvelse — saa er det vel paa Tiden at jeg befrier Dem gode Ven for mit kjedelige Besøg. Jeg længes overordentlig [efter] at høre om Dem og det er da et Ønske som kan tilfredsstilles ved Ankomsten til Hovedstaden. Jeg trækker vel snart ind efter min Mand, : her er det min bedste Magnet hernede der drager mig — men jeg har været saa lykkelig de sidste Maaneder — jeg overrasker mig i at jeg gaaer og nynner: ach, könnt es doch immer so bleiben! — og det er dog vist en utilladelig Forsagthed og en vis Sky for Staden, Bylivet og saameget som det fører med sig — der gjør at jeg *saa nødig* seer Opbrudstimen nærme sig!

Wanda skriver kun godt men Inted om Dem, saa hun har vist endnu ikke seet Dem, eller maaskee har hun haft Migraine da De vilde besøge hende — thi det er nu engang hendes legemlige Hemske. — Vi glæde os Alle saa meget til Deres »Veirmøllen«, —

det er fra samme Egn og Sted at den unge Dyr Maler Simonsen³ har følt sig inspireret til at male den Stemning Wanda for nylig købte af ham.

Gud befalet, gode Andersen! Bedre kan jeg ikke ønske Dem, — og dog hver Gang jeg paany har levet med Dem saa har jeg en Trang til at ønske Dem altid mere Godt og Velsignet!

Lad mig endnu takke Dem fra hver Enkelt der hos os nød den store Glæde at være sammen med Dem eller at høre Dem læse. Indeslut saa ogsaa engang imellem i Deres Bøn »Holsteinborgs Vel« — jeg holder saa Meget af gode Menneskers Forbøn! — og tillad os at nævne som Deres Venner min Holstein og hans Hustru
Mimi Holstein.

dog ikke at forglemme vore bedste Skatte Børnene af hvilke Christian Christoff deler vores Glæde over at være den kjære Digtters Gudsøn.

Undskyld Feiltagelsen med det omvendte Papir! —

¹ D. Soldis Oversættelse af Eventyrene, hvoraf 2. Udg. kom 1861, indledes med en biografisk Skitse af Forfatteren Xavier Marmier, der 1837—39 havde berejst Skandinavien, og som A. under hans Ophold i København 1837 havde sluttet Venskab med. — ² Grev Holstein havde siden 11. Februar 1856 været Medlem af Rigsraadet, valgt i 1. Kreds (Sjællands Stift). — ³ Simon Simonsen; hans Maleri: »Overtrækkende Uvejr« var 1862 udstillet paa Charlottenborg.

* * *

H. C. Andersen optegnede altid meget omhyggeligt i sin Dagbog paa Fødselsdagen den 2. April, hvad Dagen havde bragt af Breve, Blomster og Gaver. 1862 staar der bl. a.: »Grevinde Holstein kom selv med Cameliaer, Roser etc., 4 Potter«. Senere paa Dagen fulgte følgende Brev:

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

[2. April 1862].

Min kjære Professor!

Maatte mine Blomster bedre end jeg formaaer det have tilhvisket Dem alle de bedste Ønsker for Deres nye Leveaar, der har saa

stor Betydning for saa mange mange Mennesker over den største Deel af Jorden! —

Hvor uheldigt at jeg kom en halv Time efterat De var gaaet ud; Holstein havde sagt at hvis jeg ikke var saa heldig at træffe Dem hjemme, saa maatte jeg ikke lægge hans Visitkort, »thi hvis blot jeg faaer Tid, saa maa jeg selv til ham«! — men saa kunde han dog ikke naae det. Og hvor kjedeligt at De ikke kom ind til os da vi paa Grund af Rigsraadet først seent spiste til Middag — og dette var Skyld i at berøve os Glæden af Deres kjære, venlige Besøg.

Baron Ørtzen¹, Prindsesse Annas² Cavaleer vil saa gjerne engang *rigtig* være sammen med Dem. Jeg har derfor lovet ham at bede Dem om dette kunde skee ved at de Herrer en Middag mødes hos os — og vilde nu spørge Dem om *Mandag* Kl. 5 convenerer Dem. Jeg haaber saa at samle Wanda og Frøken Bartholin dertil, — men først maa jeg udbede mig Deres Svar førend jeg sender Bud til de Andre!

Hjerteligst hengiven altid

Mimi Holstein.

¹ Mecklenburgeren Baron Georg v. Oertzen var siden 1857 tjenestegørende Kammerherre og Hofchef hos Prinsesse Anna af Hessen. Han har udgivet en lang Række Digtsamlinger. — ² Prinsesse Anna af Preussen var 1853 blevet gift med Landgreve Frederik af Hessen-Kassel, dansk Generaløjtnant og Broder til den senere Dronning Louise af Danmark. Indtil 1864 havde de deres Hjem i København, hvor A. hyppigt var Gæst ved Koncerter og Baller.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Søndag [6. April 1862].

Kjære Professor!

Min lille Cousine giennem [min Holstein?] den lille Lotte Frijs Juellinge¹, kom henrykt hjem i Aftes fra Theatret over at »H. C. Andersen har talt med mig«! — netop da hendes Moder yttrede sin Beklagelse til mig over endnu aldrig at have hørt Dem selv læse og i det Heele ikke at være kommen Dem nærmere i hvormeget hun end havde haabet det — under hendes Vinter Ophold herinde, som udløber paa Torsdag. Det er derfor at jeg vil spørge

Dem om jeg tør gjøre mig Haab om at De vil føie Aftentimerne til Middagen paa Mandag (i *Morgen*) Kl. 5 —, og om De da troer Dem disponeret til at jeg tør love min Mands Slægtninge: Frijs'ses og Reventlows den Glæde at møde Dem her Kl. 7 og den store Nydelse at høre Dem læse Noget af Deres Eget Uforlignelige? — Vore Middagsgjæster: Bartholins, Wanda og Hr. von Ørtzen vilde sikkert ikke være mindre henrykt over slig Udsigt end de nys nævnte øvrige Tilhængere og Beundre[re], som Pladsen om Middagsbordet i min Mands Stue, forbyder os at bede være vore Middagsgjæster i *Morgen*. *Herinde* har jeg ikke Deres Værker og hvis De kjære Professor er saa elskværdig at gaae ind paa mit ligefremme Forslag, saa beder jeg Dem selv medbringe de nødvendige Bøger og — Manuskriptet: »i Kludebunken«!² — I saa Fald sender jeg vores Tjener Kl. 4¹/₂ for at forhindre at De ikke besværes med at transportere Bøgerne. Tilgiv og undskyld mig hvis De finder mig ubeskeden, men det er en saa stor Glæde naar vi tør deele det Gode og Skjønne vi selv have lært at skatte og beundre — med Andre der ere os kjære! — Stolende paa Deres Overbærenhed forbliver jeg med en hjertelig Hilsen fra min Holstein! vores gode Professor[s]

hengivne

Mimi Holstein.

¹ Komtesse Charlotte Krag-Juel-Vind-Frijs, Datter af Grev Julius K.-J.-V.-F. til Baroniet Juellinge og Komtesse Benedicte Reventlow; hun blev 1872 gift med Baron Carl Wedell-Wedellsborg. — ² Eventyret »Laserne«. Det er inspireret af A.s Silkeborgophold, men vistnok først digtet under hans Samvær med Bjørnson i Rom i Maj 1861 (Dagbogen 14. Maj: »Paa Hjemvejen fortalte jeg Bjørnstjerne om mit Eventyr »Laserne«). 17. Marts 1862 oplæste han det under Titlen »I Kludebunken« ved et Aftenselskab hos Prins Christian (IX.); her har Mimi Zahrtmann aabenbart hørt det. Trykt blev det først i Folkekalenderen for 1868.

Andersen kom saa til Middagen Mandag 7. April i Hotel Phønix, hvor Grev Holstein i disse Aar havde sit Vinterkvarter; han læste højt om Aftenen og lovede Baron Oertzen at være hjemme hos ham Søndag Kl. 1.

* * *

Sommerferien begyndte dette Aar med et Besøg paa Basnæs, hvortil H. C. Andersen rejste 2. Juni. Den 8. kom Familien fra

Holsteinborg paa Besøg; næste Dag var Andersen dér til Middag med Fru Scavenius, og det er vel samtidigt blevet aftalt, at han skulde komme igen og blive nogle Dage.

H. C. Andersens Dagbøger 1862.

Mandag 16. Juni. . . . Klokken 10¹/₂ kjørt til Holsteinborg; fik her de samme Værelser som ved Juletid, tæt op til Kirken. Ved Frokostbordet improviserede Kammerherre Oertzen til mig; Baron Rosenkranz¹ meget gemytlig. Spadseret og drevet, meget træt kom Klokken halv elleve paa mit Værelse, noget forkjølet.

Tirsdag 17. Mit Bryst lidt angrebet. Brev til Theodor Collin², deri Brev til Fru Lind. Besøg her af Familien fra Borreby³. Oertzen læste eet af sine større Digte. Om Aftenen læste jeg Psycken, Hurtigløberne⁴ og begyndte paa Iisjomfruen, saa at Klokken blev elleve før vi skiltes ad. Correctur fra Møller⁵.

Onsdag 18. Sendt Brev til Grev *Lerche* paa Lerchenborg⁶. Brev til Fru Serre i Dresden. Efter Frokosten kjørt til *Glensø*, henover Vandet, derfra Skovhuset roet over til Badehuset hvor Vognen ventede os. Lavet Charade paa Wanda *Zartmanns* Navn:

Det Første har paa tydsk lidt af Mimosa,
 Det Andet har man sagt (sub rosa),
 Det hele er Modsætning af Prosa.

Om Aftenen læste Oertzen og senere jeg »Hun duede ikke«⁷ og »To Jomfruer«⁸. Ved Bordet havde vi Musik af omvandrende blæsende Musikanter.

Torsdag 19. Sendt Correctur til Møller, graat koldt Veir. De Vers Hartmann endnu ønsker lagt ind i Ravnens⁹ og som jeg begyndte forleden paa Basnæs har jeg i Dag her paa Holsteinborg fuldtendt. Klokken 3 spiiist til Middag, da Kammerherre Oertzen reiser ind til Kjøbenhavn med Aftentoget. Correctur fra Møller paa Bemærkninger til Eventyr¹⁰. Brev fra ham. Brev fra *Jette Collin*¹¹ deri Brev fra Ravnkilde i Rom¹². Om Aftenen, læste jeg ud hele Iisjomfruen. Brev fra *Theodor Collin*.

Fredag 20. Meget koldt; jeg frøs inat. Gamle Grevinde reist til sin anden Søn¹³. Brev til Jette Collin¹⁴, deri et lille Epistel til Jonas. Brev til Fru Scavenius paa Basnæs. Den gamle Grevinde, der reiste imorges kom mod Aften her tilbage igjen da Vognen ikke var mødt paa Bestemmelsesstedet hun havde nu kjørt 9 Miil. I Nat den korteste Nat. Brev fra Wiedemann og fra Frøken Ørsted.

Løvedag 21. Sendt Brev og Correctur paa Bemærkningerne til Møller, Brev der ved til Delbanco. Greven er inat kommet hjem. Graat, koldt, Regn. Reenskrevet de nye Vers der skal lægges ind i Ravnen, og som jeg har lavet paa Basnæs og her paa Hølstainborg fileet paa. Brev fra Frøken Schumacher i Slagelse¹⁵ og fra Etatsraad Drevsen.

Søndag 22. Brev til Hartmann med nye Sange til Ravnen. Klokken 9 imorges reiste Greven med sin Moder hen til sin Broder. Gamle Grevinde har en gammel døvstum Kammerjomfru. Før Frokosten læste Grevinden for os en Prædiken over Dagens Evangelium den Rige og den Fattige¹⁶. Rosenkrands og jeg hørte derpaa; han er meget underholdende; behager mig og jeg er glad ved at jeg har faaet en god Forestilling om denne Mand, jeg troer det er gjensidigt, vi klinkede ved Frokosten med Champagne til Afsked. Henved Klokken halv to kjøerte jeg og det i Regn og Storm, det var en kold Tour. Halv tre var jeg paa Basnæs hvor jeg blev hjertelig modtaget. . . .

¹ Baron Iver Rosenkrantz, alm. kaldet: den røde Baron, Udskrivningschef i Korsør, 1863—66 dansk Ministerresident i Italien; Fader til Forfatteren Baron Palle Rosenkrantz. — ² A.s Læge Professor Theodor Collin, Teaterlæge, Broder til Edvard Collin. — ³ Castenschiolds. — ⁴ Trykt i »Nye Eventyr og Historier«, Første Bind, 2. Samling (Maj 1858). — ⁵ Bogholder paa C. A. Reitzels Forlag L. R. Møller. — ⁶ Komponisten, Lensgreve C. A. Lerche, hvem A. samme Aar besøgte 6.—13. Juli paa Lerchenborg ved Kalundborg. — ⁷ Trykt i Folkekalender for Danmark 1853. — ⁸ Trykt i Folkekalender for Danmark 1854. — ⁹ J. P. E. Hartmann var ifærd med en Omarbejdelse af sin og A.s Ungdomsopera »Ravnen« (1832). I sin nye Skikkelse blev den opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 23. April 1865. — ¹⁰ To Binds-Udgaven af »Eventyr og Historier« med Vilh. Pedersens Illustrationer udkom 1862 ledsaget af en Efter-skrift af A.: »Bemærkninger til Eventyr og Historier«, dateret Juni 1862, hvori Digteren giver Oplysninger om de enkelte Eventyrs og Historiers Tilblivelse. — ¹¹ Trykt i Brevveksling III, S. 68 f. — ¹² Komponisten Niels Ravnkilde, der levede som Musiklærer i Rom. — ¹³ Grev Christian Holstein til Langebækgaard ved Kallehave. —

¹⁴ Trykt i Brevveksling III, S. 69 f. — ¹⁵ Konventualinde i Slagelse Kloster Dorothea Caroline Christiane Schumacher, Veninde af Fru Scavenius paa Basnæs. —

¹⁶ Den rige Mand (Luc. 16), Evangelium paa 1. Søndag efter Trinitatis.

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

17. *Juni 1862.* Vores Bedstemoder er mig ret en sød Moder og Støtte da det ellers vilde beklemme mig temmelig at være ene Værtinde for alle de Herrer. Hr von Ørtzen der selv elsker og ærer sin Moder, er fuld af Hensyn for den gamle Dame og det behager hende saa at hun gjerne underholder sig med ham hører hans Spøg ligesom Andersens Historier (det er Confect som kun bydes mig paa Holsteinborg siger hun) hvoraf han efter Theen i Aftes læste nogle meget vel valgte.

18. *Juni.* Efter Frokost i Dag en Tour til Glænø over Sipperup og i Baaden fra Skovfog[ed]huset af hjem til Kalnæs hvor Kaleschvognen og den lille Vogn ventede [de] Trættes Ankomst. I Aftes var Solnedgangen mageløs deilig, jeg bildte mig ind at Du samtidig beundrede den. Vi lod Baaden glide paa det blikstille Hav medens de sang som kunde synge og de skjemedes og drilledes som forstod *det* bedst. Om Aftenen læste Andersen saa det rørte og greb Alle.

19. *Juni.* Bedstemoder tog igaar ikke med til Glænø og af Børnene fik kun Ch: Ch: Lov at sidde hos Hr. Jacobsen¹ paa Chara'banc's Buk. »Christian godt Veir« var med i vores Professors rare Personlighed, saa at de mørke Skyer der længe have truet først ret egentlig aabnede deres Sluser da hvem som vilde kunde krybe i Læ under Kaleschernes Beskyttelse hvortil Professoren og jeg hørte med Christian Christoff foran os. Da vi Kl. 4 kom hjem lod de Hannovranske [?] Hornblæseres bedste Afdeling sig melde de spillede en Timestid, fik saa Beværtning, efter Desertten kom Fortsættelsen i Haven, hvilket vores egen Bedstemoder nød ret tilgavns og da den søde Viin blev skjenked sagde Andersen omtrentlig saaledes: Naar man hører Musik saa synes jeg at man ønsker en Text og jeg kan ikke finde nogen bedre og kjærere her i Huset end ved at lægge den kjære Greves Navn som Text under Musiken!

¹ Vist den tidligere Huslærer A. S. Ø. Jacobsen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 27 Juni 1862.

Kjære Fru Grevinde!

Tak for de smukke Dage jeg tilbragte i Deres Naades velsignede Hjem; min Tanke er der tidt i den kjære Børnekreds; jeg havde saa deiligt Fornemmelsen af at være velkommen. Meget har det ogsaa glædet mig at lære at kjende Hr Baron Rosenkrantz, vil Deres Naade ret hilse ham fra mig. Jeg er temmelig forkjølet, faar et Bygkorn paa Øiet¹, altsammen smaa legemlige Gjenvordigheder, men Veiret er ogsaa der til, det er en rar Skjærsommer, den skjærer ind til Marv og Been. I Dag have vi Syvsover Dag, Regnen strømmer ned, skal den saaledes blive ved i syv Uger, vil det blive høist behageligt for Frøerne, men ikke for os. Jeg har i disse Dage skrevet et Eventyr: »*Sommergjæk*«², jeg troer, det er ikke uheldigt. Kammerherre Scavenius³ er her paa Basnæs i denne Uge; Alt er vel, jeg har mange Hilsener fra Husets Frue; tør jeg derhos bringe mine egne, saa hjertelige og varme! Tak, endnu engang, for alt Godt, for hvert venligt Ord, for al Deres Naades og Hr Grevens Godhed mod mig; bring ligeledes min hjerteligste Hilsen til Frøken Wanda og til alle Børnene fra Ulrich Adolph til min »lille Madamme«⁴, Udtrykket her beder jeg udtales for den lille Skat, saa husker hun mig nok igjen; ligesaa beder jeg om at bringes i Erindring hos Madms. Belrichard og Hr Bay; er Hr Jakobsen endnu paa Holsteinborg tør han ikke glemmes. Endnu har jeg en fire Uger her hjemme, saa flyver jeg, om Gud vil, ud i den deilige vide Verden!

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Fru Grevinde Holstein-Holsteinborg
født Zahrtmann.

¹ 1. Juli 1862 skriver A. fra Basnæs til Henriette Collin: »Jeg har af det kolde Veir og den megen Træk paa Basnæs og især paa Holsteinborg, hvor Vinduerne stode aabne naar vi spiste faaet daarlige Øine« (Brevveksling III, S. 73). — ² Skrevet 24. Juni paa Basnæs, trykt i Folkekalenderen for 1863. Om Eventyrets Tilblivelses-historie se Brevveksling V, S. 289—90. — ³ Fru Scavenius' Svoger, Godsejer Peder

Brønnum Scavenius til Gjorslev, Erikstrup, Søholm og Klintholm. — ⁴ Else Holstein. Om Udtrykkets Historie se hendes Erindringer i Tillæget til nærværende Bog.

* * *

Sommeren 1862 lykkedes det omsider H. C. Andersen at virkeliggøre en gammel Rejseplan, som han 16 Aar tidligere havde maattet opgive: Besøget i Spanien. Turen gjorde han i Selskab med sin unge Ven Jonas Collin; han rejste fra København 23. Juli, naaede i Flensborg at overvære Afsløringen af Bissens Isted-Løve, fortsatte i smaa Dagsrejser til Brunnen i Schweiz, hvor han havde aftalt at mødes med Jonas Collins Forældre og hans Søster Louise. Efter en Maanedes Samvær med Familien Collin i Schweiz fortsatte Andersen og Jonas Collin Rejsen gennem Sydfrankrig, og 6. September ankom de til Barcelona. Paa Vejen herfra til Granada besøgte Valencia, Alicante, Murcia, Cartagena og Malaga. Opholdet i Granada varede 6.—21. Oktober.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Granada Alhambra den 20 October 1862.

Kjære Fru Grevinde!

Saa tidt og ofte er De, Deres Mand og de velsignede Børn i min Tanke, dog først i Dag faaer De Sort paa Hvidt derfor. Jeg er i Granada, boer oppe paa Alhambra, ogsaa der er et Hotel skudt op med alle Beqvemmeligheder en Reisende i vor Tid kan forlange. Fonda de los siete suelos heder her mit spanske Hjem. Det er et godt Stykke oppe paa sierra nevada, Sneen ligger paa Bjergtoppene og jeg kan ikke nægte jeg fryser en Deel, men gaaer jeg ned til Granada, et Qvarteers Vandring er det brændende varm Sommer. Alhambra er tilvisse et Blad af Tusind og een Nat; disse mauriske Haller have en ubeskrivelig Skjønhed, Kuplerne see ud som om man saae op i den meest vidunderlige Blomst og Væggene ere i deres Steenmasse, som laae der kunstigt udskaarne Kniplinger over Guld og Purpur. Dog deiligst er mig det her tætved liggende Xeneralife; et maurisk Lystslot uden for Alhambra, det er kjøbt af en italiensk Familie og holdt i stand, her svømme Guldfiske i

Marmor Basiner, her skygge Cypresser endnu fra Maurernes Tid, Roserne mylre frem og man seer ned i den friske grønne Dal hvor Darro og Xenil risle med et utroligt klart Vand. Imidlertid kan jeg og min Reisekammerat, den unge Collin, ikke taale Climaten og Vandet her, og efter 10 Dages Ophold vende vi imorgen tilbage til Malaga for at finde Skibs Leilighed til Gibraltar og den afrikanske Kyst. Nede i Granada tilbragte vi ni Dage, vi vare der under Dronningen af Spaniens¹ Ophold der, og det var os meget besværligt at komme under Tag, Priserne vare i den Grad opskruede at jeg i de 9 Dage gav 100 Rdlr mere ud, end jeg efter min Reiseplan kunde og maatte, saa at jeg nødes til at tage 3 Uger tidligere fra dette for mig interessante Land end jeg ellers vilde! Det er lidt ærgerligt! dog jeg har seet Granada i en Glands og Glorie, som i Maurernes Tid. Gjennem alle Gader lyste en Sværm af brogede Lamper, som var det en Hær af Colibri[er], Musikken klang, Klokkerne ringede, Zigeunerne dandsede, Stjerne-erne blinkede, der var en Mylren af Mennesker, kunde man beskrive det, som det var, det blev et udødeligt Digt! — Her modtog jeg et Brev fra Kammerherreinde Neergaard², deri hørte jeg Visheden om Prindsesse Alexandras Formæling med Prindsen af Vales³; jeg gratulerer ham og ønsker hende den bedste Lykke, altid vil min Tanke følge hende, jeg har den inderligste Deeltagelse for denne unge elskværdige Dame, som i det Hele Prinds Christian og hele hans Huus har en stor Plads i mit Hjerte. For denne høitstaaende Familie kan det jo ikke betyde Noget, men det er nu det samme, jeg holder uendelig meget af dem. Bed Deres Søster, naar hun skriver til Prindsessen paa den smukkeste Maade udtale min Deeltagelse i hendes Lykke den jeg ønsker Hendes Kongelige Høihed saa varmt, saa inderligt, som om Gud havde forundt mig at stilles i hendes hjertelige, velsignede Familiekreds. Det glæder mig ogsaa at jeg ikke er en Fremmed hos den Nation hun snart skal tilhøre, at hun maaskee vil der høre mit Navn nævne! ja, det er min Forfængelighed! — De forstaaer mig kjære Fru Grevinde, derfor tør jeg nok lade Pennen løbe, lade den sladdre, ret som hvert Pulseslag af mit Hjerte taler. Men jeg glemmer at for-

tælle Dem om min Reise; med Jernbane Flugt fløi jeg gjennem Tydskland, en Maaned blev jeg i Schweis, længst i Brunnen, Interlaken og Montreux, over Lyon og Perpignan kom jeg ind i Spanien og blev 10 Dage i Barcelona hvor jeg var Vidne til en frygtelig Oversvømmelse, flere Mennesker druknede i Gaderne, jeg maatte selv vade gjennem Vandet for at naae mit Hotel. Fra Barcelona seilede jeg med Dampskib til Valencia, hvor det Eienommeligeste var mig at jeg fik Suppe kogt paa vore almindelige smaa Snegle, og de laae i Sneglehuset, dernæst Blæksprutte stegt i Olie; paa Jernbane kom jeg herfra til Alicante og reiste da den forfærdeligste meest slette, utrolig halsbrækkende Landevei, i 14 Timer til Murcia, men i en Natur der var den meest tropiske jeg har seet; en uhyre Palmeskov, Marker med elephantstore Cacter, Hegn af Granattrær, Menneskene aldeles maurisk klædte, Zigeunere dandsede i Murcias Gader, en forsvunden Fortid rullede op for mig. I Cartagena blev jeg tre Dage for at finde Skibs Leilighed til Malaga, endelig kom »Non plus ultra«, saaledes var Skibets Navn og i Skidenhed svarede det til Navnet der var rædsomt ombord, jeg maatte tage et Stykke Linned fra min Kuffert og svøbe om min Hovedpude før jeg kunde lægge mit Hoved til den. I Malaga fandt jeg den meest opmærksomme og omhyggelige Ven i vor danske Consul Scholtz⁴, et Par Anbefalings Breve førte mig ind i flere af de rigeste Familier, man var utrolig opmærksom mod mig og jeg boede smukt ved Alameda, den offentlige Spadseregang, saae hver Aften fra min Balkon Africas Kyst. Imorgen, som sagt kommer jeg der igjen. Med det første Dampskib seiler jeg da til Gibraltar og derfra til den afrikanske Kyst; først i September er jeg, om Gud vil i Cadix og gaaer da strax til Sevilla. Meget glad vilde jeg blive om Deres Naade der glædede mig med et Brev, adresseer det til vor danske Consul i Sevilla, saa faaer jeg det. Til Fru Scavenius har jeg skrevet men ikke faaet Brev, siig hende at jeg ret længes efter et saadant. Hils Deres fortræffelige Gemal, hils min søde lille Gudsøn, hils Ulrich Adolph og Bodil, ja jeg beder Deres Naade ret rundelig hilse og ikke glemme den kjære Baron Rosenkrantz, jeg er saa glad ved at jeg er kommet til at kjende ham! hils Hr Bay og Genferinden! Gid jeg dog en

Timestid sad paa det hyggelige Holsteinborg! Hils Deres Svigermoder. Tænk paa mig ved Vedbenden, jeg plantede.

Deres Naades taknemlige

H. C. Andersen.

¹ Isabella II, Dronning af Spanien 1833—68. — ² Louise de Neergaard, f. Olsen, Enke efter Amtmand over Præstø Amt, Kammerherre J. F. de N.; A. var i disse Aar hver Lørdag fast Gæst til Middag hos hende, naar han var i København. — ³ Skal være: Forlovelse; denne deklareredes 9. September 1862 paa Slottet Læken ved Brüssel. — ⁴ Henry W. v. Scholtz Hermensdorff, som varetog Konsulatsforretningerne for den gamle Konsul E. W. v. Scholtz.

Spaniensrejsen, som Andersen efter sin Hjemkomst saa levende har skildret i den farverige Rejsebog »I Spanien« (1863), fortsattes imidlertid: Malaga, Gibraltar, Tanger, Cadiz, Sevilla, Cordoba, Madrid, Toledo, atter Madrid, Burgos. Lille Juleaften var Rejsefællerne i Bayonne; 14 Dage tilbragtes i Bordeaux og endelig 21. Januar 1863 kom de til Paris. Næste Dag gik Digteren paa Gesandtskabet efter Breve og fandt bl. a. følgende fra Grevinde Holstein:

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 14 Januar 1863.

Kjære Professor Andersen!

Det er imod mit eget Ønske at jeg har ventet til ind i det nye Aar med at sende Dem min Tak for deres kjære spanske Brev og for Alt Andet Godt og Trofast i det forløbne Aar. Men der var en Tid i Efteraaret hvor jeg var ret upasselig, maaskee som Følge endnu af Föhr hvis Bade jeg ikke kunde taale og hvor jeg da tillige følte mig saa uskikket til at skrive! Saaledes og senere ved at have Huset fuldt af Gjæster gled Tiden ubemærket den Datum forbi, til hvilken De havde givet mig Adressen. Nu var jeg raadvild: hvorhen jeg skulde sende mit Brev og bad da Emil Horne-mann¹ skaffe mig dette at vide fra hans Kone eller Collins. Jeg saae den gode Mand et Par Gange, men enten havde han glemt Svaret, eller det lod endnu vente paa sig. Imidlertid tillod jeg mig at lade Prindsesse Louise (og Pr. Alexandra ogsaa efter sin Hjem-komst) læse Deres kjære Brev, da jeg ikke vovede at gjøre mig

til Deres gode Ønskers Tolk; og som Svar eller Tak modtog jeg da af vor unge skønne Prindsesses egen Haand vedlagte Photographie med Anmodning om at sende Dem det hvilket jeg med største Glæde efterkommer, da jeg veed at De vil sætte stor Priis paa dette elskværdige lille Billede hvorunder den lykkelige Prindsesse selv har skrevet Brudeparrets Navne. Da Wanda overraskede os Jule-Aften ved at forlove sig med Grev Christian Danneskjold (Overpost Directeurens ældste Søn)² — saa kaldte dette glade Budskab os pludselig atter til Kjøbenhavn og jeg maatte endnu engang forlade Hovedstaden uden at faa at vide hvorhen jeg dog skulde adressere mit Brev. Men saa kom vores gode Nabo Fru Scavenius forleden Aften og sendte mig næste Dag den allerbedste Besvarelse i Deres eget kjære Julebrev fra Bayonne som hun glædede mig ved at tillade mig at læse. Jeg iler derfor nu at opsøge Dem i Paris, hvor jeg allerede igaar har meldt Dem til min kjære Søster: ViComtesse Roboredo, Aux coin de la rue circulaire et de la place de l'arc de l'Étoile. Det er lidt langt afveien: heelt ned forbi Champs élysés, bagved l'arc de l'Etoile. Men de boe yndigt og jeg lover Dem den allerhjerteligste Modtagelse, forudsadt at min elskede Søsters Befindende har det lidt godt . . . Det har rigtig været en Glæde for alle Deres mange Danske Venner heele Vinteren, snart ved Breve til os directe, og saa ved Udtogene i Aviserne at høre om Deres Liv i Syden. Naar undtages Climatet der jo ikke har conveneret Dem, saa synes De jo dog forresten med megen Tilfredsstildelse at tænke tilbage paa Opholdet i Spanien og Besøget i Afrika³ er vist en af Bouquettens kjæreste Blomster! ikke sandt? — vi glæde os Alle usigelig til naar De atter kommer i vor Nærhed og at modtage Ecco fra Deres rige Aands Udbytte. Med Guds Hjelp vil De saa ogsaa igjen være heelt rask, thi jeg veed jo saa godt hvormeget det forstyrrer Enhvers, end sige Digterens Nydelse at føle »dette Legeme« (var det ikke saaledes De engang sagde?) Jule Aften tænkte jeg ogsaa meget paa vores kjære Ven og Julegjæst fra ifjor. — Vi havde hellerikke i Aar mange Gjæster — undtagen mine Fattige (og for dem takker jeg Vor Herre særligt) men det var en yndig Juul — en rigtig Juul med Juleglæde som Øieblikkets og Fremtidens Allerbedste

Gjæst! — og førend Juleklokken kaldte og samlede om Træet — saa holdt vores gode Hr Bay (Læreren) en rigtig velsignet Gudstjeneste i vor oplyste Kirke og det var en paa vor Egn ny, men herlig Jule-Indledning! . . .

»Den lille Madamme« og hendes 3 Sødskende istemte alle som med een Mund! »o hils ham, hils ham mange Gange!« da de hørte til hvem jeg skrev. Jeg overhører imellem Christian Christoff og Elisabeth (lille Else som hendes Papa kalder hende) naar de lege »Rudi og Babette«⁴.

Der træffes jo mange Forberedelser for ved Brudegaver at bevidne Pr: Alexandra Alles Hengivenhed! og jeg troer at Jerichaus Adam og Eva (*førend Syndefaldet*)⁵ bliver Noget af det Smukkeste. Desværre at det naturligviis ikke kan fremstilde sig i Ma[r]mor! Jeg haaber man foreløbig lader Gruppen repræsenteres ved et Photographie, som jeg foretrækker langt for en Gibs-Form! — Fru Jerichau

sagde mig at besynderlig nok hverken Billedhugger eller Maler nogensinde har benyttet *dette* poetiske Moment af Skabelsens Historie og jeg finder Jerichaus Fremstilling af Eva som Udtrykket af den meest ubevidste Uskyldighed — i det Moment Adam er vaagnet og med beundrende Forbauselse seer Qvinden knæle ved hans Side — ganske overordentlig skøn og talende. Men jeg finder det kjedsommeligt at Bladene udbasune Alt hvad man saaledes veed om disse Brudegaver, da Prindsessen derved jo faaer Alt at vide førend Tiden! — Hun er fuldkommen lykkelig i sin Kjærlighed — og De kan ikke tro hvor hun nu er

Grevinde Mimi Holstein ved Slottets Indgangsdør.

deilig og yndig. Thi ved Siden af det yndige Smil og Glæden og Lykken i Øiet, saa hviler der dog en saa ædel Ro over denne jomfruelig kongelige Skikkelse — som man gjerne vilde erstatte med et blidere Ord end »Alvor«, — eller hvad skal det kaldes hvilket hun har hjembragt som et forædlet Præg siden hun i England har seet Alt — ja hvormeget — der tynger paa en saadan Dronnings Skuldre, — og har faaet derved et Indblik i de lignende Pligter der nærme sig hende og hendes Prinds — hendes Elskede! — De maa dog endelig komme herhjem inden hun forlader os! og det bliver vel allerførst i Marts⁶. Tilgiv at jeg altsaa ikke før har takket Dem for Deres kjære Brev: Deres Løfters tro Opfyldelse — men nu veed De jo Aarsagerne der bleve min Hemske paa Veien til Spanien! . . .

Men jeg maa næsten bede Dem undskylde mit Brevs Længde vidste jeg ikke at De gjerne hører fra Hjemmet og at De i Hjerte og Tanke rummer mange Venner! og da jeg smigrer mig med Mand og Børn at høre til disses Tal saa haaber jeg ogsaa at De naar De er kommet over Landets Grændse reiser i smaa Dagsreiser og da ogsaa banker paa paa Holsteinborg naar Touren naar os! I dette Haab og Ønsket for at Guds bedste Velsignelse maa hvile over Dem kjære Professor — hilses De af min Holstein og hans lykkelige Hustru

Mimi Holstein-Holsteinborg.

¹ Grevinde Holsteins Læge Professor Emil Hornemann, Fætter til Edvard Collin; han var gift med Christy f. Hohlenberg. — ² cand. polit., Grev Christian Danneskiold-Samsøe, Søn af Generalpostdirektør, Grev Sophus D.-S. Christian Danneskiold-Samsøe var fra 1894 til sin Død Chef for Det kgl. Teater. Hans Bryllup med Wanda Zahrtmann stod 22. Januar 1863 i Prins Christians Hjem i Det gule Palæ i Amaliegade. — ³ 2.—9. November 1862 var A. i Tanger Gæst hos den engelske Chargé d'Affaires og Generalkonsul i Marokko Sir John Drummond Hay, g. m. Annette f. Carstensen, Søster til Tivolis Stifter Georg Carstensen. — ⁴ Hovedpersonerne i A.s Historie »Iisjomfruen«. — ⁵ J. A. Jerichaus Gruppe »Adam og Eva før Syndefaldet« blev skænket som Brudegave fra danske Godsejere til Prinsesse Alexandra. Marmorarbejdet fuldførte Jerichau selv i London. — ⁶ Brylluppet fandt Sted i Windsor 10. Marts 1863.

*

*

*

31. Marts 1863 var H. C. Andersen igen i København efter den store Spaniensrejse. Men han havde kun ganske kort Tid Ro paa

sig, længtes allerede efter at komme paa Landet. Da han havde til Hensigt at besøge Henrik og Jonna Stampe paa Christinelund, vilde han samtidig benytte Lejligheden til at hilse paa sine Venner paa Holsteinborg og paa Basnæs, og 19. April skrev han derfor en Billet til Grevinde Holstein, hvor han udtrykte sin Længsel efter Holsteinborg og spurgte, om han omkring 1. Maj maatte komme dér fra Christinelund, hvortil han rejste Onsdag 22. April. Han glædede sig til at fortælle om sine Oplevelser i Spanien og om sine Besøg hos Roboredos i Paris.

Grevinden svarede 25. April, at hans Brev har vakt stor Glæde; Holstein har Ferie og sender Hilsen; Børnene jubler. »Lad os snart høre hvornaar vi tør glæde os til vor kjære Professors Ankomst og til hvad Tid Befordringen fra Holsteinborg skal hente Dem jeg formoder i Nestved«. Umiddelbart før han modtog dette Brev havde den utaalmodige Andersen imidlertid afsendt følgende Skrivelse fra Christinelund.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Christinelund den 26 April 1863.

Kjære naadige Fru Grevinde!

For noget over otte Dage siden tillod jeg mig at skrive Deres Naade til, men frygter at mit Brev, det jeg leverede Portneren i Hotellet, ikke er kommet afsted, i det jeg ikke har hørt fra Dem. Jeg er hos Stampes paa Christinelund, tager der fra til Basnæs, men det vilde være deiligt om jeg paa Reisen der hen kunde hilse paa Deres Naade, Greven og Børnene; ere De hjemme vil De jo nok have mig et Par Dage; meget glæder jeg mig til at fortælle om det skønne Spanien og fra Paris at bringe Hilsener fra Deres Søsters Hjem. Jeg bliver her paa *Christinelund*, (Breve sendes her til over Præstø), til paa Løverdag den 2^{den} Mai, gaaer da med Deligensen til Nestved, hvor jeg indtræffer ud paa Eftermiddagen og kan da, om Deres Naade vil see mig, være et Par Timer efter paa Holsteinborg, der bliver jeg gjerne et Par Dage, men maa jo rigtignok forud bede Deres Naade underrette mig om De er hjemme, om De kunne see mig, og om jeg tør haabe at finde

en Vogn i Nestved. Jeg skriver aabent og tillidsfuldt alt dette og veed at faae paa samme Maade Svar, faaer jeg intet før Løverdag, da veed jeg at det ikke er Øieblikket nu til at komme, og kjører da til Basnæs, men haaber at man en anden Tid paa Holsteinborg venligt seer

Deres hengivne, ærbødige
H. C. Andersen.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Tilgiv kjære gode Professor! at mit Svares Forsinkelse har foruroliget Dem. Deres første kjære Brev maa vist have været glemt nogle Dage i Hotellet, thi det var gammelt da det kom hertil! — Men nu stoeler jeg da paa at De har faaet mit Brev — at De veed at vi ere hjemme og føler hvor hjertelig velkommen De er — ja meere end det, hvor usigeligt jeg glæder mig til at see Dem igjen kjære gode Andersen. Da jeg i Aftes bragte Budskabet om Ugens festlige Slutning paa denne Maade, — og tillige den Overraskelse at Papa maaskee faaer fri fra i Aften til Søndag Aften — ind til Børnene paa sidste Godnat — fremkaldte min Meddeelelse en mageløs Jubel og Elisabeth eller »lille Else« spurgte: mon han kan huske den lille Madame? Jeg lader i Dag spørge paa Posthuset til hvilken Tid Diligencen ankommer til Nestved (jeg formoder fra Præstø) — for at vores Vogn til samme Tid holder parat for at kjøre Dem til

Deres hengivne
Mimi Holstein.

Holsteinborg d 29 April 1863.

Samme Dag — 29. April — takkede Andersen for Grevindens Brev af d. 25. og gentog Oplysningen om Tidspunktet for sin Ankomst til Næstved med Diligencen fra Præstø Lørdag 2. Maj. Videre hedder det i Brevet:

Her paa Christinelund har jeg skrevet en Deel paa min Reise i Spanien og glæder mig til at læse samme for Deres Naade og Deres; en Mængde gode Stereoskopbilleder fra Granada, Toledo

og Sevilla har jeg med, naar Ordene illuminerer disse, ville de faae Farve og vistnok fornøie at see. . . .

H. C. Andersens Dagbøger 1863.

Løvedag 2. Mai. I Nestved ventede mig en lukket Vogn fra Holsteinborg; der var Gerder [?] og den aabne Strand ned ved Bisserop, Skoven mere grøn her end ved Christinelund; Holsteins sade ved Bordet da jeg kom men sprang op og kom mig imøde, Børnene jublede; fik mine sædvanlige Værelser op til Kirken.

Søndag 3. Mai. Orgelet lød ind i Stuen til mig, jeg gik ud paa Kirke-Galleriet, der var aldeles opfyldt, Luften til at faae ondt af; Pastor Fenger, en Broder til Ministeren¹, blev indsat af Provst Brasen². Siden saae jeg ham med Kone³ ved Frokosten. Veiret smukt. Greven tog efter Bordet ind til Kjøbenhavn. Læste om Aftenen af Reisen⁴; Grevinden ikke rask.

Mandag 4. Smukt Veir. Sendt Breve til Jonna Stampe, Fru *Scavenius* og Postmesteren i Skjelskjør⁵. Spadseret i Foraars Solskin saae en heel Klynge af unge Snoge som boltrede sig i Solen. Skrevet paa Malaga og Granada⁶; læst om Aftenen da Grevinden var staaet op.

Tirsdag 5. Graat Veir. Skrevet, spadseret og læst; Besøg af Fru Scavenius og hendes Svigerinde⁷.

Onsdag 6. Kom til at støde min Haand voldsomt mod én Skab Kant udenfor min Dør, det var lige i Musen⁸, det smertede op i hele Armen. Brev fra Fru Henriques⁹. Flittig skrevet.

Torsdag 7. I Nat (før Klokken 12 dog) vaagnede jeg ved en Lyd, nu slog Klokken 12, der kom Folk i Værelset tæt ved vor Greven sover og han var jo i Kjøbenhavn og kom først Søndag (vidste jeg) Hunden i Gaarden gjøede, jeg tænkte paa Indbrud, stod op; og erfarede imorges at det var Greven som kom i Nat og reiste igjen før Frokost. — I Aften havde vi Doctor Steenbuch med Familie herovre, jeg læste for dem af Reisen. Skrevet en Deel i Dag.

Fredag 8. Endnu til Morgen skrevet lidt, som jeg læste ved Frokostbordet. Christian Christoph og alle Børnene holde ret af mig. Klok 1 kjørte jeg over til Basnæs.

¹ Theodor Fenger, Broder til Finansminister C. E. Fenger, var 1863—72 Sognepræst til Hyllested, Venslev og Holsteinborg. — ² J. A. Brasen, Sognepræst til Skelskør, Provst i Vester- og Øster-Flakkebjerg Herreds Provsti. — ³ Vilhelmine Brasen, f. Høegh-Guldberg; hun var yngste Datter af A.s Ven og Beskytter i Ungdommen, General-løjtnant Christian Høegh-Guldberg. Eller ogsaa menes der Fru Louise Jacobine Adamine Fenger, f. Henningsen, hvis *ham* gaar paa Fenger og ikke paa Brasen. — ⁴ Rejsebogen »I Spanien« udkom 9. November 1863. — ⁵ Postekspeditør Jens Berg. — ⁶ Kapitler af »I Spanien«. — ⁷ Kammerherreinde Charlotte Sophie Scavenius, f. Meincke, g. m. Peder Scavenius. — ⁸ Tømmelfingerens Muskel. — ⁹ Therese Henriques, f. Abrahamson, g. m. Vekselmægler Martin R. Henriques, nære Omgangsvener af A. i hans senere Leveaar.

I et Brev til Jonas Collin, dateret Basnæs 11. Maj 1863, hvor han fortæller Rejsekammeraten om sit flittige Arbejde paa Bogen om Spanien, skriver Andersen (Breve fra H. C. Andersen, II, S. 488): »Jeg trænger til at tale mig glad og let i Sindet; jeg var i godt Humeur paa Christinelund, ogsaa paa Holsteinborg, hvor man er saa uendelig god og hjertelig mod mig; og herovre paa Basnæs er jeg lige saa velkommen«.

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

4. Maj 1863. I Aftes læste Andersen to Capitler af sin spanske Reise og man føler en stigende Interesse som Livet og Varmen tager til jo længere Digteren bevæger sig mod Syden! — (Prinds Ferdinands Spørgsmaal til ham havde meest dreiet sig om Spanierindernes Skjønhed — fortalte Andersen i Forbindelse med en moersom Samtale han havde havt med den stakkels døde Prindsesse)¹.

5. Maj. Først til Thetid kunde jeg staae op — og siddende i min robe de chambre i den lille lave Lænestoel høre Andersen fortsætte Forelæsningsen fra den foregaaende Aften.

6. Maj. Andersen havde læst for os til det blev seent og mine Øine vare endnu noget trætte fra den forudgaaende Migraine, des friskere og mere klar-Øiet hilsede jeg den solbeskinnede friske, Jomfrugrønne Mai Morgen. . . . Igaar efter 2^{den} Frokost fik jeg Besøg af Henriette med Lucia, Kammerherreinde S. og Fr. Anna². Kammerherren skal ikke have det godt, de kom til Basnæs i Søndags og reise atter paa Søndag. Andersen og jeg vare desværre

enige i at Henriette — Stakkels — snart igjen faaer et melancholsk Raptus! . . . Henriette bad Andersen saa meget om at komme derover paa Fredag for hendes Gjæsters Skyld — istedetfor Løverdags og saa blev det bestemt at han tager derover efter vores 2^{den} Frokost. Jeg med Hanne [Bartholin] vilde ledsage ham for at gjøre de Gjorsløver tillige en Visit, men jeg forandrer det saaledes at Andersen melder os til om Fredag *Aften* . . .

8. Maj. Jeg havde bedet Alle Steenbuchs i Aftes til Theen for at være sammen med Andersen . . . Professoren kjører efter 2^{den} Frokost.

¹ A. havde 12. April 1863 været tilsagt til Audiens hos Arveprins Ferdinand (se Brevveksling V, S. 305) og havde bagefter været hos Arveprinsesse Caroline, der sagde: »Hvad skal jeg tænke at jeg faar Dem at see, De som aldrig kommer til mig og jeg har dog kjendt Dem fra De var lille« (Dagbogen). — ² Kammerherre Scavenius' Datter.

*

*

*

Igen kommer der en længere Standsning i Brevvekslingen, og heller ikke fra Dagbogen er der synderligt Stof at hente. Aaret 1864 blev det mørkeste og mest knugende, som H. C. Andersen endnu havde oplevet. Men i Foraaret 1865 vaagnede hans gamle Udlængsel, da han uventet i Maj Maaned fik Brev fra en Ungdomsven i Portugal, hvem han i mange Aar ingen Forbindelse havde haft med. Det var den danske Konsul i Lissabon Jorge O'Neill, der som Dreng sammen med sin Broder José af Faderen José Maria O'Neill, daværende dansk Konsul og Chef for Handelshuset Torlades O'Neill, var blevet sendt til Danmark for at opdrages i Admiral P. F. Wulffs Hjem paa Søkadetakademiet. De to unge Portugisere, der omtales i et Brev fra H. C. Andersen til Henriette Wulff af 14. August 1828 (Breve fra H. C. Andersen I, S. 22 f.), opholdt sig fire Aar i København og saa næsten dagligt Andersen. O'Neill indbød nu Ungdomsvennen til at besøge sig i Lissabon; denne var stærkt optaget af Tanken, men forskellige Forhindringer — Kolerarygter, Uroligheder i Spanien — dukkede op i Sommerens og Efteraarets Løb, saa Rejsen blev først til Alvor i Vinteren 1866.

Maj—Juni 1865 aflagde H. C. Andersen sit sædvanlige Foraars-

besøg paa Basnæs og var herunder 2. Pinsedag (5. Juni) bedt til Middag paa Holsteinborg. Fra Basnæs tog han til Frijsenborg; da han paa Hjemturen sejlede fra Aarhus til Korsør den 16. Juli for næste Dag herfra at tage over Bæltet til Glorup, traf han paa Damperen Grev Holstein; han »vilde at jeg skulde følge hjem med ham og ligge paa Holsteinborg, men det blev en for lang Reise« (Dagbogen). Men næste Maaned blev Indbydelsen fornyet i et nu tabt Brev til Digteren, som paa dette Tidspunkt laa paa Landet i Søllerød som Fru Louise Neergaards Gæst.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Søllerød ved Holte Station den 16 August 1865.

Deres Naade

være inderlig og hjertelig takket for det kjære, velkomne Brev De forundte mig; jeg er meget glad ved Indbydelsen og om Gud vil, tillader jeg mig ogsaa at komme til Holsteinborg og blive der et Par Dage før jeg flyver ud i den vide Verden.

Denne Flyven var bestemt til den 1ste September, og staaer endnu ansat til denne Tid, i det jeg over Paris vilde til Lissabon saa at jeg kunde der tilbringe October som nok er den bedste Tid i Portugal. Jeg har i Kjøbenhavn sagt min[e] Værelser op¹, ganske indrettet mig til Reisen, Veien maa lægges gjennem Spanien, da jeg ikke godt taaler Søen, men nu komme Efterretninger om at Coleraen griber meget om sig i det spanske Land, at den er der i de fleste Havne, jeg maa vente at høre samme Efterretning fra Lissabon, og det vil da være en stor Taabelighed af mig at reise der hen. Imidlertid har jeg tænkt ikke ganske at opgive Reisen, i et Par Uger kan Meget forandre sig; jeg vil derfor blive ved min første Bestemmelse og da den 1ste eller 2^{den} September tage fra Kjøbenhavn til Paris og der i en Maaneds tid see Tingene an, om jeg kan gaae syd paa eller igjen maa vende tilbage til Kjøbenhavn og her tilbringe Vinteren. Jeg har derfor en Deel at ordne og kan ikke nøiagtig sige Dagen til Afreise, men den maa blive den første eller anden December², jeg vil tillade mig nærmere at skrive til Deres Naade herom og da var det deiligt

om jeg i Sorø, som De er saa venlig og god at tilbyde mig, fandt en Vogn der førte mig til Holsteinborg, hvor kjære velsignede Mennesker saa venligt vilde see mig; en tre Dage, f Ex, kunde jeg da være sammen med Deres Naade, Hr Greven og Deres Søstre, det vil være en deilig Begyndelse paa Reise-Udflugten, der maa skee kun bliver en Fart til Paris, dersom Sundheds Forhold i Spanien og Portugal forbyde mig at flyve længer. Jeg er i disse Dage i Besøg hos Fru Kammerherreinde Neergaard i Søllerød og bliver her til Mandag-Morgen³. Jeg glæder mig saa meget til at skulle see og samles igjen med begge Deres Naades Søstre; de smaa Venner, (paa Ulrik Adolph nær, der er i Skole⁴) træffer jeg jo ogsaa; vil Deres Naade bringe dem min hjertelige Hilsen.

Deres taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Hos Fru Anholm. — ² Fejlskrift for September. — ³ 21. August. — ⁴ Paa Herlufsholm.

Grevinden foreslog ham imidlertid i et Brev af 18. August at komme endnu i samme Maaned, da hun 1. September skulde rejse til sin Søster Wanda paa Christiansholm ved Klampenborg, hvor alle tre Søstre skulde være sammen. Andersens Svar er ikke bevaret, men han har aabenbart udsat sit Besøg til et senere og belejliger Tidspunkt. Portugalsrejsen blev iøvrigt foreløbigt opgivet; i Stedet for den paatænkte Tur til Paris, som han endnu i Begyndelsen af September havde Planer om, tog H. C. Andersen 14. September til Stockholm og blev en Maaned borte.

Da han nu planlagde sin Julerejse, der sædvanligvis gik til Sorø og Basnæs, fik han Lyst til at udvide den med et Besøg paa Holsteinborg, og han skrev derfor 1. December til Grevinde Holstein, om han d. 10. kunde hentes i Sorø, hvor han skulde besøge Fru Ingemann; han vilde da være fire Dage paa Holsteinborg og saa derfra tage til Basnæs for at blive Julen over. Han bad om Svar først i Ugen, da han ikke vilde melde sig hos Fru Ingemann, førend han havde hørt fra Grevinden.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d $\frac{3}{12}$, 65.

Tilgiv kjære Professor Andersen! at jeg kun i Korthed kan besvare Deres kjære Brev over hvis Indhold der er stor Glæde blandt Unge og Gamle paa Holsteinborg — Vognen skal møde som De har bestemt hos Fru Ingemann, men da jeg haaber at De ikke kommer alt for seent, saa kommer Vognen tidlig paa Formiddagen til Sorø og saa forhører Kudsken naar De vil have spændt for. — Ulrik Adolff beder om Hjemlov den Dag fordi han ogsaa skulde have den Glæde at være lidt sammen med Dem, maaskee bringer han Kammerater med — men de maa allerede kjøre herfra igjen Kl. 7 — altsaa tør vi ikke spise senere end Kl. $4\frac{1}{2}$ — og *De* skulde dog hvile Dem lidt før Bordet.

Nu levvel kjære Professor! og tak fordi De erindrer at De har rigtig trofaste Venner og Tilhængere ogsaa paa Holsteinborg — De veed jo at min Mand kun er rigtig hjemme paa Søndag og de derpaa følgende Dage desværre maa møde ved Sparekasse og andre saadanne Forretninger — Men Ugens første Dage sover han alligevel her — saa at han først senere reiser. Hver Dag De vil lægge til Deres Ophold her er en Gave for hvilket af ganske Hjerte takker

Deres hjertelig hengivne

Mimi Holstein.

Bedste Tak og Hilsen fra min Holstein.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 7 December 1865.

Kjære Fru Grevinde!

Hjertelig Tak for det velsignede Brev jeg modtog! jeg er Deres Naade og Hr Greven saa taknemlig, for den vedvarende, uforandrede Deeltagelse De allerede i Aaringer vise mig. Jeg troer ikke nogen Vinter at have glædet mig saa meget til at komme paa Landet, som denne Gang. Jeg har dog ikke forstaaet Ret at Hr Greven allerede Mandag tager ind til Byen; det er vel dog kun

for et Par Dage; naar det nu forundes mig at blive paa Holsteinborg fra Søndag til Fredag eller Løverdag, maaskee jeg da er lidt længer i hans Nærhed, end kun Søndag. Jeg reiser Dagen forud til Fru Ingemann og hos hende tør jeg jo haabe at Vognen afhenter mig Søndag Formiddag den 10de. Naar jeg kjører derfra Klokken elleve, da er jeg vel paa Holsteinborg til omtrent Klokken 2.

Min ærbødige, hjertelige Hilsen til Deres Naade og Hr Greven! Tak for det Solskin De sender ind i mit Digterliv. Alle Børnene glæder jeg mig til at samles med

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

H. C. Andersens Dagbøger 1865.

Søndag 10. December. Oppe lidt efter otte, drukket Thee og derpaa besøgt Ingemanns Grav. Besøgt Michael Rossing og hans Frue¹; foræret ham mine sidste Eventyr². Klokken lidt efter elleve afhentede mig en lukt Vogn fra Holsteinborg, der var Varme-Indretning i den, der stod en heel Kurv Blomster til mig. Solen skinnede smukt. Klokken paa Slaget to naaede jeg Holsteinborg og blev overordenligt varmt modtaget af Greven, Grevinden og alle Børnene; jeg fik mine sædvanlige to Værelser, her var sadt et Blomsterbord ind; varmt og hyggeligt. Ulrik Adolp[h] var hjemme i Besøg med tre unge Rosenkrands³. Elisabeth fik et Hefte Eventyr:

Saa snart Du lukker Bogen op,
Dens første Blad vil Dig sige
Du er som en lille Rosenknop
Fra Eventyrenes Rige.

Ved min Ankomst til Holsteinborg har jeg i Sædler 165 Rdlr og i Sølv 23 Rdlr 4 $\frac{1}{2}$ 15 β altsaa har jeg 188 Rdlr 4 $\frac{1}{2}$ 15 β . Læste ud paa Aftenen »Sølvskillingen« og »I Børnestuen«. Da jeg kom i min Stue var Lampen gaaet ud og havde stærkt oeset; Grev Holstein fik mig derfor ind i sin Stue til Tjeneren havde luftet

godt ud og igjen opvarmet Værelserne Klokken blev derved henimod elleve.

Mandag 12. [3: 11.] Oppe halv ni og sendt Brev til *Eduard Collin*⁴ og *Fru Scavenius*. Ved at gennemsee mine Papirer fra Skuffen eller Kufferten finder jeg et Brev med 5 Rdlr fra »en Enke« sendt til Schmidts Efterladte⁵, jeg begriber ikke at det er undgaaet mig, det maa have forputtet sig i Papirerne. Jeg sendte det strax i Convelut til Eduard for at det kan komme paa Dagbladets Contoiret. Det er mig ærgerligt, jeg som er saa ængstelig nøiagtig, troer jeg. Maaskee sendes Mere til mig nu jeg er borte, men jeg haaber det kommer rigtigt til mig at jeg ved Nytaar naar jeg er i Byen kan, hvis noget findes, kan skrive (ved H. C. Andersen endvidere, som har henligget under hans Fraværelse fra Byen). Til Middag var en Broder til Digteren Paludan-Müller, Præst og gift med Trydes Datter⁶. Dr Steenbuch med sin sygelige Gouvernante⁷. En Proprietair Schou med Kone⁸, jeg læste to af de nye og tre af de gamle Eventyr.

Tirsdag den 13. [3: 12.] Smukt Veir. Jeg har faaet noget Hedetøi paa Kinden lige ved Næsen, det kløer og seer rødt ud. Greven er ogsaa i Dag ude, (paa Nestved Sparekasse) og kommer først hjem iaften. Christian Christoph og lille Elisabeth besøgt mig, jeg maatte klippe for dem. Plukket Roser i Haven; skrevet Brev. Greven kom først hjem omtrent halv elleve Aften.

Onsdag 14. [3: 13.] Hold i Brystet. Hedetøiet saagodt som borte. Sendt Brev til Fru *Serre* i Dresden og til Fru *Melchior*⁹ i Kjøbenhavn. Stranden med tynd Iis; koldt, men Solskin. Sendt endnu et Brev afsted til Fru *Henriques*¹⁰. Ved Frokost var indbudt Pastor Hertel¹¹ med Kone og en Deel Børn, Pastor Fenger med Kone¹² og Børn, Malerinden Frøken Møller¹³. Jeg læste i halvanden Time og var ganske træt derefter; spadserede saa i Haven. Om Aftenen Brev fra Eduard Collin med Opgivelse af min øieblikkelige Formue der var meget tilfredsstillende¹⁴. Dernæst Brev fra *Athalia Schwartz*¹⁵ og et fra Fru Scavenius. Fik Obodeldok¹⁶ til mit Knæ hvori har sat sig Gigt.

Torsdag 15. [3: 14.] Klart Solskinsveir; sendt Brev til Fru Scavenius og til Fru Ingemann. Læst Klokken halv to for Folkene

her paa Gaarden; de syntes meget glade derved. Den unge smukke Tjener Christian, barberede mig i Dag uden at skjære mig syndelig; han gned mit Knæ der leed af Gigt. Klippet til Juletræ. Brev fra Lucie Scavenius. Stormfuldt Veir med Regn.

Fredag 16. [3: 15.] Stærk Blæst. Brev til *Georg O Neill*¹⁷ i Lissabon, Brev til *Jonna Stampe* og til Fru Scavenius. Plukker hver Dag Roser, Levkøier og Violer paa frit Land (i Haven). Grevnen reiste efter Middagsbordet ind til Kjøbenhavn. Om Aftenen var Dr Steenbuch, Gymnastiklærer Jørgensen¹⁸ og endnu et Par Herrer her fra Gaarden, jeg læste flere Eventyr for dem.

Lørdag 17. [3: 16.] Uhyggelige Drømme hver Nat; altid stormfuldt Veir. Brev til Professor *Hartmann*, til *Eckard*¹⁹ og til *Scharff*, samt Brev til *Mathilde Ørsted*²⁰. Klistret Figurer til Juletræet. Klokken to Kaffe oppe hos Jomfr Schmidt²¹ hvor jeg læste Eventyr for Gartneren, Frøken Wiehe²² etc. (14 Breve har jeg skrevet). Humeuret i de sidste Dage fortræffeligt. Ved Middagsbordet var Grevinden ikke vel og gik derfra tilsens. Svanernes Sang lyder for mig som Gjæk, Gøen og Klokkeklang. Ved Middagsbordet var Grevinden ikke vel; det blev senere bedre; da kom Ulrich Adolph hjem med en Kammerat (Warming fra Helsingør)²³.

Søndag 17. Smukt Veir. Brev til Frøken *Bjerring* i Aalborg²⁴ og til Eduard *Collin*²⁵. Lille Elisabeth vilde endelig forære mig Noget af sit Dukkeskab, jeg valgte et lille rødt Lys, men jeg maatte tage Stage med. Bodil fik eet af mine Portrætkort. Klokken 2 kjørte jeg her over til Basnæs og kom i mine to sædvanlige Stuer . . .

¹ Digteren Michael Rosing, Adjunkt ved Sorø lærde Skole, g. 1863 m. Agnes Dunlop. — ² »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 3. Samling udkom 17. November 1865 og indeholdt »Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen«, »Veirmøllen«, »Sølvskillingen«, »Bispen paa Børglum og hans Frænde«, »I Børnestuens«, »Guldskat« og »Stormen flytter Skilt«. — ³ Sønner af Amtmand i Thisted, Baron Gottlob Rosenkrantz til Sophiendal; Jørgen (1846—1912), senere Ejer af Sophiendal, Fritz (1850—1925), senere Skovrider og Ejer af Liselund paa Møn, og Herluf (1852—1930), senere Strandkontrollør i Guldborg. — ⁴ Trykt i Brevveksling III, S. 226 f. — ⁵ Den talentfulde Casino-Skuespiller Christian Schmidt havde 22. November 1865 berøvet sig Livet, og A. var nogle Dage senere indtrædt i Komiteen, der stod for en Pengeindsamling til hans Enke og Børn. Han var g. m. Skuespillerinden Thora Augusta Schmidt, f. Sønderskou. — ⁶ Sognepræst til Marvede og Hyllinge, Provst Jens Paludan-Müller, g. m. Charlotte Christiane f. Tryde, Datter af Stiftsprovst E. C. Tryde. — ⁷ Hansine Borup. — ⁸ A. har ikke kendt de paagældende, og Udg. kan ikke op-

lyse, hvem der sigtes til. — ⁹ Dorothea Melchior, f. Henriques, g. m. Grosserer M. G. Melchior; paa deres Landsted »Rolighed« ved Kalkbrænderiet var A. 1866—75 en stadig Gæst om Sommeren. Brevet er trykt i B & B II, S. 530 f. — ¹⁰ Trykt i H. C. Andersens Breve til Therese og Martin R. Henriques S. 67 f. — ¹¹ Sognepræst til Haarslev og Tingjellinge August Wolfgang Hertel, g. m. Agathe f. Hertel. — ¹² Louise Fenger, f. Henningsen. — ¹³ Landskabsmalerinden Rasmine Møller, f. i Rude ved Holsteinborg. Grevinde Holstein og Fru Scavenius interesserede sig for hende og gav hende Lejlighed til videre Uddannelse. Hun udstillede 1863—70 paa Charlottenborg, mest Motiver fra Holsteinborg-Egnen. 1870 var hun ifølge Folketællingen fast boende paa Holsteinborg. — ¹⁴ Trykt i Brevveksling III, S. 227 f. A.s Formue beløb sig ved Udgangen af 1865 til 12080 Rdl. — ¹⁵ Forfatterinde og Kritiker. — ¹⁶ Opo-deldoc, en Salve mod Gigt. — ¹⁷ Jorge Torlades O'Neill. — ¹⁸ Vistnok Premierløjtnant i Infanteriets Krigsreserve Niels Jørgensen. — ¹⁹ Skuespiller ved Det kgl. Teater L. A. Eckardt, nær Ven af A. — ²⁰ Et Brudstykke trykt nedenfor. — ²¹ Emmy Schmidt, Lærerinde paa Holsteinborg. — ²² Emilie Wiehe, Steddatter af Mejeriforpagter Christian Jensen paa Holsteinborg (Folketællingen 1860). — ²³ Frederik Rudolph Warming, senere Sognepræst, sidst til Jungshoved. — ²⁴ Lærerinde i Aalborg, en af A.s varme Beundrere og flittige Korrespondenter. — ²⁵ Trykt i Brevveksling III, S. 228 f.

I de tidligere trykte Breve til Fru Melchior, Fru Henriques og Edvard Collin kan læses om Køreturen fra Sorø til Holsteinborg. Her er den skildret i et hidtil utrykt Brev til Mathilde Ørsted, dateret 17. December 1865:

Fra Holsteinborg kom en god lukket Vogn til mig vel opvarmet med koghedt Vand i en Fod-Kasse, Solen skinnede ind til mig, Blomster havde jeg fra Fru Ingemann og Blomster fra Holsteinborg laae som Hilsen i Vognen, saa at jeg ret kunde prise Sommer. Modtagelsen her var saa hjertelig; mine Stuer saa pyntelige; et helt Blomster-Flor staaer foran mit Skrivebord; fra min Dagligstue kan jeg gaae lige ind paa Kirkens Galeri, Orgelklangen lyder ind til mig. I Haven blomstrer endnu Roser og Violer; ude paa Stranden ligger en stor Svaneflok og synger i den tidlige Morgen, her er smukt, her er godt, havde jeg et saadant stadigt Hjem, jeg troer da jeg kunde undvære at reise. . . .

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

16. December. Vi havde en meget net Aften. Begge Forvaltere, Lieutenanten og [Godsfuldmægtig] Wilhjelm, Pastor Kragh, Doc-

toren og Rasmine [Møller] kom Kl. 7. Professoren læste i Salon'en fra 7½ til 8½ — derefter gik vi ned i Læsestuen hvor der blev drukken Thee med Tilbehør, og flere søde Retter, Viin etc. bag- efter. Saa blev man endnu samlet til henimod Kl. 10 hvor Ras- mine først brød op efterat Professoren havde meldt sig træt. Gartner Hansen er nu den Eneste der ikke har hørt ham, jeg vil derfor spørge Andersen om han tillader at jeg ogsaa siger ham til, i Dag — naar der Kl. 2 drikkes Kaffe oppe paa Emmys Værelse hvortil lille Emilie Wiehe med sin lille Søster ogsaa indfinde dem.

17. December. Vores Professor kjører vel Kl. 2; jeg troer han blev gjerne, hvis han ikke havde meldt sig saa bestemt til Basnæs. . . . Dit kjære Brev i Aftes var en uventet Gave. Andersen sagde ved Bordet: jo Grevinden faer *bestemt* Brev i Aften fra Greven, og han fik ret.

Søndag Aften. Vores kjære Professor kjørte da Kl. 2 — efter at han fra det vi gik fra Frokosten og til Vognen kjørte op — havde spøget og leget med Elisabeth, der absolut vilde paanøde ham alle muelige Foræringer af sit eget Nips — medens han stedse forsøgte paa at lede hendes Tanke bort derfra ved at bede hende tage Maal af ham ved Hjælp af Seglgarn til en Uniform med Gud veed hvilket Paahæng. Han var i udmærket Humeur, og lod Dig hilse og takke hjerteligst. Anders kjørte først Professoren og Kl. 7 Drengene.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs ved Skjelskjør den 19 December 1865.

Kjære Fru Grevinde!

Endnu engang min hjerteligste Tak til Deres Naade og Hr Greven for de otte deilige Dage der forundtes mig paa det hygge- lige, smukke Holsteinborg. Havde jeg altid et saadant Hjem, da blev Rejselysten hos mig ikke saa stærk, som den ellers altid har været. Nu Guds Velsignelse over dette Hjem og de ædle, tro- faste Hjerter derinde! Hils Børnene! ja, det er nok bedst at for- tælle lille Elisabeth, at jeg er meget spændt paa om den nye Uni- form hun syer til mig, vil passe og indtræffe til Juleaften. Siig

hende at det faaer være, om hun ingen Diamant-Knappe sætte[r] i, naar kun Knappene blive af det pure Guld. Jeg venter at de sex Smaapiger som overbringe Uniformen, alle bære røde Sløifer, et Tegn paa at de staae i Tjeneste hos Grevinden. Siig mig iøvrigt hvad Elisabeth siger til hele denne Tale.

Vil Deres Naade hilse Frøken Schmidt fra mig! ligesaa Ulrik-Adolph naar han nu sidst i Ugen kommer hjem; dernæst Bodil.

Dersom der i Fædrelandets Løverdags Nummer har staaet en Kritik af Clemens Petersen¹, skrevet over mine seneste Eventyr, vil Deres Naade da ikke laane mig det Nummer, thi Fædrelandet holdes ikke her paa Basnæs.

Endnu en Bøn har jeg! maa der ikke blive seet efter ovre i Værelset hvor jeg boede, om jeg ikke der, f Ex i Skuffen paa Skrivebordet, har glemte to uopskaarne Exemplarer af mine sidste Eventyr; jeg kan slet ikke finde disse mellem mit Tøi, og haaber derfor at de ere lagde hen i Stuen og glemte. Jeg vilde forære dem bort paa Basnæs.

En glad og velsignet Juul, et godt og lykkeligt Nytaar! min kjære, prægtige Christian Christoph Hilsen isærdeleshed!

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

¹ »Fædrelandets Litteratur- og Teaterkritiker.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 20 Dec. 65.

Tilgiv min kjære gode Professor! at jeg har ladet Dem vente paa Deres Bøger. Jeg kunde ikke sende Dem Noget, uden at ledsage det med al den Tak der kun saa ufuldkomment kan udtrykkes af mig. Men jeg troer De veed, at det er oprigtig meent, naar jeg takker Dem af mit ganske Hjerte for den Uge, i hvilken hver Dag blev en Søndag for os ved den høit begavede Digters, den ædle kjærlige Menneskevends Nærværelse af hvilken enhver i mit Huus følte sig berørt paa en Maade saa at jeg jo nok tør bringe Dem en glad og hjertelig Tak fra *Alle* paa Holsteinborg. Jeg havde kun een Modgang ved Deres Ophold her: at min egen

elskede Mand desværre — i Sammenligning med mig, — kunde faa saa lidt godt af det velsignede Besøg; jeg er ganske vis paa, at De vilde synes godt om ham, og De finder det jo ikke en utiladelig Forfængelighed — men et rimeligt Ønske — naar en Hustru gjerne vil, at den der er hendes Kjæreste og Livs Soel paa Jorden, ogsaa ret maa kjendes og erkjendes af alle de gode Mennesker som vi ere lykkelig ved at turde kalde vore Venner! Men saa haaber jeg at De bedste, kjære Professor! med Guds Hjelp besøger os oftere, og at De da for hver Gang maatte føle Dem endnu mere hjemme paa Holsteinborg: Elisabeth paastaar at det var Professoren selv der bestilte Uniformen og at hun ikke har lovet nogen; — »for jeg *kan* jo ikke lave den, — og naar jeg ikke har lovet, saa har jeg hellerikke Noget at holde!» — det som interesserer hende meest ved Deres lille Tale til hende var: »hvorfors vil han have *sex* Smaaapiger?» —

Hidtil har der ikke staaet Noget i Fædrelandet om Deres nye Eventyr — af Clemens P., hvorimod han i Løverdags Nummeret critiserede nogle mindre betydelige Bøger, som nylig ere udkomne. Dette Fædreland, antager jeg altsaa ikke at De bryder Dem om at læse, men da jeg ikke veed hvilke af Nutidens mangfoldige Aviser der læses paa Basnæs, og De saa mildt og smukt yttrede Dem om P. L. Møller¹, saa sender jeg Dem en Flyvepost med et Digt over ham; jeg finder det mere aparte men ikke skjønt og dog vel sandt. See ligeledes i Sorø Amtstidende² 2. Side, 1. Spalte en Slags lille Necrolog over ham. Idet jeg søgte noget Bestemt i Rigstidenden faldt mit Øie under »offentlige Politisager« paa hvorledes en Skorsteensfeier nylig er blevet anklaget for at have moret sig med at flytte Skilt³ — altsaa findes Slight nuomstunder ogsaa udenfor »Eventyret«⁴. Jeg saae ogsaa forleden i et Blad en lang Forklaring om den Frøken Thomsen⁵ — Skuespillerinden — som vi talte om. Men jeg er bange for at min kjære Professor skulde sige: »i, Du store Brygning!»⁶ hvis jeg sendte endnu flere Aviser, i sær da jeg vil bede om Budet igjen maa faa dem tilbage — saafremt De er hjemme, da min Mand samler alle sine Aviser til Indbinding, og derfor sætter Priis paa at jeg har dem i Orden naar han kommer hjem — med Guds Hjelp bliver dette

paa Fredag. I den Anledning spurgte Elisabeth mig i Dag: hvorfor Papa ikke havde photographeret til mig — hun meente jo telegrapheret! — hun vidste at Veien heed Snerpe, men! o. s. v. — Hun og Broderen havde forleden faaet Lov i Skjelskør at kjøbe Noget for dem selv; og hver kom da hjem med en Tromme; for ret af Hjertens Lyst at synge, saa at jeg ofte maa tysse paa dem: trommeram, trommeram, det er ham, det er ham!⁷ — ja i alle Skikkelser vil Erindringen om Dem og det kjære Besøg i December 1865 leve friskt og livsglad — indtil De selv med Guds Hjelp endnu føier mange, mange skønne nye Blade dertil.

Undskyld at det er blevet et heelt langt Brev, og dog at det ikke kom før, — men jeg har i disse Dage været temmelig optaget af en ung, from Bondepiges Pleie, der længe har været syg⁸. Nu var det kommet saavidt at hun skulde paa en Maade opereres, dog uden at bruge Kniven, men maatte cloroformeres. Hun havde bedet mig være hos hende og assistere vores Doctor, og saa maatte jeg følge med ham just da jeg igaar Morges vilde skrive til Dem. — Benet blev temmelig rettet ud — men desværre have hendes Lidelser senere atter taget stærk Overhaand. O, hvilket ubeskriveligt Gode er et godt Helbred! — De seer jeg er kommet i Vane med at dele hver Dags Gjerning og Interesser med Dem — saa at jeg maa frygte for nu at plage Dem hermed.

Paa det venligste beder jeg Dem hilse Fru Scavenius, Lucia og Frøken Brandis⁹, og sige til min kjære Nabo at vi meget glæde os til den 28de. Jeg skrev i Dag til min Holstein og meddeelte ham Fru S.s fornyede Indbydelse.

Enhver af Børnene som og Frøken Schmidt bede mig takke Dem for Deres Godhed imod Alle og den frisk sendte kjære Hilsen. En glad, lykkelig og velsignet Juul ønskes Alle paa Basnæs af
Deres hengivne

Mimi Holstein Holsteinborg.

Jeg forstod af Ulrik Adolff at Otto¹⁰ havde sagt at han kunde kjøre med ham paa Løverdags, saa at vi ikke skulde sende Vogn, — mon dette ogsaa passer Henriette¹¹?

¹ Kritikeren P. L. Møller døde i yderste Fattigdom 6. December 1865 paa et Hospital i Rouen. 19. December indeholdt »Flyveposten« Nr. 296 under Mærket H.

Digtet »P. L. Møller, død den 10. Decbr. 1865«. A. troede, at Digtet var af H. P. Holst, hvem han straks sendte et Takkebrev (B & B II, S. 532); det skyldes imidlertid Holger Drachmann og er hans ældste trykte Digt. Om A.s Forhold til P. L. Møller se Brevveksling III, S. 231 f. — ² Nr. 197, 18. December 1865. — ³ I »Dansk Rigstidende« Nr. 68, 14. December, Morgenudgaven, findes et humoristisk Referat fra Politiretten, hvor tre lystige Svende var tiltalt for at have flyttet Skilte. En Skorstensfejersvend Paulsen ombyttede saaledes et Barberskilt med et Skilt for en Rullekælder; han fik 2 Rdl. i Mulkt. — ⁴ Eventyret »Stormen flytter Skilt« blev skrevet 29. Juli 1865 paa Christinelund og udkom 17. November i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 3. Samling. — ⁵ Skuespillerinden Rosalinde Thomsen (Magda v. Dolcke) optraadte 1859—63 paa Det kgl. Teater og søgte derpaa til Tyskland. Se om hendes eventyrlige Skæbne Robert Neiiendam: »Mennesker bag Masker«, 1931, S. 161—71. — ⁶ Mosekonens Replik til Manden, der søgte efter Eventyret i »Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen« fra A.s nyeste Bog. — ⁷ Citat af Historien »Guldskat«, ligeledes fra det sidst udkomne Eventyrhefte. — ⁸ Hun hed Ane Margrethe Pedersdatter og var født 27. Oktober 1839 i Bisserup. Hun havde været Syerske paa Holsteinborg, men efter faa Aars Forløb blev hendes venstre Ben daarligt; 1863 lagde hun sig tilsengs som Krøbling og laa der til sin Død 8. Maj 1914. Greven og Grevinden sendte flere Læger til hende; forskellige Kure og forskellige Operationer blev forsøgt, men uden Held. Se iøvrigt om hende Indledningen S. 14—15. — ⁹ Forfatterinden Henriette Brandis, Veninde af Fru Scavenius og stadig Gæst paa Basnæs. — ¹⁰ Otto Scavenius. — ¹¹ Fru Scavenius.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 22 December 1865.

Deres Naade

være inderlig takket for det kjære velsignede Brev De forundte mig denne Morgen; jeg er uendelig glad og taknemlig for Deres og Hr Grevens Hjertelag mod mig og vil være lykkelig, om Gud stiller det saa at jeg et andet Aar igjen kan tilbringe Dage som de der blev givet mig i det lykkelige Hjem. Tak for de tilsendte Aviser, jeg skal om nogle Dage sende disse igjen tilbage; tak for Bøgerne som fulgte med; jeg begriber ikke hvorledes jeg har kunnet glemme disse. Mit Portræt-Kort til Frøken Schmidt følger med. Fru Scavenius beder mig skrive til Deres Naade at der er saa ypperlig Plads for Ulrik Adolph at kjøre med Otto, og det er for ham en Glæde at de to kunne følges ad! Hjertelige Hilsener sendes! ligesaa takkes for Hilsenerne til Luzia og Frøken Brandis. Min kjære lille Elisabeth vil altsaa ikke sende mig nogen Uniform!, det er trist, jeg har ingen og har ingen eiet siden jeg var i Studenterchoret¹. Ja saa vil jeg Juleaften tænde det lille røde

Lys jeg fik, maaskee ved Skinnet af det bliver min sorte Kjole rød og faaer Guldknappe, en Lyra broderer sig paa Brystet og en rød Sløife paa hver Skulder, den Troldom ligger maaskee i Lyset; viser denne sig, da veed jeg at det er dog Uniformen fra Elisabeth, men desværre bliver den da ikke overrakt mig af de sex Smaa piger. Siig Elisabeth det! Og nu, Deres Naade, endnu engang Tak og Velsignelse.

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

¹ 23. Oktober 1828 — Dagen efter at han var blevet immatrikuleret ved Universitetet — opfyldte H. C. Andersen sin akademiske Pligt og indtraadte i Kongens Livkorps, hvor han blev fordelt til 2. Kompagni, fik Nr. 14 og aflagde Faneed. 30. Marts 1830 rykkede han op i Kompagniets Underofficersplads Nr. 6, men trak sig Aaret efter tilbage fra aktiv Tjeneste og forblev staaende i overkomplet Nummer, til han 28. Februar 1834 fik sin Afsked (H. G. Olrik: »Underofficer H. C. Andersen«, »Nationaltidende«s Kronik 19. Marts 1930).

26. December skrev H. C. Andersen paa Basnæs i sin Dagbog:

Paa Holsteinborg, nu under Opholdet der skrev jeg for Grevinden med Gaver til Paludan-Müllers Datter i Jylland:

Paa Holsteinborg Juletræet staaer,
Med straalende Gaver og Kjærter,
Een Green heelt op til Liimfjorden naaer,
Med Hilsen fra trofaste Hjerter.

Det originale Stambogsblad findes nu i H. C. Andersens Hus i Odense; det er rettet til Provst Jens Paludan-Müllers Datter Benedicte, der 1872 blev gift med Proprietær Harald Hage til Lundforlund. Om Anledningen fortæller hendes Broder, Pastor Johannes Paludan-Müller: »Det smukke lille Julevers som H. C. Andersen gennem Grevinde Holstein sendte min Søster er fremkommet ved, at min Moder vistnok henimod Julen har talt med den overmaade kærlige Grevinde Holstein om sin Længsel efter min Søster Benedicte, der dengang var Lærerinde høit oppe i Jylland, og som mine Forældres dengang knappe økonomiske Kaar ikke tillod at lade reise hjem til Jul. Afstanden fra Sydsælland og

til Thy var jo under de daværende Trafikforhold ikke ringe. Dette har saa Grevinden ud af sit gode Hjerte fortalt H. C. Andersen ved hans Besøg paa Holsteinborg, og saa skrev han det lille skønne Vers, som fulgte med de andre Gaver fra Holsteinborg til min Søster i Thy«.

Torsdag 28. December var der stor Middag og Juletræ paa Basnæs. »Holsteins fra Holsteinborg vare her. Lille Elisabeth bragte mig et lille Sneglehuus med Svovlstikker i. . . . Der gik Ild i eet af de store Dannebrogssflag jeg havde klippet, jeg gjorde det til Spidsflag og det var igjen helet; som Admiralsflag fik Fru Holstein det« (Dagbogen).

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 3de Jan 1866.

Kjære Fru Grevinde!

Min inderligste Tak til Dem og Hr Greven for det gamle Aar, gid at et nyt og godt for os Alle, og for vort Fædreland begynde i 1866. Endnu veed jeg ikke Dagen til min Afreise, men paa Basnæs bliver jeg til den 12 Januar; i Kjøbenhavn bliver jeg en otte, ti Dage, der er ingen Ilen med at naae Paris, da Choleraen der ikke er ganske borte; kan jeg tilbringe i Portugal Marts, April og Mai, da er det Ophold langt nok. Nytaarsmorgen skrev jeg to Smaavers; jeg sætter dem paa næste Side af dette Papir. Vil Deres Naade hilse min kjære Christian Christoph, ligesaa Bodil, der saae nydelig ud sidst hun var her; Ulrich Adolph var saa stille, og næsten lidt fremmet imod mig, jeg lagde Mærke der til; hils ham, det kjære Menneske, og løft Elisabeth høit i Veiret for ret at fornemme min Hilsen, hun var yndig og sød, selv uden røde Sløifer. Grevinde Wanda-Danneskjold sender jeg min varme, ærbødige Hilsen, og dertil Tak for hendes smukke Deeltagelse for Christian Schmidts Enke. Vil Deres Naade, gennem Fru Scavenius, sige mig hvorledes jeg adresserer Brev til »Holsteinsminde«?¹ Her følger nu det lille Digt fra Nytaarsmorgen og min hjertelige, ærbødige Hilsen.

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Bøn².

Du Evighedens Gaade,	Jeg Øinene vil fæste
Du Lys for min Forstand,	Fortrøstningsfuld paa Dig,
Du Kjærlighed og Naade,	Hvad der er mig det Bedste
Saa stor den rummes kan;	Det vil Du give mig.
Fra Dig alt Livet vælder,	O, lad den Tro ei briste
Til Dig alt Liv gaaer hen,	Hos mig i Angstens Stund,
Til Dig jeg Hoved hælder	Og i den allersidste
Du Barnets store Ven!	Kys mig med Fader-Mund.

H. C. Andersen.

¹ Her var Forfatteren L. Budde Lærer, hvem A. havde vekslet et Par Breve med. —

² Trykt i V. M. Herdahls »Børnetidende«, 1866, Nr. 2, 14. Januar. Det smukke Digt er ikke optaget i »Samlede Skrifter«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 9. Januar 1866.

Deres Naade

maa endnu have et Par Ord fra mig før jeg forlader Egnen; paa Fredag reiser jeg ind til Byen og otte Dage efter, om Gud vil, gaaer jeg over Paris, jeg veed ikke Fru Roberedos Adresse, og haaber sidst i Februar at naae Lissabon; jeg har en Angest for denne Reise og dog maa jeg afsted, det kribler og krabler i mig til Reisen, jeg kom ikke til Ro om jeg blev hjemme. Hvad Vorherre imidlertid har bestemt skal møde, veed jeg ikke, hans Villie skee! Gud velsigne Deres Naade for al den Velvillie De har viist mig, bring ogsaa Greven mit hele Hjertes Tak og tusinde kjærlige Hilsener til Bodil, Christian Christoph og min egen søde lille Elisabeth som nok har glemt mig, efter hvad jeg hører, i det hun kun tænker paa sin Tantes yndige lille Søn¹.

Deres Naades taknemlig hengivne, ærbødige

H. C. Andersen.

E. S.

Skrevet i stor Hast da Vognen holder for Døren.

¹ Senere Premierløjtnant i Flaaden, Grev Valdemar Danneskiold-Samsøe, f. 16. Februar 1864.

Dette Brev maa have krydset et nu taht fra Holsteinborg, thi Dagen efter skrev H. C. Andersen igen til Grevinden.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs ved Skjælskør den 10 Jan: 1866.

Deres Naade

være hjertelig takket for det delige Brev De forundte mig; de to vedlagte Aviser fik Fru Scavenius, hun sagde at hun havde skrevet efter dem, vi læste dem i aftes og jeg bad hende, efter Deres Naades Forlangende, at de maatte blive sendt tilbage; her komme de og jeg har faaet Lov til at lægge mit Brev ved. Jeg vilde saa gjerne vide Fru Roberedos Adresse i Paris, boer hun hvor hun altid har boet, da veed jeg den. Dagsavisen igaar bragte mig imidlertid triste Efterretninger¹, det er virkeligt som om Alt stillede sig mod min portugisiske Reise; neppe fjerner sig Sot og Syge, saa begynde Uroligheder. Deres Naade har vel læst at Madrid er under Beleirings Tilstand og ude i Bjergene, netop Veien hvor jeg skal, ligge Insurgenterne. Jeg tænker imidlertid dog at gaae til Paris, der see Tiden an og da i April, tidligere bliver det vel da ikke, give mig tilsøes og denne Vei naae Lissabon, det er slet ikke fornøieligt. Hils Bodil, Christian-Christoph og Elisabeth, ligesaa Frøken Schmidt. Jeg bliver paa Basnæs til Løverdags-Formiddag og i Kjøbenhavn tager jeg ind i Hotel d'Angleterre. Hvilken Storm i Dag! Søen vender sit Hvide ud ad, Vinden suser i een eneste stigende og synkende Accord. Lev hjertelig vel! er Hr Greven i Hjemmet vil Deres Naade da bringe ham min taknemlige Hilsen.

Deres inderlig hengivne, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Der var udbrudt en Militæropstand i Madrid under Ledelse af General Prim. Morgenbladene meddelte 8. Januar, at Byen var erklæret i Belejringsstilstand.

*

*

*

31. Januar 1866 forlod H. C. Andersen Kjøbenhavn. Rejsen til Portugal begyndte med et længere Ophold i Holland og et Besøg paa 14 Dage i Paris. Omsider naaede han over Madrid og Bada-

joz til Lissabon 6. Maj, og han blev nu i Portugal til 14. August; 9. September var han atter hjemme i København og tog straks ud paa Grosserer Melchiors Landsted »Rolighed«. Fra Rejsen foreligger der ingen Breve, men Andersen havde ikke været mange Dage paa »Rolighed«, før han igen greb Pennen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed« ved Kjøbenhavn den 14 Sept 1866.

Kjære Fru Grevinde!

Med Tankerne er jeg paa det hjemlige smukke Holsteinborg, hos Deres Naade, Hr Greven og hele Børnekredsen; at jeg allerede er i Danmark, og det i nogle Dage, har De vist seet af Aviserne. Jeg blev paa Banegaarden modtaget af Groserer Melchiors der førte mig strax til deres smukke Lyststed »Rolighed«, ved Kalkbrænderiet, jeg maatte ikke tage ind i et Hotel og her hvor jeg nu er, har jeg det velsignet. Det var imidlertid min Reiseplan at overraske Fru Scavenius med et Besøg og da fra Basnæs at flyve over til Holsteinborg for at hilse paa Dem og Deres, men allerede i Fyen fik jeg at vide at Fru Scavenius var taget til Byen for at feire Dronningens Fødselsdag¹ og man antog det samme var Tilfældet med Deres Naade; jeg opgav da hvad jeg havde glædet mig til, blev en Dagstid hos Componisten Hartmann i Roeskilde² og fløi saa til hvor jeg nu er. Jeg bliver vistnok en 10 a 12 Dage endnu; men tænker da at gaae lidt længere fra Byen, flyve nogle Dage ud til Basnæs eller Holsteinborg; igaar skrev jeg til Fru Scavenius, i Dag flyver dette lille Brev til Deres Naade og nu haaber jeg snarest, fra Een af Dem, at vide om Nogen er hjemme, og om man, et Par Dage, har, Plads til mig, ellers sees vi, om Gud vil, *ved Juletid*. Jeg havde den Glæde de sidste 8 Dage jeg var i Cintra³, den deiligste Plet paa Jorden, at være sammen med Deres Søster. Vi spiste begge, en Middag, hos Grev Almeida, der boer i Hertugen af Pombals gamle mauriske Bygning⁴. Jeg er ganske opfyldt af det deilige portugisiske Land og kan godt forstaae at Deres Søster har Lyst til at nedsætte sig der, købe sig et Huus i Cintra, især naar Sønnen vil fortsætte sine

Studier i sin Faders Fædreland. Universitets Byen Coimbra er dertil et romantisk deiligt Sted og der er vist et livligt Studentertiliv. Bring Hr Greven min hjertelige Hilsen, ligesaa alle Børnene. Siig til Elisabeth at jeg haaber hun viser sig med røde Sløifer! — Glæder Deres Naade mig med Brev adresseer det da til Hr Groserer Melchior, Høibroplads No 21 i Kjøbenhavn.

Deres Naades hengivne, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ 7. September. — ² J. P. E. Hartmann og Hustru boede i disse Aar om Sommeren i Sct. Jørgensbjerg ved Roskilde hos Enkefru Karen Marie Madsen, f. Petersen. — ³ A. besøgte 26. Juli—8. August José Carlos O'Neill, Broder til Jorge O'Neill, i Cintra, hvor han levede som Partikulier. — ⁴ Om ham kan Udg. intet oplyse; Adelslægten Almeida er meget udbredt i Portugal.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 15 Sept. [1866]

Kjære Professor Andersen!

Ihvorvel jeg har været saa uartig ikke at skrive til Dem medens De var i Portugal, hvorfra De dog flere Gange baade ad privat og offentlig Vei glædede alle Deres Venner i Danmark med lyse Billeder og hjertelige Hilsner, saa har min Tanke dog stadig fulgt Dem og da jeg hørte at De alt var i Fyen, saa laa det mig ret paa Sinde at vide hvornaar De kom til Kjøbenhavn og hvilket Hjem der først vilde blive glædet med Deres Besøg! — Det var derfor dobbelt yndigt nu at høre at De har det »velsignet« paa »Rolighed« — og De maa være forvisset om at det var *en stor Glæde* Deres Brev bragte os i Aftes! At De tænkte paa os paa *den Maade* er mageløs yndigt af Dem kjære Professor! — min elskede Mand bliver jo ofte ved forskjellige Forretninger kaldt *fra* Hjemmet, men jeg veed ikke Andet end at *jeg* har Lov til at blive rolig i vort velsignede Hjem dette Efteraar, og jo før De kommer, jo længere De vil slaa Dem til Ro hos os, des kjærere maa De tro at det er os! — Jeg følte sidste Vinter at De Gud ske Lov var tilfreds her og det er en Glæde, en Velsignelse for mit Hjem som jeg aldrig, aldrig glemmer, men foruden Dem ogsaa takker Vor Herre for. Det er saa velsignet at have Venner og at blive erindret af dem. Hvad De skriver om det skjønne Portugal beroliger mig en Deel

øver min kjære ældste Søsters Bestemmelse: at vilde bo og bygge der — saa langt fra Danmark! — Jeg skal sige Dem fra Holstein, Bedstemoder Børnene og Enhver fra hvem De vil modtage en Hilsen at *Alt* glæder sig til at see Dem igjen, De kjære Mand der jo er een af Vor Herres Kjæledægger — og der saa yndigt lader Andre see og glædes ved Alt det Store og Udmærkede hvormed De er begavet!

Jeg har jevnlig i denne Tid seet Fru Scavenius; hun er meget glad og *meget* talende! hun skriver naturligviis selv om sine Planer! men at De nu og senere og altid er hjerteligst velkommen paa Holsteinborg, hvor Deres Bestemmelse om hvilken Dag m. m. De vil afhentes imødesees med stor Længsel — herom forsikkrer Dem

Deres taknemlig hengivne

Mimi Holstein.

H. C. Andersen takkede 22. September for Brevet. Han havde maattet love Melchiors at blive en Uge endnu paa »Rolighed«, men rejste Lørdag d. 29. over Sorø, hvor han haabede at finde en Vogn mellem Kl. 3 og 4 om Eftermiddagen. Han vilde blive en Uge og skulde saa til Basnæs. Brevet fortsætter:

. . . . Igaar reiste da vor kjære Prindsesse Dagmar¹; det var ganske veemodigt! for nogle Dage siden blev jeg kaldt til den kongelige Familie og fik da Leilighed til at sige hende Levvel. Igaar, paa Skibsbroen, i det hun skreed forbi og saae mig, standsede hun og trykkede min Haand; jeg fik Taarer i Øinene. Stakels Barn! Gud glæde og velsigne hende! — Der skal, siger man, ved Hoffet i St Petersborg være et smukt Familieliv, men hun kommer dog der til et fremmet Land, et fremmet Folk og Religion, og beholder ingen af sin tidligere Omgivelse om sig. Igaar Aftes feirede Arbejderforeningen² deres Stiftelsesdag, jeg var indbudt som Æresgjæst og min Skaal blev smukt og hjerteligt udbragt; jeg fik af dem Alle den bedste og varmeste Velkomsthilsen i Hjemmet. Bring Hr Greven og Børnene *min* Hilsen, Løverdags, om Gud vil, sees vi!

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Prinsesse Dagmar var 23. Juni 1866 blevet forlovet med Storfyrst Alexander (III) Alexandrovič; Brylluppet stod i St. Petersborg 9. November. — ² »Arbejderforeningen af 1860«. Siden dens Stiftelse havde A. hyppigt holdt Oplæsninger af sine Eventyr for Medlemmerne.

Grevinden svarede 25. September, at Kaleshevognen skulde holde Lørdag foran Banegaardens Perron i Sorø. Videre hedder det:

. . . . Det kunde være at Frøken Bartholin netop ogsaa i de samme Dage kommer til os — og vilde jeg gjerne vide om det *virkelig* ikke generer Dem ifald hun kjørte med Dem fra Sorø? Jeg vil *fremfor Alt* saa nødig foranledige Noget som kan være *Dem* vores egen dyrebare Ven mindre beleiligt, men hvis det derimod *ikke* generer Dem, saa var det jo lidt urimeligt *af mig* at sende endnu en Vogn til Sorø naar det ikke behøves, og derfor spørger jeg ligefremt, stolende paa at De *som Ven* ogsaa vil svare *lige saa oprigtigt*. Thi hvis De hellere kjører *allene*, da forstaaer jeg Sligt saa godt, og isaafald maa De *love* mig at *glemme* min Forespørgsel. Tilgiv at jeg nu altsaa dog først beder om to Ord til Svar.

Jeg holdt meest af og vi vilde jo Alle være gladest ved, hvis De skjenkede os et længere Ophold end Det De lover; men naar det ikke passer med Deres Planer, saa tør vi jo kun takke for det tiltænkte Gode . . . . .

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Rolighed. Fredag Middag den 26 Sept: 1866.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

I dette Øieblik modtog jeg Deres Brev og jeg sætter mig strax til Skrivebordet for at afsende min Tak! Det vil naturligviis være mig meget behageligt at kjøre fra Banegaarden til Holsteinborg i Selskab med Frøken Bartholin; mit Reisetøi bestaaer kun af en *ikke stor* Kuffert, som jeg tænker kan staae foran, saa jeg altid veed at jeg har den; samme tager vist ikke megen Plads op. Jeg gaaer altsaa fra Kjøbenhavn paa Løverdag den 29de, med Toget som tager herfra Klokken 12 Middag og indtræffer i Sorø 3^{1/2}.

Melchiors, hos hvem jeg nu har tilbragt paa tredie Uge, ere mangeløse opmærksomme og gode mod mig, de ville overtale mig til at blive her endnu et Par Uger, men i hvor udmærket jeg har det, nu længes jeg efter at see de kjære velsignede Venner, om jeg tør tillade mig at bruge dette Ord, jeg har paa Holsteinborg og Basnæs. Er Hr Greven kun hjemme om Søndagen, da beder jeg om at turde udstrække Opholdet saaledes at jeg netop faaer to Søndage paa Holsteinborg, kommer Løverdag den 29 og reiser Mandag den 8de Nov:¹ Min hjerteligste ærbødigste Hilsen. Gid at nu det smukke Solskin maa beholdes i det Frie, som jeg veed det altid er inden Døre.

Deres Naades taknemlige

H. C. Andersen.

¹ Skal være: Oktober.

H. C. Andersens Dagbøger 1866.

Løverdag 29. September. Gik til Barberen; sagde nu Lev vel og Klokken elleve kjørte Fru Melchior med mig til Banegaarden; jeg kom her i Vogn med en Lieutenant Schnak og hans Forlovede fra Oldenborg¹, hun havde lært at tale Dansk; der var to gamle tydsktalende; jeg forærede hende min Bouquet, som hun i Roskilde købte en Seltzervands Flaske til for saaledes at bringe den frisk til Oldenborg hvor hun ventede at komme i Morgen. Ved Sorø var et Arbeidstog kommet ud af Skinnerne; Klokken $\frac{3}{4}$ til 4 kom jeg derfra og var $\frac{1}{4}$ efter 6 paa Holsteinborg, hvor to Vimpler vaiede til Hilsen ved Døren; Greven, hans Moder og Børnene toge mod mig, Grevinden var ikke vel, hun havde lagt sig. Der kom Middag til mig alene; $\frac{1}{2}$ 10 gik jeg til mine to sædvanlige Værelser, men kunde meget længe ikke falde isøvn.

Søndag 30. Oppe lidt efter syv; klart Solskinsveir. Lægen har været her og sagt at Grevinden vist i Dag maatte holde Sengen; Greven reiser ind paa Onsdag, jeg tager derfor over paa Basnæs paa Tirsdag og vender vel senere her tilbage. Skrev Brev til Fru *Scavenius* som et ridende Bud førte derover. Sendt Brev til Groserer *Melchior*². Gik ind i Kirken og hørte Fengers Prædiken. Haven

er særdeles deilig i Farvepragt; Veiret varmt, (17 Grader) følte mig om Eftermiddagen ikke ilde [ɔ: ikke vel] og blev nerveus som jeg ikke har været det paa hele Reisen. Greven fik Brev fra Fru Scavenius at hun først havde ventet mig paa Løverdage og derfor med Luzia havde bestemt imorgen en Reise til sin gamle Tante og kom først Fredag, men om jeg vilde tage til Moltkes paa Espe³ i de Par Dage; Greven foreslog da heller at blive hvor jeg var, og det foretrak jeg, bliver altsaa her til paa Fredag aften.

Mandag 1ste October. Brev fra Fru Scavenius. Brev til Postmesteren i Skjelskjør og til *Eduard Collin*⁴ i Kjøbenhavn. Veiret varmt og smukt; fandt i Haven flere Blomster hvis Bekjendtskab jeg har gjort i Portugal; var at see Drivhuset. Om Aftenen fik vi Taage.

Tirsdag 2den. Graat Veir. Drømt om Reisen igjennem Spanien og Portugal. Sendt Brev til Lorenz *Fröhlich*⁵ i Paris. Fik Brev fra Fru Scavenius. Kold Blæst men klart Veir op af Dagen; begyndt at skrive op om min Reise⁶. Læste om Aftenen Eventyr og gik tidlig tilsengs.

Onsdag 3. Imorges Klokken fem tog Greven til Kjøbenhavn. Solskin men kjøligt. Grevinden bedre. Skrevet paa Reisen. Stadigt ondt i Neglen paa min store Taa. Dr: Steenbuch saae paa den og sagde den maatte blødgjøres og skjæres; fik sendt i Krydsbaand fra Ten-Kate⁷ i Amsterdam en lille Bog: »Den grimme Ælling« givet paa Vers og mig dediceret; den har ellers tabt der ved.

Torsdag 4. Solskin men paafaldende koldt; hele Efteraars Fornemmelse. Skrevet og spadseret; bundet Bouquetter. Brev fra Groserer *Melchior*, deri Brev fra hans lille Datter *Thea*⁸, skrevet med Blyant; dernæst to Vesitkort der mældte Forlovelse mellem Thyra Hammerik⁹ og Stud: med: Nystrøm fra Upsala.

Fredag 5. Stod fortidlig op; Klokken slog 7, jeg troede det var den sædvanlige Tid, otte. Solskin og meget koldt. Greven er kommet hjem inat, henimod 12. Efter Frokosten kørte jeg med den gamle Grevinde over til Doctor Steenbuch for at besøge den brystsyge Jomf Borup, hans Børns Lærerinde. Jeg bragte hende en stor Bouquet Blomster jeg havde med Grevindens Tilladelse plukket

til hende her i Haven. Hun var saa glad; og laae oppe paa So-phaen; jeg læste for hende Begyndelsen af den nye Historie om Portnerens Søn¹⁰; hun bad mig endnu om at læse Svinedrengen og da jeg gjorde det og tog bort bad hun Gud velsigne mig. Jeg kom til at stikke Spidsen af min Brystnaal ind i mit Bryst. Efter Middagsbordet kom Birkedommer Fiedler herover; hvor han er blevet gammel! halv syv kjørte jeg til Basnæs hvor kort forud Fruen og Luzie var indtruffet. . . .

¹ Premierløjtnant i Artilleriet J. G. F. Schnack, senere Generalmajor og Krigsminister i de sidste Højreministerier; han blev 1867 g. m. Julie Louise Clara Tenge, Datter af Præsident i den storhertugelig oldenburgske Appellationsret Chr. Tenge. — ² Trykt Reumert S. 47. — ³ Fru Scavenius' Brodersøn, Hofjægermester Grev Otto Moltke til Espe. — ⁴ Trykt i Brevveksling III, S. 343 f. — ⁵ Lorenz Frølich arbejdede paa Illustrationer til A.s senere Eventyr; December 1867 udkom »Femten Eventyr og Historier, med Illustrationer af Lorenz Frølich«. — ⁶ »Et Besøg i Portugal«, udkom November 1868 i »Reiseskizzer og Pennetegninger«. — ⁷ Den hollandske Digter J. J. L. ten Kate, hvem A. havde truffet under sit Besøg i Amsterdam i Februar-Marts 1866, havde paa Vers gendigtet flere af hans Eventyr. »Het lelijke jonge eendtjen« udkom i 1866 i Amsterdam som en lille Bog paa 27 Sider. — ⁸ F. 1860. — ⁹ Thyra Hammerich, Datter af Kirkehistorikeren, Professor Fr. Hammerich, ægtede 1868 den svenske Læge og Forfatter, Dr. med. A. Nyström. — ¹⁰ Paabegyndt 4. Juni i Portugal; A. skrev paa den baade paa Basnæs og paa Holsteinborg. Den udkom 11. December 1866 i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 4. Samling.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 9 October 1866.

Kjære Fru Grevinde!

I dette Øieblik fik jeg Deres Brev¹; hvor er det velsignet og elskeligt, Deres milde varme Hjerte taler heelt ud af det; jeg kyssér taknemlig Deres Haand for Deres venlige Sind imod mig; jeg er dertil glad ved Brevet, det vidner at De har det bedre; jeg vovede ikke at spørge om Deres Befindende før endnu efter nogle Dage, og haabede at høre det Bedste naar paa Løverdags Hr Greven kom her². Jeg glæder mig usigeligt til igjen at komme til Holsteinborg og haaber at sidst i næste Uge vil Deres Naade være oppe og i bedste Velgaaende, saa længe har jeg ogsaa lovet at blive paa Basnæs. Deres Svigermoder er jo der da endnu? Siig hende at det har rørt og glædet mig at hun, i sin fromme Opfattelse af

Verden, seer paa mig med milde Øine; hun var saare elskværdig, ligefrem og hjertelig mod mig, nu vi vare sammen. Hvor er hun ungdommelig og hjertegod! hils den søde lille Elisabeth og min egen kjære Christoph; Foden gjør aldeles ikke ondt, og hans kjærlige, deeltagende Blik, da han havde traadt, var en heel Læge-dom. Bodil var sød og elskelig, en god Representant for det holsteinborgske Huus. Deres Naade vil bringe Hr Greven min dybt-følte Tak for hans Venskab og Godhed for mig, bringe min Hilsen til Børnene, til Frøken Schmidt og Hr Richter³, samt tilgive mig at dette Brev saaledes er ihast lagt paa Papiret, men jeg vilde gjerne at Rideknægten endnu iaften maatte bringe min Tak og Hilsen.

Deres Naades taknemlig hengivne ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Dette Brev er gaaet tabt. — ² Til Jagtmiddag 13. Oktober paa Basnæs. — ³ Huslæreren, cand. jur. Louis Frederik Vilhelm Richter. Han kom senere til Vestindien og blev Toldforvalter i Frederikssted.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs ved Skjelskjør den 15 October 1866.

Kjære Fru Grevinde!

Deres Naade vil ved Hr Greven og begge Sønnerne have modtaget min hjertelige og ærbødige Hilsen; jeg tillader mig altsaa at indtræffe, om Gud vil, paa Løverdag *efter* Frokosten; jeg faaer Vogn fra Fru Scavenius; hun er i Dag ikke ganske vel, ligger til-sengs og kommer ikke i Dag, som Bestemmelsen var, til Espe; Lægen er her og mener at hun igjen er oppe imorgen. Maa jeg nu træffe Deres Naade vel, endelig faae Leilighed til at fortælle Dem lidt om det smukke Portugal, især om Cintra hvor Deres Søster nok engang slaar sig til Ro og hvor altsaa *De* vistnok ogsaa engang, nu naar Jernbane-Nettet er knøttet, vil komme i Besøg.

De tre hele Dage: Søndag, Mandag og Tirsdag tillader jeg mig at blive paa Holsteinborg, om Deres Naade og Hr Greven ville forunde mig det; da flyver jeg til Sorø for at besøge den gamle Fru Ingemann som nu har faaet sit Syn igjen¹ og er derover taknemlig glad.

Tør jeg her vedlægge et Brev, med Bøn om at det maa blive givet Hr Dr: Stenbuch²; der ligger en Gjenstand deri, det er et lille Blik-Federal hvori gjemmes en Snegl. Min unge Ven Jonas Collin, der reiste med mig i Italien og Spanien, er Naturforsker og hans Fag i dette er at studere Sneglene; han har i disse Dage sendt mig den medfølgende Snegl, der hører til en Art som i Danmark kun findes i Egnen ved *Holsteinborg*, han beder mig skaffe sig et Par Exemplarer, disse troer jeg lettest og sikkest at kunne erholde ved Dr Steenbuchs Velvillie og det er derfor jeg har skrevet til ham. Min hjertelige Hilsen til alle Børnene; min Tak til den ældre Fru Grevinde for hendes Mildhed og gode Hjertelag for mig; Hr Greven tusende Taksigelser!

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Deres Naade

Fru Lehnsgravinde Holstein til Holsteinborg.

¹ Fru Ingemann var i September blevet opereret af Øjenlægen Edmund Hansen Grut. — ² Steenbuch var baade Botaniker og Zoolog (med Snegle som Speciale). Han havde paavist den i det følgende nævnte Snegl i Klinerne paa Kysten ved Holsteinborg.

Grevinden svarede straks den næste Dag, at Befordring kunde faas til enhver Tid. Han maatte bestemme alt, som det passede ham bedst. Men kunde han ikke blive lidt længere? Fire Dage var for lidt.

H. C. Andersens Dagbøger 1866.

Løvedag 20. Oktober. Halv to kjørte jeg; i koldt Solskin. Et Stykke fra Holsteinborg kom Ungdommen og tog mod mig, den saarede Grev Tramp¹ kjørte Vognen med Frøken Schmidt; Bodil, Elisabeth og Christian Christoph vare tilhest; de kastede Bouquetter og en Krands til mig; paa Holsteinborg vaiede Vimpler ved Døren, den unge og den gamle Grevinde kom at tage mod mig.

Søndag 21. Fru Scavenius kom her til Kirke med Frøknerne Moltke fra Conradine Lyst² og bragte mig en smuk Bouquet med Myrter og Roser, men jeg fik dem ikke at see de kjørte hjem til

Basnæs lige efter Kirke-Tjenesten. Igaar fik jeg Brev fra *Jette Collin*³, hele to Breve; jeg skrev strax idag Brev til *Jette Collin*⁴ og til *Jonas Collin*; nu bragte Dr Steenbuch mig Snegle til *Jonas*⁵ og skrev ved mit Brev til ham; i det jeg søgte i mine Papirer fandt jeg der et uaabnet Brev, der er kommet for en otte Dage siden til mig, medens jeg var paa Basnæs; det var fra *Nicolai Bøgh*⁶, Broder til Frederik Bøgh, om en Atest for Photographen Weller⁷, jeg skrev nu i største Hast Anbefalingen og dernæst *Brev til Hr Nicolai Bøgh*; til Middag var her Rectoren fra Herlufsholm⁸ [*Plads til Navnet*] med sin Kone; her var Præsten Paludan-Müller med sin Kone, der er en Datter af Tryde, dernæst en Pastor [*Plads til Navnet*] med sin Kone; Rectoren bad mig læse, han havde aldrig hørt det, jeg læste Digter-Bouquetten⁹, Stemning¹⁰, Moster¹¹, Sneemanden¹² og hvad Fatter gjør¹³; senere sang [*Plads til Navnet*] for os; han og hans Frue indbød mig til Besøg i Nestved. Jeg følte mig træt. Brev fra *Professor Hartmann*. —

Mandag 22. Tidlig tilmorgen reiste Greven; ogsaa Grev Tramp tog afsted, jeg troer til Jylland. Jeg sendte Brev til *Jonas Collin*, lige saa Brev til Fru *Ingemann*. Skrevet paa Portnerens Søn og sluttet den; begyndt paa »Skruptudsen«¹⁴. Brev fra Fru Scavenius. Læst høit for dem af Reisen i Portugal.

Tirsdag 23. Solskin og meget koldt[.] Brev til Fru Scavenius. Endt Skruptudsen og læst den høit. Efter Bordet læst iaften Portnerens Søn og Skruptudsen, fik Idee til *Gjemt er ikke glemt*¹⁵. Brev fra Frølich i Paris.

Onsdag 24. Brev til *Rigmor Stampe*¹⁶. Brev til Fru *Melchior*¹⁷. Skrevet i Morges Historien *Gjemt men ikke glemt*; gik derpaa med Grevinden, efter Frokosten hen til den værkbrudne Jomfru Høier¹⁸ der har faaet et Vindue i Syd; kjørte saa med gamle Enkegrevinde, der nu begynder at faae Smag paa mine Eventyr; Skruptudsen har især vakt hende. Vi kom til den døende Frøken *Boerup*, jeg læste for hende »*Gjemt er ikke glemt*« og Skruptudsen: det bliver et deiligt Hefte Eventyr i Aar, nei Deres Musa har ikke forladt Dem. Jeg sagde ved Afskeden vi sees igjen, ja deroppe sagde hun. Maaskee, svarede jeg, og kommer De før jeg, hils mine Venner, jeg har flere der; det har De sagde hun. Gud velsigne Dem

for al den Glæde De har gjort mig og Mange! hun anførte ogsaa om sig hvad jeg havde skrevet, Storcken *klemte*¹⁹ i de sidste Dage havde det klemt hende smærteligt om Hjertet. Til Aften læste jeg flere Eventyr, nye og gamle; her var en Frøken Rasbech²⁰, jeg var træt. Brev fra Nicolai Bøgh. —

Torsdag 25. Sendt Bouquet med Visitkort og Vers til Frøken Borup; hun faaer i Dag Sacramentet. Brev til *Reitzel*, om at sende Frøhlich: *I Sverrig*²¹. Læst om Aftenen de 4 Eventyr og Historier for vore Gjæster til Middag, Pastor Fenger, Kone og Datter²², Dr Steenbuch, Fru Scavenius Datter og Svigerson jeg var meget træt og gik til Ro Klokken 10; følte mig ikke ganske vel, Maven noget tynd; da jeg var til Ro kom først Holstein hjem. Fik en »Figaro«²³ i Krydsbaand.

Fredag 26. Allerede Klokken 7 kjørte Grev Holstein igjen, jeg fik ham ikke at see; men paa Bordet laae et Papir med hans skrevne Levvel. Grevinden bragte mig Krandse, Bodil løb efter Blomster, gamle Grevinde var næsten bevæget ved Afskeden; min Gudsøn var hos mig til Vognen lidt over $\frac{1}{4}$ til 10 kjørte. Sendt Brev til *Postmesteren* i Skjelskjør. Klokken $\frac{1}{4}$ til 1 var jeg hos Fru Inge-mann, der med Sophie²⁴ toge glade mod mig. . . .

¹ Løjtnant i Søetaten Grev Christian Tramp; som Kadet mistede han sit ene Ben i Kampen ved Helgoland 9. Maj 1864. Han blev senere Postmester, sidst i Odense. — ² Komtesserne Thekla og Marie Moltke, Døtre af Grev Carl Moltke til Aagaard og Nørager. De boede paa Conradineslyst i Rudsvedby Sogn, en Parcelgaard under Nørager, og A. havde været deres Gæst 13.—19. August 1864. — ³ Trykt i Brevveksling III, S. 354 f. — ⁴ Trykt i Brevveksling III, S. 355 f. — ⁵ A. havde til Gengæld for Fode-ralet med Sneflen fra Jonas Collin fra Steenbuch faaet »en heel Pomadekrukke fyldt med Snegle; *cyclostoma elegans*, som vi Lærde kalde dem; han sagde at han glædede sig til at komme i Bekjendtskab med Dig« (Brev til Jonas Collin, 21. Oktober 1866). A. indsamlede i disse Aar Snegle til Jonas Collin paa Basnæs, Holsteinborg og Frijsenborg. — ⁶ Den senere Litteraturhistoriker, dengang Student. Hans Broder, cand. jur. Frederik Bøgh, der 1861 havde vakt Opsigt ved sit nordiske Digt »Valkyrien«, kendte A. fra det Henriques'ske Hjem. — ⁷ C. Weller; han blev senere Hoffotograf Georg E. Hansens Kompagnon. — ⁸ Rektor, Professor Chr. R. S. Listov, g. 1862 m. Anna Sophie Balle. — ⁹ »Danske Poeter i Bouquet«, skrevet i Portugal, trykt i »Vintergrønt. Nye Fortællinger og Digte, danske, norske og svenske. Udgiven af Chr. Richardt« (December 1866). — ¹⁰ »En Stemning«, som det foregaaende Digt skrevet i Portugal og trykt i »Vintergrønt«. — ¹¹ A. havde afsluttet denne Historie 20. Oktober paa Basnæs, umiddelbart før han kørte til Holsteinborg. Den udkom 11. December 1866 i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 4. Samling. — ¹² Trykt i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 1. Samling (Marts 1861). — ¹³ Trykt i samme Samling

som »Sneemanden«. — ¹⁴ A. havde arbejdet med dette Eventyr i Portugal; det blev nu gjort færdigt paa Holsteinborg — »blev i Danmark omskrevet og givet heel dansk Natur og Hjemlighed« (Bemærkninger til »Eventyr og Historier«) — og udkom 11. December 1866 i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 4. Samling. — ¹⁵ Se nedenfor! — ¹⁶ Ældste Datter af Henrik Stampe paa Christinelund, senere Forfatterinde (»H. C. Andersen og hans nærmeste Omgang« 1918, m. m.). — ¹⁷ Trykt Reumert S. 49. — ¹⁸ Oline Petrea Kirstine Høyer, Datter af den tidligere Avlsforvalter paa Holsteinborg. Moderen havde som Enke haft Fribolig i det saakaldte Iskælderhus tæt NV f. Holsteinborg paa Vejen til Ørslev. Efter hendes Død 1864 beholdt den værkbrudne Datter Lejligheden, til hun selv døde 29. Juli 1885, 72 Aar gammel. — ¹⁹ »Da kom i det Samme Storken; den havde seet Skrubtudsen i Græsset, slog ned og tog just ikke lempeligt paa det lille Dyr. Næbbet klemte, Vinden susede, det var ikke behageligt, men opad gik det, opad til Ægypten, vidste den; og derfor skinnede Øinene . . .« (af Eventyret »Skrubtudsen«, Samlede Skrifter XV, S. 120). — ²⁰ Emilie Rasbech, Datter af Forpagter Fr. R., Appelsbjerggaard, Hyllested Sogn. — ²¹ Udkom Maj 1851. Fra denne Bog har Frølich illustreret »Marionetspilleren«. — ²² Tabitha Christense Fenger, f. 28. Marts 1861. — ²³ Ugeblad, udg. 1866—68 af Robert Watt. — ²⁴ Sophie Rasmussen.

»De kan ikke tro hvor opmærksomme og gode man er imod mig«, skrev H. C. Andersen 21. Oktober til Henriette Collin, »var jeg et Grevebarn af Slægten jeg kunde ikke behandles bedre og naturligviis er Folkene, som Herskabet. Jeg tænker tidt, meest i gode Dage, hvor mageløst meget Godt der forundes mig fremfor Tusinder, og De kan tro jeg bliver ydmyg og skamfuld«.

Særlig Interesse knytter der sig til den lille Digtning »*Gjemt er ikke glemmt*«, eller rettere sagt til det midterste af de tre smaa Situationsbilleder, hvoraf denne Historie bestaar. Ogsaa den blev trykt i »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 4. Samling, der udkom 11. December 1866. Det omtalte Afsnit lyder:

Der laae en gammel Gaard, den ligger der endnu; det var ikke Fru *Mette Mogens's*; den tilhører en anden høiadelig Slægt.

Det er i vor Tid. Solen skinner paa Taarnets forgyldte Spiir, smaa Skov-Øer ligge som Bouquetter paa Vandet, og rundt om dem svømme de vilde Svaner. I Haven groe Roser; Gaardens Frue er selv det fineste Rosenblad, det skinner i Glæde, god Gjernings Glæde, ikke ud i den vide Verden, men ind i Hjerterne, der er det gjemt, men ikke glemmt.

Nu gaer hun fra Gaarden hen til det lille Udflytter-Huus paa Marken. Derinde boer en stakkels, værkbrudne Pige; Vinduet

i den lille Stue vender mod Nord; Solen kommer der ikke; hun har kun at see hen over et Stykke Mark, som lukkes ved den høie Grøft. Men i Dag er der Solskin, Vorherres varme, deilige Sol er derinde; den kommer fra Syd gennem det nye Vindue, hvor før kun var Muur.

Iskælderhuset ved Holsteinborg med Jomfru Høyers Vindu.

Den Værkbrudne sidder i det varme Solskin, seer Skov og Strand, Verden er bleven saa stor og saa deilig, og det ved et eneste Ord af Gaardens venlige Frue.

»Det Ord var saa let, den Gjerning saa lille!« siger hun; »Glæden, jeg fik, var uendelig stor og velsignet!«

Og derfor øver hun saa mangen god Gjerning, tænker paa dem Alle i de fattige Huse og i de rige Huse, hvor der ogsaa ere Bedrøvede. Det er skjult og gjemt, men det er ikke glemt af Vorherre.

I Fortsættelsen af »Mit Livs Eventyr har H. C. Andersen

under Aaret 1866 selv leveret Kommentaren til den lille Historie (S. 154):

Fra Sorø tog jeg til Holsteinborg. En Dag førte Gaardens Frue mig hen til en stakkels værkbruden Pige, der boede nær ved i et net lille Huus ved Landeveien, men til den var kun ringe Udsigt, da Huset laae lavt og Grøften var kastet høit. Solen skinnede aldrig ind i Stuen, thi Vinduet vendte mod Nord. Denne Mangel kunde afhjælpes, meente Slottets venlige Frue. Hun fik en Dag den Værkbrudne bragt op paa Gaarden, sendte imidlertid Murere ned til Huset, lod bryde Hul i Muren mod Syd og sætte et Vindue i der, og nu skinnede Solen ind i Stuen. Den syge Pige kom til

sit Hjem og sad der i Solskin, kunde see Skov og Strand. Verden blev stor og deilig for hende, og det ved et eneste Ord af den gode Frue. »Det Ord var saa let, den Gjerning saa lille«, sagde hun, da ogsaa jeg udtalte min Glæde derover, da jeg fulgte derhen med hende, der havde øvet denne og saa mangen anden Kjærlighedsgjerning. Jeg nedskrev den mellem de tre Smaahistorier, som jeg har kaldt: »*Gjemt er ikke glemt*«.

*   *   *

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Sorø den 27 October 1866.

Kjære Fru Grevinde!

Endnu engang min hjerteligste Tak for de smukke Dage De og Hr Greven forundte mig; jeg havde det saa deiligt, jeg følte mig selv »at være et Grevebarn«. Det var mig, isandhed, en ikke ringe Glæde at den gamle Grevinde fik Øine for mine Eventyr, jeg vidste nok, tilgiv min Bevidsthed, at naar hun først fik det, da havde hun Hjerte nok for dem. Jeg fandt Fru Ingemann saa glad og oplivet over at kunne see og altsaa ogsaa at kunne læse. Hun bad mig takke Deres Naade for Krandsen, og sagde ganske beskeden: »ja mig kan den ikke være til, den er til Ingemann!« og hans Büste fik da Krandsen. Lille Elisabeth er vel igjen oppe og rask! hils hende og Christian Christoph, det kjære lille Menneske. Bodil var høist elskværdig og rar, gid at jeg her i Brevet kunde lægge en heel Bouquet ind til hende. I friske livsglade Tanker forlod jeg Holsteinborg, pludselig i Vognen fik jeg Samvittighed. Det var ikke klart i min Erindring, om den lille Pakke Vask, som Tjeneren Dagen før min Afreise bragte mig fra Vaskerkonen blev betalt; jeg haaber det, men er i Uvished; tør jeg ligefrem plage Deres Naade, vil De give mig sikker Efterretning om jeg har betalt eller ikke, og da hvor stor Regningen var. Jeg beder saa særdeles derom og De bliver jo ikke vred?

Hils Frøken Schmidt og Hr Richter, send en Hilsen til den stakkels Frøken Borup.

Min Bopæls Nummer i Kjøbenhavn veed jeg ikke; tør jeg derfor bede om at Brev til mig sendes til Hr Etatsraad E. Collin Dronningens Tvergade No 19.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 12 October [o: 12 November] 1866.

Kjære Fru Grevinde!

Den Dag jeg var i Sorø, efter de smukke Dage paa Holsteinborg, skrev jeg strax Deres Naade til. Meget har jeg længtes efter at erholde et Brev igjen og erfare hvorledes det staaer til i det hyggelige Hjem, men Dagene flyve hen, og jeg har nu den Frygt at Deres Naade ligger syg.

Min nye Leilighed¹ er ganske net og har en herlig Udsigt over hele Kongens Nytorv, jeg har kun to Stuer, men den største er nu ved Tepper og ved de mange Blomster mine Veninder have sendt mig, saa smuk, at Enhver kan boe der. En Deel Malerier og Tegninger pynte Væggene, Statuetter og Nips staae paa Borde og Bogreoler. Jeg havde naturligviis illumineret om Aftenen paa Dagsmars Festdag², jeg blev hjemme og passede Lysene, var ikke paa Bal, men der skal have været særdeles smukt. Mine Eventyr ere hos Bogtrykkeren³, »Gjemt er ikke glemt« har jeg allerede læst Correctur paa, man synes saa godt om det, ogsaa »Portnerens Søn« er istand fra Trykkeriet. Maleren Block⁴ arbejder ivrigt paa sit store Billede: Niels Ebbesen dræber Grev Geert⁵, det bliver prægtigt; det morer mig at een af mine Sophaepuder, der har et gammeldags Udseende, kommer med paa Billedet, som Geerts Hovedpude. Jeg længes efter Landet, eller »Syden«; det raa, vaade Veir og den megen Snakken gjør ikke Bylivet kjært. I Theatret er ikke meget Godt at høre eller see; Skøiteløberen i Casino⁶ er ganske udmærket, men jeg har dog nok deraf med den ene Gang jeg saae ham. En ny Sangerinde skal *der* debutere i et ældre Stykke jeg har bearbejdet: en Landsbyhistorie⁷. Naar Deres Naade glæder mig med Brev, siig mig da hvor Hr Greven boer, ligesom ogsaa

hans Fru Moders Bopæl; jeg faaer jo ogsaa Svar paa »Vaske-Spørgsmaalet«. Frøken Borup lever vel endnu? Jeg tænker at jeg nok kommer til at læse for hende en Gang endnu; bring hende min Hilsen, men særlig hils Bodil og Elisabeth, ligesom ogsaa min kjære Christian Christoph; Frøken Schmidt og Huuslæreren mange Hilsener. Haven har vel endnu Løv og Blomster? Svanerne ligge paa Vandet og Solen skinner haaber jeg ind i Stuerne hvor ikke »det fineste Rosenblad«⁸ sygner. Gud glæde og velsigne Deres Naade og det deilige Hjem De har.

Hjerteligst og ærbødigst Deres taknemlige

H. C. Andersen.

¹ Fra 20. Oktober havde A. lejet Værelser hos Fotograf Frk. Thora Hallager i Lille Kongensgade Nr 1, Hjørnестedet til Kongens Nytorv, paa 3. Sal over à Portas Konditori. — ² 9. November. — ³ »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 4. Samling, udkom 11. December. »Gjemt er ikke glemt« indleder Heftet, derpaa følger »Portnerens Søn«. — ⁴ Carl Bloch. — ⁵ Udstillet paa Charlottenborg 1868. — ⁶ Skøjteløberkongen Jackson Haines optraadte i Tidsrummet 15. Oktober—21. November ialt 24 Gange paa Casino. — ⁷ 23. November genoptog Casino A.s Bearbejdelse af S. H. Mosenthals Folkeskuespil »Der Sonnwendhof«, der under Titlen »En Landsbyhistorie« opførtes 1. G. 17. Januar 1855. Ved Genoptagelsen udførtes Annas Rolle af en Frk. Theill; A. skriver i Dagbogen om hendes Debut: »jævnt kjedeligt«. — ⁸ Citat af »Gjemt er ikke glemt«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Hotel Phoenix d: 15 Novb. 1866.

Kjære Professor!

Hvor det maa see utaknemmeligt ud, at jeg ikke før har sendt Dem kjære Ven endnu en skriftlig Tak for de deilige, paa Soelskin saa varme og rige Dage som De skjænkede os! — Men det er ikke saa, og jeg er glad ved at vide at De hellerikke tvivler om vores Hjerters bedste, inderligste Paaskjønnelse. Men min slemme den saa kaldte store Hovedpine kommer saa ofte i Veien for mine bedste Forsæts Udførelse og dette var, foruden forskjelligt Andet atter i den sidste Tid ofte Tilfælde. Vi have leiet afreiste belgiske Minister Bosch Spencers¹ meublerede Leilighed: 2^{den} Sal, i Amaliegade 22 — og jeg kom herind igaar for at søge at tilveiebringe lidt Hyggelighed for min Holstein paa nævnte Sted hvor vi i Aften vil flytte ind. Frøken Bartholin har været hos mig paa Holstein-

borg og reiste herind med mig iforgaars Aftes. Jeg har ret nydt mangan stille Time i hendes Selskab ved hendes livlige og paa Tanker rige Samtaler! — Hun malede en fyldig skjøn Blaa Drue med dens farverige Efteraarsblade — som ret tiltalte mig. Til Dem kjære Professor medbragte jeg nogle Pampasgræsstraa og en Krands af Statiser² uden Top-Blomst. Igjennem den hjemlige, yndige Beskrivelse af Deres Bolig som det Brev indeholdte fra Dem som min Bodild sendte mig i Dag — skimter jeg ogsaa en lille beskeden Plads, som maatte findes tilovers for disse faa Holsteinborger Blomster. Ja Tak, tusind Tak for de to velsignede Breve; da det havde trukken saa langt ud med det førstes Besvarelse, saa tænkte jeg nu at vente indtil jeg selv kom herind. De skylder ikke en Skilling for Vadsk forsikrer Peter: Holsteins Vaabendrager, som Frøken Bartholin benævner ham. Krandsen er blevet lidt knuget paa Reisen men hos Dem reiser den sig nok igjen. Børnene ere Alle hjemme, og paa Løverdag haaber jeg med Guds Hjelp at gjensee dem, ihvorvel jeg næsten frygter for at jeg maaskee kommer til at ligge i Morgæn af: »Fruens store Hovedpine«³. Hvad De siger om Bylivet, forstaaer jeg saa godt: jeg elsker det heller ikke — det er for mig altid som om jeg tabte mig selv og naar jeg nu dog kommer ind til Vinter *efter Nytaar*, saa er det for med Børnene at være med og hos min elskede Mand; Vi glæde os til Deres Juleløfter! ja hvormeget!!! — Det gaaer altid ned ad med »Den Syges« Helbred, jeg mener Frøken Borup⁴! — I Hast maa jeg sige Levvel fra

Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Henri de Bosch-Spencer, 1859—66 belgisk Ministerresident i København. — ² Statice, Staude af Hindebægerfamilien. — ³ Hentydning til Historien »Portnerens Søn«. — ⁴ Hansine Borup døde 1. December 1866 af Brystsye, 46 Aar gl. A. skriver i Dagbogen 14. December: »Besøgte Grevinde Holstein og hørte at Frøken Borup var død, hun havde længtes efter at faae fra mig mit Photographi-Billede sendt, som jeg havde lovet hende og glemte; hun sendte mig Hilsen.»

De sidste Dage før det nye Eventyrhefte skulde udkomme, var Digteren travlt beskæftiget med at udsende og fordele sine Frieksemplarer. Fra Grevinde Holstein, hvem Bogen jo særligt maatte interessere, indløb der følgende Takkebreve.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 12 Dec. 66.

Bedste Herr Professor!

Gode, ædle Menneskers Kjærlighed og Velvillie er dog en af Livets værdifuldeste Bouketter, og derfor glædede mig »gjemt er ikke glemte« saameget, fordi De ikke vilde have skrevet saaledes, hvis De ikke holdt lidt af mig! Noget jeg slet ikke fortjener, men som ligefuldt gjør mig saa lykkelig. — Deres hjertelige Hilsen havde min Holstein bragt mig, men ikke talt om Bogen for at jeg ganske skulde nyde Overtaskelsens Glæde; og det gjorde jeg til Gavns! baade Store og Smaa deelte min Glæde. Lille Else der i denne Tid er endnu lidt mere end almindelig zahrt — og derfor pleies og skaanes med Morgenro, er siden Bodild har faaet sit eget lille Jomfrubuur i Gavlen — min Nabo og jeg hører hende (Else) hver Morgen ved Hjælp af Lydmethoden stave sig igjennem »Portnerens Søn« fra Kjælderens op til første Sal, med Pegefinger som Conducteur.

Fru Scavenius besøgte os i Søndags med Grevinde Lilly¹. Jeg spurgte hende: »naar tør vi vente vores kjære Professor?« men fik kun et meget ubestemt Svar. Derfor vil jeg kun sige Dem hvorledes mine Planer ere. Paa Torsdag — iovermorgen — om Gud vil at det maa skee — vilde jeg gjerne til Byen med Bodild og kan først komme hjem igjen kort før Juul d. 20de eller 21de. Samtidig begynder min Mands Ferie, der varer til Hellig Tre Konger og efter den Dag agter hele Familien at tage Vinterophold i Kjøbenhavn. Vi vente ingen andre Gjæster denne Juul, end det kjære Besøg De har talt om, da Ulrik Adolff i den Tid ret skulde forberedes til sin Confirmation af Pastor Fenger; ja endog Gouvernante og Lærer have bedet om Permission efter Jule Aften. Vi vente altsaa med Glæde Deres Besøg — men da Tiden ved disse for mig nødvendige Bestemmelser er blevet noget beskaaren, saa passer det Dem maaskee ikke saaledes, og derfor beder jeg Dem kun om det Venskabs Beviis, at De *uforbholdent* bestemmer det *saaledes som det conwenerer Dem bedst*. Ikke sandt *herpaa tør vi stole* . . . . Naar vi snart sees maa jeg fortælle Dem om Frøken Borups sidste

Dage og hendes Hilsen og Tak til Dem! — Alt Kjærligt og Trofast
fra mit hele Huus til den elskede Digter-Ven ved

Deres taknemmelig hengivne

Mimi Holstein.

¹ Grevinde Julie (Lilly) Moltke, f. Sehestedt Juul, g. 1864 m. Grev Otto Moltke til Espe.

Dette Aar kom H. C. Andersen først afsted paa sin Julerejse den 24. December. Paa Juletræet paa Basnæs var der ogsaa en Pakke fra Holsteinborg til ham. »Juledag sendtes mig fra Grevinde Holstein et udmærket vel indbundet Album til 48 Portrætter, indbundet i russisk Læder og mit Navn indgravet paa Bindet, desuden et Stykke Nips med en Stork ved Gadekjæret«, fortæller et Brev af 28. December til Fru Therese Henriques.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 26 December 1866.

Kjære fortræffelige Grevinde!

Hvorledes skal jeg ret kunde takke Dem for Deres mageløse Godhed mod mig, Deres venlige Tanke for mig; igaar fik jeg et fornyet Beviis ved at modtage det smukke Album og det poetisk nydelige Dam med Storcken ved, den Fugl der engang skal prange i mit Digtervaaben. Jeg skatter saa meget og er taknemlig for at De, som er saa ædel og god, ligesom ogsaa Hr Greven saa venligt tænke paa mig. Nær var jeg imidlertid denne Juul ikke kommet herud. Fra forrige Fredag til sidste Løverdags, har jeg været lidende, som jeg ikke i mange Aar har været det. Jeg fik en voldsom Tandpine, der ikke lod mig i Ro Nat eller Dag, jeg prøvede varme Omslag, til jeg fik blodige Kinder, jeg tog spanske Fluor og blev skaaret i Munden, men først i Løverdags lagde Smerten sig og jeg stod med en steenhaard, ophovnet Kind, der var ikke Udsigt til at komme afsted; endelig i Mandags Morges, i hvor nerveus og udmattet jeg var, tog jeg afsted i den tidlige Morgen, fløi Sorø forbi, hvor Fru Ingemann har ventet mig og naaede Basnæs til Juleaften. Fru Scavenius er saa venlig at finde mit

Besøg her altfor kort idet jeg siger at jeg gjerne tager til Holsteinborg Nytaars aften; nu har jeg imidlertid faaet det vel indrettet; jeg har lovet at komme fra Holsteinborg tilbage og endnu blive her en 5 6 Dage og Planen er altsaa at jeg Tirsdag den 31 (Nyt-aarsaften) tillader mig at komme til Middag paa Holsteinborg og at blive der til den 4de Januar, (Fru Scavenius kjører mig der hen). Vil Deres Naade og Hr Greven ikke nok have mig de 4 Dage. Jeg faaer jo et Par Ord til Forvisning. Jeg har da nydt Julen paa Basnæs og slutter det gamle Aar, ja lever ind i det ny paa det kjære Holsteinborg. Min hjertelige, ærbødige Hilsen til Deres Naade, Hr Greven, Børnene og hele Omgivelsen.

Deres taknemlige

H. C. Andersen.

* * *

Afrejsen fra Basnæs kom imidlertid til at finde Sted en Dag tidligere, end Andersen først havde tænkt sig, og herom har formodentlig det Brev handlet, som han ifølge Dagbogen sendte Grevinden 29. December, men som nu ikke mere findes.

H. C. Andersens Dagbøger 1866—1867.

Søndag 30. December. Klokken eet, efter Frokost, blev der spændt for Vognen der skulde føre mig til Holsteinborg[, da] kom Grevindens Vogn at hente mig og vel indpakket foer jeg afsted paa den vaade opkjørte Vei; før jeg tog afsted sendte jeg Brev til *Postmesteren* i Skjelskjør om at faae Breve til mig sendt til Holsteinborg. Dernæst sendt Brev til *Jonna Stampe*. Grevinden og Børnene toge venligt mod mig, Greven kommer først hjem til Middag. Skrev fori Eventyrene til lille Elisabet:

Elisabeth paa Holsteinborg,
 Du vil ei gjøre mig den Sorg
 At vrage denne lille Bog;
 Thi er den lille staaer den dog
 Som Vintergrønt med Blomst og Rod!,
 Og nikker til Dig: vær saa god!

Bodil fik mit Portrætkort, Christian Christoph Improvisatøren og Ulrik Adolph den nye Folkecalender.

Mandag 31. Greven og Herrerne ere i Dag paa Jagt. Sneeveir. Sendt Brev til *Eduard og Jette Collin*¹. Brev til *Watt*² (fra hvem jeg iaftes fik i Krydsbaand »Figaro«). Brev til Fru *Westermann*³ i Randers og til Fru *Ingemann* i Sorø. Gartneren bragte mig imorges min Statuette (galvanoplastisk) fra sin Slægting Butz-Møller i Kjøbenhavn⁴. Lille Bodil løb imorges Hoved og Bryst mod en Dør som hun troede stod aaben, nu ligger hun med nogen Feber; derfor var Dr Steenbuch her til Middag. Fik Brev fra *Henriques*, med den engelske Oversættelse til Marcus Spring⁵. Aftenen gik aldeles stille hen uden Spor af Festlighed, Klokken 10 gik jeg over paa min Stue.

Tirsdag den 1ste Januar 1867. Begyndt [Aaret] med den rige Mands Pengefrygt, Angst for at tabe hvad man har; skrev Brev til *Eduard Collin*⁶, ligeledes Brev til *Clara Heinke*⁷ i Berlin. Efter Frokosten gik jeg med mine store Pels Støvler paa i Haven hvor Sneeploven havde jevnet i den faldne Snee. Afskrevet og givet til Grevinden det Brev jeg for Tjeneren Christian Larsen har skrevet til Marcus Spring i America. Til Middag og Aften Dr: Steenbuch og Søn⁸, Pastor Kragh med Kone⁹, jeg læste Skyggen, Sommergjækken, Skruptudsen etc. Idag har jeg ellers lidt ondt i Halsen uden paa.

Onsdag den 2den. Kom først op Klokken henimod halv ti. Sendt Brev til Solodandser *Scharff* i Kjøbenhavn. Præsten Berg¹⁰ fortalte mig igaar at da han for et Par Aar siden første Gang saae mig her paa Holsteinborg, var det netop i Julen og jeg fortalte da om den syge Konge der kunde faae sit Helbred naar man bragte ham den Lykkeligstes Skjorte og da man endelig fandt den Lykkeligste eiede han ingen Skjorte, den Historie gjorde Indtryk paa Præsten i det han netop Dagen forud havde hørt den i ganske modsatte Omgivelser, nemlig hos et Par fattige Huusfolk, der beklagede sig for hinanden over deres ublide Kaar; da havde deres Søn, en halv Idiot, der laae i Sengen, fortalt dem Historien om den Lykkeligste der ikke havde en Skjorte og den havde opmuntret dem. Pastor Berg fortalte dette Sammentræf med Hi-

storiën han hørte her og igaar der og Grevinden gav ham 5 Rdlr til [de] fattige Folk, der bleve glad overraskede ved den Gave, der var foranlediget ved den stakkels Idiotdrengs Fortælling og Trøst, fra ham kom saaledes Hjælpen¹¹. Spadseret med Kalosker i Haven hvor Sneeploven har jevnet, steeg op paa Steenhøiden og saae over Stranden hvor Svanerne laae. — Det var Solskin og stille. Læst i Richards og Rodes Fortællinger og Vers¹². Læst i Wintergrønt¹³ to Digte af Bergsøe¹⁴ hvor Naturforskeren og Digteren heldigt aabenbarer sig.

Torsdag 3. Sneeveir. Brev til Marie *Neergaard*¹⁵, Brev til Jonas *Collin* og til Frøken *Hallager*¹⁶. Skrev i Bodils Album

Indvielse 1867.

I denne Bog vil blive lagt
 Saa mangen Blomst fra Hjertegrunden,
 Og ret med Hjertets bedste Villie bragt.
 Den har dens Smil i Øiet og om Munden.
 »Flyv freidig frem, vær lykkelig og glad!«
 Det Solskins Blomsterflor vil groe som Minder.
 Jeg vier Bogen ind; dens første Blad
 Er fra den gamle Ven der veed at sige:
 »Vort Jordliv selv er Eventyrets Rige
 Igjennem det man Vei til Himlen finder.«

Til Middag kom her en Ingenieur og en Broder til Winding¹⁷, de skulle imorgen tidlig med Greven til Glenø, da man tænker paa at hente den til Sjælland ved Inddæmning, det bliver altsaa ikke som Sagnet siger Venø, der henter Glenø; jeg skrev dette ned og sagde det derpaa i en Skaal ved Bordet for »den nye Formæling og den Brudegave af mange Tønder Land, som fulgte med«¹⁸. Winding spillede for os om Aftenen; der blev talt en Deel om Syner og Aabenbarelseser.

Fredag 4. Oppe før otte for at sige Greven Levvel, men han kom for de Andres Skyld ikke afsted før Klokken ni. Skrevet Breve og sendte disse afsted. Brev til *Postmesteren* i Skjelskør. Brev til Fru *Kock*¹⁹. Brev til Frøken *Ørsted*²⁰ og til Frøken Anna

Bjerring. Efter Frokosten var jeg oppe at sige Lev vel til lille *Bodil*. Klokken eet holdt Vognen til mig; Kudskene meente at Vogn var dog bedre end Slæde; da jeg sad i Vognen og lukkede Vinduet til fik jeg den venstre Pegefinger imellem og klemte ikke blot et Stykke Hud men et Stykke Kjød med ud af Spidsen; Vandet sprang mig ud af Panden; vi kom paa en Times Tid til Basnæs. . . .

¹ Trykt i Brevveksling III, S. 360 ff. — ² Journalist, senere Direktør for Folke-teatret. — ³ Ida Sophie Westermann, f. Fürst, g. m. Grosserer i Randers, borgerlig Raadmand og tysk Konsul C. F. T. W., hvem A. havde besøgt 6.—8. Juli 1865. — ⁴ Firmaet Budtz Müller & Co. i Norgesgade (Bredgade) Nr. 21 omfattede saavel et fotografisk Atelier som et Etablissement for galvanoplastiske Arbejder, bestyret af Galvanoplastiker C. Møller. — ⁵ A. havde lovet Grevinden at give Tjeneren Christian Larsen, som vilde udvandre til Amerika, et Anbefalingsbrev med til Marcus Spring; Henriques oversatte saa hans danske Koncept til Engelsk (H. C. Andersens Breve til Therese og Martin R. Henriques, S. 85). — ⁶ Trykt i Brevveksling IV, S. 1 f. — ⁷ Tysk Portrætmalerinde, f. i Breslau. Hun havde under en svær Sygdom lært at elske A.s Værker og havde derfor indledet en Korrespondance med ham, som fortsattes til hans Død. I August 1857 gjorde han hendes personlige Bekendtskab i Dresden. — ⁸ Steenbuch havde to Sønner, Augustinus Hermann S. (1846—79), der døde som cand. pharm., og Hans S. (1847—99), der blev exam. jur. — ⁹ Kapellanen Jens Theodor Kragh, der boede i Bisserup. Han var gift med Ellen Cathrine f. Lange, Søster til Botanikeren Johan Lange, og endte som Sognepræst til Gudbjerg i Svendborg Amt. — ¹⁰ Skal være: Kragh. — ¹¹ Denne Episode inspirerede senere A. til Historien »Krøblingen« i det sidste Eventyrhefte »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række, 2. Samling, som udkom 23. November 1872. Se Indledningen S. 13—14. — ¹² »Fortællinger og Vers for Store og Smaa af Chr. Richardt og G. Rode« (1866). — ¹³ »Vintergrønt. Nye Fortællinger og Digte, danske, norske og svenske. Udgivne af Chr. Richardt« (1866). — ¹⁴ Vilh. Bergsøe var repræsenteret med tre Digte i Samlingen; A. tænker aabenbart paa de to første: »Løvfrøen« og »Græshopperne drage forbi«. ¹⁵ Datter af Fru Louise de Neergaard; Moderen var død 11. December 1866 i Søllerød. — ¹⁶ A.s Værtinde. — ¹⁷ Landinspektør Andreas Winding, Broder til Komponisten August Winding. — ¹⁸ Inddæmningsplanen blev ikke realiseret; om A.s »Vænø og Glænø« se nedenfor! — ¹⁹ Konferensraadinde Ida Koch, yngste Datter af Admiral P. F. Wulff og Enke efter Arkitekten J. H. Koch. — ²⁰ Et Brudstykke trykt nedenfor.

4. Januar skrev H. C. Andersen i et Brev til Mathilde Ørsted:

Veiret har ikke været det Bedste, Sneen ligger høit, men Søen er aaben; de vilde Svaner vise sig i Mængde ude mellem Fastlandet og Glenø; nu tænker man paa at inddæmme hele denne store Strand, den sjunkne Ø Venø, vil da ikke, som Sagnet siger, hente Glenø, men Sjælland vil hente den. Derved kommer rigtig-

nok Holsteinborg til at ligge oppe i Landet og ikke, som nu ved det salte Hav.

Sagnet kendte Andersen fra Thieles »Danmarks Folkesagn« II (1843), hvor det under Titlen »Glænø« findes S. 20—21: »I Stranden ved Holsteinborg ligger en Ø, kaldet Glænø, og i Nærheden af samme skal en anden Ø, Vænø, være gaaet under. Dette sidste Sted kaldes derfor Vænø-Grund, og, naar Vandet er klart, skal man endnu kunne see Spor af Kirkemuren. Det er en almindelig Tro, at det skal gaae Glænø ligesaa, og derfor pleier man at sige: »Vænø bier efter Glænø!«

I den Form, hvori vi kender Gendigtningen af Sagnet i Eventyrbogen, har den ikke været holdt som Bordtale paa Holsteinborg. Inden H. C. Andersen sendte »Vænø og Glænø« i Trykken — det kom 18. August 1867 i Robert Watts Ugeblad »Figaro«, Nr. 73 — havde han underkastet det en grundig Revision paa Glorup d. 1. August. Imidlertid findes der i den Collinske Manuskript-samling en meget afvigende Kladde, hastigt og skødesløst skrevet, som der er god Grund til at anse for at være identisk med den i Dagbogen omtalte Opskrift til Talen. Naar den meddeles her, er det for at give Læseren Lejlighed til ved en Sammenligning med den almindeligt kendte Tekst at overbevise sig om, hvor samvittighedsfuldt Digteren gennemarbejdede sine Ting, selv de mindste og mindst betydelige. Sproget renses og stemmes om, og med fast Haand skæres hele det overflødige Midterparti bort. Det har sikkert smertet ham at gøre det — han har forelsket sig saa meget i den sproghistorisk ganske vilde Forklaring af »Bussemanden«, at han 19. Maj 1871 vender tilbage til den i et Brev til Fru Melchior og endda udvidede den ved at aflede Basnæs af Busse-Næs — men hans kunstneriske Samvittighed sejrede. Det gjorde den nemlig ikke altid, fordi det tit var svært for Digteren at give slip paa en Idé, som en Gang havde tiltalt ham. Skoleeksemplet er »Kometen« fra 1869, hvor en magtfuld og inspireret Fantasi spoles ved mekanisk at sammenkædes med Ruinerne af en mislykket og tidligere opgivet Historie »Vor gamle Skolemester«. Manuskriptet i den Collinske Samling hedder

Venø henter Glenø.

Det fortælles i gammelt Sagn og det staaer trykt i nyere Bøger: Venø henter Glenø. Der laae engang ud for Holsteinborg ved Sjællands Sydvestkyst, to skovgroede Øer Venø og Glenø, paa begge var Gaarde og Kirkeby; de Øer laae nær ved Kysten og nær hinanden, men en Nat blev det et forfærdeligt stormfuldt Veir, Havet steg som det ikke havde steget i Mands Minde; og Stormen tog endnu vældelig til, det var et Dommedags Veir, det lød som Jorden selv revnede, Kirkeklokkerne kom i Sving saa de ringede uden Menneskehjælp, i den Nat forsvandt Venø i Havets Dyb, det var som den Ø aldrig havde været der; men mangan Sommernat, naar Søen stod høi klar og Fiskeren var ude at stange Aal med Blus forude i Baaden, saa han, havde han rigtigt skarpt Syn, endnu dybt nede i Vandet Venøs hvide Kirketaarn og den engang høie Kirkemuur, ja han syntes endogsaa at kunne høre Klokken ringe der nede, men deri tog han mueligt fejl, de mange vilde Svaner her ligger saa tidt paa Vandet, klukke og klage, som var det langt bortefra Klokkeklång. Der var end [!] Tid endnu da mange gamle Folk paa Glenø, huskede saa godt hiin Stormnat og at de selv som Smaa havde kjørt ved lav Vande over Vadestedet mellem de to Øer, som man endnu fra Sjællands Kyst ved Holsteinborg kjører over Gleneaa, Vandet naaer kun midt op paa Hjulene. »Venø henter Glenø«, blev der sagt og det siger man endnu, det er gammel Overtro, men der er tidt paa en viis Maade, noget i den. Venø henter Glenø! om ikke mange Aar, kom saa her hen — ja hvor er Glenø, borte, forsvundet, Du kjører til Landjordens yderste Sand, der er ingen Ø at øine, Venø har hentet Glenø. Hvorledes er det gaaet til. Ja hør nøie efter! — Det er [ei] skeet endnu, men derfor er det just værd at høre, man skal altid være forud for sin Tid. For mange hundred Aar siden var hele Landet her med vildsomme Skove. Havet gik mange Steder høiere op i Landet endnu; da var Kysten usikker der kom Sørøvere paa deres lette Fartøier, som de kalde Busse og Manden om bord og det var Bussemanden, ham skræmmer man endnu Børn med, men de værste Bussemænd vare Hedningerne ovre

paa den pommerske Kyst, de styrede tidt over til de danske Øer, plyndrede og slog ihjel, det var haarde Tider, men Kong Valdemar vilde ikke taale den Ufred og hans Ven Biskop Absalon, der havde Sværd ved Lænd og vidste at bruge det, vilde heller ikke taale det og da de hedenske Røvere kom og hærgede og brændte den gamle Gaard hvor Holsteinborg nu ligger ud for Glenø, saa slog Bispens Folk de onde Røvere, lod ikke en beholde Livet og saa blev man fri for dem. I den Tid sagde man laae Venø endnu, [*overstreget*: den sidste Hedning fra Pommerland blev slaaet ihjel derovre], men i de Dage kom det Dommedags Veir og Venø, gik neden om og hjem, ind i Jorden under Havets Vande. Siden den Tid er skeet meget i det danske Land, mangen blodig Strid er stridt, mangt et Velsignelsens Frø har skudt Væxt sat Blomst og Frugt; det har været haarde mørke Dage, men ogsaa lyse og milde, som ikke vilde glemmes. Det havde kun lidt at sige at Veir og Vind tog paa at rase, at Søen væltede, som man sagde det ikke var skeet i Mands Minde, mange gamle Folk og man[gen] lille Dreng og Pige som vidste om det gamle Sagn Venø henter Glenø, læste med Angst deres Fadervor og tænkte i Nat kommer Timen, men næste Morgen var Øen der dog endnu med sine Skove og Kornmarker, med sine venlige Bønderhuse og Fuglene sang og Daadyret sprang, Mulvarpen lugtede ikke Havvand saa langt den kunde rode. Men Glenøs Dage ere dog talte, Aarene med. Vi kunne ikke sige det saa lige, men vi kunne sige det. Hør nøie til. Tænk ikke paa Glenø, eller Venø! pas din Gjærning og see Dig om i den vide Verden om Du kan, kom saa om ti Aar tilbage; Skovene staaer dog endnu, Skov rundt om med deiligt Eng-Land, hvor Høet dufter, hvor pyntelige Huse [ligger] med Blomster og Humle rundt om, det gamle Holsteinborg pranger med sine forgyldte Spiir, men er det ikke flyttet lidt høiere op, jo vist, vi maa hen hvor det laae, ved Fjorden ud for Glenø, men hvor er Fjorden, her [er] aaben Strand, her er ingen Skovø foran — Venø har hentet Glenø — Naar var den Stormnat, naar rystede det saaledes i Jorden saa det gamle Holsteinborg fløttedes mange mange tusind Hanefjed — ? —

Det var ingen Stormnat, det var ved den lyse Solskins Dag,

Menneskekløgt lagde Dæmning for Vandet, bandt Glenø til det faste Land, den gamle Gaard ligger hvor den laae men Fjorden blev Eng med frodig Græs, Glenø groede ind fast til Sjælland; og naar man ikke [veed] Beskeed her med og staaer da ved Stranden og husker paa for Aaringer siden — ja saa maa man tro og sige hvad Sagnet sagde, Venø har hentet Glenø og givet Sjælland mange Tønder Land i Brudegave! Det kunne vi føie til naar det bliver tinglæst.

[*Variant til Slutningen, skrevet i Marginen:*] var Sagnet men Glenø blev hentet men det var Sjælland der hentede den og fik mange Tønderland i Brudegave.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 5. Januar 1867.

Kjære Fru Grevinde!

Hjertelig Tak for de milde, fredelige Dage Deres Naade og Hr Greven atter forundte mig; det gamle Aar forsvandt saa hyggeligt i det nye, og var den kjære Bodil, ikke blevet syg, saa havde Alt været saa godt det kunde ønskes. Jeg haaber at hun i Dag føler sig bedre og at hendes Befindende ikke forhindre Indreisen til Kjøbenhavn. Det var ret et Uheld jeg havde ved Afreisen, da jeg i Porten vilde lukke Vognen foran, kom Spidsen af Pegefingeren ind i en Sprække og da den smak til nappede den ikke blot Huden men et lille Stykke Kjød ud af Fingeren, det gjorde meget ondt, jeg fornam det lige til Hjertet. Saasnart jeg naaede Basnæs fik jeg Fingeren badet med Ædike og Vand, jeg havde Smerte til ud paa Natten[;] nu gaaer det bedre, men jeg er ikke glad ved den, og anseer det dog for ubetydeligt til at lade Lægen kalde. Da jeg igaar kom, stode de Alle reiseklædte, for at tage til Borreby, hvor der nok har været Dands i aftes, de ere endnu ikke komne hjem, men indtræffe vist til Frokost. Baron Düring-Rosenkrands¹ blev imidlertid hjemme hos mig. Veiret er i Dag, uagtet det fryser 9 Grader, særdeles smukt; Søen synes lagt til saa langt jeg kan øine. Hils Hr Greven, alle Børnene, ligesaa Lægen, Præ-

sten, Frøken Schmidt og Hr Richter. Gid et godt nyt Aar være i Fremgang for os Allesammen.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

E. S.

Af Brev jeg fik igaar, seer jeg at min unge Ven Jonas Collin ledsager Bergsøe til Rom², men vender strax hjem naar han har bragt ham til det sydlige Climat; det vil maaskee interessere Hr Dr: Steenbuch at høre.

¹ Premierløjtnant i Kavalleriets Krigsreserve, Baron Ernst v. Düring-Rosenkrantz.

— ² Herom Brevveksling IV, S. 4 og V, S. 369 f.

* * *

Fra Vintermaanederne 1867 findes tre udaterede Breve fra Grevinde Holstein med Middagsindbydelser. H. C. Andersens Dagbog noterer hans Tilstedeværelse ved flere Selskaber hos Holsteins og fortæller en Lørdag i Marts: »Da jeg om Aftenen kom fra Theatret havde været Bud fra Grev Holsteins, der ventede mig til Middag, jeg kunde aldeles ikke erindre at jeg var indbudt«. Det var jo en kedelig Situation! Han skrev Undskyldningsbrev næste Dag — det er ikke bevaret — og gik senere ud til Grevinden; »hun siger at jeg for 10 a 12 Dage tog mundlig mod Indbydelse« (Dagbogen 22. (3: 24.) Marts). 11. April rejste han til Verdensudstillingen i Paris; Hjemvejen lagdes over Schweiz, hvor han 14.—27. Mai besøgte sin Ungdomsven, Urfabrikant Jules Jürgensen i Le Locle i Jurabjergene.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Locle, Canton Neuchatel, Suisse. Den 18 Mai 1867.

Kjære Fru Grevinde!

Uagtet jeg ikke troer at Deres Naade er taget til Holsteinborg, da det nok slet ikke vil blive Foraar hjemme, sender jeg dog dette Brev til den gamle Gaard, hvor Sang og Saga engang skal fortælle om de ædle kjære Mennesker, som nu leve der. Jeg har nu været paa femte Uge borte; hele tre Uger blev jeg i Paris, men den

længste Tid der, var det særdeles koldt og altid Regnveir, jeg gik aldeles vinterklædt; saa slog Veiret om og vi fik en voldsom Varme; Alt var dyrt, Afstandene ere saa lange og vanskeligt fik man en Vogn; jeg var imidlertid næsten daglig i Udstillings Bygning[en]¹, der efter alle Udtalelser skal være slet bygget, jeg er af en modsat Mening, jeg synes just at den er godt tænkt og godt udført. Vor danske Afdeling støder lige op til den Græske, saa at Kong Georg² den Formiddag han, incognito, var der kunde gaae fra sit Rige ind i sit Fædreland; paa Grændsen mellem begge Riger forenede sig det græske og det danske Flag, jeg havde, paa Opfordring, skrevet et Par Ord, maledede mellem Flagene.

»Her Grækenlands Vaaben og Danmarks Flag
Dig hilse og føle Dit Hjertes Slag«.

Deiligst derude var en stor aflukket Have hvor mægtige Palmer løftede sig i det uhyre Glashuus og hvor de meest farverige Blomster prangede. Nær der ved var en kunstig Grotte, man troede derinde at gaae paa Havets Bund, thi rundt om, bag store Glas Vægge, svømmede Fiskene og saae paa os med underlig dumme Øine. Svenske, Norske og Danske indbød mig til en Fest i Palais royal, en dansk Sang til mig blev sjunget, flere Taler holdte, dog derom har vist Deres Naade læst i en eller anden af de danske Aviser, jeg hører der er meddeelt herom³. Det var en smuk hjertelig Fest! Fra Paris tænkte jeg paa at reise lige hjem, men jeg hørte aldeles ikke om Festlighederne i Anledning af den 26 Mai⁴, vor Dronning er nok ogsaa endnu i Engeland⁵; jeg havde lagt min Reiseplan at jeg kom hjem til Festlighederne, men da jeg som sagt ikke hørte om disse og min Ven Jürgensen i Locle, som jeg mødte i Paris bad mig saa særdeles hjerteligt, dog at lægge Hjemveien over Jurabjergene og blive lidt hos ham, saa tog jeg fra Paris, over Dijon, og kom saaledes i Torsdags⁶ til Schweitz; det var stærk Sommervarme lige her til Bjergene, nu er jeg, som De, i det tidligste Foraar; Træerne ere netop sprungne ud og Græsset grønt; jeg har Morgen og Aften i Kakkellovnen; om nogle Dage forlader jeg dette venlige Hjem, som jeg nu for tredie Gang besøger, første Gang var det i 1833 hvor jeg da fuldendte min Ung-

doms Digtning Agnete og Havmanden⁷. Jeg reiser lige hjem og er vist der i de første Dage af Juni; da haaber jeg at Bøgeskoven er grøn, at Kukkeren synger, at Alt staaer ved det gode Gamle, nu da Freden, idetmindste for Maaneder, synes at ville lyse over Landene. Jeg glæder mig til at see og tale med Deres Naade, Hr Greven, alle Børnene, Frøken Schmidt, hele den hjemlige Kreds paa Holsteinborg. Ulrich Adolph er dog nu fuldkommen vel; jeg glemte ikke, efter Aftale at henlægge til ham en heel Pakke Stereoskopbilleder, men endnu da jeg tre Dage efter afreiste, laae de uafhentedede. Med Kammerherre Wolffhagen⁸ aftalte jeg at besøge Fru Roberedo, men der kom altid Noget iveien og jeg fik kun sendt hende en Hilsen ved Frøken Bartholin, som jeg en halv Dag var sammen med i Udstillings Bygningen. Bede Deres Naade om et Brev, tør jeg ikke, selv veed jeg heller ikke hvorledes jeg flyver hjemad, om der noget Sted bliver Ophold uden i Hamborg hvor jeg boer i *Hotel d Europe*, der venter jeg Brev fra Collins.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

Er Deres Naade endnu i Kjøbenhavn, bring mig da i naadig Erindring hos Deres Svigermoder og hos H. M. Enkedronningen.

¹ Verdensudstillingen i Paris. — ² Georg I. af Grækenland. — ³ Festen i Palais royal 1. Maj omtaltes 6. Maj udførligt i »Berlingske Tidende« Nr. 104. — ⁴ Kongeparrets Sølvbryllup. — ⁵ I Anledning af Prinsesse Alexandras alvorlige Sygdom. — ⁶ 14. Maj. — ⁷ Andet Besøg fandt Sted 30. Juli—13. August 1860. — ⁸ F. Wolffhagen, Præsident for Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i Paris, tidligere Minister for Slesvig.

7. Juni var H. C. Andersen igen i Kjøbenhavn; under sin Fraværelse var han 26. Maj blevet udnævnt til Etatsraad. Efter at have tilbragt en Maaned paa »Rolighed« hos Melchiors rejste han 16. Juli til Fru Ingemann i Sorø og kom to Dage efter til Basnæs.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 19 Juli 1867.

Kjære Fru Grevinde!

En heel Maaned efter min Hjemkomst fra Paris og Schweiz har jeg tilbragt paa »Rolighed« ved Strandveien hos Groserer Melchiors

og ret følt mig glad og vel, fornummet mig som en rigtig velkommen Gjest; jeg skrev der to muntre Eventyr og endte min Fortælling om Kjøbenhavns Historie¹. Tilfældigt fik jeg at vide at Deres Naade endnu var i Byen, og at den kjære Ulrik Adolph var lidende; en Dag, som Deres Naade veed, var jeg ved Døren for at aflægge min Hilsen, men havde ikke da eller senere Mod paa at træde ind, da jeg frygtede for at Sygdommen kunde være smitsom og jeg var hos en Familie, der ogsaa havde Børn. Saaledes har jeg nu slet ikke faaet Deres Naade at see, men saa at sige, kun fra Landeveien, sendt min Hilsen. Jeg tog i Tirsdags fra Melchiors ud til den gamle Fru Ingemann, som jeg havde lovet et Besøg. Veiret var raat og vaadt, Fru Ingemanns Huus gammelt og trist, ligger mellem store Træer, de drev med Vand; Fru Ingemann fandt jeg meget affældig, det var umueligt at tale mundtligt med hende saa døv er hun, jeg maatte skrive paa en Tavle, det gik kun langsomt med at læse dette. To Dage blev jeg her, men kom aldeles i veemodigt Humeur. Fra Fru Scavenius fik jeg der Brev at hun om Torsdagen, da jeg kom, var hos Otto i Herlufsholm, men vilde indtræffe ved Middagstid, jeg fik imidlertid da Telegram at hun først kom i Dag, saaledes er jeg endnu i Eensomhed, men Søen ruller deiligt udenfor og Stormen blæser; det er Liv! — Fru Scavenius og Børnene reise til Schweiz den 27de Juli, det bliver altsaa kun et kort Ophold denne Gang paa Basnæs. Hils den kjære Ulrik Adolph, jeg længes efter at vide hvorledes det nu gaaer fremad. Siig til Elisabeth at jeg aldrig seer en rød Blomst uden jeg tænker paa hendes røde Sløifer; min lille Gud-søn omfavner jeg, Hr Greven beder jeg modtage min hjertelige ærbødige Hilsen, ligesaa den kjære Comtesse Bodil.

Deres Naades taknemlige

H. C. Andersen.

¹ »De smaa Grønne«, trykt i »Nye Digtninger udgivet af Chr. Winther« (1868), »Peiter, Peter og Peer«, trykt i Watts »Figaro« Nr. 94, 12. Januar 1868, og »Gudfaders Billedbog«, sluttet 18. Juni 1867 paa »Rolighed«, trykt i Illustreret Tidende Nr. 434—36, 19. Januar—2. Februar 1868.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 21 Juli 1867.

Ja hvad maa De kjære Etatsraad Andersen! vel have tænkt om mig, at jeg saalænge ikke har ladet høre fra os, ikke takket Dem for, eller dengang besvaret Deres interessante, altid hjertelige Brev fra Schweitz, ikke faaet Dem sagt hvor det gjorde godt at læse den velsignede, rige Hilsen De derfra sendte vort Kongepar¹ og at jeg godt forstod at Kongens Hensigt vist var at vilde fornøie Dem med en ny Titel, men at endogsaa Prindsesse Dagmar smilte og gav mig Ret at De: »den kjære H. C. Andersen« »slet ikke ligner en Etatsraad« — Den eneste Aarsag til min Taushed har været: Sygdom, og De veed nok at om den end ikke altid forknytter, saa hæmmer den dog saa Meget. Det er jo svært nok for Forældre at see deres Søn paa Krykker, men Humeuret er lige saa blomstrende som hans Udseende — Gud skee Tak! og jeg har stedse maatte give det elskede, gode Barn Ret naar han har sagt: »tænk dog hvor meget værre det kunde være!« — Alle her længes efter Dem, ikke mindst vor Bedstemoder som siger: »ja vi To bleve rigtig gode Venner ifjor!« — . . . . Ingen kan være hjerteligere velkommen paa Holsteinborg end De kjære Ven! beslut nu altsaa Selv som det passer Dem bedst, og Give Gud i Sin Naade . . . . [Slutningen mangler].

¹ Digtet til Kongeparrets Sølvbryllup »Den 26. Maj 1867«, trykt i Illustreret Tidende Nr 401, 2. Juni 1867.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 22 Juli 1867.

Kjære Fru Grevinde!

Hjertelig Tak for Deres velsignede Brev; gid at jeg ret kunde udtale hvor meget jeg skatter Deres Naades Velvillie mod mig, hvor lykkelig jeg føler mig i Deres Hjem; jeg har saa deiligt der Fornemmelsen af at være en velkommen Gjest, Hr Greven er hjertensgod og Børnene, ligesom den gamle Grevinde, lade mig fornemme at jeg i hver af dem har en Ven. Fru Scavenius reiser

ikke, som hun først bestemte, den 8 August, men allerede den 28de Juli, dette har forstyrret mine Udflugts-Planer og da jeg pludseligt blev sat ind deri, ikke gjerne vilde strax tage tilbage til Kjøbenhavn, ikke vidste om man kunde see mig paa Holsteinborg, mældte jeg mig i Fyen og *der* venter Vogn efter mig fra Glorup først kommende Løverdag. Saaledes er Situationen; jeg vil flakke lidt om, men er vist nok om 10 til 14 Dage, efter Afreisen fra Basnæs, paa Hjemveien igjen og *da* var det velsignet om Deres Naade var saa vel at jeg turde komme. Deres Naades Svigermoder bliver vel hele Sommeren? Den kjære Ulrik Adolph vil bevare sit Humeur, vinde i Kræfter, og snart glemme de Prøvelsens Dage han ogsaa allerede har lært at kjende. Min søde lille Veninde Elisabeth sender jeg en heel Bouquet af Hilsener, og ligesaa Comtesse Bodil og min prægtige Ven Christian Christoph. Jeg har skrevet en Historie: Gudfaders Billedbog, ligesaa en mindre Fortælling, der udsprang ved en »Skaal« jeg udbragte engang paa Holsteinborg, det er nemlig Historien om »Vænø henter Glænø«, jeg troer nu det er Sjælland der ved Dige-Arme henter den, desuden har jeg to Eventyr: De smaa Grønne og »Peiter, Peter og Peer«.

Endnu vilde jeg gjerne her tilføie et Par Ord, men jeg er i Forlegenhed der med, man tør ikke plage sine Venner og dog stilles man tidt saaledes naar man vil gjøre en god Gjerning og ikke selv heelt mægter det. Erindrer Deres Naade at jeg en Gang paa Holsteinborg talte for et ungt Menneske, men kom for seent, netop en Dag eller to efter at Hr Greven havde besat den Plads der kunde have været en Lykke for min stakkels Fyr at erholde. Vær saa kjærlig at læse vedlagte Blad, der staaer hvad jeg nu har at sige om ham, og dersom *De* derved stemmes til Velvillie, da veed jeg Deres Svar, men enten *De* nu bestemmer *Dem* eller *ikke*, beder jeg at *De* venligst vil *sende mig det Skrevne tilbage* før Løverdags-Morgen og lige varmt bevare Deres ædle Velvillie for mig uagtet jeg her har viist mig mellem de Paatrængende. Gud glæde og velsigne *Dem* og *Deres*.

Hjerteligst og ærbødigst

H. C. Andersen.

Det omtalte Følgeblad lyder:

Allerede for et Par Aar siden fik jeg fra een af Provindsbyerne et velskrevet Brev fra et mig ubekjendt ungt Menneske, Jørgensen, der udtalte den inderligste Lyst til at studere, han var i Middelfart paa en Skrivestue og havde kun Tilhold hos sine gamle fattige Pleieførældre; jeg lod forhøre om hans Evner og Opførsel og han blev paa det bedste omtalt; men mine Forsøg den Gang for ham mislykkedes.

For et Aarstid siden vovede han sig til Kjøbenhavn, i det Haab der at hjælpe sig frem, jeg var da i Portugal, han søgte i sin Nød hen til Etatsraad Collins, hvor hans Forladthed, godmodige Personlighed og gode anbefalinger vakte Interesse; hans eneste Ønske var nu at erholde en Plads paa et Contoir, men forgjæves; Collin skaffede ham imidlertid nogen Beskjæftigelse, saa at han netop kunde leve, men denne Beskjæftigelse er i dette Foraar ophørt, da Principalen har opgivet sin Virksomhed; vel anbefalet af denne staaer dog den unge Mand nu igjen aldeles forladt, det gjør mig ondt at slippe ham; han er kun nitten Aar.

Studere er en saa kostbar Sag at det her bliver en Umulighed, men kunde han i et Aarstid see sig istand til at studere levende Sprog og lægge sig efter Bogholderi, vilde det vistnok have mindre Vanskelighed at skaffe ham en Plads paa et Handels-Contoir eller ved en Pakhuusforretning. Et Par af mine velhavende, veltænkende Venner have med megen Deeltagelse lovet at tegne sig for en Portion af 5 Rdlr Quartalet, det er i et Aar 20 Rdlr, men jeg maa see til at finde flere Deeltagere skal Sagen lykkes; jeg maa derfor henvende mig til et Par ædle Mennesker som have Evne og Villie; jeg anbefaler paa det Bedste og varmeste det unge Menneske.

»Rolighed« 14 Juli 1867.

H. C. Andersen.

Den unge Mand, som H. C. Andersen saa varmt og smukt tog sig af, ikke mindst fordi han følte Slægtskabet mellem hans Skæbne og sin egen, hed Hans Christian Jørgensen. Det var i 1861, at han,

drevet af sin brændende Lyst til at studere, havde henvendt sig til Andersen. Digteren satte sig i Forbindelse med Biskop Engelseftoft og med Sognepræsten i Middelfart, Holger Fønss og søgte at skaffe ham fri Undervisning gennem Kultusministeren. Aktionen mislykkedes imidlertid i første Omgang. Nu var Jørgensen kommet til Byen; Andersen skaffede ham i Forbindelse med Melchiors, og den i Brevet omtalte Indsamling gav et godt Beløb til hans videre Uddannelse. Men Jørgensen blev imidlertid angrebet af Brystsyge, sendtes i December 1867 med Melchiors Skibe først til Vestindien, senere til Ostindien, men vendte syg hjem i Sommeren 1869 og døde 24. August paa Kommunchospitalet i København. H. C. Andersen var selvfjerde med til hans Begravelse.

Henvendelsen til Grevinde Holstein var ikke forgæves. Med det Brev, hun 24. Juli sendte Andersen, fulgte 20 Rdlr. til Jørgensen. Hun havde haft til Hensigt, skrev hun, med den gamle Grevinde at aflægge et Besøg paa Basnæs, men det havde ikke været muligt, da den syge Søn skulde begynde en ny Kur, og der skulde træffes Forberedelser til en Baderejse til Eilsen. Næste Dag haabede hun dog at komme. Hun glædede sig til hans Besøg. Videre hedder det:

Hvor kjønt af Dem der har saa Mange Bøundrere og Venner trindt om paa Jorden — altid at vise Dem lige trofast mod de gamle. Vor Herre vil vist velsigne Deres Bestræbelser for Deres unge Protegé; tak fordi De tog os med! vi have tegnet os paa den lille Liste. De hjerteligste Hilsener fra Mand og Børn
ved Deres hengivne

Mimi Holstein.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs ved Skjelskjør den 26 Juli 1867.

Kjære Fru Grevinde!

Min hjerteligste Tak til Deres Naade og Hr Greven for Deres Godhed mod det unge forladte Menneske; jeg haaber at han nu vil være hjulpet; jeg har foruden mit eget Bidrag allerede noget over 100 Rdlr og Hr Groserer Melchior¹ har lovet at tage sig af Sagens Fortsættelse; — Gud lægge nu sin Velsignelse deri.

Tak for hvert venligt Ord i Deres Naades Brev, De sendte Gaven paa saa smuk en Maade, med saa venlige Ord at det var en dobbelt Glæde at modtage den; gid at jeg kunde gjengjælde, men det kan jeg desværre ikke.

Det er dog ikke mere daarligt endnu med den kjære Ulrik Adolph, eftersom Deres Naade og Fru Svigermoder ikke igaar kom herover til Basnæs? Fru Scavenius med Datter tog igaar morges til Espe, men kom saa betids, strax efter Frokosten, her tilbage, for at være hjemme ved Besøget; hun reiser Søndag Aften, gaar over Nyrnberg til Ragaz, Brunnen, Interlaken og Montreux, hjem over Cöln og bliver nok en fem Uger borte, jeg har lagt Reiseplanen. Imorgen, ganske tidligt, tager jeg til Fyen, men det er mig en Trang, da jeg ikke tør troe at jeg seer Deres Naade i Dag, at sende dette lille Brev. De hjerteligste Hilsener til Deres Naade, Hr Greven, Deres Fru Svigermoder og alle Børnene
fra Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

¹ Moses Melchior, Broder til M. G. Melchior.

Lørdag 27. Juli rejste Andersen til Glorup, og han blev hos Grev Moltke-Hvitfeldt til 7. August.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Glorup den 3 August 1867.

Kjære Fru Grevinde!

Da jeg slet ikke veed hvorledes det er med Ulrik Adolph, heller ikke med Deres Naade, ikke veed om jeg kommer til Uleilighed eller ei, om De maaskee hellere seer mig naar jeg ved Frøken Luzia Scavenius's Bryllup¹ kommer ud i Egnen, skriver jeg dette Par Ord. *Helst* vilde jeg jo nu flyve hjem over Holsteinborg, see Deres Naade og hele den kjære Kreds. Jeg reiser fra Fyen, om Gud vil, *Onsdag Morgen (den 7de)* og er da i *Korsøer* Klokkeren 11¹/₂. En Vogn vover jeg ikke at bede om, men maa jeg finde der hos Gjestgiveren i Jernbane Hotellet et Par Ord, om Deres Naade og Hr Greven *nu* eller *lidt senere* ville see mig; er *det sidste* Tilfældet da

gaaer jeg strax med Banetoget videre til Sorø eller maaskee lige til Kjøbenhavn, som min Stemning da er.

Endnu engang Tak for de to kjære Breve Deres Naade forundte mig paa Basnæs; det er gaaet fortræffeligt med min Forbøn for den unge Mand, jeg vil haabe han nu er hjulpet til at kunne lære Noget; jeg fik ved at henvende mig kun til fem Forskjellige strax 130 Rdlr og Groserer Melchior lovede at samle Resten og har det, saa at det Hele nu er et Beløb af 300 Rdlr. Der har været Velsignelse i Indgangen, jeg vil haabe den ogsaa kommer i Udgangen, at den unge Mand kan vise han fortjener de Manges Godhed. De hjerteligste og allerærbødigste Hilsener til Greven, Enkegrevinden og hele den kjære Børnekreds.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

E. S.

Har Fru Flindt² bragt min Hilsen bring hende da een igjen, om jeg tør bede derom.

¹ Lucie Scavenius' Bryllup med Carl Castenschiold til Borreby stod i Tjæreby Kirke 26. Oktober 1867. — ² Landskabsgartner H. A. Flindts Hustru Oligra Petrine Constance f. Holm. A. havde været sammen med Flindts paa Glorup, idet Flindt forestod Omlægningen af Parken; et Arbejde, der havde staaet paa siden 1862. Nu var han i samme Ærinde paa Holsteinborg.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d: 4 August 1867. Aften.

Kjære Andersen!

Med en Leilighed til Sorø imorgen tidlig, iler jeg at sende Dem Svar paa de kjære Linier jeg iaften modtog fra Dem. — Ulrik Adolffs egentlige Onde er i Hovedsagen trods forskjellige Kure forbleven uforandret og ansees det derfor nu at være paa høie Tid at tiltræde den Badereise — formodentlig til Eilsen som tilraades. Min egen Holstein skal samtidig bruge en Kur for sin Hals i Ems. De seer altsaa heraf at Fader og Søn saasnart de kunne blive reisefærdige, forlade Holst[ein]b[or]g, og jeg behøver vel ikke at sige Dem *hvor gjerne* Holstein vil være hjemme naar saa kjær en Gjest som De besøger os — men Reiseplanerne tør ved

denne Leilighed ei forandres, især da Holstein fra sidst i Sept^{br} af gjerne igjen vil være i min Nærhed. Men til *den Tid* tør jeg ikke risikere at vente Besøg — og mig passer det altsaa alligevel derfor ubetinget bedst hvis De kjære Ven! paa *Onsdag vil tage hertil*. Holstein lader Dem hilse og siger at Vognen herfra da nok skal holde forspændt for at kjøre Dem *hertil ved Deres Ankomst til Korsør 11¹/₂*. Vi have i disse Dage ret Fornøielse af et lille musikalsk Menneske: den 13aarige, velopdragne Søn af Børnenes Musiklærer fra i Vinter: Hr. Rübner som er Brigade Musik Directeur¹. Sønnen spiller nydeligt baade Violin og Klaveer, componerer og phantaserer saa smukt! — Jeg tænker de blive til sidst i Ugen og jeg var heelt lykkelig stolt i Aften at kunne meddele hvilken kjær og høibaaren Gjest vi vente paa Onsdag. — Tak for Hilsenen med og til Fru Flindt, hendes Mand maa desværre reise paa Tirsdag, hvorimod Fru Flindt endnu bliver paa ubestemt Tid. Ulrik Adolff glæder sig saa meget til endnu at faae Dem at see; han, alle Børnene, Bedstemoder og Flindts hilse mange Gange — dog meest Deres Venner min Holstein og

Mimi H. H.

¹ Cornelius Rübner, f. 26. Oktober 1853; Faderen, Militærmusikeren Johann Wilhelm Rübner, Schlesier af Fødsel, virkede som Klaverlærer i København og spillede Bratsch i Musikforeningens Orkester. Den unge Rübner blev uddannet paa Musikkonservatoriet under Tofte (Violin) og Neupert (Klaver), foretog flere Koncertrejser, blev Hofpianist i Baden-Baden og udnævntes 1904 til Edward Mac Dowells Efterfølger som Musikprofessor ved Columbia University, U. S. A. Han har skrevet talrige Kompositioner.

*   *   *

H. C. Andersens Dagbøger 1867.

Onsdag 7. August. . . . Ved Skibsbroen [i Korsør] holdt Vogn til mig fra Holsteinborg, Kudsken en svær Karl har været Soldat og ved Dybbøl faaet et Par Kugler i Laaret, een i Skuldren og een har taget et Stykke af Næsen. Venlig Modtagelse paa Holsteinborg, her er en Regiments Musiker [*Plads til Navnet*] fra Königsberg med sin Søn, en Dreng, der er Musiker og har et opvakt Ansigt. Fru Flindt var her og gamle Fru Grevinde, den nye Gou-

vernante¹, jeg traf paa Reisen herud og nok en ung musikalsk Lærerinde. Jeg læste Eventyr og særligt gjorde Peiterpeterpeer Lykke.

Torsdag 8. Graaligt Veir. Brev til Frøken *Hallager* og til Boghandler *Delbanco*. Spadseret i Haven; efter Frokosten reiste Fru Flindt i Besøg til Gavnø. Om Aftenen læst for Familien. Musikeren fortæller at han er Ven af Brødrene Ritzius², veed slet ikke om Heinrichs Død³, siger han har hørt fra ham for $\frac{1}{2}$ Aar siden, men det maa jo være 1 Aar siden han døde, det er faa Dage siden jeg talte med Grevinde Moltke⁴ derom.

Fredag 9. Graat Veir tilmorgen, siden opad Dagen bedre. Brev til Fru *Melchior*.⁵ Efter Frokosten Besøg af Fru Listov fra Næstved; hun hørte Peiterpederpeer.

Løverdag 10. Imorges Klokken 4 reiste Greven ind til Kjøbenhavn og vil være her igjen iaften. Stillede igaar en Bouquet for gamle Grevinde; i et Champagne Glas stod et Kors af Fyr, bagved Blodbøg, en hvid Lillie og Christi Bloddraaber, hvide Roser rundt om, og op til Korset en smuk rød Rose. I Dag sendt Brev til *Forpagter Holme*⁶ med Indskriften til Monumentet for Jacob Scaenius der skal opreises i Basnæs Have af Godsets Beboere⁷. Brev til *Robert Watt*.

Søndag 11. Smukt men koldt Veir. Brev til Grev *Moltke Hvitfeldt* paa Glorup. Besøg af Etatsraad Dr *Guldberg*⁸ Frue og Familie fra Næstved. Jeg var inde i Kirken og hørte en Prædiken af *Fenger*. Bundet Bouquetter. Brev fra Fru *Melchior*⁹.

Mandag 12. Graat Veir. Brev til Fru *Melchior*¹⁰, Brev til *Reitzel* og til *Robert Watt*. Det blev op ad Dagen og om Aftenen det deiligste Veir, men Grev Holstein med Søn kom ei afsted, da Greven ikke havde faaet sine Sager fra Haanden. Fra *Watt* kom i Om-slag *Figaro*.

Tirsdag 13. Sendt Brev til *Robert Watt*. *Eduard Collin*¹¹ og *Goldschmidt*, som jeg gav »de smaa Grønne«¹². Klokken henved 6 reiste Grev *Holstein* til Ems og *Ulrich Adolph* med sin Huuslærer til Ei[l]sen ved *Bückeberg* i det hanoveranske. Om Aftenen kom en Hr *Westengaard*¹³, med Frue, en Søster til Frøken Borup, desuden en Hr Hall(?) [*Læsningen usikker*]. — Jeg læste for dem. I Aviserne Skil-

dring af de Franskes Modtagelse¹⁴ her i Landet, jeg blev bevæget derved. Mageløst stille, deiligt Veir. Brev fra *Watt*.

Onsdag 14. Smukt Veir. Idee til Eventyret: »*Madamen*«¹⁵. — Sendt Brev til Frøken *Hallager* og til Mathilde *Ørsted*. Der kom Telegram fra Hamborg at Greven var der og reiste om Aftenen til Hanover. Her var i Besøg en Søster til Lange, Botanikeren¹⁶ og to andre Damer. Jeg læste for dem. En deilig stille Aften med Fuldmaane. Jeg var rørt ved at læse om Festlighederne for de Franske.

Torsdag 15. Fæle Drømme i Nat, troer at jeg faaer ubehagelige Breve er uhygelig stemt. Skrev i Musikdirecteur W. Rübners Album:

Din Vugge-Gjænge blev sat i Gang,
 Hvor Haydn, Gluck og Mozart sang,
 Men Arnen hvor Dit Huusliv groer
 Er under Bøgen frisk og stor
 I Danevang. Led Sønnens Haand,
 Mens over ham gaaer Sangens Aand,
 At han Dit Navn i sit maa skjære
 I Træets Bark til Slægtens Ære.

Til Middag var her Pastor *Fenger* med sin Kone og til Aften Dr Steenbuch med to Frøkner *Holm*, Døttre af den afdøde Præst *Holm*¹⁷. Jeg læste Gudfaders Billedbog, Coimbra¹⁸ etc.

Fredag 16. Sendt Brev til Redacteur *Bille*¹⁹ med Reise Optegnelse for Schweiz. Sendt Brev til Fru *Scavenius* i Montreux. Veiret er i Dag noget graat ladende. Igaar aftes med Himlen blaa, Luften stille og fyldt med Duft fra Lindetræerne, Fuldmaanen stod oppe ved Toppen af de to høie Popler. Før Middagsbordet reiste *Rübner* og Søn ind til Kjøbenhavn. Jeg læste om Aftenen. Der stode smukke Tordenskyer paa Himlen.

Løverdags den 17de. Solskin. Sendt Brev til Fru *Kock*. Efter Frokostbordet læste jeg Eventyr og Historier for Folkene. Brev fra Fru Lund²⁰ i Hellebek, *Watt* og Grev Moltke Glorup. Til Aften fik *Bodil* mig til at lægge to Dage til Besøget, jeg reiser saaledes ikke paa Mandag men Onsdag den 21de.

Søndag 18. Sendt Brev til Frøken *Hallager* og Fru *Melchior*²¹ om

min Ankomst. Tjeneren og siden Enkegrevinden sagde mig at Grevinden var blevet syg inat, jeg bestemte imidlertid at blive til Onsdag, men Paludan Müllers ere afsagde til idag da den unge Grevinde ligger med Iis paa Hovedet. *Bodil* bragte mig en smuk Bouquet til Tak fordi jeg igaar lovede at blive. Aftenen stille. Brev fra *Bonn*, (Universitetsbyen) jeg troer efter Adressen at det ikke er til mig, ærgerlig og vil ikke aabne det.

Mandag 19. Sendt det tydske Brev til *Carl Andersen*²², hvem jeg antager at det er til. Jeg har Smerter i Brystet op under Armen paa venstre Side, Dr *Steenbuch* saae paa det. Skrevet paa »Madamen«. Til Aften kom den unge Grevinde op af Sengen. Fik fra Robert Watt »Figaro« deri »Vænø og Glænø«. Nøglerne til min Kuffert tabt, søgte allevegne efter dem, i Stuen og i Haven. Ærgerlig derover.

Tirsdag 20. Da jeg imorges kommer ind i Stuen ligge mine Nøgler der midt paa Theebordet, der havde jeg ikke søgt. Smerte i Brystet. Smukt varmt Veir. Til Middag var Pastor Paludan Müllers Kone her med alle Børnene, de fik hver Bouquetter af mig, jeg læste for dem.

Onsdag 21. Imorges da Eriksen²³ barberede mig kom allerede Grevinden med en Bouquet og *Bodil*; jeg fik Smørrebrød og Viin med til Reisen. Halv 10 var Vognen for Døren; halv eet var jeg i Sorø og reiste nu blandt andre med Carstensen²⁴ til Kjøbenhavn hvor jeg kom Klokken 5. . . .

¹ Emma Zeuthen. — ² Den tyske Komponist Karl August Gustav Riccius (1830—1893) og hans Broder, Violinisten Heinrich R. (1831—1863). A. kendte Brødrene fra Maxen. — ³ Død 8. December 1863 i Paris. — ⁴ Grevinde Elise Moltke-Hvitfeldt, f. Komtesse Razumovska, g. m. Grev Adam Gottlob Moltke-Hvitfeldt til Glorup. — ⁵ Trykt i B & B I, S. 573 ff. Uddrag se nedenfor! — ⁶ Forpagter Chr. Fr. Harald Holme paa Transbygaard, Tjæreby Sogn. — ⁷ Godsejer Jacob Brønnum Scavenius til Basnæs, Fru Henriette Scavenius' Ægtefælle, døde 1850. Indskriften paa Mindestøtten lyder: Den oplyste, dygtige og hjælpsomme Godseier Jacob Brønnum Scavenius reistes denne Mindestøtte i Taknemlighed og Erkjendtlighed af Godsets Beboere den 16. Mai 1868. — ⁸ Landfysikus i Næstved, Dr. med. Ove Høegh-Guldberg; han var blevet Etatsraad samme Dag som A. (26. Maj 1867). Han var gift med Hanne f. Bilsted. — ⁹ Trykt Reumert S. 66. — ¹⁰ Trykt sst. S. 66 f. — ¹¹ Trykt i Brevveksling IV, S. 37 ff. — ¹² M. Goldschmidt havde anmodet A. om et Bidrag til en paatænkt lille Samling med Vers og Prosa af danske Digtere. Planen blev opgivet, og »De smaa Grønne«, som tidligere nævnt, trykt i »Nye Digtinger ud-

givet af Christian Winther* (1868). — ¹³ Skolelærer i Bissrup ved Holsteinborg Carl Theodor Westengaard og Hustru Caroline Jensine f. Borup. — ¹⁴ De franske Deputerede Morin og Piccioni, der ved forskellige Lejligheder havde talt de danske Slesvigeres Sag, samt 12 franske Journalister gæstede København i Dagene 12.—18. August. — ¹⁵ »Nissen og Madammens«, trykt i Folkekalenderen for 1868. Se iøvrigt Indledningen S. 12. — ¹⁶ Pastorinde Ellen Kathrine Kragh. — ¹⁷ Pastor Holm havde tre Døtre: Karen Christine, Vilhelmine og Johanne Eleonore. Hvem af dem Talen er om her, kan Udg. ikke afgøre. — ¹⁸ Af Manuskriptet til »Et Besøg i Portugal«. — ¹⁹ »Dagbladet«s Redaktør C. St. A. Bille. — ²⁰ Forfatterinden Axelline Lund, f. Mørch, g. m. Historiemaleren F. C. Lund. — ²¹ Trykt Reumert S. 67. — ²² Forfatteren Carl Andersen, Inspektør ved Rosenborg-Samlingen. — ²³ Overtjener Christian Eriksen. — ²⁴ cand. polit. Carl Carstensen, senere Redaktør af »Dagens Nyheder«.

H. C. Andersen til Fru Dorothea Melchior.

Holsteinborg ved Skjelskør den 7 August 1867.

. . . Paa halvanden Time var jeg over Beltet; paa Broen holdt en Vogn med raske Heste fra Holsteinborg, og i Galop foer jeg afsted, saa at Klokken kun var lidt over to, da jeg naaede Holsteinborg, hvor jeg atter blev modtagen som en rigtig kjær Gjæst. Jeg fik mine to gamle Værelser, der ere særdeles smukke, vist ni Alen i Høiden, tykke Mure med en Dør lige ind til Kirken, saa at jeg i min Stue hører Orgelet. Holsteinborg er en gammel Gaard tæt ved Fjorden mellem Sjælland og Glænø; De vil paa Søndag otte Dage i »Figaro« læse, hvad jeg har skrevet om Glænø. Holsteinborg er som Bygning bedst indrettet om Vinteren; den har alle sine Gange opvarmede og belagte med Tæpper, og saa ere Væggene bedækkede med gamle Malerier. Haven gaaer lige ned til Vandet og har langt smukkere Blomster end Haven paa Glorup, men ikke Anlæg som den; imidlertid frembyder den smukke Toure langs den salte Strand, og paa et enkelt Punct seer man aabent Vand over til Lolland. Her er et kjærligt, velsignet Huusliv og elskværdige Børn, som ret holde af mig. Jeg føler mig her hjemme.

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

19. August 1867. En Migraine (den første i Sommer paa Holsteinborg) er Skyld i at dette først er mit Nr. 2 Brev. Mig veed

Du Elskede generer Varmen *altid*, og mueligt er det at den har Skyld i denne Hovedpine, især da vor søde Bedstemoder og H. C. endnu mere — frygte Træk, der i disse Dage ellers har været Alles eneste Afkjølingsmiddel. . . . Paludan Møllers skulde have spist her igaar, men bleve sagt af i Tide. Etatsraaden har forlænget sit muntre Besøg til Onsdag.

20. August. Imorgen reiser vores Etatsraad; han bad mig endnu idag ved Bordet sende Dig hans hjerteligste Tak og Hilsen. Provstinde Paludan Møller med 3 Døttre og lille Johannes tilbragte Middag og Aften hos os. Præsten var desværre forhindret.

21. August. Kl. 9 $\frac{1}{2}$ toge vi Afsked med vor gode Etatsraad; han var heelt bevæget og jeg vilde ønske at han havde været lydhør nok for at kunne opfange Bedstemoders Udbrud af Roes og Beundring over ham og regrets ved nu at miste hans livlige og hjertelig godmodige Omgang. Iøvrigt var han til Slut ikke rigtig i sit Es, han havde forskellige Klemmelser der ængstede ham, men som vistnok kun var lidt udvortes Flyvegigt. . . . At ingen i større Grad end H. C. Andersen var opfyldt — om end paa Distance — med gjennem Bladenes Meddelelser at følge de franske Gjæster — det kan Du forstaae.

Den af Grevinden omtalte lille Johannes, den senere Præst og Digter Johannes Paludan-Müller, skriver i et Brev til Udgiveren af denne Bog om Samværet med H. C. Andersen: »Hvorledes virkede han paa sine Omgivelser? Ja undskyld, det kan jeg kun daarligt, eller meget barnligt besvare. Jeg har kun været sammen med den berømte Mand $\frac{1}{2}$ Dag, og skønt jeg var udviklet nok til at vide, det var en Ære at sidde tilbords med ham, saa kan jeg kun meddele, at han var meget livlig, meget venlig mod os alle og læste om Aftenen et Æventyr høit, som jeg ganske har glemmt, hvad hed, og hvad det handlede om«.

Af Dagbogen for 23. August ses det, at H. C. Andersen efter Tilbagekomsten til København har sendt et Takkebrev til Grevinde Holstein, som han altid plejede at gøre. Dette Brev findes imidlertid ikke mere.

*

*

*

Et længere Brev fra Grevinde Holstein, dateret 31. August 1867, indeholder forskellige Nyheder om Familien — Ulrik Adolphs Befindende er uforandret; Lægerne venter først Helbredelsen efter længere Tids Forløb — og om Andersens Bekendte paa Egnen. Saa finder vi Tirsdag 22. Oktober atter et Dagbogsnotat, der maa gøre det ud for et nu tabt Brev: »Brev fra Holsteinborg, Grevinden har faaet en Datter. Sendt Brev til Grev Holstein«.

H. C. Andersen til Grev L. H. Holstein.

Kjøbenhavn den 21 October 1867.

Kjære Hr. Greve!

Det var mageløst venligt af Dem at De glædede mig med Efterretning om Deres elskelige Frues Befindende, og at nu Alt, efter Omstændighederne, er godt. Gud Vorherre være takket; jeg har i den sidste Tid tænkt meget paa Dem Alle derude og først ved Ulrik Adolffs Afreise fik jeg at vide at han saa længe har været her i Byen, ellers, om jeg før havde vidst det, var jeg kommet til ham. Bring Deres fortræffelige Kone min inderlige Hilsen og Bevidnelse om min Glæde. Den lille Datter¹ hilser jeg i hendes nye lykkelige Hjem og gratulerer hende til de to Brødre og Søstre hun har, Bodil og Elisabeth ere tilvisse glade. Paa Fredag², om Gud vil, kommer jeg til Basnæs og haaber der at høre at Alt gaaer godt frem paa Holsteinborg, maaskee samles jeg med Dem Hr Greve, maaskee ogsaa med Bodil, bliver det ikke Tilfælde da sender jeg Brev, ligesom jeg ogsaa har en Bog som jeg tænker mig at Bodil vil have nogen Interesse for³ og som jeg glæder mig til at see paa hendes Boghylde.

Jeg blev en Maaned i Udlandet⁴, var, som De veed Hr Greve, anden Gang iaar i Paris; jeg blev der 15 Dage og morede mig særdeles, fandt den hjerteligste Modtagelse hos Fransk mændene og næsten synes det nu som om mine Skrifter der ville faae god Indgang. Hjemveien lagde jeg over Baden-Baden, hvor jeg aldrig før har været og tilbragte der to ret behagelige Dage; Robert Watt reiste jeg sammen med og han var en særdeles behagelig og opmærksom Reisefælle, altid i godt Humeur, aaben og naturlig.

De bedste Ønsker for alle Kjære paa Holsteinborg, Gud styrke og velsigne Deres fortræffelige Huustro, gid at de Alle ret føle sig lykkelige! Endnu engang Tak for Deres Hjertens Godhed mod mig og for det seneste store Beviis her paa ved at sende mig Brev.

Deres taknemlige

H. C. Andersen.

E. S.

Enkefru-Grevinden min hjertelige, ærbødige Hilsen!

¹ Fritze Vilhelmine Wanda Theodora Holstein, f. 18. Oktober 1867, senere gift med Overkammerherre Oscar O'Neill Oxholm, Hofmarskal hos Kong Christian IX. — ² 25. Oktober. — ³ Dagbogen 27. Oktober: »Jeg fik et lille Brev fra *Bodil* Holstein paa Holsteinborg, Tak for mine illustrerede Eventyr paa Engelsk, jeg sendte hende i aften«. — ⁴ A. havde for anden Gang besøgt Verdensudstillingen i Paris og været borte hele September Maaned.

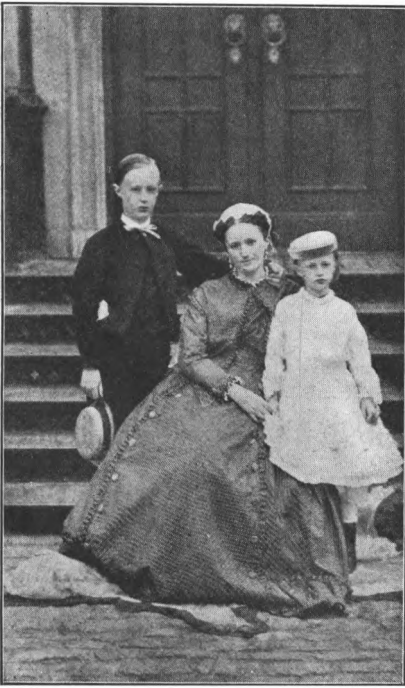
Paa Basnæs erfarede Andersen imidlertid, at det stod alvorligt til paa Holsteinborg. Han skriver herom 28. Oktober i et Brev til Edvard Collin:

»Paa Holsteinborg har de været i stor Sorg og Angst for Grevinden, flere Dage svævede hun mellem Liv og Død, nu er det lidt bedre, jeg fik igaar Brev fra *Bodil*, men ganske tryk er man ikke; Grevinden ligger ganske stille hen og er uendelig svag. Hun er en sjælden Qvinde, velgjørende, deeltagende, from og god! Gud bevare hende!« (Brevveksling IV, S. 43).

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg, 1 Juledag 1867.

Ja glædelig Juul og mange skønne Jubeldage ønskes Dem kjære Etatsraad af Alle Deres Venner paa Holsteinborg! tro mig at vi stedse følge Dem og Deres Færd med oprigtig og hjerteligste Deeltagelse. — Vi tilbragte en rigtig yndig Aften igaar, og jeg havde den usigelige Glæde at see Alle glade. Ja Alle! rigtignok havde vi desværre ingen kjære Gjæsteverner iaar, men vi ere jo dog Mange i det store Huus. — Jeg har siden lang Tid vilde skrive til Dem Kjære! og burde ogsaa have takket for de deilige Bøger¹ hvormed De har beriget og glædet Børnene her saameget. Jeg

Grevinde Mimi Holstein med Sønnen Christian Christoph og Datteren Else.

skrev og forklarede Fru Sca-
venius, hvad der egentlig i den
senere Tid har sadt mig saa-
meget tilbage i min Corresspon-
dance, hun vil nok ogsaa sige
Dem det, og ikke sandt De vil
ikke mindre skjenke mig De-
res Overbærenhed og dog altid
holde lidt af mig! — og af alle
gamle og unge Venner paa Hol-
steinborg! — I Christian Chri-
stoffs i den tidlige Morgenstund
selvskrevne lille Tak vil De og-
saa mest see den gode Villie og
Ønsket: ret at kunne takke Dem.
Nei saaledes sagde Elisabeth da
hun havde titted lidt i Broderens
Bog: »Man skulde næsten tro
at denne Bog var lidt i Familie
med »Lilli« og »Bébé«²!«. — Det
ringer til Kirke — Levvel og
Tak fra Deres
M. Holstein.

Holsteinborg D: 24 December.

Kjære — Gudfader!

Tilgiv at det har vared saa længe inden jeg skrev, men Ferien
begynder først nu, modtag da min inderlige Tak for den deilige
Bog; Du kan tro at jeg blev glad da jeg saa den og Glæden for-
minskedes ikke da jeg saa fra hvem den var. Elisabeth sagde, :
»den er vist i Familie med Bøgerne Lili og Bébé thi det er jo den
samme Mand der har tegnet dem«. Maa jeg nu hilse Dig fr[a]
Mama og mine Sødskende og ønske Dig en glædelig Juul. Fra din
Gudsøn

Christian Christoff.

¹ Foruden den engelske Eventyrudgave til Komtesse Bodild havde A. 16. December sendt sin Gudsøn sin nyeste Bog »Femten Eventyr og Historier, med Illustrationer af Lorenz Frølich«, udkommet 12. December. — ² Lorenz Frølichs berømte franske Børnebøger, tegnede for Pariserforlæggeren Hetzel. Mellem de kendteste er »La journée de Mille Lili« (1862), »Bébé aux bains de mer« (1863) og »Bébé à la maison« (1864).

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 4 Januar 1868.

Kjære bedste Etatsraad!

Jeg maa rigtignok meget bede Dem om Forladelse for de afjagede Linier der sluttede sig til Deres lille Gudsøns. Men jeg troede Dem — efter hvad vor Nabo havde sagt — saavist paa Basnæs¹, og da jeg samtidig skrev et længere Brev til hende, saa stolede jeg paa at De deraf vilde modtage de Meddelelser, som jeg ikke vilde gjentage og som jeg dog nok vidste at Deres deeltagende velvillige Sindelag ikke vilde forsmaa at modtage herfra. Men saa hørte jeg jo i Festdagene af Fru Scavenius at De var blevet i Byen. Det maa have været et sto[r]t Savn for Deres Venner paa Basnæs, men oprigtig talt saa glædede det mig alligevel, thi De burde ikke udsættes for endnu mere Forkjølelse hvis Følger paa denne Aarstid ikke ere til at beregne. Og De har vist havt det rigtig godt i Kjøbenhavn med de mange Venner i Hovedstaden. Det maa have været deilige Jubeldage i Odense, det er vist en uvisnelig Blomsterbouquet De tager med fra det gamle Aar! — Og nu det nye! Ingen uden Vor Herre veed hvad det skal bringe os! men jo Mere man faaer at skue tilbage til i Livet, — des trygere føle vi os i Hans naaderige Varetægt. Maatte de kommende Dage ogsaa bringe Dem kjære Andersen! megen Glæde, saa det Altsammen ret maatte føles til Velsignelse, og at De legemlig maatte være rask, thi Sygdoms-Svaghed passer saa lidt til vor kjære Digter! ikkesandt De veed nok at Deres Navn aldrig nævnes paa Holsteinborg uden med Venskab og Kjærlighed, og at jeg af mit ganske Hjerte ønsker Dem Alt det Bedste Vor Herre kan give! Imorgen skal desværre min elskede Mand tiltræde sit Vinterophold i Kjøbenhavn! han savnes her saa uhyre.

Mandag. Jeg skrev det Foregaaende medens min Ven pakkede

ind — og nu har jeg alt faaet Brev fra ham fra Kjøbenhavn. Den Ældste og den Yngste holde mig med stærkere Baand ved Hjemmet end de foregaaende Vintre. Vor elskelige Bedstemoder blev jo saa svag, saa alle Indflytningstanker maatte vige og ofte mindede hun paa flere Maader om at den vigtigste Flytningsstund stille nærmer sig. Det er Velsignelse for mig og mit Huus at vide hende under vort Tag; — den stille fromme Aands Uforkrænkelighed seirer stedse meer og meer uden at det koster hende Kamp. Vor Herre var os saa god at hun til vores Ulrik Adolffs Confirmationsdag² følte sig vel nok til af sin Søn at lade sig ledsage til Kirke, hvor vor kjære ædle Præst Fenger biede lidt med hele Menigheden førend Caticisationen begyndte, indtil den nu svage gamle Skikkelse med det blege forklarede Aasyn havde indtaget sin Plads! — hele Caticisationen dreiede sig kun om de hellige Guds Engle, deres Betydning hver Gang de nævnes i den hellige Skrift og deres Betydning for hver Enkelt af os. Daabspagtens Fornyse (Stadfæstelse) og Velsignelsen foregik midt foran Alteret hvor det elskede Barn, nu et stort — høit ungt Menneske — knælede for første Gang for Herrens Alter! — for os var det en ubeskrivelig opløftende Dag, og i mange kjærlige, taarefyldte Blikke blandt Menigheden synes jeg at turde læse en god Forbøn for vor elskede Søn, hvis syge Been saa forbausende pludselig blev rask, — ganske som Lægerne dernede i Tydskland havde forudsagt: efter 2 Maaneder. En Maanedstid derefter følte Nerverne paa forskjellige Steder i Legemet, men Gud ske Lov for Tiden har han det heelt godt, og maa altsaa nu ret flittig tage fat paa Læsningen. Vi søge foruden Hr. Richter en Lærer i Latin, Græsk og Fransk, men det synes vanskeligt at faa. Jeg tænkte forleden paa Deres Protégé³ kjære Andersen, da det unge Menneske der dengang blev antaget paa min Mands Contoir at arbeide sammen med og under Fuld-mægtig Vilhjelm⁴, — nu forlod os for at læse til dansk juridisk Examen. Jeg troer han fik 10 eller 15 Rd. om Maaneden og Alt frit undtagen Vadsk. Det er vel ingen høi Løn, men tillige en Stilling hvori et ungt Menneske kan erhverve sig forskjellig Forretnings Routine, som senere kan komme ham til Nytte. Han maa regne godt og skrive en god og tydelig Haand. Naar Sligt vides

at skulde besættes, saa pleier der strax at melde sig Flere, og længe bliver denne Plads vist hellerikke ubesadt dennegang. Jeg sagde forleden til min Holstein: mon vor kjære Etatsraads Protégé ikke maaske endnu skulde attraa denne Plads? men hertil svarede Holstein: »aa han har vist forlænge siden faaet noget meget bedre!« — Hvem der søger eller ønsker saadan Plads, gjør bedst i at henvende sig personligt eller skriftligt til min Mand (han boer i Phoenix og træffes bedst mellem 8—9 om Morgen) og [behøver] kun da at sige, : *at Vedkommende har hørt at denne Plads er vakant.* — Fra Miss Salter (Bodils Lærerinde) skal jeg spørge om det bliver til Noget med hendes Oversættelser⁵, om hvilke hun taledede med Dem. Jeg troer De meente at Bille maaske kunde bruge dem til Feuilleton-Artikel siger hun — eller ogsaa Steenstrup⁶ i Maane[ds]skriftet; *Alle* her bede mig hilse Dem saa hjerteligt; vor Bedstemoder lod sig halvt bære herover Juleaften for at see Børnenes Juleglæde og det tændte Træ, men maatte snart trække sig tilbage til sine egne Værelser hvor hun ellers ganske lever og hvor hun gjerne tager imod Besøg, især af os Børn; jeg tilbringer altsaa en heel Deel af Dagen hos hende. Mine elskede Børns meget forskjellige Alder stilder ogsaa meget forskjellige Krav til mig som Moder, og saaledes iler Tiden endog ved dette tilsyneladende eensformige Liv næsten foruroligende hurtig. Jeg selv har endnu ikke været *udenfor* Huset, om end hver Søndag i Kirken — og venter maaske indtil det bliver mildere. Dette har desværre røbet [o: røvet] Bodild den Fornøielse at deeltage i flere smukke, store Baller som have været her paa Egnen, da hun jo ikke hverken kunde — eller gjerne vilde — besøge dem uden sin Moders Ledsagelse. Men at vi alligevel have tilbragt en herlig skjøn Festtid, derom ere alle Børnene enige med mig. Det maa dog ret være en Glæde for Dem kjære Andersen! at see Deres Historier saa nydeligt illustrerede, som ved Frølich's yndige og geniale Tegninger! — Have vi ogsaa rigtig takket Dem for den deilige Bog — og Bodilds den Engelske?! — Min lille yngste Skat trives Gud skee Lov saa velsignet, og er hidtil et mageløst godt lille Barn: rolig og tilfreds. Alle Sødskende kappes med mig om at elske hende! men saadanne en Lille, hvis Tanker — naar hun smiler — vist kun er Engleleg — burde jo

hellerikke omgives af Andet end Kjærlighed. Bedstemoder ønsker saa meget at bære hende over Daaben men da Luften i Kirken for dem Begge er for kold, saa fandt Daaben ikke Sted samtidig med Ulrik Adolffs Confirmation, og blev foreløbig udsadt!¹ — Hidtil har Fru Scavenius hver Gang hun har besøgt vor Kirke — havt sin Datter med. Jeg glæder mig over at dette synes en Magnet for den unge Kone, hvis tilfredse Udtryk det ret er en Glæde at see! — Nu lev vel kjære Andersen og læs i hver Linie en hjertelig Tak for det gamle Aar fra

Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Efter sit Besøg i Odense 4.—11. December i Odense, hvor han d. 6. modtog Udnævnelsen som Æresborger i sin Fødeby, tilbragte A. Julen i København. — ² 15. December 1867. — ³ Jørgensen. — ⁴ Fuldmægtig paa Godskontoret og Privatsekretær hos Greven Erik Wilhjelm, senere Kasserer ved Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn. — ⁵ Det lykkedes aabenbart ikke at placere de omtalte Oversættelser; Dagbogen 13. April 1868: »Besøg af den amerikanske Gouvernante fra Holsteinborg om sine Manuskripter«. — ⁶ Mathias Steenstrup, Udgiver af »Dansk Maanedsskrift« 1855—68. — ⁷ Barnet blev hjemmedøbt 6. Marts 1868 og blev ved Hjemmedaaben baaret af Enkegrevinde Wilhelmine Holstein. Ved Daabens Kundgørelse i Kirken 7. Juni bar Moderen det.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 7 Jan: 1867 [d: 1868]

Kjære Fru Grevinde!

Først de hjerteligste Ønsker, for Deres Naade og hele Familie, i det nye Aar, dernæst Tak for al Deres Godhed og Velvillie mod mig i det gamle. Tak for Brevet jeg fik imorges og hvoraf jeg seer at Ulrik Adolph er blevet confirmeret, jeg havde troet at det først vilde skee til Paaske. Gud glæde og velsigne ham! Tak for Deres uendelige Hjertens Godhed at tænke paa den stakkels unge Mand Jørgensen hvis Fremtid er saa svævende; han er imidlertid ikke længer her i Landet. Idet han begyndte sine Studier og Vinteren tog fat udviklede sig meer og meer en stærk Brystsyge, han sov ikke om Natten, hostede forfærdeligt og spøttede Blod. Det var blevet hans Død at overvintre her hjemme; Groserer Melchior, der ved alle Leiligheder viser sig saa veltænkende og gjør Alt for at glæde mig, lod det unge Menneske faae fri Reise og Kost

paa eet af sine Skibe til Vestindien og der er han vistnok nu i disse Dage og ved de Anbefalinger Melchior gav ham med haabe vi han kommer i een eller anden hæderlig Vei. Vær imidlertid særdeles takket og siig Hr Greven ogsaa min inderlige Paaskjøn- nelse. Festen i Odense nød jeg desværre ikke ret da den stod paa, jeg var saa betaget af det Hele og leed dertil af en slem Tand- pine, først da jeg sad i Jernbanevognen og denne bruuste afsted under de sidste Hurraraab, blev jeg varm om Hjertet og følte hele Glæden over det sjældent Oplevede. Over hele Landet synes Festen at være blevet optaget med stor Deeltagelse. Deres Naade vil i illustrerede Tidende have seet Billedet der fremstiller mit fattige Barndoms Hjem¹, aldrig drømte jeg om at det lille Huus skulde blive fremviist. Gid mine Forældre havde oplevet denne Glæde. Fru Heiberg² talte jeg med igaar, hun talte om min Fest og anvendte ved den, om min Moder, et dansk Ordsprog, jeg ikke har hørt før, men som jeg finder saa smukt og sandt: »*I fattig Kones Skjød kan ligge et rigt Barn!*« — Aldrig følte jeg mig mere lille og ydmyget end just i det man løftede mig saa høit. Om Carl Blochs og Frøken Trepkas³ Forlovelse har vistnok Deres Naade hørt, Brylluppet bliver i dette Foraar og saa reise de strax til Italien for et Par Aar. Den engelske Minister Murray⁴ forlader Kjøbenhavn den 18 Januar og tager med hele Familien til Lissa- bon, det er et stort Tab for den selskabelige Verden, det var et livligt behageligt Huus. Jeg var der forleden til en smuk drama- tisk fransk Forestilling. Iforgaars var der stort Bal. Den italienske Opera er begyndt⁵, men ikke lovende, jeg gik bort derfra midt under Forestillingen. Vor Opera paa det kongelige Theater staaer høiere! — Tænker Deres Naade paa i Vinter eller det tidlige Foraar at komme herind til Byen? Meget længes jeg efter at see Dem, tale med Dem og høre om hele Kredsen; hils dem hver især fra Deres Fru Svigermoder til »den Yngste«. Vil Deres Naade hilse Præsten, Lægen, Huuslæreren og Lærerinden; til sidstnævnte beder jeg om tillige maa blive sagt at Bille først kom hjem nu til Julen, og at jeg skal see snarest at erholde et Svar af ham an- gaaende Manuskriptet, giver han et »Nej« skal jeg tale med Hr Steenstrup! — Jeg haaber at den kjære Ulrik Adolph og alle

Børnene groe frem i Sundhed og Velvære, min Gudsøn takker jeg for hans Brev.

Hjerteligst og ærbødigst

H. C. Andersen.

¹ »H. C. Andersens Barndomshjem i Munkemøllestræde i Odense«, Illustreret Tidende Nr. 432, 5. Januar 1868. — ² Johanne Luise Heiberg. — ³ Alma Trepka, Datter af Oberst J. C. M. Trepka, der faldt ved Isted 1850. Hendes Bryllup med Carl Bloch stod 31. Maj 1868 i Holmens Kirke i København. — ⁴ Sir Charles Augustus Murray, engelsk Gesandt i København 1866—67, derefter i Lissabon. — ⁵ Italiensk Opera-Gæstespil i Casino.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 6 April 1868.

Kjære Fru Grevinde Holstein!

Min inderligste, hjerteligste Tak fordi De og Deres saa venligt tænkte paa mig den anden April og ved et Telegram lod mig vide det. Deres Naade er altid saa mageløs god mod mig, hvorledes skal jeg ret kunne takke Dem. Dagen efter min Festdag fik jeg Brev fra den elskværdige Bodil, jeg skriver et Par Ord til hende, de ligge ved i Brevet. Jeg vil der fortælle hvorledes min Festdag fløi hen i Solskin og Glæde. Den smukke Sang der ved Groserer Melchiors Bord blev sjunget til mig var af Redacteur Ploug, den vil komme næste Søndag i »Figaro«¹, der jo findes paa Holsteinborg. Gud være lovet at det jo dog gaer godt fremad med alle Kjære paa den gamle velsignede Gaard. Deres Naade er jo saa temmelig vel ogsaa Enkegrevinden, og den kjære Ulrich Adolph. Jeg længes meget efter at see Dem Allesammen og tale med Dem. Hr Greven har jeg flere Gange seet og talt med i Selskabslivet i denne Vinter, snart hos Grev Lerches², snart hos Grev Frijs's³ og flere Steder. Vi have da talt et Par Ord om hans kjære Hjem og Kredsen der. Bodil siger mig i sit Brev at Blomsterne komme frem og vente paa at sættes i Bouquet, det klinger som en Indbydelse og jeg vil være lykkelig ved den, kun ikke nu i Vaaren. Jeg reiser, om Gud vil, i næste Uge til Odense hvor jeg har lovet at læse to Aftener til Indtægt for Arbeidernes Byggefond⁴, derfra vil jeg flyve henved to Maaneder lidt ud i Verden, maaskee til

Holland, Frankerige og Schweiz; i Juni, naar Maanedens slutter vilde jeg igjen vende hjem. Udstillingen⁵ er begyndt, der er flere smukke Billeder, Stockhausen har sjunget⁶, dybtfølt og smukt; han er Sangen selv, jeg har ikke hørt den deiligere siden Jenny Linds Tid. Nu kommer i næste Uge Joachim⁷, det bliver igjen en Herlighed at høre! Mehuls »Joseph« er bestemt til Opførelse paa Onsdag⁸, man venter noget ganske Fortræffeligt af Nyrup i Hovedrollen.

Bring, om jeg tør bede, mine hjerteligste Hilsener til alle Børnene, til Enkegrevinden og den hele Kreds.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ »Til H. C. Andersen« (Du, som af Musernes Naade fik —), »Figaro« Nr. 107, 12. April 1868. A.s Fødselsdag fejredes ved en Middag hos Melchior's paa Højbroplads. — ² Lensgreve C. A. Lerche til Lerchenborg. — ³ Konsejlspræsidenten, Lensgreve C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg. — ⁴ Paa Vejen til Udlandet afholdt A. 23. og 24. April to Oplæsninger i Odense til Fordel for Kong Frederik den Syvendes Stiftelse for fattige Haandværkere og deres Enker. — ⁵ Kunstudstillingen paa Charlottenborg. — ⁶ Barytonsangeren Julius Stockhausen gav Marts—April 1868 Konserter i København, akkompagneret af Komponisten Johannes Brahms. De aflagde begge Visit hos A., som blev gengældt, ligesom han traf dem i Selskab og i Teatret. Stockhausen besøgte ham igen paa Fødselsdagen 2. April. — ⁷ Violin-virtuosen Joseph Joachim. Hans Koncert fandt Sted 18. April; A. overværede den. — ⁸ Operaen »Joseph og hans Brødre i Ægypten« blev efter 8 Aars Hvile genoptaget 15. April 1868 med J. L. Nyrop i Titelrollen.

Udenlandsrejsen dette Aar varede fra 21. April til 4. Juli. Efter kortere Besøg i Odense, Amsterdam, Paris og 14 Dages Ophold i Schweiz, begyndte Andersen 3. Juni Hjemturen, der blev sinket slemt ved det i det følgende Brev beskrevne Uheld i Ems.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed« ved Kalkbrænderiet den 10 Juli 1868.

Kjære Fru Grevinde!

Det er længe siden jeg skrev til »Holsteinborg«, men Hjemmet og de Kjære der have tidt været i min Tanke paa den nu tilbage-lagte Reise i Udlandet. I April drog jeg afsted; læste i Odense til

Indtægt for Frederik VII's Asyl for fattige gamle Haandværkere og deres Enker og jeg havde den Glæde at der kom en ikke ringe Indtægt, to Bønder gik halv tredie Miil ind til Byen og samme Veilængde tilbage, for kun at høre mig¹. I Amsterdam blev jeg en halv Snees Dage hos kjære Venner og mødte Opmærksomhed og Hjertelag, ikke mindre i Belgien, men i Paris savnede jeg dog formeget »Udstillingen« forrige Aar, saa at jeg kun blev her otte Dage. Theatrene frembød intet Nyt og Varmen var voldsom! Jeg blev her derfor som sagt kun otte Dage. Man sagde mig at Deres Naades Søster Grevinde Daneskjold med sin Mand var der, jeg søgte dem forgjæves, men Deres Svoger fandt mig i min Bopæl; jeg havde netop da faaet Brev fra Fru Melchior, deri laae en lille Krands af de første Bøgeblade og Skovgrønt hjemme fra, jeg sendte den til Deres Søster, der elsker vor skovfriske Danmark. Fra Paris kom jeg til Schweiz og havde det Uheld paa Banegaarden i Neuchatel at falde, gnave Huden af Albue og begge Knæ, men efter to Dage blev det helet, senere var jeg ikke saa heldig, som jeg nu snart skal fortælle. Jeg blev otte Dage hos en Ven og Landsmand² paa hans Landsted ved Genf gik saa til Ouchy og boede i beau rivage, men Varmen drev mig snart nord paa, op til Bern, her blev det Regnveir; jeg forlod Schweiz blev et Par Dage i Baden-Baden og lagde Veien hjem over Schweiz [o: Ems], her havde jeg den Fortræd, Aftenen før den bestemte Afreise, at jeg paa den mørke Gang stødte mod en Kuffert, der var stillet midt i Veien, jeg fik et stort Hul i Skinnebenet, der hovnede op og smertede, Lægen forordnede Iis-Omslag og med dette laae jeg nu i to Døgn, den fjerde Dag, efter at være forbundet, fik jeg Lov at reise, men det var en Qval, en brændende Pine; i tre Dage naaede jeg over Cøln og Hanover til Hamborg, Benet var meget angrebet, Lægen raadete mig at blive nogle Dage, ikke reise videre; en velhavende, elskværdig Kjøbmands Familie Warburg³ tilbød mig deres Huus, Lægen besøgte mig der daglig, jeg havde Alt hvad jeg kunde ønske mig, men hele 14 Dage sad jeg bundet til Stuen. Deres Naades Slægtning Fru Etatsraadinde Donner⁴, hørte at jeg var der og syg, hun søgte mig strax op, tilbød mig sit Huus, det jeg dog ikke nu kunde tage imod, da jeg allerede var saa vel optaget.

Daglig lod hun høre til mig, kom selv igjen, sendte mig en Kurv med Blomster og Jordbær. Mit Navn smukt i Forglemmig ei og en hjertelig Tilskrift. Hvor var hun hjertens god! Endelig fik jeg lov at reise. Det havde været mit Ønske at gaae til Basnæs og derfra over til Holsteinborg, men nu var det om at komme snarest i Stilhed. I Løverdags naaede jeg Byen hvor jeg paa Banegaarden blev afhentet af Groserer Melchior hos hvem jeg boer og hvor Lægen hver Dag besøger mig. Endnu er Saaret aabent, og tænk det er nu snart hele 5 Uger siden jeg stødte mig. Det gaaer imidlertid fremad, men jeg tør ikke gaae ud, heller ikke kjøre, men længe skal jeg nu ikke sidde siger Lægen. Ellers har jeg Alt saa rigt og velsignet det er tænkeligt. Besøg faaer jeg og mange Breve; snart faaer jeg vel ogsaa eet fra Deres Naade, tør jeg ikke nok troe der paa? Hjertelige Hilsener til Hr Greven og Børnekredsen ligesaa til Deres Naades Fru Svigermoder fra

Deres taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Om Oplæsningerne i Odense 23. og 24. April se Anderseniana I, S. 58—66. —

² Jules Jürgensen, der var flyttet fra le Locle til Genève. — ³ Købmand i Altona John Warburg. — ⁴ Helene Donner, f. v. Schröder, Enke efter Grevinde Holsteins Morbroder, Etatsraad Bernhard Donner i Altona.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 22. Juli 68.

Kjære Etatsraad!

Hvor kjønt af Dem at skrive til mig, det var ret som om De vidste hvormeget jeg længtes at vide hvor De var og hvorledes det gik med Benet. Nu haaber jeg at det er saa meget bedre saa De atter tør begive Dem paa Udflugter og jeg kommer derfor for at spørge om De kjære Ven ikke ogsaa vil glæde os med et Besøg i de gamle vante Værelser? — Min Søster Vanda er her med sine søde yndige Børn, aa! der er en lille Pige som ret ligner et Alfebarn¹! hvilken Glæde vilde det være for os Alle, hvis De kom! —

Jeg har ikke Tid til at skrive ret Meget idag, og mit eget Helbred har været elendig i Sommer! Nu har vi den Glæde at Ulrik Adolff trods det forsømte Sygdomskaar, har taget en rigtig god

Examen i de 5 Fag ved Metropolitanskolen. Han er idag med sin Fader i Odense, skal fra sidst i August af i Huset hos Adjunkt Mussmann² i Roeskilde, men gjør forinden en lille Schweitzerreise med denne rare Mand! —

De veed hvilken Glæde for mig at turde pleie Dem saagodt som Holsteinborg formaaer; hjerteligste Hilsen fra alle Børnene og Tante Vanda ved

Deres hengivne
Mimi Holstein.

¹ Vist den ældste Datter Komtesse Fritze Danneskiold-Samsøe, f. 26. Juni 1865, senere g. m. Politikeren Lensgreve Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs til Frijsenborg. —

² Adjunkt ved Roskilde Katedralskole Morten Qvistgaard Muusmann.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed«, Østerbro ved Kjøbenhavn. Den 29 Juli 1868.

Kjære fortræffelige Fru Grevinde!

Det var, som altid, et deiligt kjærkomment Brev De sendte mig, jeg er glad ved at være saa venlig i Tanke hos Dem og Deres. Meget længes jeg efter at komme til Holsteinborg og der tillige at kunne træffe sammen med Deres elskværdige Søster Grevinde Danneskjold, ogsaa til Basnæs ønskede jeg at komme, men derfra har jeg længe ikke hørt. Hvad der til denne Stund har forhindret mig fra at tage nogen Reise-Bestemmelse, er mit Beens Befindende, nu er over syv Uger gaet siden jeg stødte det og endnu igaar blev det forbundet af Lægen, rigtig nok, som han haabede, for sidste Gang. Jeg er indbudt af Grevinde Frijs¹ at komme derover² fra den 14 August Maaneden ud, da reise de nok bort, jeg veed øieblikkelig endnu ikke hvorledes jeg bedst lægger min Reiseplan, og maa endnu et Par Dage see an med Benet, hvorledes det stiller sig og da tillader jeg mig at skrive Deres Naade til, thi jeg vilde helst begynde Udfarten med at flyve fra Rolighed, hvor jeg iøvrigt har det velsignet, til det kjære Holsteinborg, hvor De jo ville modtage mig, som altid. Jeg erindrer ikke om jeg i mit forrige Brev fortalte Deres Naade at Speckter i Hamborg³ tegner til den nye Eventyr Udgave i London, det Billed som hører til »Gjemt er ikke

glemte«, er ganske allerkjæreste. Ulrich Adolph er altsaa nu i Schweiz og maaskee for første Gang! jeg under ham ret den Glæde; alt det Nye og Store i Naturen der vil tilvisse gjøre et mægtigt Indtryk paa ham. Den øvrige Børnekreds er i Hjemmet, Bodil naturlig og barneelskelig, Christian Christoph kjæk og prægtig, min yndige lille Veninde, Elisabeth, glemmer mig ikke over nye røde Sløifer og fortæller sin mindre Søster om H. C. Andersen, der vil bringe *hende* Blomster og klippe hende Billeder, ja maaske kalde hende »en lille *Madamme!*« Forleden i den tidlige Morgen kjørte jeg langs Fælleden hvor Soldaterne excercerede; Garden havde Hvil, Officererne laae i et Telt, nogle Menige sad ved et Træbord bag Grøften og nød Frokost; i det jeg kjørte forbi, reiste en ung Gardist sig, hilsede bekjendt og venligt — og hvem var det: den unge Grev Danneskjold⁴, ved Siden saae jeg nu en anden Bekjendt, som reiste sig og nikkede med leende Ansigt, det var min unge Ven Otto Scavenius! det morede mig at see de to i deres Feltliv. Deres Naades Svigermoder tænker jeg føler sig vel ved den stadi-ge, varme Sommer; dertil er jo luftige Stuer paa Holsteinborg og Skygge i Aleerne; bring mig i hendes venlige Erindring. Kronprindsens Formæling med den unge svenske Prindsesse⁵ har meget glædet mig, jeg skrev ham strax et Brev til⁶, jeg veed imidlertid ikke om det er naaet til ham. Imorgen ventes det unge Par, men de blive nok kun en Dags Tid. Er Hr Greven paa Holsteinborg da bring ham min taknemlige, ærbødige Hilsen, saa varmt og inderligt som den sendes til Deres Naade.

Deres taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

Deres Naade

Fru Grevinde M. Holstein

født Zahrtmann.

¹ Lensgrevinde Thyra Krag-Juel-Vind-Frijs, f. Haffner. — ² Paa Frijsenborg. —

³ Den tyske Tegner og Litograf Otto Speckter, hvis tidligere Illustrationer til A.s Eventyr Digteren satte meget højt, havde nu tegnet Billeder bl. a. til »Sommergjækken« og »Gjemt er ikke glemte«, som offentliggjordes i »Andsens Later tales. Published during 1867 & 1868. Translated by Caroline Peachey, Augusta Plesner and H. Ward. With illustrations by Otto Speckter, A. W. Cooper etc.« London 1869. — ⁴ Vistnok stud. polit., Grev Sophus Danneskiold-Samsøe, Grevinde Wanda Danneskiolds yngste Svoger; han aftjente sin Værnepligt ved Livgarden. — ⁵ A. mener: Forlovelse. Kron-

prins Frederiks Forlovelse med Prinsesse Lovisa af Sverige-Norge blev deklareret paa Bäckaskog i Skåne 15. Juli 1868. — ^o Dat. 19. Juli; trykt (efter Koncept) B&B II, S. 587 f.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 2. August 68.

Saa mange, mange Tak for alle de hjertelige, milde Tanker Deres kjære Brev bragte bedste Etatsraad! — Gud give Benet saa reel Fremgang at De ikke mere maatte behøve Lægehjelp. Thi *over 7 Uger* forekommer mig næsten en lidt betænkelig lang Tid! saadanne et Saar kan i Deres Alder jo let faa det Indfald at holde sig aabent og det ønsker jeg Dem rigtignok ikke, da De igrunden er saa *sund* at *De* ikke behøver nogen saadan Afleder.

Men forudsadt altsaa at De er saa vel at De *tør* reise fra Byen, saa beder jeg Dem gjøre det snarest muelig. Sagen er den: at jeg hele Sommeren har været elendig og min Mand derfor har bedet mig overveie — medens han i disse Dage er Kong Carls¹ Gjæst paa Ulriksdal, medens han samtidig varetager sin Function som det danske Landhuusholdningsselskabs President ved det svenske Landmandsmøde² — om jeg ikke kunde beskikke mit Huus saaledes at jeg, naar han midt i Maaneden tager til Ems kunde reise med ham, for i *Soden* — mit gamle *gode* Soden bruge en Kur for mig selv. Bodild skulde saa følge med mig. Paa Onsdag venter jeg vores nye Gouvernante Frøken Zeuthen³, som jeg haaber vil bevare den Tillid jeg alt paa Forhaand har til hende, men inden jeg faaer talt med *hende* om disse Planer, synes jeg at jeg ogsaa skylder hende ikke at bestemme Noget. Min kjære gamle Svigermoder er til Tider *saa svag* saaat det egentlig er mig en stor Overvindelse at forlade hende, men jeg har sjelden følt mig saa elendig som i denne Tid; min Læge veed Intet til Lindring for mig og saa forekommer det mig at jeg næsten skylder mine mange Kjære itide at bruge noget Ordentligt, især da min Mand ønsker det saa Meget. Wanda med sine Børn blive saa indtil vi reise og det Samme haaber jeg af Dem. I Aftes vare vi hos den lykkelige Bedstemoder paa Basnæs⁴ — som lod til helst at ønske Deres Besøg i Septbr.; naar De altsaa som De skrev vilde være paa Frijsenborg

sidste Halvdelen af August, — da var det jo yndigt hvis De strax vilde begynde Udflugten hos os — hvor *Alle* saa meget glædes til Deres Ankomst men mest dog

Deres hjertelig hengivne

M. Holstein

der altsaa kun nu venter Deres Bestemmelse med Hensyn til hvor og naar De vil afhentes! —

Imorgen er det Deres Gudsøns — Chr. Christoffs Fødselsdag; han har en lille Fugleskydning.

Undskyld dette Jaskeri!

¹ Carl XV af Sverige-Norge. — ² Aabnedes 4. August i Stockholm. — ³ Emma Zeuthen. — ⁴ Fru Scavenius' ældste Barnebarn Bertha Castenschiold var født 29. Juli 1868; hun blev senere g. m. Kammerherre, Baron Axel Blixen-Finecke.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed« den 3 August 1868.

Kjære fortræffelige Fru Grevinde!

I denne Morgen fik jeg Deres Naades Brev, i Dag er det altsaa den kjære Christian Christophs Fødselsdag, jeg skal notere det, for et kommende Aar; i Dag drikker jeg hans Skaal og sender ham de kjærligste Tanker, Gud bevare og velsigne ham! Deres Naade reiser altsaa til *Soden* midt i denne Maaned, jeg er glad derved, thi jeg troer at det vil gjøre Dem godt; med Hensyn til Tiden falder det ogsaa heldigt for mig; jeg maa endnu i denne Uge formedelst mit Been, der nu synes at komme sig, blive lidt i Ro, jeg reiser, om Gud vil paa Mandag den 10 August, helst tog jeg med det tidlige Morgentog, men da »Rolighed« ligger $\frac{1}{2}$ Times Fart fra Jernbanen, og Toget gaaer $6\frac{1}{2}$, satte jeg Huset her for tidlig i Bevægelse og jeg vælger derfor heller at gaae med Middagstoget som indtræffer i Sorø om Eftermiddagen $3\frac{1}{2}$, er der da, som jeg jo tør haabe, en Vogn efter mig, saa kan jeg naae Holsteinborg før Klokken 7. Jeg veed nu ikke hvilken Dag, midt i Maaneden, Deres Naade og Hr Greven reise, men efter Deres venlige Brev forstaaer jeg, at det vil kunde smelte sammen med min Afreise til Frijsenborg, *der* er jeg indbudt til den 16de, 17de. Naar jeg nu kommer til Holsteinborg den 10de, vilde det være deilig om det

ordnede sig saa at jeg kunde blive en 5 Dage paa Holsteinborg; indseer Deres Naade allerede at *det vil ikke* kunde skee, da faaer jeg nok, *før Ugens Udgang*, et Par Ord, thi da maa jeg desværre opgive Besøget for denne Gang, *men hører jeg Intet*, da, som sagt, er jeg i Sorø Mandag Eftermiddag, den 10 August. Paa Frijsenborg bliver jeg til *sidst* i August da reiser Familien derfra til Brylluppet paa Juellinge¹. Maleren Bloch og hans Frue ere ogsaa indbudne til Frijsenborg til den 18de og Maaneden ud. Sangerfesten² herinde faaer jeg Intet af, da det generer mit Been; dog saae jeg det unge forlovede Kongelige Par³. Fru Melchior kjørte med mig ud af Strandveien, netop da Afreisen fandt Sted; jeg stod ved Strandbredden da de Kongelige Herskaber kom, Dronningen af Sverrig, lagde jeg Mærke til, strax kjendte mig, vor Konge var saa naadig at trykke min Haand og den kjære Kronprinds sagde mig et Par venlige Ord; han og hans Brud saae lykkelige ud; hun har en smuk Figur, en kongelig Holdning, et klogt, godt Ansigt og gjorde et særdeles godt Indtryk paa Alle. Gud give det unge Par en lykkelig Fremtid! Sommeren er saa sydlig varm og vedblivende, Aftnerne saa smukke, hvor maa der være velsignet paa Holsteinborg. Den kjære Enkegrevinde min hjertelige, ærbødige Hilsen! Gid at det nu maatte blive saa at jeg uden Uleilighed kunde tilbringe fem Dage fra den 10de August; men ikke sandt, det hører jeg aabent og snarest om.

Med taknemlig Hjerte Deres Naades ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Komtesse Polly Krag-Juel-Vind-Frijs, Datter af Grev Julius K.-J.-V.-F. til Baroniet Juellinge, ægtede 4. Sept. 1868 Grev Sigismund Ahlefeldt-Laurviggen til Ulstrup. Bruden var Næstsødskendebarn til Grev Frijs paa Frijsenborg. — ² De jydsk og københavnske Sangforeningers store Stævne, ialt 1000 Sangere, fandt Sted 2.—3. August med Koncerter i Rosenborg Have og i Frue Kirke; det sluttede den følgende Dag med Udflugt til Dyrehaven og Bal i Casino. — ³ Dronning Lovisa af Sverige-Norge var sammen med sin Datter, Prinsesse Lovisa og hendes Forlovede, Kronprins Frederik 31. Juli ankommet til Bernstorff Slot. Næste Dag rejste Dronningen og Prinsessen til Sophiero i Skåne og blev ledsaget af den danske Konge og Dronning, Kronprinsen og Prinsesse Thyra, der samme Aften vendte tilbage til København.

Grevinden svarede 5. August og beklagede, at Besøget blev saa kort; hun vilde foretrække, at han kom Lørdag istedet for Man-

dag. Vognen skulde imidlertid nok være i Sorø ved Middagstoget om Mandagen. Dagen for hendes egen Rejse var endnu ikke fastsat, men hun haabede, at han tog tiltakke hos dem til den 15., og hun lovede at befordre ham videre fra Holsteinborg til Korsør.

Andersen skrev straks 7. August, at han gjerne var kommet Lørdag, men det lod sig ikke ordne saaledes. Han kom altsaa Mandag til Sorø, men da man først den 17. ventede ham paa Frijsenborg, kunde han blive til Søndag den 16. og havde saaledes fem hele Dage paa Holsteinborg. Brevet slutter:

.... Jeg er allerede med Tankerne derude, høre[r] Orgelet bruse og Psalmesangen lyde ind til mig. De hvide Blomster og fine Roser skinne i de store Buskbom-Sløifer udenfor Havedøren, de vilde Svaner ligge paa Vandet, og inde i den gamle Gaard hilse paa Væggene de gamle Konge-Billeder og deres høie Dronningers. Gid at nu Deres Naade maa have rigtigt godt af Opholdet i Soden; jeg har været der en eneste Dag og syntes ikke om Stedet; Vandet smagte som om der var Blæk deri og Solen brændte saa at man selv maatte blive sort, som Blæk.

Med mit Been er det bedre, det egenlige Stød er helet, det er kun Suiterne efter Bandager etc., som har efterladt lidt piinlig Erindring, men før Mandag, siger Lægen, er jeg aldeles vel, (tør jeg nu kun tro ham). De jyske Sang-Gjester hørte jeg ikke. Her paa »Rolighed« er saa behageligt og jeg føler mig saa vel og vel-seet at jeg ikke gjerne flyver bort til Menneske-Vrimmel og Folkefest. Gud glæde og velsigne Deres Naade og alle Deres Kjære.

Af taknemligt Hjerte, ærbødigst

H. C. Andersen.

* * *

H. C. Andersens Dagbøger 1868.

Mandag 10. August. Toget gik Kl 12; i Vogn med Fru Løvenørn som vilde besøge sin Datter paa Lethraborg¹[.] ¹/₂₄ i Sorø, der forærede jeg Fru Melchiors Bouquet til Banens første Herre. Kom Kl 6¹/₂ til Holsteinborg og blev modtaget af Grevinden, Sviger-

moderen, Christian Christoph, Elisabeth og Grevinde Wanda Danneskjold. Fik mine sædvanlige Værelser.

Tirsdag 11. Graat-Veir. Benet seer ud som om Huden var gnavet af; badede det med koldt Vand; der er Hede deri. Sendt Brev til Fru *Melchior*². Til Middag kom Fru Scavenius, der er lykkelig over sit lille Barnebarn paa Borreby; om Aftenen vare nogle Præstemadamer her, jeg læste Eventyr. Pastor Fengers Kone ligger syg i Barselseng, Barnet er dødt. I Dag Grevinde Holstein Lethraborg født Løvenørns Fødselsdag drak den med *Wanda*.

Onsdag 12. *Vandas* Fødselsdag. Lidt Regn. Varmt Solskin. Wanda fik en Bouquet af mig, ogsaa gamle Grevinde. Sendt Brev til Grevinde *Frijs* at jeg kom der paa Mandag. I Nat Kl 12 kom Grev *Holstein*, her hjem fra Sverig. Vi drak i Champagne *Wandas* Skaal. Fik Brev fra Grev *Moltke Hvitfeldt* om at komme til Glorup den 18de da jeg saa traf sammen med Grevinde *Maria Moltke* født *Buchwaldt*³. Brev fra *Louise Doré* i Paris⁴.

Torsdag 13. Regnveir. Grevinden ligger syg i Dag. Tilmorgen reiste Grev *Danneskjold* med Kone og Børn. Sendt Brev til Grev *Moltke Hvitfeldt* paa Glorup og til *Robert Watt* paa Silkeborg. Regnen vedblev til efter Middag, Gangene i Haven vare fugtige. Det var en stille Dag, smuk Solnedgang. Fik Brev fra *Moritz Melchior*.

Fredag 14. Stærkt og varmt Solskin. Sendt Brev til *Eckardt* og *Scharff*⁵. Ligesaa Brev til *Louise Melchior* og hendes Fader *Moritz Melchior*, deri pressede Blomster fra *Holsteinborg* til Fru *D. Melchior*. Endnu i Dag ligger Grevinden. Det er trykkende varmt, jeg gidder ikke bestille Noget og ligger paa *Sophaen*. Brev fra Fru *Melchior* i *Kjøbenhavn*⁶.

Løvedag 15. Særdeles varmt. Igaar var det 25 Grader i Skyggen. (Gik lidt med gamle Grevinde iaftes). Sendt Brev til Overlærer *Sick* i *Odense*⁷ og til Hoteleier *Petersen* i *Korsør*⁸, skrevet 8 Dage for gammel Dato. Besøg af Skolelærer *Nielsen* fra *Ørsløv*⁹, Grevinden bad mig i gaar om jeg i Dag vilde læse for Bønderne der i Skolen, jeg lovede at komme fra 3 til 4. Det danske Flag var heiset ved Skolebygningen. Da jeg traadte over Trinet stødte jeg Hovedet mod den lave Karm, saa at jeg maatte strax bade Hovedet

med koldt Vand og Salt. Jeg læste: Barnet i Graven¹⁰, den grimme Ælling¹¹ (og paa Læreren Opfordring Børnesnak¹²) og Det er ganske vist¹³; jeg fik tre Gange Hurra og kørte hjem i brændende Solhede. Ikke husker jeg en Sommervarme som denne. Kl 7 var det endnu 21 Grader i Skyggen. Spadserede ved Strandbredden i Haven.

Søndag 16. Samme Sol-Varme. Sendt Brev til Fru Melchior¹⁴, deri Blomsterblade og en død Sommerfugl. Spiiste halv fem og kørte i stærk Varme med Solen lige i Ansigtet, Klokken 6, var i Korsøer halv ni . . .

¹ Kammerherreinde Elisabeth de Løvenørn, f. Beyer, Enke efter Gehejmelegationsraad, Kammerherre F. E. V. de L.; hendes Datter Henriette var 1867 blevet g. m. den senere Politiker og Lensgreve Ludvig Holstein til Ledreborg. — ² Trykt Reumert S. 93 f. — ³ Enke efter Højesteretsassessor, Grev Henrik Moltke til Mullerup, Broder til Grev Moltke-Hvitfeldt. — ⁴ Louise Dorré, kendt fra Georg Brandes: »Levned« (I, 1905, S. 194 ff.) som hans Lærerinde i Fransk i Paris 1866. Det fremgaar af hendes Brev (Ny kgl. Saml. 2315, 4°), at hun gennem Brandes havde hørt fra A., hvis Eventyr hun beundrede. Hun blev 1877 g. m. en Funktionær ved Paris—Lyon-Jernbanselskabet, Turgis. — ⁵ Skuespiller ved Det kgl. Teater L. A. Eckardt og hans nære Ven Solodanser Harald Scharff. — ⁶ Trykt Reumert S. 94. — ⁷ Chr. Sick, senere bekendt for sin »Fransk-dansk-norsk Haandordbog« (1883). — ⁸ Hans Christian Petersen, Ejer af Hotel Storebelt overfor Banegaarden i Korsør. — ⁹ Peter Nielsen, 1859—86 Lærer i Ørslev, 6 km V. f. Holsteinborg. Han blev 1882 Landhusholdnings-selskabets Konsulent i Plantekultur, oprettede senere Tystofte Forsøgsstation og fik stor Betydning som landøkonomisk Forfatter. — ¹⁰ »Nye Eventyr og Historier«, Første Række, 4. Saml. (Dec. 1859). — ¹¹ »Nye Eventyr«, Første Bind, 1. Saml. (November 1843). — ¹² »Nye Eventyr og Historier«, Første Række, 3. Saml. (Marts 1859). — ¹³ »Historier«, 1. Samling (April 1852). — ¹⁴ Trykt Reumert S. 94 f.

Uheldet i Ørslev Skole fortæller Andersen saaledes i sit Brev af 16. August til Fru Melchior: »Igaar var jeg efter Grevindens Forbøn i den nærmeste Landsby og læste for Bønderne et Par af mine Eventyr; jeg havde det Uheld, da jeg traadte ind i Skolebygningen, at jeg var for høj og Døren for lav, saa at jeg løb Hovedet imod Karmen; jeg tog mig just iagt for ikke at støde Benet, idet jeg traadte over den høje Tærskel, men saa fik jeg paa Hovedet. Jeg synes iaar at være udseet til altid at skulle stødes. Med Benet gaaer det kun saa smaat.«

Straks efter Ankomsten til Frijsenborg skrev Andersen til Grevinden. Dette Brev er imidlertid ikke bevaret.

Den 8. Oktober 1868 døde den gamle Grevinde Wilhelmine Holstein paa Holsteinborg, lidt over 80 Aar gammel. H. C. Andersen sendte i den Anledning hendes Svigerdatter det følgende Brev.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 13 October 1868.

Kjære Fru Grevinde!

Igaar erfarede jeg at den elskværdige gamle »Bedstemoder« var kaldet til sin Gud; Sorgen ligger i Savnet! De savne hende jo Alle! Der er nu to milde Øine mindre paa det hyggelige Holsteinborg; med fromt Barne-Sind saae hun paa Verden om sig, op mod sin Gud!

Da jeg igaar havde læst at hun havde lukket sine Øine her, vilde jeg have skrevet strax, da mødte jeg paa Gaden Deres Naades Vogn, jeg saae Dem og Hr Greven i den, jeg saae ogsaa at De vilde standse Kudsken, men at han ikke bemærkede det. Senere paa Dagen gik jeg hen i Hotellet, men hverken Deres Naade eller Hr Greven vare hjemme og jeg var hindret i at komme igjen før Banetoget gik, det jeg vidste De toge med. Jeg havde saa gjerne hørt om den kjære Enkegrevinde, om hun, som jeg troer, blideligt og stille er gaaet ind i Evigheden; hørt om hendes sidste Dage. Jeg havde ogsaa ønsket at see og vide hvorledes Badestedet *Soden* havde virket paa Dem selv.

Flere Uger er det siden jeg forlod Frijsenborg¹, paa Hjemreisen blev mit Been igjen sygt og endnu er det ikke lægt, ellers havde jeg paa denne Tid, efter Fru Scavenius's venlige Indbydelse, været paa Basnæs og altsaa kunnet søgt og seet de Kjære paa Holsteinborg. Mit Been synes ikke at ville heles, hver større Bevægelse er det en Fortræd.

Med al min Tanke og Deeltagelse er jeg hvor den elskværdige Bedstemoder savnes; jeg husker hendes Smil, hendes venlige Ord naar jeg bragte hende Blomster stillede i Betydning for hendes barnefromme Sind. Hun er gaaet fra Kjærlighed hos sine Børn ind i Kjærlighed hos Gud!

Min inderlige Tak til Hr Greven, at han, da tilvisse hans Tid

igaar har været meget optaget, dog søgte mig; jeg var, desværre borte! Alle Børnene min kjærligste Hilsen.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ 30. August.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 17 Octbr. 1868.

Kjære Etatsraad!

Hvor velgjørende har De talt til os Alle, Børn og Børnebørn ved de kjærlige Ord som De sendte mig og som jeg nok turde dele med de Kjære, hvis Hjerte svulmer af de samme vemodige og dog taknemmelige Følelser som mit, siden først Bekymring og derefter Savnet stødse paany lægger sig om Hjertet! Jeg var og er vis paa Deres varme Medfølelse — hvad var Venskab uden denne! — og det var altsaa ogsaa saa naturligt at jeg strax følte ligesom en Længsel efter at sige Dem hvad der tildrog sig hos os. Men der var blevet talt og skrevet om at man troede Dem i Udlandet, og først da jeg senere erfoer, at De var i Kjøbhhv. fortrød jeg, ikke trods alle Formodninger at have skrevet til Dem og adresseret til Deres Bolig paa Kongens Nytorv hvorfra der jo utvivlsomt under Deres Fraværelse besørgeres mange flere Breve til Dem. Først af den gamle Excelenz fra Glorup¹ hørte jeg — da vi mødtes paa Jernbanen — at De var paa Sjælland og desværre med et sygt Been endnu og saa saae jeg Dem jo næste Dag paa Gaden da jeg kjørte med Bodild — medens min Mand søgte Dem i Deres Logie og Deres udtryksfulde kjære Aasyn sagde mig at De vidste at vi vare bedrøvede! Ja tak, tak for al Deeltagelse. De skjønner saa rigtig: den elskede Bedstemoders Livsaften var lys og mild og kjærlig — som hun selv og som det Haab hendes faste Tro lod hende — endog med blid Længsel stunde hen til. Det var ret som om hendes Hjerte lagde sig til Hvile, da hun omsider saae og favnede min Mand, Bodild og mig igjen og da hun syntes at see sit Ønske opfyldt: nemlig at Soden havde styrket mig lidt. Paa mangfoldig Maade yttrede og viiste hun os denne ømme moderlige Kjærlig-

hed og Tilfredshed hvoraf ogsaa for mig det sidste Ecco hendøde med hendes paa Kjærlighed saa rige Liv. Mandag d. 5te kom vi hjem, om Tirsdagen flyttede hun op, yttrede sig særdeles vel og glad taknemmelig for Alt. Pludselig om Eftermiddagen synker hendes flittige Hænder i Skjødets — og i samme Nu havde hun mistet Mælet og tildeels Bevidstheden. Hun kunde ikke synke, var lam i hele venstre Side og snart efter begyndte og tiltog den sidste Agonie! Da Holstein om Onsdagen havde læst en Psalme og jeg bedet for hende eller med hende — saa gled Sjælen syenlig bort fra denne Jord og kun Legemet blev ligesom endnu en liden Stund tilbage for at kæmpe den sidste Strid! —

Mandag! Kjære Etatsraad! naar De modtager dette antager jeg at jeg snart maaske tør haabe at see Dem ved at opsøge Dem i Deres Bolig. Min Mands Broder med Hustru² ere endnu her og vi følges nu sammen til Byen for at ordne en Deel af vor elskede Bedstemoders Efterladenskab! — Derfor nu kun et hastigt men taknemmeligt Levvel fra

Deres hengivne
Mimi Holstein.

¹ Grev A. G. Moltke-Hvitfeldt. — ² Grevinde Sophie Holstein, f. Kramer.

Enkegrevinde Wilhelmine Holstein.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 28 Februar 1869.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Deres Naade har været i Kjøbenhavn, og som jeg hører, end ogsaa været her i længere Tid, jeg vidste det ikke! Da Tjeneren bragte mig den smukke Blomst, endnu er den i duftende Flor, laae jeg syg. Jeg havde flere Dage ondt i Halsen, stærk Feber og maatte holde mig inde. I Torsdags¹ da jeg kom i Hotellet og medbragte tre nye Eventyr² som jeg glædede mig til at læse for Deres Naade, var De ikke hjemme og jeg hørte at De reiste til Holsteinborg samme Aften; nu maa altsaa der mit Brev søge Dem, det sige min inderligste Tak for Deres Naades Trofasthed i Velvillie mod mig, det bringe de kjærligste Hilsener til alle Børnene; jeg har i denne Vinter heelt op til disse Dage, tidt med Tankerne været paa den deilige gamle Gaard og erindret saa meget Godt og Elskeligt; jeg skriver nemlig, for en amerikansk Boghandler, Fortsættelse af »mit Livs Eventyr«, fra hvor dette slutter i den danske Udgave af »samlede Skrifter«, til Festen for mig i Odense³. Disse tolv Aar have riig Afvexling, det har ikke været saa let at samle og bevare de meest fremtrædende Momenter, Breve og Optegnelser maatte frem og derved kom i Tanke mangan en deilig Dag paa Holsteinborg. De tre nye Eventyr jeg vilde have læst for Deres Naade, ere: »Kometen«, »Solskins Historier« og »hvad man kan hitte paa«. De to ere allerede sendte til Amerika for der først at trykkes⁴. »Dryaden«⁵ har jeg endnu megen Glæde af og den er allerede i et Par engelske og tydske Udgaver. Mine Reiseplaner i dette Aar ere endnu svævende, maaskee flyver jeg lidt ud i Mai, eller bliver maaskee hele Sommeren hjemme, men da vil jeg ogsaa, om Gud vil det, flyve afsted midt i September for at blive Vinteren over i et sydligt Climat. Det nye Drama af Hertz: »tre Dage i Padua«⁶ vedbliver stadigt at give fuldt Huus. Iaften skal jeg see første Forestilling af Heibergs Pottemager Walter⁷; jeg er meget spændt paa hvorledes den unge Debutant Holm-Hansen⁸ vil komme fra Hovedrollen, jeg saae ham i »Vintereven-

tyret« hvor han af Publicum og »Bladene« blev grusomt haardt bedømt, næsten frakjendt alle Evner; jeg var derimod overrasket ved det Meget af Gud givne jeg troede at see hos ham. Han var uden al Dresur, forstod ikke at bruge sin Stemme, raade over sine Bevægelser, men der var noget forstandigt, sjæleligt og genialt Stort, som i enkelte Momenter lyste frem. Jeg talte senere om ham med Fru Heiberg og hun var af min Mening og det er nok hende der har faaet ham frem i Pottemager Walter.

Naar nu Deres Naade en Dag er stemt der til, da glæd mig med et Par Ord der bærer Billedet af Holsteinborg og de Kjære der til mig; jeg hører da ogsaa hvad De har syntes om »Dryaden«.

Nu, Solskin inde og ude! mine Hilsener flyve som Sommerfugle i Solskinnet til Dem Alle.

Deres Naades taknemlige hengivne

H. C. Andersen.

¹ 25. Februar. — ² »Kometen«, skrevet 29.—31. Januar 1869, trykt i »For Idé og Virkelighed«, 1869, S. 442—47; »Solskinshistorier«, renskrevet 3. Februar, trykt i »Fra nordiske Digtere. Et Album« (1869), S. 29—37, samt »Hvad man kan hitte paa«, digtet Fastelavnsmandag 8. Februar efter en Opførelse af »Jeppe paa Bjergets«, udkom 17. December 1869 i »Tre nye Eventyr og Historier« (1870). — ³ Til New York'er-Forlaget Hurd & Houghton skrev A. i Vinteren 1868—69 en Fortsættelse af 1855-Udgaven af »Mit Livs Eventyr«, som var ført op til Æresborger-Festen i Odense 1867. Den tryktes første Gang i »The Story of My Life. Now first translated into English, and containing chapters additioned to those published in the Danish edition, bringing the narrative down to the Odense festival of 1867«, New York 1871, S. 410—569. Paa Dansk udgav Jonas Collin Fortsættelsen af »Mit Livs Eventyr« i 1877 i Tilslutning til 2. Udgave af A.s »Samlede Skrifter«. Holsteinborg omtales her S. 69 f., 76, 123, 154 (om »Gjemt er ikke glemt«) og 162. — ⁴ I »The Riverside Magazine for Young People«, udg. af Børnebogsforfatteren Horace E. Scudder, med hvem A. flittigt korresponderede. — ⁵ Eventyret udkom 5. December 1868 som en selvstændig Bog; 10 Dage senere udsendtes 2. Oplag. — ⁶ Opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 5. Februar 1869. — ⁷ Stykket, som havde været opført 2 Gange ved Sommerforestillinger i 1845, blev nu paa Fru Heibergs Initiativ 28. Februar 1869 indlemmet i Repertoiret, men oplevede kun 6 Opførelser. A. fandt det »bredt, kjedeligt, halv Mester Jakel« (Dagbogen). — ⁸ Johan Holm Hansen, den senere Forfatter, Fru Heibergs Protegé, debuterede 2. September 1868 som Leontes i Shakespeares »Et Vinter-Eventyr«. I »Pottemager Walter« udførte han Titelrollen.

*Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.*Holsteinborg d. 31te Marts 1869.

Kjære Etatsraad!

Modtag ogsaa en lille men hjertelig Lykønskning herfra til det nye Leveaar, at Vor Herre maatte velsigne det for Dem med Sin Fred og Glæde — hvorhen Deres Digterlængsel saa end maatte føre Dem. Men naar vi allevegne føle Guds Nærhed og den Glæde der kommer fra Hans Aand løfter Sjælen — saa have vi det godt! Hvorledes mon De tilbringer denne Fødselsdag? — Vennerne flokkes vist om Dem og gjerne vilde jeg ogsaa være iblandt disse og række Dem vores Haand herfra Holsteinborg idet jeg desuden særligt maa takke Dem for Deres kjære Brev saavel til mig som til Bodild¹. Det var mig en Skuffelse ikke at faa Dem at see i Kjøbhv. men jeg er desværre saa ofte rigtig lidende, og naar jeg saa faaer en god og temmelig smertefri Dag, da har der samlet sig saa Meget som saa skal besørges. Min Mand vil derfor at jeg iaar igjen skal til Soden, hvor Luft og Vand rigtignok er mig særlig velgjørende. Men da jeg kun kan tage Bodild med, der selv har havt saa godt af at bruge en lille Kur dernede iflor — saa føler jeg Noget ligesom om Hjertet bløder ved Tanken paa at forlade mine andre elskede Børn. Jeg paaskjønner jo Meget at vide dem i gode Hænder ved at betro dem til vores Gouvernante Frøken Zeuthen, der ganske har viist sig vores Tillid værdig. Min Mand kan høiestens bringe os til Soden, da hans Nærværelse i Sommer til Landhuusholdningsselskabets Jubilæum og Landmandsforsamlingen² hvor han paa begge Steder er President — er nødvendig! — Mai og Juni vil mine Kure jo mindst medtage, men saa haaber jeg snart efter Sommerferiens Begyndelse at vende tilbage til min kjære, kjære Rede. Jeg har jo nu en voxen Datter, der gjerne vil gjøre et Indblik i den saakaldte store Verden ved de Fester der dog vel san[d]synligviis vilde finde Sted til Kronprindsens Formæling³. Jeg længes efter at høre til hvilken Kant De vender Deres Fjed, i Sommer. De flyver fra Skjønhed til Skjønhed i den store herlige Natur, fra Ven til Ven, allevegne flokkes Deres Beundrere, og De lader ingen Familie tilbage. Det er en stor Fryd for mig

naar Ferien samler vore Børn i Hjemmet og Ulrik Adolff bringer Venner med, som forøge Ungdommen og Livet. Min lille Fritze Vanda er et sødt Barn og Alles Kjæledægge. Vores ældre Over-tjener Eriksen sagde forleden: »Det jeg meest glæder mig til strax hver Morgen — er at møde det søde, venlige Barn paa Gangen!« Gud give at hun altid maatte vedblive at være Hjemmets lille Lysalf! —

. . . . Bliver det altsaa over Amerika at man først faaer see Deres sidste Historier — naae Danmark? Jeg maa slutte! Lev vel kjære Etatsraad! Vi anbefale os Alle til Deres Venskab — og med varme Hilsen, Haandtryk og de bedste Ønsker stedse

Deres hjertelig hengivne

Mimi Holstein.

¹ A. havde 21. Marts skrevet til hende i Anledning af hendes Konfirmation. —

² Det kgl. danske Landhusholdnings-Selskab fejrede 1869 sit 100 Aars Jubilæum; 6.—10. Juli afholdtes den 11. danske Landmandsforsamling i Kbh. — ³ 28. Juli i Stockholm; Indtoget i København fandt Sted 10. August.

Sommeren 1869 tilbragte H. C. Andersen dels paa Basnæs, dels paa »Rolighed«; fra »Rolighed« kørte han 16. August ud til Familien Henriques' Landsted »Petershøi« paa nuværende Emilie-kilde-Vej i Skovshoved, overfor »Sølyst«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Peters Høi ved Klampenborg den 22 August 1869.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Forleden da jeg var inde i Byen, havde jeg den Glæde at tale med Hr Greven, som fortalte mig at Deres Naade og den kjære *Bodil* igjen vare i Hjemmet paa det gamle hyggelige Holsteinborg. Gid at De nu ret begge maa føle Dem vel, gid at hele Kredsen om Dem have det godt og glædeligt. Jeg har levet temmeligt stille i dette Aar; jeg var en tre Uger paa Basnæs, tog saa til Byen og fløttede da ud paa det venlige »Rolighed« hos Familien Melchiors; de velsignede, gode Mennesker, vare, som altid mageløst elskværdige mod mig og meer en[d] een Digtning er bragt paa Papiret:

jeg kunde ret ønske at læse for Deres Naade og Børnekredsen: »Høuse-Grethes Familie« og »Hvad Tidselen oplevede«¹.

For otte Dage siden forlod jeg Melchiors Huus da Familien, paa Grund af den ene Datters Svagelighed, overmorgen reiser til Madera hvor de blive til Mai 1870; jeg er taget ud paa Strandveien, hos Henriques og agter imorgen at komme til Kjøbenhavn for at blive der min Fest over². Ja, den 6 September er det netop iaar 50 Aar siden jeg som Dreng kom til Kjøbenhavn, det er en Mærkedag for mig, og flere af mine Venner ønske at jeg er da samlet med dem, men Dagen derpaa, om Gud vil, er det min Agt at flyve til Udlandet, over Dresden og Wien til Norditalien og Syd-Frankerige, der vil jeg overvintre og bliver saaledes, efter min Bestemmelse, borte til sidst i Mai næste Aar. Paa Udreisen er Fru Scavenius saa elskværdig at ville jeg endnu engang aflægger et Besøg paa Basnæs, jeg bliver kun faae Dage, ogsaa i Odense har jeg tænkt at blive nogle Dage; jeg faaer vel at høre hvorledes det staaer til paa Holsteinborg, maaskee forundes det mig at see alle Kjære der, men skeer det ikke, og jeg lever, vil *De* jo nok tillade mig et Besøg det kommende Aar, naar Blomsterne skyde op og ønske sig i Bouquetter til dem som have Øine og Hjerte derfor. Hils paa det hjerteligste Hr Greven og alle Børnene!

Deres taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ »Høuse-Grethes Familie«, skrevet paa Basnæs og »Rolighed« i Sommeren 1869, og »Hvad Tidselen oplevede«, skrevet 26.—27. Juni paa Basnæs, udkom begge 17. December 1869 i »Tre nye Eventyr og Historier« (1870). — ² 6. September fejredes A. af sine københavnske Venner ved en stor Fest i Vincents Lokaler paa 50 Aars-Dagen for hans første Ankomst til København.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 6 Septbr. 1869.

Min kjære, af Alle hædrede, og Meest af Vor Herre udmærkede Ven! modtage ogsaa paa denne Dag en hjertelig Hilsen fra Holsteinborg. Jeg er vis paa at Taknæmmelighed, Begeistring og alle andre ædle Følelser vilde, i Forening fra en vid Kreds, reise Dem en levende Mindesteen som et aandeligt og aandrigt Tilbageblik

paa de halvhundrede Aare-Mile der idag sætte Skjæld paa Deres Livsvandring! — Guds Aand hvile over Deres kommende Dage og Vor Herres Kjærlighed skjenke Dem kjære Etatsraad saamegen Glæde som Deres trofaste Venner saa inderligt haabe for Dem! — Med sand Paaskjønnelse takker jeg for Deres kjære Brev; det var den *første* Meddelelse jeg modtog om hvad der idag foregaaer, om den Betydning denne Dag har! — Tillad mig naar De vender tilbage fra det nu forestaaende længere Ophold i Udlandet, da at have henlagt en lille Ting i Deres Hjem — enten hos Dem selv eller hos Venner, hvortil jeg nu beklager ikke at have faaet Tid¹. Men jeg vil nødig føle mig udelukket af den Kreds der idag paa *saadan* synlig Maade ogsaa ønske at gratulere »Geburtsdagsbarnet« — Ynglingen H. C. Andersen — og trøster jeg mig ved det Haab at jeg kan have den Fordeel at faa at vide hvad de Andre have bragt og saaledes, om det end kun bliver en Ubetydelighed, dog at undgaae at bringe Dem Doubletter. Ved at see Deres nærmeste Reiseplan, frygter jeg at De ikke faaer Tid dennegang at besøge os, og Fru Scavenius taledede igaar om at hun desaarsag venter Dem snart. Men saa vil De dog nok tillade os at besøge Dem paa Basnæs, da jeg jo veed at De ikke *paa Besøg* holder af at kjøre *herover*. Jeg selv er altid svag, men mine elskede Børn ere raske Gud skee Lov og det er en velsignet Høitid igjen at være hjemme. Med Mand og Børns hjerteligste Hilsen sendes et varmt Haandtryk fra

Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Dagbogen 13. Marts 1870 (efter Hjemkomsten fra den store Udenlandsrejse samme Vinter): »Fra Fru *Holstein* fandt jeg en stor Reisepose af Ruslæder, den hun ved Afreisen ønskede at give mig«.

Efter Festen i København rejste Digteren 10. September til Basnæs. Dagbogen fortæller om hans Modtagelse paa Gaarden: »Klokken 5^{1/4} kom jeg til Korsør hvor Vognen til Basnæs førte mig til [Basnæs] lidt over otte. I Gaarden var mange Mennesker og foran Voldgrav-Broen var reist en Æreport med tre Danebrogs Flag og brogede Lamper. Paa Trappen modtog mig Fru Scavenius, Fa-

milien paa Borreby, den gamle Frue og Frøken Carstenskjold, Grev Holstein, Frue Datter og min Gudsøn, en Deel af Godsets Folk. I Haven blev afbrændt et smukt Fyrværkeri, mit Navn straaledede i alle Farver, prægtige Raketter fløi i Luften. Grev Holstein holdt en hjertelig Tale, jeg takkede med Hilsen til Husets Frue og alle Vennerne her, talte om Stedet hvor saa mange af mine Eventyr vare sprungne frem, Klokkedybet paa Holsteinborg, Sneemanden, Valdemar Daa, Egetræet, etc. paa Basnæs. Jeg var særdeles træt og kom iseng efter elleve«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg Søndag Aften. [12/9 1869].

Min kjære, ædle Ven!

Jeg var igaar lidt medtaget efter den smukke Aften paa Basnæs og kom derfor ikke til at skrive til Dem, skjøndt vi Alle saa meget længes efter at vide hvorledes De nu legemligt har det? om De har udhvilt lidt og om den friskere Septemberluft vederkvæger Dem? — thi Kjærlighed, Berømmelse og Hyldest trætter ogsaa, — vi saae det paa Dem, skjøndt De ligemildt modtog ethvert Haandtryk og besvarede — ja saa velsignet deiligt — hvert op-rigtig følt Ord. Det er blandt Andet Noget af det Store og menneskelig Ædle hos Dem: *at De aldrig sammenligner* og derfor føler Enhver Freidighed til at turde tolke saa godt man formaaer den Beundring og Taknemmelighed som opfylder Hjertet.

Jeg sender disse Linier med Redacteur Møller-Holst¹ og Land-inspecteur Vadum² som komme til Basnæs ligesom her, for Draining. Det er to rare, vakkre Mænd! —

Tør jeg bede Dem hilse Deres kjære, gode Værtinde hjerteligt med mangfoldig Tak fra os Alle fordi hun undte os den Glæde at være ved Deres Ankomst. Børnene vare jo henrykte. Ogsaa Hanne Bartholin beder sig bragt i Deres venlige Erindring og glæder sig meget til at see Dem hos Deres Venner paa Holsteinborg — hendes og Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ Landmaaler E. Møller-Holst, siden 1855 Udgiver af »Ugeskrift for Landmænd«. — ² Landinspektør L. C. Vadum paa Frederiksberg; han assisterede i disse Aar Møller-Holst ved Udførelsen af Dræningsplaner.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 13 Sept 1869.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Hvorledes skal jeg dog ret kunde takke Deres Naade og Hr Greven for al Deres Hjertensgodhed mod mig; den Trofasthed i Venskab og Deeltagelse. Jeg var meget træt da jeg i Fredags Aften indtraf paa Basnæs og blev nu ganske overvældet ved al den Glæde og Hæder man forundte mig, har jeg derfor ikke varmt og inderligt nok udtalt eller viist min Glæde og Taknemlighed, da er det ikke Hjertets Skyld. Har jeg i Ungdommen prøvet tunge Timer, saa har Gud forundt mig i de ældre Aar delige Dage; ja altfor meget godt. Jeg maa altid spørge: »hvorfors gives det just mig!« —

Det var deiligt at jeg saae min kjære Gudsøn og den søde lille Elisabeth, hils dem fra mig! ligesom jeg ogsaa beder at Deres Naade vil bringe Hr Greven min dybfølte Tak; Hilsener sender jeg til Frøken Bartholin og Alle paa det kjære Holsteinborg; paa Løverdags Aften, *efter* Middagsbordet her paa Basnæs kommer jeg (i Vogn fra Basnæs) og bliver, som Deres Naade og Hr Greven, tillade, indtil efter Frokost paa Onsdag, da vil jeg mod Aften kunne naae Korsør. Mange venlige Hilsener fra Fru Scavenius!

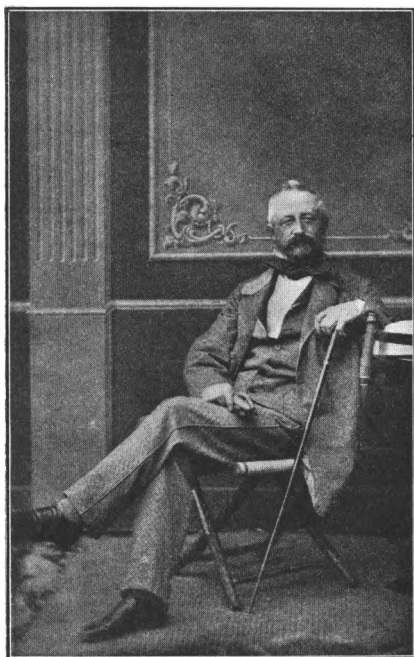
Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

* * *

H. C. Andersens Dagbøger 1869.

Løverdags 18. September. Klokken 6 efter Middagsbordet kjørte jeg over til Holsteinborg og blev hjerteligt og jublende modtaget af Børnene og Grevinden; jeg fik den store Stue med Balkonen ovenpaa og et smukt Værelse tæt ved, Alt indrettet som for en Konge.

Lensgreve L. H. Holstein-Holsteinborg.

Grev Holstein er borte i Dag, men kommer hjem i Aften. Saae den yngste lille Pige, som er født siden jeg sidst var her.

Søndag 19. Meget stormende Veir, Grevinden ikke ret vel; Frøken Bartholin bedre og oppe, Flindts ere her. Jeg læste efter Frokosten de nye Eventyr og Historier, fik Brev fra en 15 Aars Dreng som vilde være Digter, fik Brev fra Livsforsikrings Anstalt med Udskrift Etatsraad H. C. Hansen, det jeg derfor uaabnet sender tilbage imorgen; ligesom jeg ogsaa skriver Drengen til at jeg er reist fra Kjøbenhavn. Brev fra Grevinde *Frijs* paa *Frijsenborg* og fra Fru *Melchior*¹ i *Vevay*. Kom iseng mod elleve.

Mandag 20. Stormfuldt Bygeveir. Sendt Brev til *Carl Bloch*. Manuskrift med de tre Eventyr til *Eduard Collin*². Brev til Hr *Hurd*³ i *New York* der med mit Portrætkort. Brev til Fru *Melchior*⁴ i *Vevay*. Brev til Digteren *P Hansen Senior*⁵. Til Middag var her Grevinde *Lili* fra *Espe*⁶ med Selskabs Dame og Frøken *Lütsov*⁷; her var *Baron Tott*⁸ med Frue, hende havde jeg tilbords tilligemed Grevinden fra *Espe*; her var *Oberst Høhling*⁹, en intelligent, dannet Mand med Frue en født *Tott*, her var *Scholten*¹⁰, *Præsten Fenger* etc. Jeg læste de tre nyeste Eventyr. Ved Bordet udbragte Grev Holstein (i *Champagne*) smukt min Skaal og Ønsket om en lykkelig Reise.

Tirsdag 21. Smukt Veir! *Flinchs*¹¹ reist. Sendt Brev til Drengen *Petersen Mønsted*, Brev til Frøken *Brandes*¹², *Richardt* ved Folkeskolen i *Greve*¹³ (ved *Høie Taastrup*) Brev til *Biskop Engelstoft*¹⁴ og til *Eckardt* og *Scharf*, samt til Fru *Generalinde Raasløff*¹⁵. Efter

Middagsbordet kom her en *Sø Maler Eckardt*¹⁶ med Anbefalings Brev; han blev her til Aften, ligesaa var en ung *Jødinde Jacobi*¹⁷, der har gaaet i Skole hos Fru *Jolson*¹⁸, den yngre Frøken var med, jeg læste flere Eventyr og de syntes begge glade. Fik Brev fra Enkedronningens Bibliotekar Hr *Meidel*¹⁹ om at sende Frøken Plesner i London²⁰, af og til nogle Eventyr.

Onsdag 22. Solskinsveir; *Ulrik Adolph* og en Skolekammerat²¹ Søn af Grevenkop Castenskjold kom i Nat og er nu paa Jagt. Grev *Holstein* taget til Vælgermøde i Skjelskjør. Sendt Brev til *Postmesteren* i Skjelskjør og til *E Collin*²² samt Fru Lund, Malerens Kone²³. Klokken 1¹/₂ reiste jeg fra Holsteinborg; hvor var Grevinden god og hjertelig, hun gav mig med et Brev til Fru Serre som hun ikke kjender, hvad mon det indeholder²⁴? Hun vilde føre mig til Vognen og det var, at alle Gaardens Folk havde hun samlet, Karle og Piger, hver stode for sig og raabte tre Gange Hurra. Bodil og lille Elisabeth løbe med ud i den forreste Vogn [o: Port] at sige Levvel; før Klokken halv fem var jeg allerede i Korsør Hotel Store Belt og fik eet af mine sædvanlige Værelser ud til Jernbanen, her sidder jeg nu efter en lille Middag og ryger Cigar²⁵. Gik iseng Kl 9.

¹ Trykt Reumert S. 115 f. — ² De tre Eventyr er »Hønsagrethes Familie«, »Hvad Tidselen oplevede« og »Hvad man kan hitte paa«, der 17. December udkom som en lille selvstændig Bog: »Tre nye Eventyr og Historier«, tilegnet E. Collin. Brevet trykt Brevveksling IV, S. 92. — ³ A.s amerikanske Forlægger Melanchton M. Hurd (af New York'er Firmaet Hurd & Houghton). — ⁴ Trykt Reumert S. 116 f. — ⁵ Forfatteren P. Hansen var paa dette Tidspunkt Senior i Studenterforeningen. — ⁶ Grevinde Julie (Lily) Moltke, f. Sehested Juul, Enke siden 1868 efter Grev Otto Moltke til Espe. — ⁷ Rimeligvis en af Generalmajor Gotthard v. Lützows Døtre, enten Gerhardine (1814—91) eller Marie (1823—93). — ⁸ Lensbaron Tage Reedtz-Thott til Gaunø, den senere Konsejlspræsident, g. m. Elisabeth f. Bülow. — ⁹ Kar. Oberst Theodor Høhling, g. m. Baronesse Thora Reedtz-Thott, ældre Halvsøster til Lensbaronen paa Gaunø. — ¹⁰ Kar. Oberst William Casimir v. Scholten. — ¹¹ Skal være: Flindts. — ¹² Forfatterinden Henriette Brandis, nær Veninde af Fru Scavenius paa Basnæs. — ¹³ Digteren Christian Richardt var 1866—71 Forstander for Tune Folkehøjskole. — ¹⁴ Biskop over Fyns Stift C. T. Engelstoft; Brevet trykt i Anderseniana I, S. 97 ff. — ¹⁵ Marie Anna Raasløff, f. Smith, g. m. Krigsminister i Ministeriet Frijs, Generalmajor Valdemar Raasløff. — ¹⁶ Chr. Eckardt. — ¹⁷ Da den omtalte Frk. Jacobi har gaaet i Skole hos Fru Joellson, maa hun være fra Helsingør, og der kan da ikke være Tale om andre end Prokurator Jacob Daniel Jacobis ældste Datter Frederikke, som boede i Sorø. Mærkeligt nok, at A. kalder hende ung! Hun var da 44 Aar. Den yngre Frøken er hendes Søster Emma Jacobi, f. 1831. — ¹⁸ Enkefru Julie Joellson,

f. Cantor, Bestyrerinde af et Pigeinstitut i Helsingør. — ¹⁹ Justitsraad C. G. B. Meidell, Sekretær og Bibliotekar hos Enkedronning Caroline Amalie. — ²⁰ Oversætterinden Augusta Plesner, der sammen med Englænderen Harry Leigh Douglas Ward 1867—70 oversatte de senest udkomne Eventyrsamlinger til Engelsk. — ²¹ Vilhelm Grevenkop-Castenskiold, senere dansk Ministerresident i Holland og Belgien, Søn af A.s Bekendt fra Paris 1833 Kammerherre Melchior G.-C. til Hørbygaard. — ²² Trykt i Brevveksling IV, S. 93 f. — ²³ Axelline Lund, f. Mørch, g. m. Historiemaleren F. C. Lund. — ²⁴ Dagbogen 5. Oktober, Maxen: »Det Brev Grevinde Holstein gav mig til Fru Serre var om hun vilde skaffe mig Een at reise med, eller en paalidelig Tjener! Tak! det er vist godt meent, men underligt arangert«. — ²⁵ A. røg kun yderst sjældent og kun naar han var i særligt godt Humør.

Paa Afrejsedagen skrev H. C. Andersen i et Brev til Edvard Collin:

I Dag, strax paa Eftermiddagen forlader jeg Holsteinborg hvor jeg ret har følt mig hyggeligt og hjemme. Denne Gang beboede jeg to store Værelser med Balkon ud til Haven og med den deiligste Udsigt over Glenø og Havet. Greven og Grevinden have ret viist mig stor Opmærksomhed og Deeltagelse, det er gode, kjærlige Mennesker og Børnene, jeg har jo her en rar, forstandig Gudson, hænge ved mig. . . . Der maa have været interessant at boe hvor De boer i Hellebæk, i disse stormfulde Dage, jeg gad nok have seet Søerne der, her rullede de ganske praktfuldt uagtet Glenø strækker sig lidt ud med Læ.

* * *

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Glorup ved Nyborg den 24 September 1869.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Vær hjertelig hilset og velsignet for al Deres store Godhed mod mig. Siig Hr Greven hvor taknemlig jeg er ham! hils alle Børnene! ja, der er godt at være paa Holsteinborg, der ere milde Øine og varme Hjerter. Først fra Udlandet vilde jeg have skrevet til Deres Naade, men det ligger mig paa Hjertet at det skeer allerede før jeg forlader dansk Grund. Igaar kom jeg her til Glorup efter en mindre behagelig Fart over Beltet og en skyllende Regn medens

jeg var paa Landeveien. Det er da et forunderligt vedvarende haardt Veir og jeg fryser i det. Jeg har to smukke Værelser i Stue-Etagen ud til Haven, tæt op til hvor Fru Scavenius og Fru Luzia boe. Den gamle Greve tog saa glad og hjerteligt mod mig, han seer ret vel ud, men Stemmen er meget svag og hæs, jeg maa stille mig tæt op ved ham for tydeligt at forstaae Alt hvad han siger. I tre Aar har jeg ikke været paa Glorup¹ og her er blevet endnu mere kunstnerisk smukt end da. I Haven ere komne, efter gammel fransk Smag, flere Bronze-Afstøbninger af Figurer; et heelt Tempel er reist over Andromeda, som i gamle Dage stod paa Høien udsat for Slud og skarpe Vinde, ja fik mangt et Knæk ved Bønderdrengenes Steenkast². Hun er ligesom blevet forynget paa sine gamle Dage. Blochs Billede: »Niels Ebbesen og Grev Geert« tager sig udmærket ud ved den efectfulde Belysning det om Aftenen faaer ved to stærke Lamper. Her komme flere og flere Malerier og Kunstsager, gid at de altid maa blive paa den gamle Gaard. Paa Søndag-Morgen³ reiser jeg her fra til Hamborg og dersom jeg ikke overnatter i Fredericia, saa er jeg der, om Gud vil, allerede om Aftenen. Over Dresden gaaer jeg til Wien og vil blive der nogle Uger; hvor jeg vil være glad om jeg da i disse fik — Wien poste restante — en lille Skrivelse fra Deres Naade med gode Efterretninger fra det kjære Holsteinborg.

Deres Naades taknemligt hengivne

H. C. Andersen.

¹ A. husker forkert; hans sidste Besøg laa kun to Aar tilbage i Tiden (27. Juli—7. August 1867). — ² I 1868 opførtes i det sydøstlige Hjørne af Haven, hvor to Alleer støder sammen, et græsk Tempel, hvori en ældre Marmorstatue af Andromeda henflyttedes* (S. Brasen og A. Lange: »Danmarks Havebrug«, 1920, S. 163). — ³ 26. September.

Maalet for Udenlandsrejsen var denne Gang Nizza, hvortil H. C. Andersen ankom 30. November. Undervejs havde han besøgt Fru Serre i Maxen og gjort længere Ophold i Wien og i München. 13. December noterede han i Dagbogen et »hjerteligt Brev« fra Grevinde Holstein.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg [December] 1869.

Min kjære, kjære Etatsraad!

Alt for lang Tid siden burde De have hørt fra os, med vor hjerteligste Tak for Deres kjære sidste Besøg. Ved Siden af det indre — ogsaa udadtil sprudlende Liv — var der udbredt en saa velsignet Ro over Dem, som vi Alle glædede os over, og aldrig er det blevet mig *saa tungt* at sige Dem »Farvel«, som den sidste Gang. Jeg har senere hørt at De har havt den Sorg og Skuffelse, at Grosserer Melchiors for den syge Datters¹ Skyld, har maatte forlægge deres første Reiseplan², jeg veed derfor nu Inted om Deres, men skrev igaar til Fru Scavenius for at bede hende om Underretning desangaaende. Engang imellem bryder den »gyldne Soel«³ frem, men mest have vi nu vore triste taagede Graaveirsdage. Soeler De Dem ret i Sydens varmende Soel? og er De glad? — Gud give Dem det kjære, velsignede Sjæl. Vi have nu faaet en ny Gartner, der strax fik at høre om H. C. Andersens Epheu og Etatsraadens Meloner. Jeg vilde saa gjerne bringe ham til med Kjærlighed at heie om Deres Epheu. Han heder Olsen og er Broder til Haveselskabets Gartner⁴; lader rolig og energisk og har sidst anlagt Grev Schacks⁵ — Amtmandens — Have ved Svendborg: »Ørkildshus«, kaldet! — hvilket smigrer Svenborgs Borgere, da der til dette Navn, hørende oprindeligt til en gammel Ruin, knytter sig heltemodige Bedrifter af Svenborgs Befolkning⁶. — I disse Dage har Gartner Flindt været her, og vi have afstukket en Vei som udgaaer nede fra Kjøkkenhaven og som føres over Marken henimod hvor »gamle Langelinie« stødte sammen med den sædvanlige Badekjørevej! jeg haaber paa den Glæde at see Dem benytte denne Vei i Fremtiden vores kjære, kjære Etatsraad!

Den 5te Dec.

Nu fik jeg min gode Nabo Fru Henriettes Svar og seer deraf at vi skulde tænke os Dem i Nizza. Ganske overordentlig vilde det naturligviis glæde mig at høre fra Dem, hvorledes De nu har det og om Opholdet i Wien svarede til Deres Forventninger. Her have vi havt den første Sne med een Dags skarp Frost, men det

paafølgende stærke Tø har fuldstændig borttaget Alt Hvidt igjen. Førend Jul tager jeg en Ugestid til Byen og faaer da bo lidt som paa Feldtfod i vores Vinterbolig, netop for at ordne Alt til naar jeg sidst i Januar med Bodild paa et Pr. Maaneder flytter ind til min Holstein i den Tuteinske Stueetage⁷. Det er et slemt uroligt, larmende Strøg, med temmelig indskrænket Plads, men da vi søgte en Bolig og man sidste Sommer tilbød denne med den Forsikring at det henad Vinteren vilde blive umueligt at faa noget Bedre, saa forhastede vi os ved at leie den, thi nu tilbydes ti for een og fra Foraaret af have vi leiet den hidtil af Baron Bille Brahe⁸ beboede 1. Sal i Conferentsraad Holms Gaard, nærmest det Moltke'ske Palais (Dronningens Tværgade) hvortil jeg glæder mig, saafremt Vor Herre til den Tid vil tilstæde os disse Planers Fortsættelse. Man bør jo gjøre sig Umage for altid at finde og see Lyssiderne, og foruden det kjære Hovedøjemed at kunne leve en Deel af Vinteren sammen med min elskede Husbond, skjøndt Smaabørnene faa blive herhjemme — saa vil den Tuteinske Bolig drage kjære, toneskjønne Minder frem⁹ for mange af vore fælles gode Venner; blandt disse er for Exempel den fortræffelige Geheimeraadinde Iulie Raben født Bornemann¹⁰, med hvem vi tilbragte hele Tiden i Schlangenbad i aar! — Jeg hører at Professor Marstrand har tilbudt som sit Bidrag til den nye Kirke i Nyboder¹¹ at male Altertavlen; Fru Jerichau har ogsaa tilbudt at male en Saadan Ny til en Kirke i Nærheden af Sorø men — for 1200 Rdl! — Der blev sagt at det er Prindsessen af Wales som har anbefalet hende til Sultanen, da hans türkiske Majestæt yttrede Ønsket for at faa sit Harems Damer portreterede — men at det jo kun kunde ske ved en Kunstnerindes Pensel. Har De inted Øieblik følt Dem fristed til at drage med den store Skare ned til Suez?¹² — Vanda var her forleden et Pr. Dage, men hun saae angreben ud og havde en styg Hoste. Hun boer i Vinter i det fordums gml. Søcadet-academi, — hvor ofte er De vist mange Aar tilbage gaet ud og ind der hos Admiral Wulffs!¹³ I »Aftenlæsning« læste jeg forleden nogle anonyme Brudstykker om Kamma Rahbek og Bakkehuset — hvori De kjære Etatsraad! — ogsaa nævnedes. Den Scene med Theaterplacaterne paa Brysted, for at udfylde den vide Kjole —

husker De nok¹⁴. (Nu har Etatsraad Thiele udgivet Erindringer fra det samme Sted¹⁵). Saadanne elskelige Mennesker som Kamma — kunne vist ikke *heelt* beskrives, man maa have kjendt dem. Men naar deres Minde kan bæres frem i Tiden af Venners Hengivenhed og de Ubekjendtes Beundring — uden at udpille Enkelthederne, saa forekommer det mig at man bedre bevarer det ædle, rene Støv uberørt! —

Bergsøes nye Bog¹⁶ gjør en Deel Opsigt, dog mest som Fortsættelse af den hans første Arbeide fra Piazza del Popolo vakte. Jeg selv kan ikke rigtig finde mig tiltalt af hans Bøger. Der forekomme platte, burleske Løier, som man siger ere meget morsomme. Et ikke ganske nyt Arbeide men som jeg først nu har faaet i hænde er »hollan[d]ske Kunstnere« af Emil Bloch¹⁷, og den Bog interesserer mig. De sender dog ogsaa seer jeg nogle Hilsen til Danmark i Julen ved at lade Noget af Deres fortrinlige Nye trykke til den Tid¹⁸. Hvor og hos hvem vil De være Juleaften? tro mig at De i mange Vennekredse vil erindres og omtales med Savn og Hengivenhed. Min ældste Søster er endnu i Paris, fordi hun hidtil var for lidende til at kunne bryde op til Baden. Rigsdagen er jo nu samlet, og begyndte med en Oversigt fra Finantsministeren¹⁹ over Landets sørgelige finansielle Forhold. Der bliver jo omtrent aarlig spist 5 Millioner op af Landets Formue! — Man er ogsaa spændt paa Følgerne af I. A. Hansens²⁰ Lovforslag til Fæstegaardenes Overgang til fri Eiendom; navnlig ved Auction! — Modtag de hjerteligste Hilsen fra os Alle, Alle kjære Andersen! I Julen haaber jeg at faa Børnene alle samlet med den elskede Papa i dette velsignede Hjem. Ingen af os sætter stor Pris paa Vinterbal, men maaske spiller vi lidt Comedie. Vores gode Mlle. Belrichard, som De maaske erindrer da hun var Bodilds første Gouvernante, har nu afsluttet denne Virksomhed og inden hun i al Tarvelighed etablerer sig i Geneve, tilbringer hun nu Vinteren hos os. Min lille Else seer forskrækkelig bleg og gjennemsigtig ud. Lille Fritze Vanda desmere blomstrende og Alle finde hende rigtig sød. Ch. Christoff var meget syg i Efteraaret; Doctoren frygtede for Typhus eller Hjernebetændelse men Gud ske Tak vor Herre hjalp! — I min Bodild har jeg ret en kjærlig voxen Datters gode Hjelp — Det er

yndig naar Døttrene kunne være deres Moders Veninde. Vor Herre glæde Dem kjære Ven over alt hvor De opslaaer Deres Paulun, — og anbefalende os Alle paa Holsteinborg til Deres trofaste Erindring — beder jeg Dem altid holde lidt af

Deres inderlig hengivne

Mimi Holstein Holstbg.

Efterskrift.

Fru Serre har glædet mig med et ganske overordentligt venligt Brev. Hun gjør mig den Fornøielse at ønske nogle Graasteens Æblequite; de kunne bedst først sendes tidligt paa Foraaret, men det er mit inderlige Ønske at denne Omplantning maa lykkes, ligesaagodt som de Basnæser om hvilke Fru Serre skriver at de alt have baaren Frugt.

Da jeg før nævnte »Thieles Bak[k]ehuus« var det under Indtrykket af nogle kolde, kritiserende Anmeldelser som jeg havde læst. Men nu har jeg selv læst den lille Bog og altsaa ogsaa havt Leilighed til at glæde mig ved Deres »Brev«²¹ og hvad De atter siger om Bakkehuset *nu*²². Det er en yndig Bro — en Mælkevei — som De henpeger til for den udødelige Sjøleknop i den sygnende Plante — ind i Vor Herres Urtegaard! — Hvilken deilig, luttrende og vel-signelsesrig Opgave har De dog, saaledes at drage det Skjønneste, det Guddommelige frem! — Jeg gjentager atter og atter som det lyder i mit Hjerte: Gud glæde Dem nu og i al Evighed! —

¹ Den brystsyege Anna Melchior. — ² A. havde haabet at møde Fru Melchior og hendes Døtre i Mentona, men efter Lægens Raad var de taget paa Kurophold i Algier. — ³ Hentydning til Kingos Paaskesalme: »Som den gyldne Sol frembryder —« (Salmebog for Kirke og Hjem Nr. 238). — ⁴ Nicolai Valdemar Olsen, Broder til Johan Carl Olsen, der 1864—1907 var Overgartner ved Haveselskabets Have i Kbh. — ⁵ Grev Ludvig Brockenhuus-Schack, Amtmand over Svendborg Amt 1867—1905. — ⁶ »Ørkildshus« er stadig Amtmandsbolig i Svendborg. Borgen Ørkil, beliggende i Tved Sogn tæt NØ f. Svendborg (ved nuværende Caroline Amalielund) blev under Grevens Fejde i Juli 1534 stormet og afbrændt af Lybækkerne og Svendborgs Borgere. Ruinerne er omtrent helt forsvundne. — ⁷ Paa Hjørnet af Vimmelskafte og Badstuestræde; Gaarden havde tilhørt Etatsraad, preussisk Generalkonsul Friedrich Johann Tutein (1757—1853). — ⁸ Kammerherre, Baron Frederik Bille-Brahe til Egeskov havde Vinterlejlighed i Dronningens Tvergade Nr. 4 i fhv. Borgmester for Magistratens 3. Afdeling, Konferensraad J. P. Holms Gaard. — ⁹ F. J. Tuteins ældste Søn Ferdinand (1788—1880) var g. m. Syngemester Sibonis Datter Josepha (1806—66); A. var kommet i deres musikelskende Hjem. — ¹⁰ Julie Raben-Levetzau, f. Bornemann, der 1876 blev Overhofmesterinde hos Dronning Louise; hun var g. m. Gehejme-

konferensraad, Kammerherre Carl Vilhelm R.-L. til Bremersvold og Beldringe; de var Stiftere af den Raben-Levetzauseke Fond. — ¹¹ Grundstenen til St. Pauls Kirke blev først nedlagt 1. November 1872, Indvielsen fandt Sted 1877. Der findes ikke nogen Altertavle af Marstrand i Kirken. — ¹² Suez-Kanalen indviedes 17. November 1869. — ¹³ Søkadetakademiet havde Dec. 1788—April 1827 tilhuse i det Brockdorffske Palæ paa Amalienborg; her kom A. i sine første Københavnsaar og i Skoleferier fra Slagelse og Helsingør hos daværende Kaptajn i Søetaten, senere Kontreadmiral P. F. Wulff, der baade som Næstkommanderende og som Chef (fra 1824) havde Tjenestebolig paa Søkadetakademiet. Palæet anvendtes nu (1869) som Bolig for Kronprins Frederik, hos hvem Grev Chr. Danneskiold-Samsøe netop s. A. var blevet Hofchef (—1876). — ¹⁴ »Kamma Rahbek og hendes nærmeste Omgivelser« i »Aftenlæsning«, Ny Række, VII, 1868, S. 321—64. Artiklen er forfattet af Nicolaj Bøgh, hans Debut i den litterære Personalhistorie. A. omtales S. 347 f.; her fortælles — efter »Mit Livs Eventyr« — at han en Dag mødte paa Bakkehuset i en pyntelig blaa Kjole, som Eduard Colbiørnsen havde givet ham; »den sad rædsomt og var navnlig meget for vid over Brystet, hvorfor Andersen havde fyldt dette Rum ud med Komedieplakater«. — ¹⁵ J. M. Thiele: »Erindringer fra Bakkehuset« (1869). — ¹⁶ Romanen »Fra den gamle Fabrik« (1869). — ¹⁷ Kunsthistorikeren, senere Direktør for Statens Museum for Kunst Emil Bloch, Broder til Maleren Carl Bloch, udgav 1869 »Hollandske Kunstnere«. — ¹⁸ »Tre nye Eventyr og Historier« udkom 17. December. — ¹⁹ C. A. Fønnesbech. Rigsdagen genoptog 29. November sine Møder; s. D. forelagde Finansministeren i Folketinget Forslag til Finansloven og den følgende Dag en Lov om overordentlig Skat for Finansaaet 1870/71 samt en lang Række Lønningslove. — ²⁰ J. A. Hansen indbragte 1. December Forslag til Lov om Fæstegodsets Overgang til fri Eje. Lovforslaget sprængte Samarbejdet mellem »de store og de smaa Bønder« og blev en af Aarsagerne til Ministeriet Frijs' Fald. — ²¹ »Et Brev fra Etatsraad H. C. Andersen til Udgifverens«, trykt i J. M. Thiele: »Erindringer fra Bakkehuset«, 1869, S. 73—81. — ²² A. ender sit Brev til Thiele med et Citat af Historien »Et Stykke Perlesnor«: »Nærved Bakken, hvor Frederik den Sjettes Slot ligger, Oehlenschlägers Barndomshjem, skinner i Læ af Søndermarkens Skovgrund en af Perlerne, — man kaldte den »Philemon og Baucis Hytte«, det vil sige: to elskelige Gamles Hjem. Her boede Rahbek med sin Hustru Camma; her, under deres gjæstfri Tag, samlede sig i en Menneskealder flere af Aandens Dygtige fra det travle Kjøbenhavn, her var et Aandens Hjem, — og og nu? Siig ikke: »Ak, hvor forandret!« — nei! endnu er det Aandens Hjem, Drivhuset for den sygnende Plante! Blomsterknoppen, der ikke er mægtig nok til at udfolde sig, gjemmer dog skjult alle Spirer til Blad og Frø. Her skinner Aandens Sol ind i et fredet Aandens Hjem og opliver og levendegjør. Verden rundt om straalere ind gennem Øinene i Sjælens ugrandskelige Dybde: Idiotens Hjem, omsvævet af Menneskekjærligheden, er et helligt Sted, et Drivhuus for den sygnende Plante, der skal engang oplantes og blomstre i Guds Urtegaard. De Svageste i Aanden samles nu her, hvor engang de Største og Kraftigste mødtes, vexlede Tankerne og løftedes opad, — opad blusser end her Sjælens Flamme i Philemons og Baucis Hytte!« — I 1855 var der paa Gamle Bakkehus aabnet en Idiotanstalt for Børn.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Nizza den 14 December 1869.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Det var en glad Overraskelse, en stor Glæde, da jeg igaar kom paa Posthuset og fandt det riigholdige, deilige Brev fra Deres Naade! hvor De dog er mageløs god! hvilken kjærlig, deeltagende Sjæl har dog Gud givet Dem! Det var min Bestemmelse nu til Julen at komme med skriftligt Besøg til det hyggelige, hjemlige Holsteinborg, nu kommer jeg strax med den inderligste Tak fordi De saa venligt havde mig i Tanke og forundte mig Brev. Jeg trængte der til, trænger til Aandens og Hjertets Solskin hjemme fra, Nizzas Solskin er mig ikke nok og det er ogsaa først nu i de sidste, tre a fire Dage at Solen har skinnet, thi Regntiden, der skulde være endt, begyndte netop som jeg kom her til; Regn, Snee og Storme have fulgt mig den hele Vei og jeg har slet ikke følt mig reiseglad, ja tidt følt mig saa trykket i Sindet at jeg tænkte paa at vende om. I Leipzig var det just Messetiden, meget vanskeligt at faae Logi, jeg maatte heelt op under Taget og følte mig uhyggelig der; i Dresden, hvor Theatret altid var mig et Glandspunkt, fandt jeg kun en rygende Ruin¹, jeg blev der en Dag og skyndte mig saa ud til Fru Serre, som havde ladet sig bære ned til Huusdøren for at modtage mig; hun var meget ældet, meget svag, faldt mig om Halsen, brast i Graad og var nær ved at synke om, saa mange Alvors-Erindringer overvældede hende. Jeg var videbegjærlig efter at høre om Deres Naades Brev til hende og det rørte mig at høre Deres venlige Deeltagelse; Fru Serre forsøgte at overtale mig til at hendes Tjener fulgte mig paa Reisen, at jeg ikke maatte være saa alene, men jeg syntes ikke at behøve det og fandt ogsaa at det maatte blive mig for dyrt, heller havde jeg som tidligere taget en ung Ven med, jeg har senere i Forstemthed fortrudt at jeg ikke gjorde det, og reiser ikke oftere saa langveis ud, ene, som denne Gang. Fra jeg forlod Maxen begyndte det slette Veir og allerede ved Ankomsten til Wien faldt Sneen og det var saa koldt at jeg maatte lade lægge i Kaminen. Wien behagede mig ikke! da jeg kom der kjørte jeg fra Hotel til Hotel for at finde et Væ-

relse, endeligt fik jeg i »Hotel Müller am Graben« eet, men det vendte ud mod Gaarden, det var som jeg boede i et stort Klædeskab, her blev jeg fem Dage og forfaldt til sort Melankolie, endeligt blev et godt Værelse ledigt paa første Sal, ud til Pladsen, jeg tog det men maatte for det hver Dag betale 5 Gylden altsaa hen ved fire Rigsdaler Dansk, mere end man giver i London, ogsaa *det* ærgrede mig. Dog havde jeg ogsaa behagelige Timer. Theaterintendanten Excellence Münch Bellinghausen² der har skrevet »Griseldis« og »Ørkenens Søn«, tildeelte mig for hver Aften, saa længe jeg blev der, en fri Parquetplads i Burgtheater og i den nye store Opera. Vor Gesandt Kammerherre Falbe og Frue³ vare venlige og opmærksomme; jeg fandt stor Gjæstfrihed hos Engelænderen Lytton, Søn af Digteren Bulver⁴ og særligt et rigtigt glad Hjem hos den svensk-norske Minister Due og hans høist elskværdige Frue⁵. Burgtheaters dygtige Skuespiller Hartmann⁶, samlede en Aften, han bød mig hos sig, en heel Kreds af de meest betydende Talenter fra Scenen, Alle kjendte de mine Skrifter og syntes glade ved vort Møde. En Dag laae paa mit Bord en deilig stor Bouquet af Roser og Violer, den var bragt med Vesitkort fra min Landsmand Julius Price⁷, der ved den store Opera indtager een af de første Pladse i Balletten. Deres Naade seer at jeg ogsaa har smukke Erindringer fra det vinterkolde, utilladelige *dyre* Wien. Sneen faldt saa tæt at Togene standsede et heelt Døgn ned mod Venedig, jeg frygtede for at snee inde og lagde Veien over Salzburg til München hvor jeg blev otte Dage i stadigt Regnveir. Kongens Livlæge Geheimeraad Gietl⁸, en høist elskværdig Familie og den berømte Maler Kaulbach⁹, som altid er kommet mig hjerteligt imøde vare de to eneste jeg levede med, men høist behageligt. *Giells* have en Hofloge i Theatret, der var jeg med dem hver Aften. Hos *Kaulbach* var jeg flere Gange til Middag, der var saa aandfuldt og godt. *Kaulbach* har, som Deres Naade veed, malet et deiligt Billede til mit Eventyr »Engelen«, det er i Kobberstik og Photographier bredt ud i alle Verdens Lande, han har hvert Aar nye Bestillinger paa at male det, og jeg saae to Billeder der af hos ham. Han fortalte at den Kunsthandler som afkjøbte ham Ret til at give det ud, var blevet en riig Mand ved dette ene Billede, nu vil Kaul-

bach male endnu eet efter et af mine Eventyr. Da Enkedronningen af Bayern¹⁰ hørte at jeg var i München modtog hun mig, høist naadigt og hjerteligt, vi talte vist en heel Time sammen, talte om Kongehuset i Danmark, særligt om Kronprindsen og Kronprindsessen. I Schweiz fandt jeg kun Snee og iiskold Vind og da jeg over Genf naaede ind i Frankerige, skyllede Regnen ned; endeligt ved Avignon blomstrede Roserne, Oliventræerne stode med Frugt, men her begyndte en Orkan, den forfærdelige Mistrel, at blæse saa jeg ikke turde gaae ud da jeg var ved at kastes om; i Marseille Skylregn, i Toulon den kolde Nordvind og endeligt Regn og atter Regn her i Nizza, dog, som sagt, de sidste Dage er her blevet klar Himmel, sommervarmt, kun ikke Morgen og Aften. Jeg boer godt i Pension suisse, tæt ved det rullende Hav op til den store Klippe som skiller det moderne Nizza fra Havnen, jeg lægger her i Brevet et Billede deraf, see det i en Louppe. Forleden Nat havde jeg ikke godt lukket mit Vindue, det sprang op og i Morgenstunden da jeg vaagnede frøs jeg og opdagede nu at jeg havde sovet for aabent Vindue, det man siger her er skadeligt. Jeg blev angst derved, især da jeg paa hele denne Reise har en nerveus Frygt for at blive syg, det er mig tidt, som om noget ondt skulde hænde mig og jeg føler mig slet ikke oplagt til at skrive. Her i Hotellet ere mange Fremmede, tyske, franske, engelske og amerikanske Fremmede, Alle kjende mine Skrifter og vise mig Venlighed. Juleaften faae vi Juletræ og jeg er almindelig bedet om at levere min Haandskrift i flere Exemplarer til Gevinster i Lotteriet. Paa denne Reise især har jeg lært hvor uendeligt udbredt mine Bøger ere; jeg seer paa alle Stationer i Frankerige udstillet til Salg, Improvisatoren, Eventyrene og Billedbog uden Billeder. Her ere et Par russiske Familier som ere komne mig særdeles opmærksomme imøde; den ene af disse har en heel stor Villa, som den beboer alene. Tjeneren bragte mig forleden fra Familien en Bouquet hvori var hundrede deilige Roser hvide, gule og røde. Jeg faaer mange Besøg af Fremmede og dog — jeg føler mig ene, tidt forstemt, længes som aldrig før efter Hjemmet og har Angst for at døe ude og begraves her. Det er lidt nerveus Sygelighed! ikke Andet! Hils Deres fortræffelige Husbond, den

eiegode Bodil, Christian Christoph, Ulrich Adolf, Store og Smaae; kommer jeg til Holsteinborg i Vaaren seer jeg vel min lille Veninde Elisabeth med store røde Sløifer; hils Alle i Deres Naades Omgivelse og glæd mig endnu engang med Brev *Nice* poste restante, her bliver jeg Nytaar over og gaær da en Uges tid til Mentona.

Deres Naades taknemlige og ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Hofteatret i Dresden, bygget 1837—41 af Gottfried Semper, nedbrændte 21. September 1869. — ² Præfekt for Hofbiblioteket og Generalintendant for begge Hofteatre i Wien Friherre Eligius Franz Joseph v. Münch-Bellinghausen skrev Tragedier under Pseudonymet Friedrich Halm; Det kgl. Teater opførte 24. Marts 1844 »Griseldis«, hvor Thorvaldsen døde under Ouverturen, og 6. Februar 1843 »Ørkenens Søn« 1. G. — ³ Chr. Fr. Falbe, g. m. Clara f. Rothe. — ⁴ Legationssekretær i Wien, senere Vicekonge i Indien og Jarl, Edward Bulwer-Lytton, kendt som Lyriker under Navnet Owen Meredith; han var Søn af Romanforfatteren Edward Bulwer (☉: Baron Edward Bulwer-Lytton). A. kendte den unge Lytton fra Kbh., hvor han 1863—64 var engelsk Legationssekretær, og havde igen truffet ham 1866 i Lissabon. — ⁵ Svensk-norsk Gesandt i Wien Fredrik Due, g. m. Alette Wilhelmine f. Sibbern. — ⁶ Hofskuespiller Ernst Hartmann. — ⁷ Solodanser ved Hofoperaen i Wien. — ⁸ Franz Xaver Ritter v. Gietl, Livlæge hos Kongen af Bayern og Gehejmeraad, en af A.s nærmeste Venner i München. — ⁹ Historiemaleren Wilhelm v. Kaulbach. — ¹⁰ Dronning Maria Hedevig, f. Prinsesse af Preussen, Enke efter Kong Maximilian II af Bayern.

11. Marts 1870 var H. C. Andersen atter i København og tog foreløbigt Ophold i Grosserer Melchiors Lejlighed paa Højbroplads, medens Familien var i Algier. Allerede to Dage efter af lagde han Visit hos Grevinde Holstein for at takke for den store Rejsepose, som han fandt ved sin Hjemkomst. Han traf dog ingen hjemme, men spiste den 16. Frokost hos Holsteins. Af hans Dagbog ser vi endvidere, at Grevinden besøgte ham paa hans Fødselsdag 2. April, hvor hun forærede ham et varmt Halstørklæde, og at han 7. April var bedt til stor Middag bl. a. sammen med Estrup og Grev Dannemand.

21. Maj rejste han til Basnæs. Af et Par Smaabreve, som i de følgende Dage veksledes mellem ham og Grevinde Holstein, skal her kun anføres Slutningen af Andersens Brev af 25. Maj:

... I Dag stormer det svært, Veirhanen paa Taarnet ved mit Soveværelse har flere Gange ved sin Art Galen vækket mig i denne

Nat; jeg troede tilsidst at den vilde fortælle mig et Eventyr, men jeg sov ind fra det igjen. Vil Deres Naade bringe mig i god Erindring hos hele Deres Omgivelse. Jeg veed ikke om Hr Greven er i Hjemmet eller i sin Virksomhed inde i Kjøbenhavn, dog hvor han er, send ham min hjertelige ærbødige Hilsen. Christian Christoph og Elisabet et heelt Flor af Hilsener. Da jeg i Granada var Tilskuer ved Dronning Isabellas Indtog saae jeg at Folk paa Balconerne plukkedé Roser itu og lod Bladene som en heel Blomstersnee falde ned over Majestæten, saalunde saaer jeg nu ogsaa Hilsener, paa hvert Blad skrevet,: »god Dag! tak for sidst! glem mig ikke!«

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

Dagen efter »kom Grevinde Holstein i Carabanc med Christian Christoph og fem unge *Pensioner*[er] hos en Præst i Holsteinborgs-Districtet. Lille Elisabeth var med; hun og Christian Christoph glade ved at see mig« (Dagbogen 26. Maj). — 19. Maj var Ministeriet Frijs traadt tilbage og den 28. afløstes Grev Frijs af Grev L. H. Holstein, der dannede sit Koalitionsministerium af Godsejere og Nationalliberale.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs ved Skjelskjør den 4 Juni 1870.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Imorgen, paa den festlige Pintsedag modtager Deres Naade denne lille Skrivelse, min hjerteligste Hilsen paa det hyggelige Holsteinborg! Ogsaa jeg er glad ved at Ministerskiftet er faldet saa heldigt ud og ønsker Deres Mand al Tilfredshed og Velsignelse. Det er fornøieligt at see og høre om Nordslesvigernes glade Stemning¹. Det er et stort og deiligt Hverv der er givet Hr Greven, Vorherre styrke ham gjennem al den Besvær hans Stilling medfører.

I Pintsen tænker jeg mig at han dog er hjemme, bring ham min hjertelige, ærbødige Hilsen. Christian Christoph og min lille Ven-

inde Elisabeth, glemme mig vel ikke, ellers kommer jeg snart over at minde dem. Deres Naade var saa venlig og god, som altid, at sige mig at jeg var velkommen paa Holsteinborg, gjerne kom jeg allerede i denne Uge, for efter det mig saa kjære Besøg at vende tilbage endnu en Ugestid paa Basnæs, men det træffer sig nu saaledes at Fru Scavenius i Selskab med Grevinde Moltke paa Espe vil gjøre en lille Tour til Møen, rimeligviis skeer det allerede den 16 Juni og de vente at være her tilbage den 21de; det blev da for mig beqvemt og fornøieligt om jeg turde i den Tid henlægge mit Besøg paa Holsteinborg, saaledes at jeg kom der f Ex den 15de og fandt der det gamle, hyggelige Hjem en 6 a 7 Dage. Tør jeg ikke nok, ved et Par Ord fra Deres Naade, i Løbet af denne Uge, høre hvorledes dette stiller sig, om jeg er meer eller mindre til Uleilighed til den Tid. Jeg gaaer da igjen nogle Dage til Basnæs og derfra over Espe til Frijsenborg. I Juli komme Melchiors til Kjøbenhavn og da bliver jeg hos de kjære Mennesker nogle Uger paa Rolighed. See det er hele min smukke Sommerplan. Fra Fru Melchior i Ems modtog jeg iforgaars Brev, hun fandt det der saa koldt; Grevinde Danneskjold og Comtesse Holstein vidste hun var der, men havde endnu ingen af dem seet, skriver hun. I mit Brev til Fru Melchior bad jeg hende at naar hun paa Promenaden mødte de to, da at overbringe min Hilsen.

Glæde og Velsignelse i den festlige Pintse, Solskin inde og ude.

Deres taknemlig hengivne, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Berlingske Tidende Nr. 124, 1. Juni, Aften, indeholder et Uddrag af en Artikel i »Flensborg Avis« om Ministeriet Holstein, hvori det bl. a. hedder: »Vi danske Nordslesvigere, som dele Glæde og Sorg med det danske Folk, have med Længsel og Forventning imødeset Grev Holsteins Bestræbelser og have den største Aarsag til at glæde os over det heldige Udfald. Der er i dette Ministerium samlet en Deel af den ypperste Dygtighed, som Danmark eier . . . Hvad der for os Nordslesvigere er af Vigtighed, er Visheden om, at Ministeriet Holstein ubetinget vil fastholde en loyal og aaben Opfyldelse af det nordslesvigske Spørgsmaal. Derfor borger det ægte danske Sindelag, som vi veed, at der findes hos Flertallet af Ministeriet, og som vi med Rette tør og bør antage ogsaa er tilstede hos de mindre bekjendte Kræfter«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 7 Juni 1870.

Min kjære Etatsraad!

Jeg siger Dem hjertelig Tak fordi De vil komme til os medens Fru Scavenius er paa Møen. Jeg skulde være *næste* Uge i Kjøbenhavn, men haaber nok at kunne indrette det saaledes at jeg kan tage derind sidst *i denne* Uge, for saa om muelig at være her tilbage til den 15de. Det er afhængigt af forskellige Aarsager meests vedrørende min Holstein som ny Conseilspresident; han reiste imorges og jeg kan ikke med Sikkerhed bestemme Dagen for min Ind- og Udreise førend jeg har faaet et Par Breve fra ham. Men da jeg som sagt skal gjøre Alt for at indrette det Saaledes med Hensyn til Dagene som De siger at det passer Dem bedst, haaber jeg ogsaa at kunne indrette det Alt efter Deres Leilighed.

Hvor Bodild vil beklage ikke at være hjemme! hun skrev rørt taknemmelig for Deres Godhed, endog paa saa lang Afstand at sende hende en saa venlig Hilsen ved Fru Melchior. Jeg venter i de Dage De kjære Etatsraad er min Gjæst, en af Kjøbenhavns bedste Fotographer¹. Holstein beklager ikke at være hjemme til den Tid og sender Dem med bedste Hilsen ogsaa sin Tak for Deres gode Ønsker for dette Ministerium. Vil De hilse Damerne og takke min kjære Nabo for det rare Besøg. Om et Par Dage sendes Dem altsaa atter Bud og Brev fra

Deres inderlig taknemmelig hengivne

Mimi Holstein.

Chr. Christoff Gudsøn, Else og den Lille med de røde Sløifer
— nu — hilse tusind Gange! —

¹ Hoffotograf Georg E. Hansen.

10. Juni fik Andersen imidlertid en Billet fra Grevinden om, at det vilde være umuligt at modtage hans Besøg før den 18. Han svarede den 12., at Udsættelsen kom ham godt tilpas, da Fru Scavenius havde været nødt til at opsætte sin Rejse til Møn til 27. Juni. Lørdag den 25. vilde han tage fra Basnæs og blive en Uge paa Holsteinborg.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Dronngs. Tværgade 4 d. 18—6. 70.

Min kjære, ædle Etatsraad!

Det var Alt saa godt indrettet af Dem som om De ogsaa var en rigtig Spaamand! thi hidtil havde jeg vanskelig kundet komme bort herfra, men nu bliver det om et Par Dage. Med Guds Hjælp er jeg senest Onsdag Aften hjemme og om jeg saa tør vente Dem d. 25 eller før afhænger naturligviis ganske af hvad der passer Dem bedst. Enkedronningen glædede sig for mig — ved det dyrebare Besøg som jeg har i Vente. — Hvis Fru Scavenius tillader det, fordi det convenerer hende, saa vil det være mig en Fornøjelse at hente Dem med vores Befordring. Bestemmelsen overlader jeg naturligviis ganske til Dem kun stilder jeg Heste, Vogn og Kudsk til Deres Disposition.

Et høist elskværdigt Brev har jeg modtaget fra Fru Melchior, hvori hun naturligviis ogsaa med varm Hjertelighed omtaler Dem . .

Min Mand sender hjertelige Hilsen og beklager *meget* at *maatte* bede sig undskyldt som Vært. Bring bedste Hilsen fra mig til Beboerne af Basnæs, Borreby og Espe fra

Deres hjertelig hengivne og taknemmelige

Mimi Holstein.

H. C. Andersen takkede 22. Juni for Brevet og meldte sin Ankomst til førstkommende Søndag (d. 26.) Kl. 12; Fru Scavenius vilde lade sin Vogn bringe ham. Efter en Uges Forløb maatte han nødvendigvis til Byen for at sikre sig Værelser for Vinteren. Videre hedder det:

... Ved min Ankomst til Kjøbenhavn vil jeg træffe Melchiors, som allerede nu paa Fredag begynde deres Hjemreise fra Ems til Kjøbenhavn, jeg kan imidlertid ikke strax fløtte ind til dem paa »Rolighed«, da Villaen er blevet bygget om og der vil gaa flere Dage før Fru Melchior faar Alt der vel indrettet; jeg bliver derfor en otte Dages Tid i Hotel inde i Byen, der jo i denne varme Tid ikke vil smage efter Opholdet paa Basnæs og Holsteinborg, men

det kan ikke blive anderledes. I August tager jeg et Par Dage til Espe og da over til Frijsenborg. Sommeren er da forbi, September kommer som Jepftas Datter i al sin Pragt — og »forbi, forbi, ja det bliver alle Historier!»¹ og Sommerens med. Men endnu ere vi midt i den deilige Tid, Roserne ere ved at springe ud, Kornet staaer høit og grønt; Solen skinner, og det er endnu deiligst hvor man seer glade Barneøine om sig og det skal jeg see paa Holsteinborg. Altsaa om Gud vil, Søndag mod Frokosttid ruller jeg glad ind i den gamle Gaard. Tusende Hilsener forudsendes.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Slutningsordene af Eventyret »Grantræet«, et af A.s Yndlingscitater.

Dagbogen noterer 24. Juni: »Ud paa Aftenen kom Grevinde Holstein med lille Elisabeth for selv at bringe mig Beskeed paa mit Brev, jeg kommer til Holsteinborg til Middags Tid, de andre her paa Basnæs ere indbudne med, jeg bliver der«. Næste Dag kom der ridende Bud med et Brev fra Grevinden:

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 25. 6. 70.

Min kjære, ædle Etatsraad!

Jeg tør tro at det vilde have glædet Deres store, ædle Hjerte at see Barneglæden, hørt de klappende Hænder hvormed min søde Fritze Vanda imorges forkyndte Mammams Bud fra iaftes i Barne-stuen, da min lille Skat alt sov »paa sit grønne Øre«, at jeg med mit Morgenkys idag bragte hende et Brev *fra Dem!* Da det var blevet læst for hende, efter at hun selv havde aabnet for »Rota, Fi« (er udlagt: »Etatsraadens Photographie«) læste hun selv heelt rigtig glad: »Rota, — komme — Sommer — Fitse Vanda!« —

Tilgiv hvis De har ondt ved at forstaa det Barnemaal og at dets Vidtløftighed, som rimeligt er, kjeder Dem lidt! — men jeg maatte, saagodt som *jeg* formaaer, bringe Dem min lille Piges Tak, fordi De saa kjærligt har tænkt paa hende. For nu ikke at sende 2 Breve til Basnæs, tør jeg saa bebyrde Dem med en Commission til Fru Sca-

venius? — nemlig det Spørgsmaal: om Bedstemoder ikke vil bringe sin lille Bertha med imorgen? — Saasnart Vognen rullede, fik Else Munden rigtig paa gled og var da *henrykt* over lille Berthas Elskværdighed og Skjelmeri! *Min Fritze Wanda* vilde dette lille Besøg glæde ubeskriveligt, — hun taler uafladeligt om denne Glædes-Udsigt, aa gid De kunde bevæge Fru Scavenius dertil, jeg veed at De vil prøve det for

Deres hengivne taknemlige

Mimi Holstein.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs den 25 Juni 1870.

I største Hast skriver jeg dette Par Ord; Damerne sidde inde ved Middagsbordet og vente mig! først min hjertelige Tak for den søde Barne-Hilsen fra Fritze-Wanda og hvad Deres Naade fortæller mig om hende, dernæst den Efterretning fra Fru Scavenius at hendes Datter og Grevinde Moltke til Espe ere imorges komne hjem og at hun tidligt paa Formiddagen derfor kjørte til Borreby og afleverede lille Berthe, som ikke vil kunde komme med imorgen. Nu maa lille Fritze-Wanda være fornøiet med mig alene, jeg skal være meget artig og vi skulle lege med hendes Dukker, see hendes Legetøi, og naar jeg er afsted — ja saa kommer ung Berthe! De hjerteligste Hilsener fra os alle paa det nabolige Basnæs, imorgen komme vi med Solskin og godt Humeur om Gud vil.

Hjerteligst Deres Naades ærbødige

H. C. Andersen.

Tilgiv at det Skrevne er givet i Flugt og Fart.

* * *

H. C. Andersens Dagbøger 1870.

Søndag 26. Juni. Meget blæsende Veir. Pakket ind. Frøken Schumacher forkjølet og kunde saaledes ikke tage med til Holstein-

borg, efter Frokosten tog Fru Scavenius samme Beslutning, Frøken Brandes derimod vilde komme. (Gav i Drikkepenge Pigen 3 Rdlr 3 ½ og Lars 4 Rdlr 3 ½, Kudsken 2 Rdlr). Jeg kjørte Klokken henved 3 og blev glad og med Flag modtaget paa Holsteinborg, den lille Fritze-Wanda lidt sky, men yderst venlig. Til Middag var her Præsten Kragh med Kone. Jeg læste et Par Eventyr for dem. Christian Christoph forærede jeg den af Therkelsen udgivne Nytaarsgave med de 12 Forfatteres Portrætter¹. — Læste for Selskabet. Brev fra Rudolph Schmidt². Fik ikke »Dagens Nyheder«.

Mandag 27. Fryser tilmorgen, frøs i Nat. Koldt og graat Veir. Besøg til Morgen af Grevinden og lille Fritze-Vanda. Sendt Brev til *Rudolph Schmidt*, *Edgar Collin* og *Henriques*³. Efter Frokosten kjørte jeg med Grevinden ud til en syg værkbruden Bondepige⁴ som i sex Aar har ligget til Sengs, hun havde et lille Værelse, ikke større end en Kahyt med et Vindue ud til Skoven, der var to Stole, et Skab og en Kakkellovn, en lille Bogreol over Sengen, som havde reent hvidt Lagen. Jeg læste Slutningen af »Noget«⁵ og »Pigen som traadte paa Brødet«⁶, Huuskonen og hendes Datter, begge to med rigtigt skikkelige Ansigter lyttede til, den Syge vilde kysse min Haand til Tak, jeg lovede hende mit Portrætkort. Grevinden og jeg kjørte gennem Skoven hen til den gamle Grevindes Træ der netop ved dennes Død var gaet ud. Om Aftenen læste jeg Eventyr hjemme.

Tirsdag 28. Sovet bedre. Sendt Brev til *Jonna Stampe* deri en Plan til *Kingos*⁷ Monument. Brev til *Fru Scavenius*. Besøg af Grevinde Holstein, som spurgte mig om jeg havde Lyst til at komme derud igjen dersom jeg ikke strax kunde fløtte ind hos Melchiors. Tog ikke derimod. Opad Dagen Solskin og ret varmt. Her kom til Middag Pastor *Rønne*⁸ med sin unge Kone, (han kunde godt have været hendes Fader). Dernæst en ung Hjælpepræst *Møller*⁹ med sin Forlovede og nogle unge Piger. Præsten Rønne udbragte min Skaal og Hr Møller en Tak til Grevinden fordi de vare budt sammen med mig. Vi drak derpaa Enkedronningens Skaal, da det i Dag er hendes Fødselsdag. Jeg læste de nye Eventyr¹⁰ høit. Fik Brev fra *Scudder*¹¹, der finder at det Utroligste er eet af mine bedste Eventyr. Brev fra *Fru Serre* og Brev fra *French*¹² i Leipzig,

samt en engelsk Avis, men hvorfra den er sendt mig kan jeg ikke udfinde.

Onsdag 29. Inat Kl 12 kom Photograph *Hansen* hertil; Grevinden som i Dag er syg, bad mig tage mig af ham. Vi gik Haven rundt. Sendt *Brev* med »*Kingo* Indbydelse« til *Grev Moltke-Hvitfeldt*. Klokken $\frac{1}{2}$ 12 kom den unge Baronesse *Güldenchrone*¹³ fra Kjøbenhavn. Efter Middagsbordet, Grevinden var med, læste jeg for alle Husets Folk, selv Havekonerne og Stalddrengen, 1. Barnet i Graven. 2. gamle *Margrethe*¹⁴. 3. Hvad Fatter gjør. 4 Det er ganske vist. 5) Fem i en Ærtebælg. Koldt Veir. Brev fra *Edgar Collin* og fra Fru *Melchior* i Soden. Skrevet i Dag paa *Lykke-Peer*¹⁵.

Torsdag 30. Solskin. Brev til Postmesteren i Skjelskjør om »Dagens Nyheder«, som jeg ikke erholdt i Søndags. *Brev* fra ham at de ikke fandtes. Brev fra *Henriques*, Brev fra *Eckardt* og *Scharff*. Til Middag Pastor Fenger og Familie, læste første Gang Begyndelsen af *Lykke-Peer*, som jeg hele Dagen havde skrevet paa saa at jeg havde Hovedpine. Blev photographeret i Verandaen af *Hansen*¹⁶. Ret varmt, Græsset ganske varmt under Fødderne.

Fredag den 1ste Juli. Brev til Hotelejer *Krüger*¹⁷ om et Værelse paa Søndagaften naar jeg kommer til Byen. Læste før Middag for nogle Skolelærere, Skrивeren, Gartneren og hans Elever etc. Photograph *Hansen* reiste ind til Kjøbenhavn. Fik med Posten to Subskriptionsplaner, hvor jeg er mellem Indbyderne til at smykke det ny Theater¹⁸.

Løvedag 2. Tidlig paa Morgenen pidskede Regnen Vinduerne. I Nat kom Huuslæreren Hr *Richter* med sin Forlovede Frøken *Kofod*¹⁹, som er her i Besøg til Søndag. — Da vi igaar læste var der Een af Havekarlene som maatte hjælpe Photographen *Hansen* og ikke fik hørt Læsning, Grevinden beklagede det og saa læste jeg for ham alene, Frøken *Kofod* og Skolemesteren fra Landsbyen hvor jeg engang læste var med. Lærte lille *Fritze-Vanda* at sige Rrraben! Rrraben! fortalte at *Raben*²⁰ var i Roskilde, en Ven af *Ulrik Adolph*, at han kom med ham Rrabem, Rrabem! og saa blev hun *Madam Rrabem* og der blev stort Gilde med Dands, hun og Rrabem og saa spiste de »*Kohleraben*«, de kunne saamæn gjerne faae hinanden, for Alder og Stand er der Intet iveien. Fru *Sca-*

venius og Frøken *Brandes* vare her til Middag. Jeg læste Lykke-Peer, som gjorde stor Lykke især hos Frøken Brandes. Fik fra Frøken Plesner et Londons Magazin deri de to Eventyr *Laserne* og *Hvad hele Familien sagde*²¹, til det sidste var Titelbilled i Bogen. Jeg var træt.

Søndag 3. Regn, koldt, Blæst; megen Gigt. Klokken ti fulgte Hr *Richter* sin Forlovede til Stationen ved Sorø. Skrevet Vers paa Viften til Frøken *Güldenkrone*s Svigerinde, en tydsk Dame²², som i Vinter, fortælles der, altid omtalte sin Comedieaften med de Ord: »Andersen var der«, eller »Andersen var der ikke«. Sendt Brev til Postmesteren i *Skjelskjør*, Brev til Hr *French* i *Leipzig*, deri tre Eventyr: *Lykken kan ligge i en Pind*²³ og *Nissen og Madammen* samt »*Ugedagene*«²⁴. Vi spiste Middag Kl 4 og 5 kjørte jeg. . . .

¹ Therkelsen, som A. gjerne kalder ham, hed Chr. Thorkilsen og var Bog- og Galanterihandler. Paa hans Forlag udkom ved Juletid 1869 »*Fra nordiske Digtere. Et Album*»; heri af A. Eventyret »*Solskinshistorier*«. — ² Forfatteren *Rudolf Schmidt*. — ³ Trykt i H. C. Andersens Breve til *Therese* og *Martin R. Henriques* S. 151 f. — ⁴ *Ane Margrethe Pedersdatter*; se S. 107, Note 8. — ⁵ »*Nye Eventyr og Historier*«, Første Bind, 1. Saml. (Marts 1858). — ⁶ »*Nye Eventyr og Historier*«, Første Bind, 3. Saml. (Marts 1859). — ⁷ *Mindestøtten for Thomas Kingo ved St. Knuds Kirke i Odense*, afsløret 4. Okt. 1875. A. havde 10. Maj faaet Brev fra *Fr. Barfod* om »at være een af Indbyderne til Monumentet for *Kingo*« (Dagbogen). — ⁸ Sognepræst til *Høve* og *Flakkebjerg* C. F. Rønne, Formand for »*Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark*«. F. 1798 var han 1868 blevet gift 2. G. med *Nathalie Petersen*, f. 1839. — ⁹ *Personel Kapellan* hos Sognepræst *Hertel* i *Haarslev-Tingjellinge* N. P. C. Møller; g. 1870 m. *Pastor Hertels Datter Agathe*. — ¹⁰ Siden *Hjemkomsten* fra den lange *Udenlandsrejse* havde A. skrevet følgende Eventyr og Historier: »*Hvad hele Familien sagde*«, »*Lysene*«, »*Oldefa'ere*« og »*Det Utroligste*«, som alle endnu var i *Manuskript*. — ¹¹ Den amerikanske *Børnebogforfatter* *Horace Scudder*, der i *New York* udgav »*The Riverside Magazine for Young People*«, hvor A.s seneste Eventyr offentliggjordes, ofte før de fremkom paa *Dansk*. — ¹² Forlagsboghandler *William French* i *Leipzig* (af *Firmaet Joh. Fr. Hartknoch*). Han havde 1869 købt *L. Wiedemanns Forlag*, hvor A.s Bøger kom. — ¹³ *Baronesse Marie Güldenkrone*; hun var *Datter af Amtsforvalter i Kbh.s Amtstuedistrikt*, *Kammerherre*, *Baron Christian G.* og ægtede 1878 *Læge Ehrenfried* i *Palermo*. — ¹⁴ »*Høns-Grethes Familie*«. — ¹⁵ 29. April 1870 havde A. paa *Højbroplads* »begyndt paa Eventyret om »*Lykke-Peer*«. Paa *Basnæs* var det ikke lykkedes at komme rigtig igang med *Fortællingen*; nu blev *Arbejdet* taget op paa *Holsteinborg*. Se *Indledningen* S. 10—11. — ¹⁶ Se *Billedet* S. 215. — ¹⁷ *Fritz Krüger*, sammen med sin *Broder Hermann* *Indehaver af Hotel d'Angleterre* i *Kbh.* — ¹⁸ 18. Juni underskrev *Kongen* »*Lov om Opførelsen af en ny Theaterbygning*« (det nuværende *Kgl. Teater*); 25. Juni udstedtes under *Kronprins Frederiks* *Protektion* en *Opfordring* til *Nationalteatrets Venner* om at yde *Bidrag* til dets *kunstneriske Udsmykning*, under-

skrevet af Repræsentanter for Politik, Videnskab, Litteratur og Kunst, heriblandt A. Ordlyden er aftrykt i R. Neeiendam: »Det kgl. Teaters Historie 1874—1922«, I, S. 9. — ¹⁹ Caroline Koefoed; hun blev 1875 g. m. Richter. — ²⁰ Grev Frederik Raben-Levetzau, Student 1870, senere Udenrigsminister i Ministeriet J. C. Christensen. — ²¹ Skrevet 20. Marts 1870; trykt i »For Romantik og Historie«, V, 1871, S. 277 ff. — ²² Baronesse Clara Güldencrone, f. Philipsborn, g. 2. Februar 1870 m. Legationssekretær i London, Baron Ludvig G. — ²³ Skrevet 28. December 1868; trykt i »For Romantik og Historie«, IV, 1870, S. 223 ff. — ²⁴ Skrevet 10. Marts 1868; trykt i Chr. Thorkilsens Noteringskalender »Souvenir« for 1869.

Af Grevinde Mimi Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

25. *Juni 1870.* Henriette bringer selv Etatsraaden her til Middag imorgen, tillige Frøken Henny [Brandis] og gml. Frøken Schumacher. Jeg havde ønsket at Sangforeningens 8 Medlemmer havde bragt ham en Serenade imorgen Aften, hvorpaa de ogsaa meget gjerne gik ind, men de skal til Skyttefest i Skjelskør og Mandag [til] Fugleskydning i Olstrup. . . . Det er jo Fritze Vandas Fryd at faa Brev og hun var da henrykt over et fra »rota« (Etatsraaden) med hans »Fi« (Photographie) i og nogle Linier bagpaa som hun med glad Vigtighed og temmelig meningsrigtig udtyder og læser saaledes: »Rota, kommer, Sommer, Fitte Vanda«.

27. *Juni.* Henriette var upasselig saa kun Frøken Henny kom; Kl. 2 kom Etatsraaden — i Mangel af Flagstang lader jeg det store Flag stikke ud af Vinduet paa Gangen oppe (der hvor Juletræet staaer om Vinteren) og det seer kjønt ud. — Kys fra Skattene og Hilsen fra H. C.

27 *Juni. Aften.* Imorgen Aften kommer Photograph Georg Hansen. Onsdag Kl. 12 Bnsse Maja [Güldencrone]. Fredag Aften Hr. Richters Forlovede kun for et Pr. Dage. Fredag er Missionsmøde i Marvede Kl 1 —; var jeg rask, tog jeg gjerne dertil men kan jo ikke forlade vor kjære Gjæst Etatsraaden. Han har læst ganske ypperlig con amore idag. . . . Vilhjelm hørte iaften paa Forelæsningsen og blev til Thé. — *Tirsdag* [28]. Etatsraaden har paalagt mig mange Hilsen til den kjære Greve. — Andersen kjørte igaar ned med mig til lille Margrethe og læste 2 Fortællinger for hende.

30. *Juni.* Vores gode Etatsraad og Skattene modtog Maja i mit Sted — hun boer heroppe ved Siden af mig. Photographen over

Porten. Andersen nede i Bedstemoders Værelse. . . . Iaftes hørte *alle* Gaardens Folk og Dagleiere H. C. A. læse, han lovede dem det sidst ved Afreisen da jeg havde samlet dem.

1. *Juli*. Hr. Richter kjører i Eftermiddag til Sorø for at hente Frøken Kofoed; maaske følger Photographen med, hvis han da er færdig, thi han har hidtil havt diverse smaa Forhindringer at kjæmpe med og finder vores Fritze Vanda saa mageløs sød, saa han finder det Synd hvis han ikke fik et lille Billede der nogetledes nærmede sig den yndige Virkelighed. . . . Idag Kl. 1¹/₂ vil Andersen læse for Dine Betjendte, et Pr. af Skolelærerne og Flere. Imorgen Middag ventes de Basnæsner, Borrebyer og Familien fra Marvede [Paludan-Müllers]. Og Søndag reise forsaavidt igjen Alle, saa at kun den kjære Maja bliver tilbage.

3. *Juli*. Nu kjørte Frøk. Kofoed med Richter, han kun til Sorø; 5¹/₄ Etatsraaden.

4. *Juli*. Om faa Dage besøger Etatsraaden Dig; — han boer paa Angleterre, søger Vinter Leilighed og tager saa, saasnart Melchiors efter Hjemreisen have bragt Huset istand ud til dem paa »Rolighed« (ved det gamle Kalkbrænderi).

* * *

Da Grev Holstein inde i København den 4. Juli om Morgenens aabnede sin »Dagens Nyheder«, læste han til sin Forbavselse følgende Notits:

Etatsraad H. C. Andersen har igaar været udsat for en ikke ringe Fare. Efter et Besøg hos Grev Holstein paa Holsteinborg vilde han med Aftentoget reise til Kjøbenhavn. Paa Veien mellem Herregaarden og Sorø indtraf imidlertid det Uheld, at Vognen ved Nedkjørselen af en Bakke væltede i Grøften. Faldet var temmelig betydeligt, men til al Lykke slap Digteren dog fuldkommen uskadt derfra. Netop i det Øieblik Toget skulde afgaa, ankom han til Sorø Banegaard og fortsatte Reisen til Kjøbenhavn.

Straks gav han sig til at skrive et Brev hjem til sin Hustru:

Grev L. H. Holstein til Grevinde Mimi Holstein.

Det var sært alt førend Dit Brev kom at have seet i Aviserne (Dagens Nyheder) at Andersen ved Reisen fra Holsteinborg til Sorø havde været i betydelig Fare, Dit Brev siger kun at han $5\frac{1}{4}$ skulde kjøre til Sorø; — mon det er Kudsken selv der kjørte? — Du giver vel nærmere Underretning om hvorledes det er gaaet til; — vidste jeg hvor Etatsraaden her var at finde gik jeg idag strax til ham. . . . Kl. 10 $\frac{1}{2}$ Nu var Etatsråad A. selv her, bragte Dine og Alles Hilsener, var rask og fornøiet, og sagde det var gaaet naturligt til, derved at den ene Hest var faldet, hvorved de kom i Grøften, uden Skade for Nogetsomhelst, kun han naturlignvis en Deel forskrækket.

Men vi vender tilbage til vor Digter, som vi forlod ved Bortkørslen fra Holsteinborg, for gennem Dagbogen at følge hans dramatiske Hjemtur.

Søndag 3. Juli. Det var koldt og Blæsende Veir; en Miilsvei før Sorø hvor det gik ned af Bakke, snublede den venstre Hest og faldt ned i Grøften, den anden var ved at gaae oven paa, Vognen gled ned i Grøften, jeg havde faae[t] Glasset ned og tillukket det var vanskeligt for mig at faae det op, men jeg kunde aldeles ikke faae Læderet knappet op, Kudsken sagde han kunde ikke gaae fra Hestene, da de saa kunde løbe. Jeg kravlede da oven ud og slap ned, var Hesten løbet, kunde jeg have kommet slemt tilskade. — Kudsken bad mig løsne Skaglerne, jeg bar mig meget keitet ad, forstod det ikke og frygtede for at Hesten skulde sparke mig i Ansigtet, tilsidst kom jeg dog derefter og løb saa afsted for at faae Hjælp; der kom en Landmand med sin Kone, ham fik jeg til at staae af, Konen fortalte at deres Heste løb naar de hørte Skud og var ængstelig ved at holde dem. To Møllersvende havde fra Møllen seet vort Uheld og kom til, snart var Vogn og Heste oppe, lidt var revet ud paa Seeletøiet, det blev der hjulpet paa med Seglgarn og saa gik det afsted for at naae betids, jeg tænkte alt jeg maatte overnatte i Sorø Kro. Jeg fik Billet, Tøiet indskrevet

og Toget kom, jeg sad ene i en første Klasses Vogn og var Gud taknemlig at jeg var sluppet saa vel. Jeg fortalte naturligviis min Hændelse, saaledes til *Møller* der har udgivet *Carl Baggers Digte*¹, han hjalp mig paa Banegaarden i Kjøbenhavn at bære mit Tøi, Klokken henimod elleve var jeg i Hotel d'Angleterre og fik Værelset N° 66 der bestaaer af to smaa Stuer. — Spiiste til Aften og drak Øl, kom efter Midnat iseng.

Mandag 4. Varmt Solskin. Ikke vel, Hovedpine Mathed i Benene, gik med nogen Anstrængelse til Frisøren og derpaa til Grev *Holstein* der alt vidste mit Uheld. I »Dagens Nyheder« var allerede tilmorgen meddeelt den »Fare Etatsraad Andersen igaar havde været udsat for«. *Holstein* var venlig og elskværdig, glad ved at jeg befandt mig vel. . . .

¹ Forfatteren Vilhelm Møller. Han havde 1866—67 udgivet *Carl Baggers samlede Skrifter*.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn Hotel d'Angleterre den 4 Juli 1870.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Tak og atter Tak for de deilige Dage Deres Naade og Deres forundte mig paa det lykkelige Holsteinborg. Ja, der kunde sagtens Lykke-Peer trives, han voxede frem der meget mere i faae Dage, end han vistnok nu vil voxer i Uger. Bring alle Børnene min hjertelige Hilsen, ligesom ogsaa Baronesse Guldengkroner, Frøken Zeuthen og Bellegarde (ja jeg veed ikke endnu ikke ret Navnet). — Jeg har allerede i Dag til morgen været hos Hr Greven, der, som altid, var god og elskværdig. Jeg naaede netop Sorø Station iaftes to Minutter før Toget kom, men saaledes tidsnok, til at komme med; en lille Forskrækkelse havde jeg forud, Kudsken har vist fortalt Deres Naade det. Den ene Hest snublede og kom ned i Grøften, den anden vilde ovenpaa og Vognen havde samme Tendens. Jeg havde netop lukket den til da det begyndte at blive koldt; i min Befippelse havde jeg svært ved at faae Glasset op, og det var mig umueligt at knappe Læderet fra, Kudsken maatte

holde paa den Hest som endnu stod oppe og jeg voltigerede ud over mit Indelukke. — Deres Naade skulde have seet min Ubehændighed da jeg skulde løsne Skaglerne for den ene Hest, som Kudskens ikke kunde slippe, jeg vidste aldeles ikke Beskeed, men kom dog tilsidst ud af det, saa løb jeg efter en Mand som hjalp os; og to Møllersvende som vist fra Møllen havde seet Begivenheden rakte os Haand. Kudskens var aldeles uskyldig og jeg tør kjøre med ham til Verdens Ende. Han fortjener al Roes, det gjorde mig kun ondt, jeg syntes han var lidt kjed over det ringe Uheld. Imorges stod allerede i Avisen at jeg havde været i Fare, hvor det var hurtigt meddeelt. Jeg sagde paa Stationen at det lille Uheld var mødt og strax er det gaaet med det som med Hønsefjeren¹. Imidlertid tør jeg ikke skjule at jeg var blevet forskrækket, især dirrede det i mig da jeg løste Skaglerne i det jeg frygtede at Hesten skulde sparke bag ud og knuse min Pande. Saa havde det været forbi med Lykke-Peer. I Dag kun disse faae Ord, men jeg kunde ikke udsætte det med at skrive. Ogsaa Husets Folk min venlige Hilsen.

Deres Naades taknemlige

H. C. Andersen.

¹ I Eventyret »Det er ganske vist«.

Grevinde Mimi Holstein til Grev L. H. Holstein.

Holsteinborg 6. Juli 1870.

Kudskens havde naturligviis ikke fundet fornødent at tale til mig om Etatsraadens Malheur, førend jeg iaftes efter Dit og hans Brevs Modtagelse spurgte ham derom. Det var Roeskilderne som han kjørte med, og det var Hoppen som gik i Knæ, formodentlig fordi han (som han pleier) ikke passede paa sine Tøiler, og [saa] blev den anden jo urolig og forskrækket og slingrede med Vognen etc. . . .

* * *

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Petershøi ved Klampenborg den 12 Juli 1870.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Strax Dagen efter min Hjemkomst til Kjøbenhavn skrev jeg Brev til Deres Naade og afsendte det. Jeg haabede, saa stille, at faae et Par Ord igjen, Jeg var i de otte deilige Dage paa Holsteinborg blevet forvænt, saae milde Øine, hjertefuld Tale, jeg længtes efter, om kun i Brev, at fornemme deraf igjen et Blink, en Efterklang. Hos Photographen Hansen saae jeg et ganske deiligt Billed af Deres Naade med lille Fritze-Wanda, jeg saae mit eget Portræt, lidt tyndhaaret, glat paa Hovedet som efter et Bad; men Udtrykket var godt¹; ogsaa »Holsteinborg« saae jeg i et heldigt Billed. »Jeg giver Dem ingen«, sagde Photographen, »Grevinden selv sender Dem ganske vist«. Troer Deres Naade at jeg tør tro der paa?

I Torsdags Morges² tog jeg med Banetoget til Helsingør og kjørte paa aaben Vogn til Hellebek for at besøge Collins. Det blæste en Storm og jeg blev i høi Grad forkjølet; det samme var Tilfældet ifjor da jeg en Dag besøgte Collins, jeg maatte hoste og hive hele 14 Dage derefter, og det samme oplevede jeg et Aar tidligere; saa at jeg saaledes tre Aar i Rad er blevet syg ved at komme til Hellebæk, hvor der altid er slet Veir naar jeg er der. I Løverdags[s] kjørte jeg fra Hotel d'angleterre og her ud til Henriques paa Petershøi, hvor jeg indtil i Dag har holdt mig inde og været trakteret med Havresuppe og Salmiak; i Dag er jeg betydeligt i Bedring og Veiret er usædvanligt varmt og smukt. Hver Dag, siden jeg forlod Holsteinborg, er »Lykke-Peer« voxet, han er nu ved at indstudere sin Debut-Rolle³; den hele Digtning har jeg klart og tydeligt til sin Slutning, men selv under de bedste Stemninger faaer jeg den dog neppe sluttet i denne Uge. Siden kommer et Arbeide der tager ligesaa lang Tid som den der gik med at skabe Digtet selv, det skal beklippes, begrændses og dog gøres fyldigt. Jeg glæder mig der til og haaber at det er en Digtning af nogen Værd og Betydning. Alt staaer vel godt og lykkeligt i det velsignede »Holsteinborg«!, jeg seer Elisabeth og Fritze-Vanda

lege paa Græsplainen, Christian Christoph i historisk Samtale med Hr Richter, jeg tænker imidlertid derved, om min kjære Gudsøn selv engang blev en historisk brav Person, ja saa skal jeg synge om ham — i den anden Verden; Frøken Zeuthen stiller jeg tæt ved mild og eftertænksom, Frøken Guldenkrone sidder ved Claveret, der er glad ved at kunne levere de store Mesteres Tanker, og Deres Naade — ja, jeg tænker mig, De reiser Dem og siger, »jeg maa dog op, jeg vil endnu i Dag skrive til vor Digter«. See saaledes tænker jeg mig Situationen paa Holsteinborg. Vil Deres Naade hilse Hr Pastor Fenger og Kragh, og skulde jeg, om ikke længe, faae et Par venlige Ord da beder jeg om at Brevet sendes til Hr Martin Henriques paa Høibroplads N° 6 i Kjøbenhavn, saa erholder jeg det strax.

Deres Naades taknemlige ærbødige

H. C. Andersen.

E. S.

Hilsen til den værkbrudne Pige, jeg læste for!

¹ Om Billedet fortæller Fru Else Bruun de Neergaard: »Mellem de Ting, han efterlod os, var et Fotografi af ham, taget en Sommerdag. Paa Bagsiden havde han skrevet de to Linier: »Paa Holsteinborg blev mit Solbilled' skabt — Thi der blev Solskin i mit Hjerte lagt«. («Nationaltidende»s Tillæg: »Søndag», 30. Marts 1930, S. 7). Stolen og Gardinerne, som ses paa Billedet, findes endnu paa Holsteinborg. — ² 7. Juli. — ³ Se Fortællingens Kap. XII.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 12 Juli 1870.

Min kjære Etatsraad!

Det er rigtignok en Skam at jeg ikke før har skrevet til Dem, da jeg dog har saa uendelig megen Taksigelse at bringe Dem ligesom mange, mange Eccoer fra Alle dem der her er blevet glædet ved Deres Nærværelse. De første Dage efter Deres Afreise tourede jeg en heel Deel om med Baronesse Guldenkrone og senere har Varmen trykket mig. Men jeg har jo at gjøre Dem en alvorlig Afbigt for den Skræk De oplevede paa Reisen til Sorø, og tænk Dem at jeg Inted ahnede herom førend jeg samtidig modtog Deres eget kjære Brev, et fra min Mand og tillige saae det i Sorø Amtstidende¹. Jeg var naturligtviis ikke seen til at lade Kudskene komme,

H. C. Andersen paa Holsteinborg.
Fotografi af Georg E. Hansen. 30. Juni 1870.

og min Menigt om ham at han er en underlig Fyr, malgré Invalid og Helt — blev da ogsaa bestyrked da han ganske laconisk svarede: »aa jeg har saamæn slet ikke tænkt paa at fortælle *Det!*« Og De skulde bare have seet hans forundrede Udtryk da jeg jo med Varme vilde gjøre ham hans Kudske-Pligt i Almindelighed begribelig og som Følge deraf hvad det da vilde sige at blive betroet i Særdeleshed at kjøre for en saadan verdensberømt Mand som De! »Jeg er vis paa at ikke allene Menneskene, men ogsaa Fuglene raabe saadanne en Begivenhed til hverandre, har Du hørt, har Du hørt! gaaer det fra Næb til Mund — og saa medens det er *min* egen kjære Gjæst om hvem Alt Dette lyder, sidder jeg her hjemme og troer at han har det Godt, medens han i *vores* Befordring udsættes for Livsfare!« — »Ja det kan saamæn gjerne være at det er ligesom Grevinden siger« — var den Indrømmelse han skjenede mit Foredrag. Gud ske Lov at De slap med Skrækken, men tro mig, De faaer ikke tiere Lov at kjøre her til og fra uden en Person til paa Bukken, der i en Fart kan aabne Æsken, thi saaledes forekommer en lukked Calesche mig altid.

Deres Brev sendte jeg til Bodild; De talte om at vilde glæde hende med et lille Brev og dette har været hende saa kjært at modtage skjøndt hun saa ganske deelte mine Følelser ved det Passerede. I Schlangenbad har *hun* ikke havt det saagodt, hvori- mod Vanda Gud ske Lov føler god Nytte af Kuren og derfor endnu bliver der længe. . . .

Da min Mand til sin Fødselsdag skal overraskes med Photographierne og jeg paa Grund af Væddeløb og Alt af den Slags der netop i de Dage finder Sted har opgivet at tage min lille Fritze Vanda med ind til Byen, — saa blive Photographierne heller ikke omtalt for ham førend d. 18de nemlig hans Fødselsdag, men Hansen har sendt mig Prøvekortene, og deriblandt et af Dem kjære Etatsraad som jeg finder ganske fortrinligt. De seer ud som om De var heelt i Fløiel, forstaaer De ikke nok hvad jeg mener?! — og saa Deres velsigned kjære Træk og kan De see hvor det hjalp ypperligt at vi piuskede op i Haaret! Bodild skal da ogsaa glædes paa sin Faders Fødselsdag med hjemlige Syner og Hilsen og saa har jeg da ogsaa ladet Hansen vedlægge et af Deres nye Billeder.

Paa Torsdag kommer jeg — vil Gud — til Byen, Fredag Christian Christoff og Elisabeth. Saa varer det heller ikke længe førend De seer mig banke paa hos Deres ædle og elskværdige Venner paa »Rolighed« hvor jeg haaber at De nu er og altsaa veed at De har det godt i en aandrig, kjærlig Kreds. — Alle paa Holsteinborg bede om at turde sende hjertelige og taknemmelige Hilsen ved

Deres inderlig hengivne
Mimi Holstein.

Tro mod Deres Forskrift tilføiede jeg da jeg taledede med Christian Kudsk at De udtrykkelig havde skrevet at De alligevel turde betro Dem til ham »indtil Verdens Ende«, thi det havde været stor Synd ikke ogsaa derved ret at vise ham Deres mageløse Hjertens Godhed og det glædede ham ogsaa.

¹ »Sorø Amtstidende« Nr. 151, Mandag 4. Juli, bragte Meddelelsen om A.s Uheld efter det samme Morgen udkomne Nummer af »Dagens Nyheder«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Petershøi« ved Klampenborg den 17 Juli 1870.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Hvor blev jeg glad igaar da jeg paa mit Udkig fra Haven her paa »Petershøi« saae mellem de mange Vogne der kom fra Veddeløbet¹, Vognen hvori Deres Naade og Deres Børn sad; Tak for de hjertelige glade Hilsener, jeg var ved disse baaret til Holsteinborg og savnede ikke der min unge Ven Ulrich Adolph. Tak for det, som altid, hjertefulde kjære Brev De for faae Dage siden forundte mig, for dette og for Hilsenerne igaar kunde og maatte jeg skrive, dog maa jeg ærligt tilstaae at min Skrivelse egentligt kommer for at tyde paa at jeg med Hjerte og Tanke er hos Deres Mand paa hans Festdag imorgen den 18 Juli. Først vilde jeg ligefrem have skrevet ham til, men nu da Deres Naade er i Byen hos ham, veed jeg at De venligt vil vælge Øiebliket til at bringe ham min Lykønskning i hans nye Leveaar, maaskee det meest betydningsfulde i hans Liv, som det synes at kunne blive det for Danmark, saa-

ledes som Begivenhederne nu stille sig². Det er tungt at være et lille Folk, der ikke har Arms Styrke, som det har Aands og Hjertes, men Gud vil ikke slippe os og virke gennem vore af ham stillede Førere. Den alvorfulde Tid fylder os Alle, og hvor stærkt maa da Hjertet banke hos vor velsignede kjære Konge og de som staae ham nærmest. Jeg forstaaer saa godt hvad hvert ædelt, dansksindet Hjerte i dette Øieblik føler, hvor megen dyb Alvor der gaaer gennem Deres Mands Hjerte i det Aar som nu begynder for ham. Gud glæde og styrke ham i al hans gode Gjærning! siig ham med faae Ord min inderlige Deeltagelse og det taknemlige Sind jeg er opfyldt af mod ham, det er født og baaret ved den hjertelige Velvillie han og hans Huus altid viiste mig. Gud glæde og vel-signer ham.

I Ugen som kommer tager jeg til Byen; paa Tirsdag³ fløtter jeg ind paa »Rolighed«, maaskee jeg dog i de da nærmeste Dage faaer hilset paa Deres Naade⁴.

Deres taknemlige ærbødige

H. C. Andersen.

Til

Hendes Naade Fru Lehnsgravinde Holstein til Holsteinborg.

¹ Væddeløbene paa Eremitagesletten fandt Sted 16.—17. Juli. — ² Den truende fransk-tyske Krig. 13. Juli offentliggjordes Emser-Depechen; begge Magter begyndte i de følgende Dage Mobiliseringen, og 19. Juli kom den franske Krigserklæring. — ³ 19. Juli. — ⁴ Grevinde Holstein kom paa Visit paa »Rolighed« 22. Juli.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed«, Østerbro, 15 August 1870.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Deres Naade, antager jeg, er paa Deres hyggelige Holsteinborg i Børnekredsen og hører daglig fra Deres fortræffelige Husbond. Jeg har ikke i lang Tid seet Hans Excellence, han har tilvisse uendeligt meget at bestille saa at man ikke bør trætte ham ogsaa med Besøg; jeg har desuden ikke været inde i Byen mere end een Gang i de seneste 14 Dage; der smelter man i Solvarmen; jeg er blevet under de skyggefulde Træer paa »Rolighed« og har gjennemskrevet og atter gjennemskrevet min Fortælling om »Lykke-

Peere; jeg endte den for tre Uger siden ude paa Strandveien hos Henriques¹, hvilket jeg nok fortalte Deres Naade da jeg senest havde den store Glæde at tale med Dem. Det var godt for mig og for Bogen at jeg den Gang fik den endt, nu var det ikke skeet, saaledes fylde Krigsbegivenhederne mig. Jeg, som vistnok de Fleste, lever i stor Spænding under disse blodige Kampe. Kommer dog aldrig den Tid at al Krig ophører. Det er forfærdeligt at see ind i al den Ulykke. — Det var min Plan at jeg i August vilde tage over til Frijsenborg, men nu kan jeg ikke tænke derpaa; uagtet der vel ikke skeer nogen Bevægelser her nord paa, er man dog helst i sit Hjem og her har jeg hver Dag Aviserne i Mængde. Til Fyen tager jeg vist nok heller ikke, da Grevinde Moltke neppe kommer hjem og det vil være trættende for Hr Greven alene at modtage Besøg. Rimeligviis bliver jeg nok endnu en Tid her ude hos Melchiors og har fra 1ste September leiet Værelser i Tordenskjoldsgade første Sal. Ved Julen udkommer *Lykke-Peer*², som jeg glæder mig til at de kjære Venner paa Holsteinborg skulle læse, der sprang den Digtning frem, de morsomste Scener ere der bragt paa Papiret. Slutningen troer jeg er heldig og poetisk. Man spaaer mig megen Glæde af denne Bog. Maa der nu kun groe Held og Glæde for vort kjære Fædreland i disse alvorfulde Tider. Jeg har den stadige Forvisning at Vorherre ikke slipper os og vort lille Land. Her er endnu saa megen Kraft og Aandsfriskhed at det kan og maa groe! Bring Hs Ex, Hr Greven min hjertelige Hilsen og ligesaa den, fortræffelige Komtesse Bodil, min Ven Christian Christoph, Ulrik Adolph, Elisabeth og lille Fritze-Wanda. Naar og hvor mon vi sees? Sommeren vedbliver at være varm og smuk! den er een af de smukkeste jeg længe har oplevet her hjemme, og dog er Sindet tungt; »Ingen veed hvad imorgen skeer!«³

Hav Tak for al den smukke, varme Deeltagelse Deres Naade viser mig og altid har viist. Gud glæde og velsigne Dem!

Hjerteligst og ærbødigst

H. C. Andersen.

E. S.

Igaar fik jeg Brev fra Baronesse Jonna Stampe, hun beder mig at hilse Deres Naade.

¹ 19. Juli. — ² Udkom 11. November. — ³ Frit Citat af Begyndelseslinien af A.s Digt »Fortrøstning« (Ei Nogen veed, hvad imorgen skeer), oprindeligt trykt i »Dagbladet« 1863, Nr. 287, 7. December (se MLE, Forts., S. 102).

Efter den gamle Grevinde Wilhelmine Holsteins Død havde der mellem Egnens Beboere været arbejdet paa at skabe et Mindesmærke for Grev F. A. Holstein og hans Hustru. I Efteraaret 1870 blev der nu rejst en tre Alen høj Mindestøtte i Udkanten af Holsteinborg Park, forsynet med Portrætmedaljoner af Billedhugger C. J. Rosenfalk. En af Grevskabets Lærere havde henvendt sig til H. C. Andersen, og han skrev 5.—6. Oktober nedenstaaende Sang, som blev afsunget ved Støttens Afsløring 18. Oktober, F. A. Holsteins Fødselsdag.

Der var en Tid, — til Træl var Bonden kaaren,
 Var ufri Mand, hans Huus en ussel Vraa,
 Uvidende fra Vuggen og til Baaren;
 Men bedre Tider skulde Landet faae.
 Den Ufri blev fribaaren, Tanken klaret,
 Nu sidder Bonden med i Kongens Raad.
 Fra Slægt til Slægt, velsignet og bevaret,
 Velgjører, staaer dit Navn, din ædle Daad!

Her fra den gamle Gaard med Taarn og Fløie
 For Egnens Bønder Friheds-Ordet lød;
 Snart Korn og Plantning krandsed' Mark og Høie,
 Ind i hver Hytte Kundskabs-Straalen brød.
 Hil *Frederik Adolf Holstein*, vor Velgjører!
 Her gik Du med din barnefromme Viv;
 Til dette kjære Sted os Hjertet fører.
 Bortgangne, see her Takkens Folkeliv!

Her, hvor I To gik, kjærlige og stille,
 Og virked' Stort og Godt i Tro paa Gud,
 Skal Mindestøtten staae; er den end lille,
 Rigt Eftermælets Blomst groer fra den ud.

Paa vor Velgjørers Fødselsdag vi mødes,
 Det hele Grevskabs Folk med Sang og Flag.
 Taknemlighed fra Slægt til Slægt gjenfødes,
 Den Dag i Dag er Hjertets Mærkedag!

(Efter Afsløringen)

Afsløret staaer med Indskrift Mindestenen,
 Og festligt staae i Hjerterne de To.
 Hvert Foraar vil til Krands Bøgegrenen
 Sig snoe her, hvor Forglemmigeier groe,
 Og Sagn fortælles om de ædle Tvende,
 Om Trofasthed i Glæde og i Sorg.
 I Børn og Børnebørn vi dem gjenkjende. —
 Velsigne Gud det kjære Holsteinborg!

Festen havde samlet omtrent 1200 Deltagere. Mellem de to Afdelinger af Sangen holdt Pastor Th. Fenger Afsløringstalen, der formede sig som en Redegørelse for F. A. Holsteins Betydning for Egnen, hans Indsats for Landbrugets og Skolevæsenets Ophjælpning og hans virksomme Interesse for det religiøse Liv, samt hans initiativrige Arbejde i den første Stænderforsamling. Grev L. H. Holstein takkede derefter paa Slægtens Vegne, og Ordet blev senere givet til Smed Søren Jensen fra Rude og Højskoleforstander, Løjtnant Christian Nielsen fra Hindholm, Lederen af Optragelsesanstalten Holsteinsminde.

»Efter at den alvorlige Del af Festen var sluttet«, fortæller den kendte grundtvigske Folkeskribent Johannes Vedel, Smeden fra Høve, som selv var tilstede, »blev hele Forsamlingen gæstmildt indbudt af Grev L. H. Holstein til at tage Plads ved de lange Borde, som stod opdækket i den midterste Allé i Haven. Den Gang var der ingen Rationering af nogen Art, der var ingen smalle Steder — selv den ædle Druesaft blev iskænket til bredfuldt Maal. Det var en Fest, som blev mindet og omtalt længe efter af Deltagerne« (»Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt«, VIII, 1920, S. 53 f.).

At Traktementet var fyrsteligt, kan man læse sig til i »Dags-

telegrafens Referat af Festen: 16 000 Stykker Smørrebrød, 800 Flasker udsøgt Vin, 16 Krandskager, 36 Søsterkager og 18 Julekager, alle af en kolossal Størrelse, 3 Lispund Chokolade og circa 6 Lispund Kaffe. »Grevinden og Husets Børn samt en Skare Gaardmandsdøtre fra Omegnen besørgede tilligemed den talrige Husstand den storartede Anretning«.

To Dage efter fik Andersen Besøg af Grev Holstein, som kom for at takke ham for hans Sang. Ogsaa fra Grevinden hørte han.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holstbg d. 22. 10. 70.

Min kjære, gode Etatsraad!

Jeg haaber at min Holstein har truffet Dem hjemme, da han ved vor Afsked havde Hjertet opfyldt af Paaskjønnelse og Taknemmelighed ligesom vi Alle paa Holsteinborg for den deilige Sang hvormed De vor kjære, ædle Etatsraad forskjønnede Festen. Denne var — saa troer jeg at turde sige: vellykket; og saa veed De nok at naar Stemningen er dertil, da finder ogsaa hvert kjærligt Ord og Tanke en god Jordbund hvori den optages! — Et udførligt — ja — efter min Mening *alt* for udførligt Referat — har »Dagstelegraphen« givet¹, men at De og Deres Sang end ydermere særligt omtales og Deres *egen Nærværelse* savnedes af *Alle*, behøver jeg neppe at bekræfte. Skjøndt jeg i den senere Tid har været særlig upasselig, haaber jeg dog med Guds Hjelp at kunne komme ind til Daaben², og maaske jeg da mundtlig tør sige Dem hjertelig Tak, saavel for det sidste Venskabs Beviis som og for den Deeltagelse De har ydet Gudsønnen Christian Christoff til hans Confirmation³. Han er hidtil et fromt Barn med et reent og kjærligt Hjerte, at Guds Naade maatte bevare ham dette, er min inderligste Bøn. 1ste November skal han ogsaa til Roeskilde, om det end er til hans Gavn saa vil Savnet af det kjære, velvillige, glade Barn føles meget af os Alle. Maatte Guds Fred og Naade fredeles hvile over Dem bedste Etatsraad! og modtag i Forening med dette Ønske tillige den hjerteligste Hilsen fra mine Børn og

Deres taknemmelig hengivne

Mimi Holstein.

Jeg længes efter fra min Boghandler at faa sendt »Lykke-Peer«. Jeg synes jeg har staaet Fadder til hans første Indtrædelse i Verden! —

¹ Nr. 283, 19. Oktober. Artiklen ender med et Aftryk af A.s Sang. — ² Den nyfødte Prins Christian (X), f. 26. September 1870, blev døbt i Slotskirken 31. Oktober. — ³ 2. Oktober; A. havde sendt et Lykønskingsbrev.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

[12. November 1870].

Saa hjertelig Tak min kjære, ædle Etatsraad for det livfulde, svulmende Visitkort som jeg igaar fandt ved min Hjemkomst. Jeg længes efter fornyet Bekjendtskab med »Lykkepeer«¹ — at følge ham til det Sidste, men hidtil lod man mig ikke Ro dertil. I Musikforeningen² havde jeg den Glæde at see Dem og være i den elskværdige Fru Melchiors Nærhed.

Torsdag.

Jeg har ligget syg siden Søndag og kom først igjen op igaar — og hvormeget jeg end har tænkt paa Dem kjære Etatsraad, saa har det været mig umueligt at slutte og afsende min Tak for al Deres Trofasthed og Godhed førend nu. Det var mig ret en Skuffelse atter at modtage Deres Visitkort, da min Læge havde lukket min Dør efterat jeg igjen var staaet op igaar.

Her er slet ikke hyggeligt, omgivet af en forskrækkelig Haandværkertrav[1]hed og do: Spectakkel, men det er jo for at det senere skal blive rigtig godt — og *da* stoler jeg paa ret ofte at see Dem hos os kjære Etatsraad! Gud give at det »Soelskin«, som *Deres* lyse, milde Sind, *Deres* kjærlige, overbærende Hjerte siger at have fundet paa Holsteinborg — maa ledsage os til vort By-Hjem naar vi om Gud — »og Haandværksfolkene« fristes jeg at tilføie — vil det, efter Nytaar flytte herind. Jeg tager en Ugestid hjem til mine elskede Børn, de tre Døttre, men maa før Juul atter herind. Igaar var Adjunkt Fritsche her fra Roeskilde og yttrede sig tilfreds med Christian Christoff. Den kjære Dreng selv skriver: »der er ligesom faret en anden Aand i mig siden jeg er kommet i Skole — men jeg har det ypperligt, og skal nok være *gruelig* flittig!« — Dog til-

giv at jeg trætter Dem med Sligt, om De end er hans Gudfader!
 Modtag vores hjertelige Tak og Hilsen, saavel Holsteins, som
 Børnenes og Deres hengivne

Mimi Holstein.

¹ A. havde 11. November uddelt 22 af sine 55 Frieksemplarer af »Lykke-Peers«. Bogen udkom samme Dag. — ² 8. November.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 6 April 1871.

Kære Fru Grevinde!

Hvor det var venligt og smukt at Deres Naade paa min Fødselsdag sendte mig Hilsen ved Telegram! jeg var vis paa at De og Deres deeltagende tænkte paa mig, men tydeligere dog at see Sort paa Hvidt derfor! ogsaa fra Fru Scavenius modtog jeg Telegram, Fru Serre sendte et lignende fra Dresden, Kjøbmand Brandts eet fra Amsterdam og Hr Melchior sit fra London. Jeg fik 21 Bouquetter og Potter med Blomster, deiligst mellem disse, var et fuld-udviklet Bøgetræ med en heel Skovbund om, (der voxte blaae og hvide Violer, Anemoner Skovmærker om den lille Stamme.) Mange Besøg forundtes mig; Middagen feiredes iaar hos Henriques. Desværre var jeg slet ikke rask og har i Grunden ikke været det siden Julen; jeg lider af Hoste og Rheumatisme; det kolde slemme Veir kuer mig; før Varmen kommer bliver jeg ikke rask. Denne langvarige Forkjølelse har jeg faaet i min daarlige Bolig¹ hvor der er forfærdelig fodkoldt; jeg har nu ogsaa sagt Leiligheden op ved Aprils Udgang. Først i Mai kommer jeg til Basnæs og haaber da at hilse paa Deres Naade og Børnekredsen; maa jeg kun finde Dem Alle vel. I Juni bliver jeg hele Maaneden hos Melchiors paa »Rolighed«, de feire da deres Sølvbryllup². Det er ret en tung Sorg for vor kjære Kronprindsesse at hun har mistet sin Moder og det saa pludselig³. Forleden Søndag spiiste jeg hos Kongen⁴, der var endnu ingen Efterretning indtruffet om nogen farefuld Sygdom, den kongelige Familie var saa livlig og glad. Jeg havde det fortræffeligt derude. Kongen og Kronprindsen drak hver et Glas med mig og jeg havde den Ære at føre Prindsesse Thyra⁵

tilbords. Deres Naade vil saaledes see hvor hjertensgode og venlige de vare mod mig. Hr Greven, Excellensen, Deres egen Gemal, var der ogsaa, han førte Prindsesse Marie⁶ og sad mellem hende og Prindsesse Thyra, mig saa nær at vi kunde tale sammen. Siden har jeg igjen skrantet og Humeuret er ikke godt; gid dog snart Solen skinne varmt og jeg kan komme ud i Guds deilige Natur. Min Foraarssang fra ifjor, som havde Plads i »Lykke Peer« er blevet komponeret af Professor Hartmann og blev givet af Chor og Orchester i forgaars aftes⁷; det er et ganske deiligt Toneværk, som blev optaget med stort Bifald. Udstillingen er meget riigholdig iaar, der er Meget man kan glæde sig ved at see, mig taltaler særligt et Blomsterstykke af Frøken Tscherning⁸, men der er, som sagt, en stor Mængde deilige Billeder. Bournonvilles seneste Ballet »Livjægerne paa Amager«⁹ er livlig og qvik, den drager Folk til Huset, Munchs Digtning »Moder og Søn«¹⁰ lige saa, i det samme spilles særdeles smukt, men det er i sig for bredt og har flere Gjentakelser. Jeg tænker mig at Deres Naade i disse Helligdage¹¹ har hele Børnekredsen om Dem, hils hver og een! Alle! Alle! — Gid at jeg snart maa høre at Deres Naade er rigtig frisk og vel! Gud Vorherre bevare og velsigne Dem.

Deres taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ 19. September 1870—29. April 1871 boede A. i Tordenskjoldsgade Nr. 17 hos Frøknerne Marie Charlotte og Emerentze Rossing i deres Hotel garni »Kronprindsesse Lovisa«. — ² 17. Juni. — ³ Dronning Lovisa af Sverige-Norge døde 30. Marts 1871. — ⁴ 26. Marts. — ⁵ Christian IX.s yngste Datter, senere Hertuginde af Cumberland. — ⁶ Dronning Louises ældste Søster, Enke efter Prins Friedrich August af Anhalt-Dessau. — ⁷ J. P. E. Hartmanns »Foraarssang for Chor og Orchester«, Op. 70, opf. 1. G. i Musikforeningen 4. April 1871. Teksten, som A. skrev i Paris 20. Februar 1870, havde han indlagt i »Lykke-Peer«, Kap. XV (»End ligger Jorden i Sneens Svøb —«). — ⁸ Blomstermalerinden Anthonore Tscherning, A. F. Tschernings Datter; hun blev samme Efteraar g. m. Filologen Dr. phil. Richard Christensen. — ⁹ Opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 19. Februar 1871. — ¹⁰ Drama i 3 Akter af Andreas Munch, opf. 1. G. p. Det kgl. Teater 22. Marts 1871. — ¹¹ Brevet er skrevet Skærtorsdag.

Grevinden laa imidlertid syg, og i Stedet for Brev fra hende fik Andersen 13. April et Besøg af Greven. 7. Maj tog han til Espe paa Besøg hos Grevinde Lilly Moltke, og efter fire Dages Ophold kørte han den 11. derfra til Basnæs.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Basnæs 13 Mai 1871.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

I forgaars kom jeg her til Basnæs og kan ikke være saa nær det hjemlige Holsteinborg uden at sende Brev med Hilsen derhen. Jeg veed at Deres Naade er lidende, hvor tungt, hvor bedrøveligt. Meget havde jeg glædet mig til inde i Byen, i Vinterens Løb, at have seet, talt med og været hos Deres Naade og hele Deres kjære Kreds, det er nu ikke skeet, gid at den kommende Vinter maa blive lysere og bedre; jeg har ogsaa lidt meget under denne, i de kolde Værelser jeg beboede over den aabne Port, hvor igjenem Vind og Sne susede. Der var utroligt fodkoldt, jeg fik megen Rheumatisme og Hoste, som vel endnu varer ved, men er dog i bedste Aftagende. Forrige Søndag forlod jeg Byen og begyndte min Foraars Udflugt med et Besøg paa Espe. Et Par Dage forud, havde jeg den Glæde at være tilsagt til en smuk, interessant Concert hos Hendes Majestæt Dronningen¹, den blev givet Kl 2 paa Eftermiddagen, Winding spillede ganske udmærket, og foruden ham var kun medvirkende Hofdamen hos Prindsesse Marie, Frøken *Sternegg*², en ung Dame paa 19 Aar, født i Wien og der underviist i Sang og Musik, hun har en stor, herlig Stemme og megen Smag, hun sang en Arie af »Euryante«³, Sange af Schumann, Schubert's »Erlkönig«, Sang af Figaro⁴, og endelig den store Arie af Jægerbruden⁵: »Hist bag Skoven trækker op et Tordenveir«. H. M. Dronningen havde særligt indbudt musikalske og Musikelskende Folk. Der var hele Representantskabet for Musikforeningen: Ersløw⁶, Delbanco⁷, Collin, Skrikke⁸, Gade Hartmann etc. hver med deres Frue, Winding med sin Kone⁹ og saaledes en stor Mængde, der ikke sædvanligt komme til Hoffet; det var meget fornøieligt det Hele. I Søndags, som sagt, kom jeg i deiligt Foraars Veir til Espe hvor jeg blev til i forgaars og ret glædede mig ved at være hos de venlige Mennesker, see de udsprungne Bøgegrene og den deilige Skovbund med Skovmærker, Anemoner, Kodriver, Violer og Gjøge Urter. — Veiret er nu mindre smukt, men jeg er paa det hjemlige Basnæs hvor Alt staaer godt til og hvor jeg har

de to store Stuer oven paa ud til Haven og Stranden. — Jeg har siden jeg skrev »Lykke Peer«, som først sprang frem paa Holsteinborg, ikke følt Stemning til Digtning; den tunge blodige Krigs gruelige Efterretninger, ligesom den strænge Vinter selv, knugede mig, nu haaber jeg, efter igjen at være i det Frie, ved Skov og Strand, paa den Kyst hvor min Musa saa tidt har besøgt mig at høre fra hende. Gid at jeg ogsaa fra det nabolige Holsteinborg maatte høre gode Efterretninger. Deres Naade, Hr Greven, Komtesse Bodil, hele Børnekredsen, min hjerteligste Hilsen.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

¹ 3. Maj. — ² Vistnok Baronesse Clementine Daublebsky Sterneck zu Ehrenstein. A. kalder hende i sin Dagbog Baronesse; han besøgte hende 5. Maj og skriver i Dagbogen, at hun er smuk, kun 19 Aar, men ser ud som var hun 24. I »Genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser« for 1870 siges hun at være født 27. Juli 1851, men i Aargangen 1895 er dette rettet til 1849. — ³ Opera af Weber. — ⁴ Opera af Mozart. — ⁵ Opera af Weber; den anførte Sang er Agathes Arie i 2. Akt. — ⁶ Musikhandler Emil Erslev. — ⁷ Boghandler O. H. Delbanco. — ⁸ Kolonialdirektør Adolph Skrike. — ⁹ August Winding var g. m. J. P. E. Hartmanns Datter Clara.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 31 Mai 1871.

»Kun et Blad« vilde De min kjære, ædle Etatsraad have og derfor denne Mai-Hilsen fra den nys i Pintsepragt velsigned skønne Natur!

Det var en saa glædelig Overraskelse at høre ved Bodild at De endnu er os saa nær. Jeg har det Gud være lovet ogsaa meget bedre og haaber snart at besøge min kjære Nabo paa Basnæs og da ogsaa at see Dem kjære Ven! — thi saadanne tør jeg jo nok skrive, da jeg dog kalder Dem saaledes i mit Hjerte. Men lad nu pænt være at vise mit dumme Brev, for at ikke Andre skulde forarges derover. Imorgen reiser min Holstein igjen, men han har i den Grad opfyldt og fulgt Pligtens forskjellige Bud herhjemme til den saa længe fraværende Godsherre og Andet, saa at han for Exempel i Dag er i Sorø til Amtsraadmøde, og de foregaaende Dage have vi derfor hellerikke seet ham meget, men

vi have desmere nydt de velsignede Øieblikke, som han tilbragte i den lille snevre Familiekrede. —

Vil De sige til Fru Scavenius at jeg var *saa* kjed af netop første Pintsedag¹ som Følge af den stærke Hede den foregaaende Dag paa Reisen, at være blevet for medtaget til at komme i Kirke eller til at bede hende med sine Gjæster kom[me] ind. Mit Ildbe-
befindende kom dobbelt mal à propos! — Men De vil nok paa *bedste* Maade bringe mig og Mine i venlig god Erindring. Ret snart haaber jeg altsaa at besøge Dem og mundtlig at takke Dem for Deres *kjære* sidste Brev. Deres Gudsøn skikker sig hidtil Gud ske Lov godt i Roeskilde Skole — den fordums lille »Madame« beder ogsaa om at turde hilse samt Bodild og Deres hjertelig hengivne

Mimi Holstein.

¹ 28. Maj.

Sommeren og Efteraaret gik. H. C. Andersen var 23. Oktober flyttet ind i sin sidste københavnske Lejlighed, Nyhavn Nr. 18, hvor hans tidligere Værtinde Frk. Thora Hallager havde indrettet Pensionat. 8. December kom Grevinde Holstein med sin Datter Bodild for at besøge ham, men han var ikke hjemme. Næste Dag fik han fra Reitzel Frieksemplarerne af 2. Bind af »Nye Eventyr og Historier med Illustrationer af Lorenz Frølich«, og Onsdag 13. skriver han i Dagbogen: »Fik Brev fra Grevinde Holstein med Indbydelse til imorgen, jeg tog ikke derimod, skrev Brev og sendte dertil [i] Rødt og Forgyldning pyntelig »Nye Eventyr og Historier«, med den hun har givet Stof til »Gjemt er ikke glemmt«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Onsdag-Formiddag. Nyhavn No 18. 13 December 1871.

Kjære fortræffelige Fru Grevinde!

I dette Øieblik kom jeg hjem fra Byen og seer Komtesse Bodils Kort; det er mig ret bedrøveligt at jeg ikke var hjemme, men en stor Glæde havde jeg ogsaa ved at modtage Brev fra Deres Naade med venlig Indbydelse. Det er *saa* længe, længe siden jeg *sa*e og talte med Dem og Deres, jeg længes meget derefter. Indbydelsen

til imorgen Middag kan jeg desværre *ikke* modtage, jeg er tidligere indbudt i anden Familiekrede og kan nu saa seent ikke ombytte samme; men Deres Naade og Hr Greven forunde mig vel at jeg kommer en anden Dag. Endnu er jeg ikke sluppet af med min Forkjølelse, dog har jeg det bedre, men vover ikke i Julen at flyve ud paa Landet. Jeg er indbudt til Basnæs, men bliver her i Byen, Veiret er saa vexlende at man maa iagttage Forsigtighed. Maa vedlagte Bog faae Plads paa Deres Naades Julebord, den gjemmer Side 267 en Solstraale fra Holsteinborg, den lyse ind i mange Hjerter. Gud glæde og velsigne Dem ædle, kjære Fru Grevinde og alle Deres.

Hjerteligst og ærbødigst

H. C. Andersen.

Mod sin Sædvane blev Digteren dette Aar alene hjemme paa Juleaften; paa hans Julebord laa fra Grevinde Holstein et i Ruslæder indbundet Album. Første Juledag var han til Middag hos Holsteins sammen med Hanne Bartholin, og 30. December læste han Eventyr dér om Formiddagen »for en stor ung Forsamling, men var lidende i Ryg og Bryst« (Dagbogen). Et Nytaarsbrev fra Grevinden, hvor hun formodentlig takker for Oplæsningen, er gaaet tabt.

Denne sidste Vinter, hvor H. C. Andersen var nogenlunde rask, deltog han mere i Byens Selskabsliv end nogensinde før, og mere — det var han selv klar over — end hans Helbred kunde holde til. Fredag 12. Januar fortæller Dagbogen: »Gik Klokken ni til Conseillemændene Holstein Holsteinborg, der var stor Route, de engelske Diplomater jeg ikke kjendte blev jeg præsenteret for; den amerikanske Gesandt Cramers Frue kom selv til mig. Ministeren Due med sin Kone som jeg troede i Wien og som jeg har givet Brev til, kom; de ere her og boe denne Vinter i Kjøbenhavn. — Sangeren [N. J.] Simonsen og Frøken Charlotte Bournonville underholdt Selskabet med Folkesange, danske og svenske samt Duetten af Don Juan mellem Zerline og Don Juan; Simonsen bad mig blive og høre min til den langlandske Melodi skrevne: Min unge Brud, min søde Viv og jeg blev til 10¹/₂ og hørte den.

Hr og Fru Melchior vare indbudne, strax ved min Ankomst sagde Grevinden mig at de ikke kom, da den unge gifte Datter [Fru Johanne Melchior] var syg, hun beklagede det meget. Kronprindsen og Kronprindsessen vare her, heller ikke iaften kom de hen til mig og vare i evig Underholdning med Andre«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Tirsdag Aften. [13. Februar 1872].

Min kjære Etatsraad!

Jeg kommer med det Første for ret hjerteligt — o gid jeg blot kunde! at takke Dem for al den Godhed og Venlighed som De har skjenked mig paa min Fødselsdag¹. Men da jeg i de senere Dage har været mindre vel, saa er jeg kun kommet saa lidt ud; hele Dagen imorgen er besadt og derfor skriver jeg til Dem for ogsaa at sige Dem at De meget med Deres Besøg vil kunne glæde *Fru Due*. Da jeg forleden var hos hende, taledes vi om Dem og hendes Taknemlighed fordi hendes Mand sidste Juul paany har foræret hende af Deres Værker, efterat hendes tidligere vare brændte ved den Ildsvaade som er overgaaed Dues medens de boede i Skaane. Jeg fortalte hende da at De forleden vilde glæde mig med Oplæsningen af Deres nyeste Historie, men hvorlunde De saa elskværdig fandt Dem i de idelige Afbrydelser, og at det vilde være en særdeles Glæde for mig, om det maatte lykkes mig at see Dem og Fru Due mødes hos mig. Men saa forstod jeg jo nok at den gamle Dame meente sig lidt forsømt af Dem, hun gjentog idelig paa Norsk, Forsikringen om at: »jeg elsker Andersen!«, men, — et lille pænt Besøg og Alt vil blive godt! — Det ligner Dem saa lidt forsætlig ikke at besøge de Mennesker, navnlig naar de ere elskværdige og gode — som længes efter Dem, altsaa maa det vist være fordi De maaske slet ikke har vidst af, at Dues i Vinter boe i det nye Huus i Frederiksgaden, Porten tilhøre paa 2^{den} Sal. — Jeg kunne idag ikke modstaa at stige ud af Vognen, da jeg saae den elskelige, ædle Fru Melchior gaa forbi! — kun var jeg bedrøved over at være saa lidt hjemme i hendes Familieforhold, navnlig betræffende den nys afdøde Svoger² — saa jeg frygter

for, at maatte forekomme hende kold og ligegyldig! — Lad mig nu ret snart see Dem kun *Torsdag* og *Fredag* beder jeg Dem *ikke* søge Deres hjerteligst taknemlig og hengivne

Mimi Holstein.

¹ 5. Februar; A. havde været paa Visit. — ² Øjenlæge, Professor, Dr. med. Nathan Melchior, Broder til Moritz Melchior, døde 30. Januar 1872.

»Imorges fik jeg Brev fra Grevinde Holstein«, hedder det i Dagbogen 15. (3: 14.) Februar, »hun bad mig besøge Ministeren *Due*, hvis Frue havde beklaget sig over at jeg ikke havde besøgt dem og den gamle Dame holdt saa meget af mig. Jeg følte det var Uret af mig og gik derud, blev af Ministeren og Fruen, hjerteligt og varmt modtaget«. Dues gjorde senere Genvisit.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Amaliegade 5. d. 12. 3. 72.

Min kjære Etatsraad!

De maa ikke finde os paatrængende naar vi fortsætte vores Indbydelse, og jeg ledsager den medfølgende med disse Linier. Vi vilde nemlig gjerne have et Bal den 19de, men for Pladsens Skyld have vi bedet de Familier — der hverken tælle gifte eller ugifte Dandsende — til et mindre Aftenselskab paa Fredag¹. Da Fru Melchior end idag var saa elskværdig at glæde mig ved selv at bringe sit venlige »Ja« paa vor Indbydelse til Ballet, saa føler jeg mig lykkelig ved at vide at De træffer nogle af Deres kjæreste Venner her den 19^d Marts og dette forøger mit Mod til atter at bede Dem kjære Etatsraad glæde Holstein og mig ved den Aften at gjøre os den Ære at være vor Gjest, om det end blot bliver nogle faa Øieblikke, thi jeg troer egentlig ikke at De godt taaler Aftenselskaberne. De maa tro mig bedste Etatsraad at jeg regretterer meget at de store Selskaber i den senere Tid ganske have slugt den mindre, hyggelige Selskabelighed —, thi ellers turde vi maaske dog ogsaa have haabet at see Dem oftere. Det var saa rart hvis De vilde see ind til os omtrent Kl. 11^{1/2}, saa samles Familien som oftest ved Frokostbordet, — kun Torsdag og Fredag er jeg paa anden Maade ogsaa bunden og ikke syenlig paa den Tid. Men

jeg vilde saa gjerne have talt med Dem *førend* Ballet, hvornaar tør jeg vel vente Dem? —

Hvor mageløs elskværdig og prægtig ædel er dog Fru Melchior; det kjære Bekjendtskab har jeg egentlig at takke Dem for, som for saa meget Hjerteligt, der stedse med Taknemlighed vil mindes af Deres hengivne

¹ 15. Marts.

Mimi Holstein.

Straks næste Dag tog Andersen en Vogn og »kjørte ud til Grevinde Holstein, som ønskede at tale med mig mellem 6 og 7, det var om at skrive nogle Vers til deres Bal paa Tirsdag«. Med hans Befindende begyndte det nu at gaa jævnt ned ad Bakke; han følte sig »uendelig træt«. Aftenselskabet den 15. opgav han derfor, men spiste Dagen efter Frokost hos Holsteins, hvor han medbragte de 25 Vers, han havde skrevet til Ballet. Og da Balaftenen kom, maatte han igen sende Afbud. »Det er mig en Sorg at jeg maa opgive at komme iaften, men jeg er i Dag slet ikke rask«, hedder det i en lille Billet, han sendte Grevinden. Ogsaa Musikforeningens store Koncert samme Aften maatte han kvittere; han sad i daarligt Humør hjemme i »Lehnstolen«, halvsov og frøs. Paa Vej til Ballet saa Fru Melchior ind til ham; »hvor mageløs god og opmærksom er hun dog mod mig«.

Paa hans Fødselsdag mødte Ulrik Adolph Holstein mellem Gratulanterne med »en Marmor Vase med blaa duftende Violer«. Da Andersen senere paa Dagen gik til Kronprinsen for at overrække sit faa Dage tidligere udkomne nye Eventyrhæfte i Pragtbind, traf han dér Grev Holstein, som var til Referat, og som ogsaa lykønskede ham. Inden Afrejsen fik han 5. April en Visit af Grevinden. Og saa gik det den 7. til Basnæs og derfra den 12. ud i den vide Verden, denne Gang med William Bloch som Rejseledsager. Rejsen endte, som den begyndte, paa Basnæs; 13. Juni var han igen i København og tog ud paa »Rolighed«. Det var netop samme Dag, »Den nordiske Industri- og Kunstudstilling« aabnedes. »Grev Holstein [der var Udstillingens Præsident] havde Billet til mig, var den blevet sendt mig til Basnæs var jeg dog vist betids kommet ind«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed« den 16 Juli 1872.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Uagtet jeg i dette Øieblik har udtalt til Deres Naades Tjener min Beklagelse over at jeg ikke kan modtage den venlige Indbydelse i Dag, vil jeg dog her skriftligt give det samme. Igaar lovede jeg een af mine Venner i Kjøbenhavn at jeg i Aften vilde blive hjemme paa »Rolighed«, for at modtage ham og en ung talentfuld Svensker¹, som han gjerne vilde indføre hos Melchiors, de komme henimod syv og ere budne at blive her iaften. Jeg kan altsaa ikke tage til Byen, ikke nyde Godt af Deres Naades og Excellensens Velvillie mod mig. Jeg har skrevet to nye Eventyr: »Tante Tandpine«² og »Eventyrbogen«³; begge glæder jeg mig til at læse for Deres Naade naar jeg kommer hjem fra et kort Besøg i Sverrig hvor hen jeg reiser een af de første Dage⁴.

Vil Deres Naade bringe Excellensen og Børnene min hjerteligste Hilsen.

I Taknemlighed og Ærbødighed

H. C. Andersen.

¹ Han havde lovet Jonas Collin »at være hjemme paa »Rolighed« fra Klokken 7, da han kom her med den unge Svensker *Dr: Stolpe* [Etnografen og Arkæologen Hjalmar Stolpe], som engang ved Studenterbesøget [1862] boede hos Etatsraad Collins« (Dagbogen 16. Juli). — ² Arbejdet paa dette Eventyr paabegyndtes allerede 23. Juni 1870 paa Basnæs (Brevveksling IV, S. 155); det blev genoptaget paa Basnæs 24. Maj—9. Juni 1871, men først afsluttet paa »Rolighed« 29. Juni—11. Juli 1872. Det udkom 23. November s. A. i A.s sidste Eventyrhæfte: »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række, 2. Samling. — ³ Historien, der i Trykken fik Navnet »Krøblingen«, og hvis Tilknytning til Holsteinborg er omtalt i Indledningen S. 13—15, blev skrevet paa »Rolighed« 12.—18. Juli; den udkom i samme Eventyrhæfte som »Tante Tandpine«. — ⁴ Rejsen blev opgivet.

20. August tog H. C. Andersen for sidste Gang til Basnæs, hvor han blev til 2. September. 26. August kom Bodild og Elisabeth Holstein over til Basnæs for at bede ham til Middag paa Holsteinborg samme Dag; han tog dog ikke mod Indbydelsen, da Fru Scavenius' Søn Otto netop den Dag kom hjem, men lovede at komme til Frokost næste Dag. Det blev imidlertid ikke til noget:

»Brev fra Bodil Holstein at hendes Fader netop kom den Time jeg havde mældt mig og han tog bort om Eftermiddagen, saa at Mama ikke kunde tage imod mig; jeg skrev Brev tilbage til *Bodil*« (Dagbogen).

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Amaliegade 5. d. 28. 10. 72.

Min kjære Etatsraad!

De burde egentlig ikke først igjennem Andre have erfaret at vores Bodild er forloved med min Fætter Banquier Conrad Donner fra Altona¹, men da jeg desværre var sengeliggende de første Dage efter Forlovelsen — efter hans Ankomst hertil, — saa kunne jeg langt ifra skriftligt eller personligt naae hvad jeg ønskede og burde. Alligevel tvivler jeg ikke om at De med Deeltagelse vil høre at Bodild er en *rigtig lykkelig Brud*! Lige siden disse to kjære Mennesker mødtes, har Hjertet slaaet hinanden imøde — hos dem Begge i fleeraarig Kamp og Tvivl. Thi navnlig var Donner sig tilfulde bevidst hvor Meget hun maatte forlade og opgive og navnlig hvilken Kamp det maatte blive for hendes *danske* Hjerte at tilegne sig det Tydske, det som hendes Mand nu tilhører om han end nærer stor Pietet- og Taknemlighedsfølelse for alt det Gode hans Slægt i gamle, gode Tider har modtaget fra Danmark. Men han er en prægtig og høist elskværdig ung Mand i hvis Haand vi trøstigt bør lægge vores elskede Barns Fremtids Vel. — Hun sender Dem en hjertelig Hilsen og det vilde være saa kjønt af Dem, hvis De vilde nævne mig en Dag hvor jeg turde glæde mig og Mine til at see Dem!²

Med Venskab og Hengivenhed

Deres *Mimi Holstein*.

¹ Bankier, Friherre Conrad v. Donner, Søn af Grevinde Holsteins Morbroder, Etatsraad Bernhard Donner, Chef for Handelshuset C. H. Donner i Altona. — ² A. kom næste Dag paa Besøg.

H. C. Andersens Helbred havde længe givet Anledning til Bekymringer; nu i Efteraaret viste den Kræftsygdom sig for Alvor, som knapt tre Aar senere lagde ham i Graven. Den mærkelige Forskel i Ansigtudtrykket paa Billederne af ham før og efter 1872 viser, hvor pludseligt og uhyggeligt han ældedes; Vidnesbyrd herom findes ogsaa hos den engelske Digter og Litteraturhistoriker Gosse, som havde besøgt ham paa »Rolighed« i Juli 1872, og som nu gensaar ham som en Olding omtrent to Aar efter. Hans sidste Leveaar var en tung Lidelseshistorie.

Straks efter Hjemkomsten fra Basnæs havde han i en Periode befundet sig mindre vel; han led af Hovedpine, Kvalme, Trykken for Brystet og Mavesmerter. Dermed fulgte Træthedsfølelser og tungt Humør, der kunde udarte til ren Livslede. Han plagedes af fæle Drømme om Natten, af fixe Ideer om Dagen, gik i stadig nervøs Spænding og i Angst for at blive sindssyg.

Omkring 1. November kom hertil yderligere Smerter om Livet og over Ryggen — »jeg har Skjæren om Livet, frygter at der er noget galt i mit Indvendige« (Dagbogen 6. November) — stærk Diarré og Appetitløshed. Fru Melchior havde 4. November taget ham ud paa »Rolighed« for at pleje og opmuntre ham, men det blev paa ingen Maade bedre med Helbredet, og da hans Læge, Theodor Collin, den 11. beordrede ham tilbage til København, var han alvorligt syg. Endnu prøvede han nogle Gange at køre ud til de nærmest boende Venner: Henriques', Collins; slæbte sig endog den 18., ledsaget af William Bloch og sin anden Læge, Emil Hornemann, hen i Casino til den 100. Opførelse af »Meer end Perler og Guld«, men følte sig elendig tilpas, og da han omkring 1. December blev meget daarlig, maatte der sendes Bud efter en Sygeplejerske. I Løbet af December bedredes Tilstanden noget; fra den 15. kunde han køre en lille daglig Tur i Melchiors Vogn.

Af disse tunge Dage giver hans Dagbøger en Række yderst levende og mærkelige Skildringer. Han var stadig oppe, blev hver Dag tilset af sine to Læger, og indtil Sygeplejersken kom i Huset, var Fru Melchior næsten dagligt hos ham fra Kl. 10—3, undertiden afløst af Fru Axelline Lund. Skønt han aabenbart trængte

til Ro, strømmede det ind med Besøg hele Dagen, saa at han ofte følte sig aldeles ødelagt. E. Collin og Henriques saa dagligt til ham, der kom hyppige Forespørgsler til hans Befindende fra Kongefamiliens Medlemmer; Aviserne, ogsaa de udenlandske, bragte Meddelelser om hans Sygdom. Trods al Elendigheden var det ikke frit for, at hele denne offentlige Deltagelse smigrede ham. Saaledes kunde han 10. December skrive i sin Dagbog: »Besøg af Student Weber, som boer over mig. Han og W. Bloch fortalte at i Provindsaviserne stod til Overdrivelse fortalt at hele Gaden stod opfyldt af elegante Equipager hvor Herskaberne kom at spørge til mig[,] at Kongen og Enkedronningen daglig lod spørge til mig, at Dronningen havde skrevet til mig og Kronprindsen personlig besøgt mig. De sidste Referater ere de rigtige«.

Gennemgaaende var hans Humør i hele denne Periode dog, som forstaaeligt er, særdeles ustabil; hans Nervøsitet og dermed følgende Pirrelighed gik Gang paa Gang hemningsløst over alle Grænser. Men det er mærkeligt at se, hvorledes han stadig havde sin vidunderlige Evne til Selviagttagelse i Behold. Dagbogen fortæller præcist og ubesmykket om hans daglige fantastiske Skændier med Værtinden, den blide, lidt indolente Frk. Hallager, hvor han hidsede sig op til at lave store Scener; gennem den kan vi følge, hvorledes han forløber sig, ikke blot over for sine Læger, men selv overfor trofaste Veninder som Fru Melchior og Grevinde Holstein.

Meget betegnende er Dagens Optegnelser for 27. November. 13. November var den store Stormflodskatastrofe indtruffet, som navnlig havde voldt Nød og Ulykker paa Lolland og Falster. Til Afhjælpning af den værste øjeblikkelige Nød skulde der 16. December afholdes en Basar til Fordel for de Vandlidte. Grevinde Wanda Danneskiold havde derfor sendt ham et Brev for at bede ham om et litterært Bidrag — A. havde 22. November skrevet et lille Digt »Stormfloden«, som nu blev benyttet til Indledningsdigt i en lille Bog »En Julegave i Sang fra Gamle og Unge«, samlet af Vilh. Gregersen, der solgtes, bl. a. paa Basaren, »til Fordel for dem, der ramtes af Ulykken den 13de November 1872« — samt

at »finde paa Morsomheder at sende dem og endeligt, at skrive Vers paa Vifter, hvormange Vifter hun maatte sende mig!«

»Jeg blev aldeles rasende og dicterede Henriques *omtrent* følgende Brev, da han i sit Navn vilde skrive: Deres Naade veed nok ikke at Etatsraad H. C. Andersen i et Par Uger har været syg og ikke taaler nogen Anstrængelse. Jeg var hos ham da Deres Naades Brev kom, og saae [hvor] exalteret han blev der ved og bad mig skrive at De paa det dybeste havde bedrøvet ham ved at forlange Noget han ikke kunde opfylde, han sender hjertelige Hilsener.

Henriques syntes det var et for blodigt Svar, og vilde skrive det om, det var tyndt og tamt hvad han sagde, jeg hørte mit Brev tre Gange og sagde at mit Hoved og min Tanke var saa klar at jeg saae der intet Blodigt eller Anstødeligt var deri; han tilbød at bringe det imorgen, jeg sagde enten bringes det i Dag eller jeg besørger det. Han gik da med det og kom tilbage at Grevinden var blevet meget kjed af det, hun anede ikke at jeg var syg, (*jeg* meente, at naar Enkedronningen veed det og har den Naade allerede igaar at lade høre til mig, saa maatte de andre Hoffolk ogsaa vide lidt der om)«.

Grevinde Danneskiold har antagelig fortalt sin Søster, hvor daarligt det stod til med Andersen. To Dage efter — den 29. — kom Grevinde Holstein. Under Digterens Sygdom var hans sidste lille Eventyrsamling: »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række, 2. Samling udkommet den 23. November; til de 40 sædvanlige Frieksemplarer havde Reitzel yderligere bragt 6 smukt indbundne. Dagbogen fortæller nu 29. November: »Imidlertid var Grevinde Holstein kommet med lille Elisabeth, hun var kjærlig og god og da Fru Melchior sagde hende hvorledes det fyldte og plagede mig at endnu laae de tre pyntelige Exemplarer til Dronningen, Enkedronningen og Kronprindsessen overtog hun at overrække samme med Undskyldning at jeg ikke havde skrevet Noget fori«.

Næste Aften »kom Grevinde Holstein selv at see til mig, hendes Mand havde bragt min Bog med ud til Fredensborg til Dronningen. Kongen og Dronningen telegraferede herind til Hoffmar-

schal Oxholm fra hvem kom Spørgsmaal fra Majestæterne om mit Befindende, det rørte mig«. Dagen efter fik han Besøg baade af Greven og Grevinden. »Ud paa Aftenen kom Grevinde *Holsteins* Kammerjomfrue med Brev som den regjerende Dronning havde skrevet til mig og overdraget Grevinde *Holstein*, det var et saa hjerteligt, saa familieært Brev med Hilsener fra Kongen og alle de kongelige Børn. Jeg blev dybt rørt og bad Grevinden takke skriftligt i mit Navn da jeg ikke kunde«. Med rystende, næsten ulæselig Haand er følgende lille Billet skrevet.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Den 1ste December 1872.

Deres Naade!

Gud glæde og velsigne Dem for Deres mageløse Godhed og Deeltagelse for mig. Hendes Majestæts Skrivelse saa inderlig, naadig er et fattigt Ord, har rørt mig til Taarer, men jeg kan ikke i Dag, maaskee ikke flere Dage nedskrive min Tak. Hendes Brev har jeg læst og atter læst, nu seer og forstaaer jeg at hun har modtaget min Bog, i første Øieblik var jeg for overvældet til at gribe hvert givet Ord. Derfor skriver jeg disse ubehjælpelige Ord. Vær vel-signet og takket!, siig Dronningen, og i den Stiil Sligt kan siges, at jeg uendeligt længes efter at see »det Familie Hjem, de velsignede Mennesker, Vorherre stillede saa høit«.

Bring Deres kjærlige, herlige Mand Tak og Hilsen for Besøget i Dag.

Deres Naades taknemlige hengivne

H. C. Andersen.

I de følgende Dage saa Grevinde Holstein flittigt til ham, og flere Gange sendte hun ham Middagsmad (10. December: »God Dyresuppe og Haresteege fra Grevinde Holstein, spiste første Gang, ret med god Appetit«). Andersen var nu ved at komme lidt til Kræfter, og som sit Bidrag til Basaren for de Vandlidte sendte han en lille Æske med Bogmærker, han havde klippet, og lavede endvidere forskellige Udklipninger, der blev klistret paa Linealer.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Amaliegade d. 15. 12. 72.

Min kjære Etatsraad!

Maa jeg for det første spørge til Deres dyrebare Helbred og bede Dem lade Budet modtage et *mundtligt* Svar. Og dernæst saa mangfoldig Tak for alle de yndige Ting hvormed De har vildet glæde og betro mig. Jeg traf desværre ikke vores kjære, elskværdige Fru Melchior hjemme idag — thi igaar blev det mig umueligt at komme til hende som vi jo havde aftalt det. — Fra Fru Melchior af, kjørte jeg altsaa idag op paa Bazaren medbringende alle Melchiors skønne Sager og ligesaa Deres nydelige Æske-Indhold. Fru Melchior havde sagt i Formiddags, da det afleveertes, at jeg jo nok *selv* vilde beholde Etatsraad Andersens Ting — nemlig ikke lade det komme i Andre Boutikker; jeg var dengang i Kirke! Jeg forstod naturligviis fuldt vel hvorledes hun meente dette og at det var lutter kjærlig Omsorg for alle Deres nydelige Merker. Men da jeg ikke selv forestaaer nogen Boutik, kun deeltager i Arbeidet saavidt jeg formaaer, — saa henvendte jeg mig strax til de meest virksomme af de Damer der vare tilstæde idag og man fandt det rigtigst *at lægge Deres Ting sammen med de Kongeliges, naturligviis for at der skjenkes dem ligesaamegen Opmærksomhed.* Jeg lod Kronprindsen titte i Æsken og han fandt det saa nydeligt at De ogsaa paa denne Maade har bidraget, og Hans kongl. Høihed som vi Andre beundrede naturligviis ligesaa Fru Melchiors yndige Blomster i det Hele, som og hendes kjærlige Venne-Haand der saa smukt har foreened sig med Deres! — Jeg haaber strax imorgen Formiddag at tage op paa Bazaren og forhører da øieblikkelig til Deres Sager for at overtyde mig om hvem der specielt har dem under sin Varetægt. Fru Melchior's egne Sager henhøre forsaa vidt som det ere Blomster i Etatsraadinde Holmblads¹ smukke Boutik, bestaaende af lutter Blomster og Frugter i alle Skikkelser. Paa *Tirsdag* tør jeg jo nok have den Fornøielse igjen at sende Dem Middagsmad Kl. 4, men er der noget at bemærke, at forandre eller deslige, da beder jeg Dem dog endelig sige det reent ud. Og hermed Slut! — jeg maa frygte at have trættet Dem med

mit lange Skriveri. Guds Fred og en rolig Nat ønsker — med mange hjertelige Hilsen fra Mand og Børn Deres taknemlig hengivne
Mimi Holstein Holstbg.

¹ Caroline Holmblad, f. Schack, g. m. Fabrikant, Etatsraad L. P. Holmblad.

Gennem Grosserer Melchior sendte Kongen Andersen en Hilsen, at han selv havde købt alle Digterens Bogmærker.

Endnu paa Aarets sidste Dag fik Grevinde Holstein to Breve fra H. C. Andersen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 31 December 1872.

Deres Naade

vil her venligt modtage de seneste Eventyr og Historier, som længe have ligget hen paa mit Bord, men i min Sygdom og Ubehjælpelighed ere blevne der. Her følger tillige det lille Hefte som kom tidligst paa Aaret¹ og var bestemt for Hendes Majestæt Dronningen. Hun var da i Grækenland og der har senere ikke viist sig Leilighed for mig til at overrække Bogen, vil nu Deres Naade, med sædvanlig Godhed for mig, udføre dette Hverv i det Aaret slutter. Jeg har tillige skrevet et Brev til Hendes Majestæt; Deres Naade læser det nok igjennem og er det i Stiil og Form saaledes som det er skrevet i Taknemlighed og Hjertelag, da vil De, kjære velsignede Grevinde, lade det følge med Bogen.

Vær velsignet og takket for det gamle Aar! bring Excellensen og hele Børnekredsen min inderlige, dybtføjte Hilsen.

Deres Naades taknemlige

H. C. Andersen.

Til

Fru Grevinde Holstein Holsteinborg.

¹ »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række, 1. Samling, udkommet 30. Marts 1872.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 31 Dec: 1872.

Deres Naade

modtager vistnok i dette Øieblik, ved Fru Melchior, Bog og Brev til Hendes Majestæt Dronningen, jeg afleverede samme i en saadan Hast, at jeg nu ikke ret veed om jeg bad Deres Naade være saa venlig og god at *læse Brevet først*, og at kun det er lagt i Konvoluten.

Deres taknemlige

H. C. Andersen.

Kommentaren til dette hos Andersen ikke usædvanlige Tilfælde af »folie de doute« (se Hj. Helweg: »H. C. Andersen«, 1927, S. 148 f.) leverer Dagbogen for 31. December:

Tilbragt Formiddagen med at reenskrive mit Brev til Dronningen og til Grevinde Holstein. Da kom Bud fra Fru Melchior, om jeg mellem 12 og 1 vilde med hende aflægge Besøg hos Grevinde Holstein, jeg svarede at det var Noget jeg aldeles ikke turde, jeg havde ikke Kræfter og jeg maatte jo gjøre Toilette, da jeg ikke [vidste] hvilke Mennesker jeg der mødte, at jeg ikke som op til Collins kunde komme i den gamle Frakke jeg sad i herhjemme. Men da Fru Melchior ønskede det vilde jeg føie hende, uagtet jeg vist havde ondt deraf. Nu kom Bud, at Fru Melchiors Vogn kom Klokken eet, jeg fik saa travlt med Skrivning, kunde, da Klokken snart blev efter 12 ikke gaae til min Frokost. Endelig kom Harriet [Melchior] for at kjøre med mig hendes Moder havde ikke givet ret Beskeed, hun meente at kunde jeg ikke kjøre med hende til Grevinde Holstein om jeg da vilde kjøre en Tour Kl 1 med Harriet. Jeg var nu aldeles febril (Collin havde før Harriet kom været og aldeles forbudt hvert Besøg i Dag hos Holsteins). Jeg kjørte nu ud af Langelinie og ind af Strandveien. Da jeg kom hjem igjen og ventede lidt, kom Fru Melchior, jeg lod hende læse mit Brev til Dronningen, men hun havde en saadan Hast, fandt det saa varmt i min Stue og foer afsted. Da fik jeg den fixe Idee at der i Convoluten til Dronningen kunde ligge et eller andet Skrevet, jeg havde ikke ret gjennemseet, gjennemlæst; nu skrev

jeg Brev herom til Grevinde Holstein og forstyrredes deri ved Besøg af Fru Koch; hun tilbød sig at gaae med Brevet, da jeg lagde det sammen var det beskrevet paa Bagsiden, som jeg maatte klippe af. Nu kom Hornemann og talte om min Sygdom og Mangel paa Villies Kraft i den. Efter Bordet blev jeg overrasket af Besøg, ... den Ene lukkede den Anden ind, jeg var aldeles opløst.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

D. 7. 1. 73! —

Min kjære Etatsraad!

Jeg længes dog saa meget efter at vide hvorledes De rigtig har det og mit Helbred har gjort mig det umueligt — siden jeg var hos Dem med Ananas'en¹, — at forene eller udføre hvad jeg her i Hjemmet har havt at besørge, med de Besøg efter hvilke Hjertet har længtes udenfor; men nu haaber jeg en af Dagene at besøge baade Dem og vores kjære, uforlignelige Fru Melchior. Holstein blev da ganske rigtig tilsagt til Taffel paa Fredensborg i Søndags, — thi De veed nok at Melchiors vare saa venlige at indbyde os til den Dag? Jeg har da heller ikke havt Leilighed siden ret at takke Dem for Bogen, og de altfor milde, beskæmmende Ord foran i Bladene; Gud hjælpe mig til at blive mere værdig dertil. Men det var dobbelt kjønt af Dem kjære Ven! i det Hele at vilde skjænke mig dette Beviis paa Deres venlige Følelser, da jeg veed at det dog endnu vist anstrænger Dem meget at føre Pennen. Gud give Dem Deres fordums Sundhed tilbage, ja Han være Dem nær med al den Velsignelse der giver Hjelp i Kamp og Fred i Seier, navnlig ved Bønnens Kraft.

Min Mand bragte selv Deres smukke Bog med Brevet i, til Dronningen og jeg tvivler ikke om at Hendes Majestæt nok lader Dem høre fra Allerrhøistsamme. Jeg tillod mig at ledsage den lille Pakke med nogle Linier. —

Holstein og Børnene paalægge mig mange hjertelige Hilsen til vores kjære Etatsraad! og jeg tilføier et lille husmoderligt: »Vel-bekomme!» til Middagen idag fra Deres hjertelig hengivne og taknemlige

Mimi Holstein.

¹ »Da jeg spiste kom Grevinde Holstein med en Annanas, som hun havde faaet af Udenrigsministeren Rosenørn; hun vilde ikke ind« (Dagbogen 2. Januar 1873). Hun kom igen 11. Januar.

Onsdag 22. Januar »kom Grevinde Holstein med Bodil, for at sige mig Lev vel, den unge Datter skal have Bryllup paa Holsteinborg den 1ste Februar og reise til Altona om Aftenen. Ved Afskeden blev jeg nerveus og brast i Graad« (Dagbogen).

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 30 Januar 1873.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Da de unge Nygifte jo reise paa Lørdag, nogle Timer efter Vielsen, maa jeg allerede i Dag afsende dette mit Brev for at min Hilsen og Lykønskning kan naae dem paa Holsteinborg før Afreisen.

Naar alle de nærmeste Kjære have udtalt Hjertets Tilsigelser og Velsignelser for det unge Par, vil Deres Naade ogsaa overbringe min inderlige dybtfølte Hilsen; med Tankerne er jeg der, gid at jeg kunde være der i Virkeligheden, men ikke engang en Sang har jeg kunnet bringe til Festen, dog vil Gud at jeg endnu lever en Tid da vil min Sang-Hilsen komme til de Nygifte som jeg nu sender, i fattige Ord, min deeltagende, inderlige Hilsen. Gud velsigne og ledsage dem Begge.

Deres Naades taknemlig hengivne

H. C. Andersen.

E. S.

Hr Greven, alle Børnene og alle mine Venner ved Festen hjertelige Hilsener.

* * *

For at genvinde sine Kræfter havde den gamle Digter besluttet at prøve et Kurophold i Schweiz i Foraaret 1873. Han indbød sin unge Ven Nicolaj Bøgh til at tage med paa Rejsen, der skulde blive hans sidste Færd til Udlandet. I Vinterens Løb havde Grevinde Holstein flere Gange besøgt ham, i Reglen sammen med sin

Datter Else. Dagen før hans Fødselsdag bragte de ham saaledes en hvid Kamelia med tre Blomster, »een for hver af Holsteins Pigebørn, desuden et smukt varmt Reise-Halstørklæde«. 11. April havde han været paa Afskedsvisit hos Kongefamilien. »Kjørte derfra over til Conseillerepresidenten Grev Holstein hvor hele Familien kom mig imøde heelt ned paa Trappen, jeg var ret hos jævne kjære Venner, følte jeg«. Dagen efter flyttede han fra Frøken Hal- lager og tog ind paa Hotel Royal (»Nationaltidende«s nuværende Bygning). Paa Afrejsedagen den 14. fik han »Besøg af Grev Hol- stein, at han skulde til Kongen og Grevinden laae til sengs, saa Ingen af dem kom paa Banegaarden«.

Første Dag vovede Rejsfællerne sig ikke længer end til Korsør. I smaa forsigtige Etaper naaede H. C. Andersen og Bøgh nu over Hamburg, Hannover og Kassel den 23. April til Frankfurt a. M.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Frankfurth 24 April 1873.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Hvor det var deeltagende og hjerteligt at Excellensen kom hjem i Hotellet til mig den Formiddag jeg reiste; hvor bedrøvede det mig at Deres Naade den Dag maatte holde Sengen og være lidende. Mange Venner saae jeg ude paa Banegaarden; der var Collins, Melchiors, Hartmanns, Grevinde Frijs med Datter¹ etc., det var svært at sige Levvel. I Korsør overnattede jeg med min unge Ven som ledsager mig Nicolai Bøgh; han og de fleste Andre bleve syge i den rygende Blæst over Beltet, jeg stod mig. I Fredericia overnattede vi og da jeg næste Dag kom til Byen Slesvig, blev jeg paa Banegaarden venligt modtaget af Regjeringsraad Rosen², Broder til Enkedronningens Over-Hovmesterinde³, af hans Smaapiger fik jeg en Bouquet Blomster og da jeg kom til Esselbachs Hotel havde Verten stillet sine to hyggelige Stuer til min Afbenyttelse. I Ham- borg fik jeg Besøg af Etatsraadinde Donner, som venligt tilbød mig sit Huus naar jeg kom tilbage; Deres Naades Svigerson kom medens hun var hos mig, men jeg saae, desværre, ikke den unge Fru Bodil, hun havde stærk Hovedpine, men sendte mig Hilsen.

I Hanover vare alle Træer næsten udsprungne og fra Cassel her til Frankfurth foer vi lige ind i det levende friske Foraar; Frugttræerne blomstrede, Markerne prangede i Guult og Grønt. Vi boe i »Svanen« i Frankfurth, det er paa det Sted hvor det gamle Hotel af samme Navn stod, ligeover for Weidenbusch⁴, men det er i den sidste Tid ombygget og aldeles nyt, det maa regnes til eet af de eleganteste Hoteller jeg endnu har seet. Min unge Reiseven er ude at see sig om, jeg tør ikke tage med i aaben Vogn, mine Kræfter slaae endnu ikke til. Hr *Bøgh* synes at jeg er gaaet godt frem i Sundhed og holder godt ud hele Jernbane-Kjørsele, men vi kjøre jo ikke mange Miil om Dagen og jeg synes at det gaaer langsomt med at vinde mit gamle gode Befindende. Imorgen, om Gud vil, reise vi til Heidelberg og derfra over Basel og Bern til Montreux, hvor jeg haaber at indtræffe til den første Mai og da at finde et kjært Brev, poste restante, fra Deres Naade. Hvor har De dog under min Sygdom, i denne Vinter, været mageløs god og deeltagende. Hvorledes skal jeg kunde gjengjælde Sligt og tænker jeg paa vort ædle Kongehuus, hver især, blive mine Øine vaade! jeg beder Deres Naade bringe mig i venlig Erindring. Kronprindsen tillod mig at skrive til ham naar jeg kom til Schweitz⁵, det glæder jeg mig til, men jeg maa ogsaa følge min Trang og Lyst til at sende Hans Majestæt Kongen et Brev⁶, jeg er forvissat om han vil naadigst optage det. Hans Reise-Taske⁷ følger mig stadigt!, alle Kjære leve i mit Hjerte. Deres Naade vil hilse Hr Greven og alle Børnene fra

Deres dybt taknemlige

H. C. Andersen.

Hjertelige Hilsener til Grevinde Wanda Danneskjold.

¹ Komtesse Clara Krag-Juel-Vind-Frijs, g. 1873 m. Baron Fr. Blixen-Finecke. — ² Preussisk Regeringsraad Alfred v. Rosen. — ³ Kammerfrøken hos Enkedronningen Dorothea v. Rosen. — ⁴ »Der Weidenbusch« og »Der weisse Schwan« var ansete Hoteller paa Steinweg i Frankfurt a. M. — ⁵ Koncept til Brevet trykt B&B II, S. 670 f. — ⁶ A. skrev 14. Maj til Kongen. — ⁷ Under Afskedsaudiensen 11. April forærede Kongen A. den Rejsetaske, han selv havde benyttet paa sin Grækenlandsrejse. Samme Aften fik A. uventet Besøg hjemme af Kongen, Prins Hans og Prins Valdemar. Rejsetasken findes nu i H. C. Andersens Hus i Odense.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

[2. Mai 1873]

Jeg vilde igaar besøge Fru Melchior, men var ikke saa heldig at træffe hende hjemme. Mod Syd har der i denne Tid nok ogsaa hersked stærkere Kulde end som der tilhører Foraaret, men jeg haaber at De vores kjære Etatsraad nu ret er inde i et yndigt smilende varmt Foraar, og at den herlige Schweitzerluft maa virke styrkende og forfriskende. Et vis Instinkt lader mig altid ahne at saadanne et rigtigt Bjergophold i Schweiz netop ogsaa vilde gjøre mig godt. Krigsminister Thomsen¹ taledede forleden med Begeistring om hans Reise Indtryk fra Schweiz og nævnede da et ypperligt »Molken«-Sted² i Solothurm paa den ene Side af Jurabjergene; jeg synes han kaldte det »Weissenstein«. — Jeg fik forleden Besøg af Fru Heiberg, — en Lykke jeg tilfulde paaskjønner. Det var i Anledning af en ung Schweitzerinde, Datter af den Præstefamilie hos hvem Fru Heibergs »Døttre«³ ere i Pension i Lausanne. Familien er talrig, og saa tænkte den ene Datter at drage ud som Gouvernante! dette foranledigede at Etatsraadinden var saa venlig at gjøre mig opmærksom herpaa. . . . Jeg haaber maaske om en Maaned at besøge min Bodild og hun tænker ogsaa paa senere at komme lidt herover, helst til Holsteinborg, — men alle Planer falde mig svære, fordi jeg sletikke tør tænke paa at drage min elskede Mand med ind i dem. Tvertimod siger han at naar Ministrene *med Portefeuille* alle forlange Recreation og Permission, da er det nødvendigt at *han* der ellers ingen Portefeuille har, saalænge passer de Andres! Tænk at han i 1872 kun var i alt 4 Dage paa Holsteinborg! Min Søster Roboredo skriver fra Lissabon at hun bliver der til 1ste Juli, tildeels i Haab om *da* at kunne reise over Land, thi den gule Feber raser i Brasilien og alle Dampskibe som komme derfra og anløbe, have enten Døde eller Syge ombord og saa maa man enda holdes 9 Dage i Quarantaine i Bordeaux. Bodild var ret bedrøvet over ikke at have seet Dem[,] men haaber desmere at turde glæde sig til Deres Tilbagekomst. Jeg vilde forleden besøge Frøken Brandis, men hun var taget til Basnæs. Det glæder mig at hun er blandt dem hvis Revenus fra Gisselfeldt

Kloster er blevet forøgede fra 300^r til 400rd — thi *det* er hendes *hele* Aarsindtægt. Nu levvel kjære Ven! Min Mand er i Rigsdagens Aftenmøde⁴. Men hjertelige Hilsen sender han og Børnene ved
Deres hengivne

Mimi Holstein Holstbg.

¹ Den tidligere Direktør for Krigsministeriet, Oberst, senere Generalløjtnant C. A. F. Thomsen var i December 1872 indtraadt i Ministeriet Holstein som Krigs- og Marine-minister. — ² Valle-Kursted. — ³ 1861 havde Fru Heiberg taget tre moderløse Smaapiger fra Dansk Vestindien til sig; deres Navne var Sarah, Lelia og Anna. — ⁴ A. modtog Brevet 7. Maj i Vernex. Det maa da være skrevet 2. Maj, da det historiske Aften- og Nattemøde fandt Sted i Folketinget, hvor Finanslovsforslaget var til 3. Behandling, og den bebudede Finanslovsnægtelse blev forhindret ved, at 17 Venstremænd svigtede Førernes Parole. Konseilspræsidenten havde Ordet under Mødet for at afgive en kort Erklæring overfor J. A. Hansen. Det var samme Aften, at det berømte Sammenstød mellem Hall og Tauber fandt Sted. Begyndelsen af Brevet mangler.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Hotel Righi Vaudois, *Glion* ved Montreux 17 Mai 1873.

Kjære velsignede Fru Grevinde!

Fra Frankfurt afsendte jeg Brev til Deres Naade, og hjertens god som De altid er forundte De mig snart Brev igjen, *jeg* har derimod udsat med at bringe min Tak, indtil jeg havde naaet Maalet for min Reise: *Glion*, hvor jeg nu har været næsten en Uge¹; jeg kom herop forrige Søndag, er godt indquarteret, har fra mine Vinduer den deiligste Udsigt til dent du midi² og ud over hele Genfersøen; her er aldeles Sommer, ikke en Vind rører sig og Luften er mild og let; her er hele den store schweitzer Natur og Enkeltheder af Danmarks Deilighed, det høie friske Græs med Kodriver, Gjøgurter og vilde Pintelillier, disse groe i en saadan Mængde at paa flere Skraaninger troer jeg at see Lærred paa Blegen; dertil kommer nu de friske Birke og Bøgetræer; hver Morgen naar jeg gaer, efter min Molkenkuur, hjembringer jeg en frisk Bøgegreen, det er mig imidlertid endnu besværligt med at gaae, især hvor Veien skraaner opad, da maa jeg hvile paa hver stor Steen jeg seer, eller sætte mig i Græsset; men jeg kan hver Dag gaae et Stykke længer og min slemme Sliimhoste har saa godt som aldeles forladt

mig, derimod lider jeg, nu den er borte, af en forunderlig Tørhed i Halsen, som imellem ængster mig. Dr *Dor* i *Bern*³, en høist elskværdig og dygtig Mand undersøgte der strax mit Bryst, og sagde, ligesom Professor Hornemann⁴ at Alt var særdeles vel, derimod Lægen i Vevay, som besøger Glion, udtalte, efter en lignende Bryst-Undersøgelse, at der var en Svaghed ved mit Hjerte; jeg blev meget forskrækket herover, men Professor Dor, som tilfældig kom til Vevay og besøgte mig, sagde, da jeg fortalte ham dette, at denne Svaghed var saa ubetydelig at han ikke vilde tale om den til mig; den havde jeg baaret over i tyve Aar og kunde bære endnu lige saa længe uden at føle mig plaget derved. — Reisen her ned, er, som Deres Naade seer, gaaet meget langsom; jeg kom til Frankfurt netop Dagen efter Urolighederne der⁵; Foraaret som paa hele Farten havde fulgt mig skiftede her om og i Heidelberg var det aldeles Vinter, først i Schweitz blev Veiret godt og nu er det ganske mageløst. Min unge Ven Nicolai Bøgh som ledsager mig, er elskværdig og opmærksom, det er første Gang han er ude og [han] er henrykt over Alt hvad han seer. Nede i Montreux skrev han et smukt Digt om Egnen her, han skrev det som Riimbrev til Fru *Sødring*, Skuespillerinden, som han særdeles skatter; jeg raadete ham til ogsaa at sende en Afskrift til »Illustrerede Tidende« og *der* tænker jeg at Deres Naade snart kan læse det⁶. Iforgaars havde jeg den Glæde at faae Brev fra Grevinde Frijs, hun fortalte mig at Overhofmesterinden Fru Bille⁷ og Frøken Bjelke⁸ kom her til Glion i Juni; jeg frygter imidlertid at jeg er borte til den Tid, det havde glædet mig at see de to kjære, ædle Damer. Vil Deres Naade nu bringe min inderligste Hilsen til Hans Excellence Greven og alle Børnene, vil De ogsaa nævne mig for den kongelige Familie. Jeg skrev til Hans Majestæt Kongen, det var mit Hjerte en stor Trang og jeg troer og haaber at Hans Majestæt venligt optager det. Og nu Lev vel! Gud glæde og velsigne Deres Naade og alle Deres.

I Ærbødighed og dyb Taknemlighed

H. C. Andersen.

¹ 25. April rejste A. med Nicolaj Bøgh fra Frankfurt over Heidelberg, Offenbourg, Basel og Bern til Vevay, hvor de blev 1.—4. Maj; 4.—11. Maj boede de i Vernex,

hvorfra de sidstnævnte Dag kørte over Montreux op til Kurstedet Glion, hvor A. begyndte sin Valle-Kur. — ² Bjærgtop i Berneralperne, 3260 m. — ³ Professor Henri Dor i Bern. Han havde tidligere behandlet den syge Anna Melchior. — ⁴ A. havde afleveret et Brev om sit Befindende fra E. Hornemann til Dor. — ⁵ 22. April fandt der i Anledning af Ølprisernes Forhøjelse store Uroligheder Sted i Frankfurt; Pøbelen ødelagde 16 Ølhaller og Bryggerier; Aviserne meldte, at der i Gadekampe med Militæret havde været 12 Døde og 37 Saarede, medens 120 Personer blev arresterede. — ⁶ Nicolaj Bøghs Rimbrev til Fru Sødring, dat. Montreux, d. 8. Mai 1873, blev trykt i »Illustreret Tidende« Nr. 712, 18. Maj 1873. Det giver en poetisk Beskrivelse af hans og A.s Nedrejse til Schweiz. — ⁷ Overhofmesterinde hos Dronningen Fru Ida Marie Bille, f. Komtesse Bille Brahe, Enke efter den danske Gesandt i London, Gehejmekonferensraad Chr. Bille. — ⁸ Stiftsdame i Vallø Juliane Bielke.

Den forbigaaende Bedring, Glion-Opholdet havde bragt H. C. Andersen, blev ikke af lang Varighed. Paa Tilbagerejsen til København svigtede hans Kræfter fuldstændigt, og i elendig Tilstand naaede han 28. Juli ud paa »Rolighed«. Herude blev han til 9. September, da han igen flyttede ind i »sine smaa Stuer« i Nyhavn Nr. 18. Humøret var tungt og bittert; han var meget affældig og hjemsøgt af grundløse Bekymringer for Fremtiden. »Doven og træt, ingen Virksomhed, Dagene sløse hen«, lyder en Dagbogsoptegnelse fra denne Tid.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 16 December 1873.

Kjære, naadige Fru Grevinde!

De er hjemme, De er paa Holsteinborg, har jeg faaet at vide ved Fru Melchior! jeg har saa længe ikke hørt fra Dem, Intet vidst om Dem eller om den kjære lille Elisabeth; jeg sidder jo selv syg paa min Stue; syg end paa fjortende Maaned og seer kun enkelte Venner, ikke saa mange som i fjor ved Begyndelsen af min Sygdom. En kort Tid i Schweitz følte jeg mig bedre men paa Hjemreisen forlode Kræfterne mig mere og mere, og jeg maa endnu denne Vinter bindes til Hjemmets lille Stue. Professor Hornemann siger imidlertid at jeg har det langt anderledes godt end ved Udgangen af forrige Aar, det gaaer fremad til Bedring men meget langsomt. Jeg har bragt det til at jeg omtrent hver Dag gaaer en lille halv Time om i Havnegaden, som er den nærmeste Pro-

menade for mig nu da Holbergsgade staaer i Forbindelse med Nyhavn¹. Jeg har ogsaa et Par Gange været ude til Middag hos Melchiors, Collins og Fru Koch, men det er mig en heel Anstrængelse at komme op ad Trapperne, saa at jeg bliver den længste Tid i mit Hjem. Det er i de gamle Værelser i Nyhavn hvor Deres Naade var saa venlig at hædre og glæde mig med Besøg og saa stor ædel Deeltagelse; nu har jeg tre større Værelser og kan faae Alt, Spise og Drikke, meget godt i selve Huset hos to ældre Frøkeners Ballin², hvem jeg boer hos. Alle mine Venner som tidligere besøgte mig og komme nu, sige at de neppe kjende Leiligheden saa lys og hyggelig er den blevet; men det er dog saa temmeligt altid at være bundet til eet Sted; jeg har ikke i over et Aar været i Theatret, hører ikke Musik, det er et stort Savn, en heel Prøvelse! — Med stor Deeltagelse, som jeg ikke har kjendt den før, har jeg fulgt Bevægelserne i Rigsdagen³ og ret været glad ved Deres Mands fortræffelige Optræden og hele Virksomhed, ret glædet mig ved Alt hvad han har sagt, jeg havde Lyst at trykke hans Haand derfor. Det er igrunden en uhyggelig bevæget Tid, men Gud lever og slipper os ikke. Bazaines Proces⁴ har ogsaa sært bevæget mig; hans Benaadelse synes mig at være ligesaa haard som Dødsdommen, — Deres Naade vil see at jeg begynder at kunne læse Aviserne og følge med i Begivenhederne, men selv bestille Noget i mit Kald, bringe en Digtning paa Papiret er jeg ikke istand til; iaar er det den første Julefest hvor jeg intet nyt Eventyr har at bringe. Er Deres Naade ikke saa vel at De selv kan skrive, da lad mig dog ved Een eller Anden høre hvorledes De og den kjære Elisabeth har det; heller ikke har jeg hørt om Friherreinde Bodils Befindende. Grevinde Frijs og hendes Mand have i disse Dage besøgt mig, men jeg var desværre ude at kjøre da de vare i min Bopæl, jeg fik dem ikke at see! nu en glædelig velsignet Juul paa det kjære Holsteinborg.

Deres Naades taknemlige ærbødige

H. C. Andersen.

Fru Melchior har særdeles paalagt mig at hilse fra hende.

¹ A. gik dagligt Smaature i det nybyggede Gammelholm-Kvarter, ledsaget af en af de to teologiske Studenter, Mathias Weber og E. L. Oksen, der boede i samme

Hus i Etagen over ham, og som under hele hans Sygdom havde vist ham stor Opmærksomhed og Deltagelse. — ² Efter Sommerferien havde A. lejet sine gamle Værelser i Nyhavn Nr. 18; Lejligheden var nu overtaget efter Frk. Hallager af Frøkerne Clara og Caroline Ballin. — ³ Under Rigsdagssamlingen 1873—74 havde Folketingets Venstre nægtet Finanslovens Overgang til 2. Behandling for at tvinge Ministeriet bort. Regeringen svarede med at opløse Folketinget. Ved Valget 14. November 1873 mistede Venstre to Pladser, men bevarede Flertallet. Partiet gik dog nu med til Finansloven, men hindrede iøvrigt alt, hvad Ministeriet ønskede gennemført. — ⁴ Marskal Bazaine, som i 1870 havde Kommandoen over Rhinarmeen, og som 27. Oktober havde maattet kapitulere i Metz med 173,000 Mand, blev i Maj 1873 fængslet, beskyldt for Forræderi, og 6. Oktober stillet for en Krigsret, der 10. December enstemmigt dømte ham til Degradation og til Døden, en Dom, som Republikens Præsident (Mac-Mahon) formildede til Degradation og 20 Aars Fæstningsstraf. Efter Domfældelsen førtes han til Øen St. Marguerite ved Cannes, hvorfra det lykkedes ham at undvige Natten mellem 9. og 10. August 1874.

* . *

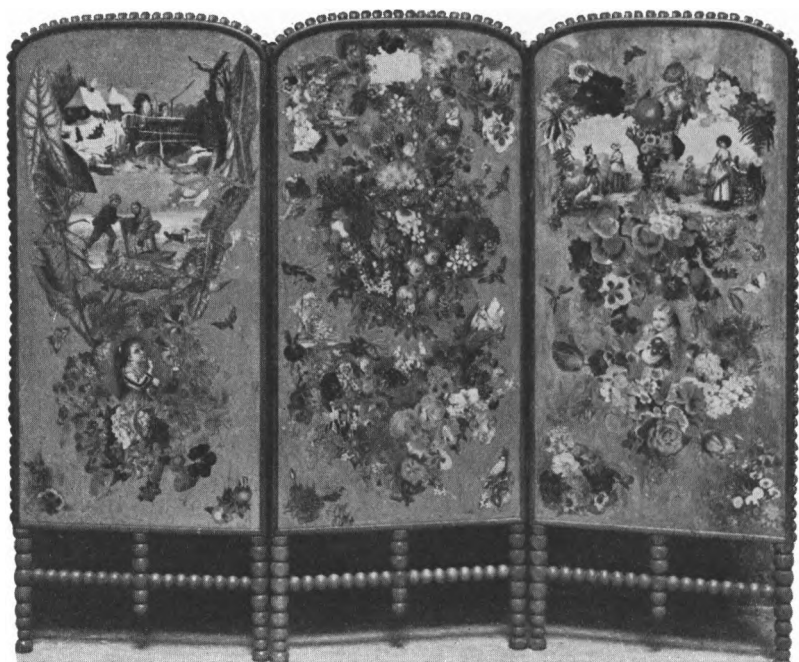
Vi gaar nu et Par Aar tilbage i Tiden. 31. Januar 1872 staar der i H. C. Andersens Dagbog: »Brev fra Wanda Danneskjold om det lille Vers jeg har lovet til hendes Lysseskjærm den hun vil forære sin Søster Holstein den 5 Februar, Fødselsdagen; den er tegnet med Blomster og i hver staaer en lille Skikkelse fra mine Eventyr, sammenholdt af mit Portræt; jeg skrev til Aften Verset«. Verset lyder saaledes:

Paa Eventyrtræet groe Blomst og Frugt,
I Danmark trives det ganske smukt,
Og maa det visne engang som Sivet,
Det deiligste Eventyr: Jordelivet
Og Evighedslivet af Gud blev os givet.

Kjøbenhavn den 5 Februar 1872.

H. C. Andersen.

2. Februar gik han ud til Grevinde Danneskiold for at høre, om hun havde faaet hans Vers til Skærmen. »Denne var et heelt Skjærnbrædt, kunstnerisk arrangeret, farvede Billeder klippet ud og klistret paa. Her var en Bouquet, ud af hver Blomst kom Figurer af mine Eventyr, i een af disse sad mit photographerede Portræt og fra andre Børnens i Familien«.

Grevinde Wanda Danneskiolds Skærmbrett paa Holsteinborg. Forsiden.

Skærmbrettet var som nævnt bestemt til Fødselsdagsgave; paa Grevinde Holsteins Fødselsdag indfandt ogsaa Andersen sig for at gratulere, og han beundrede »den smukke klinede Skjærm«. Den bestaaer af tre Fløje, smykkede med udklippede og kunstfuldt sammenstillede Billeder, der gengiver Scener fra Andersens og fra Grimms Eventyr. Den har stadig sin Plads i Havestuen paa Holsteinborg.

H. C. Andersen havde formodentlig i Mellemtiden ikke skænket Skærmbrettet paa Holsteinborg mange Tanker, da han uventet blev mindet om det paa en meget behagelig Maade, hvorom det hedder i Dagbogen 8. Marts 1873:

»Ud paa Aftenen kom fra Grevinde Wanda Danneskjold et smukt udført Skjærmbrædt, engang, for et Aar siden, da jeg beundrede et lignende hun havde lavet til sin Søster Grevinde Holstein, lovede

Grevinde Wanda Danneskiolds Skærmbret. Midterparti.

hun ogsaa at lave, ved Leilighed til mig, jeg troede ikke at faae et saadant, men nu kom det, i smuk Egetræes udskaaet Ramme, med farvede Billeder paa den ene Side og ukolorerede paa den anden, udklippede, klistrede ind i hinanden, sammensmæltende som var det et eneste Billede, og dog uendeligt mange de glede i hinanden, som en underlig Drøm, Alt ordnet med Smag og Phantasie, jeg blev særdeles glad ved denne Gave«.

Dette Skærmbært findes nu i H. C. Andersens Hus i Odense. Ved daglig at se paa det fik den gamle Digter, hvem Produktions- evnen i disse Sygdomstider svigtede, Lyst til selv at lave et lignende; et Arbejde, der kunde beskæftige hans Fantasi og Kombinations- talent. Det blev anlagt stort — fire Fløje, hvor baade Forside og Bagside dækkedes af et Mylder af Billeder: Portrætter, Landskaber, mellem hvilke fantastiske Figurer slynger sig, alt ordnet efter Lande: Danmark, Sverige, Norge, Tyskland, England og Frank- rig. Arbejdet begyndte 1. December 1873, og det kan gennem Dagbogen følges i alle Detaljer i de næste Maaneder indtil Ud- gangen af Marts, hvor det i Hovedsagen var afsluttet. Forskellige Ærgrelser havde han undervejs, men han havde ogsaa den Til- fredsstillelse, at det blev beundret af Venner og Besøgende; Kapel- mester Paulli kaldte det »et heelt Eventyr, ønskede at hvert Blad maatte blive photographeret; det var værd at udstilles, sagde han, det var bedre end Meget af det man saa paa Udstillingen« (Dag- bogen 3. Maj 1874).

Til Skærmbærtet brugte Andersen en uhyre Mængde Billeder, og gode Venner kom ham ogsaa her til Hjælp. Reitzel sendte ham bl. a. engelske illustrerede Blade, Delbanco en hel Aargang af »Illustreret Tidende«; fra Hoffotograf Hansen fik han en Samling Fotografier (over 150 Stykker) af berømte danske Mænd og Kvin- der, General Raasløff skaffede ham Billeder fra Dresden, og saa sent som 4. Maj kom Henriques' Søn Robert med Jenny Linds Portræt.

Efter H. C. Andersens Død tilfaldt Skærmbærtet Fru Melchior; ved hendes Datter Louises Død 1934 kom det til H. C. Andersens Hus i Odense. Gengivelser af det findes i »H. C. Andersens Billed- bog med Billeder«, 1905, Tvl. 26—29.

*H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.*Kjøbenhavn den 1ste Februar 1874.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Det er mig tungt og bedrøveligt ikke at vide hvorledes Deres Naade har det, og hvorledes det staaer til med den lille Elisabeths Sundhed. Jeg tænker saa ofte paa dem begge, mine Tanker søge til det hyggelige, smukke Holsteinborg, der altid viser sig for mig med sommerlige Træer og deiligt Solskin; jeg sidder endnu skrantende i mine smaae Stuer, som Venner og Veninder have pyntet med Blomster, hvert Vindue er en lille Have. Jeg har ogsaa begyndt, naar Solen skinner, at røre mig tilfods lidt om i den nærmeste Gade, men Kræfterne slaae dog ikke ret til. Jeg tager ogsaa hen til enkelte Venner et Par Gange i Ugen og holder min Middag, men længere end omtrent to Timer kan jeg dog ikke være livlig mellem de Livlige. Dog seer Deres Naade heraf at jeg er i god Bedring, Dr Hornemann siger det Samme og venter at jeg til Sommer vil ganske vinde mit gamle gode Befindende, men nu er det allerede et Aar og fire Maaneder siden jeg blev syg, det er en lang Tid; aldrig troede jeg at kunne have prøvet Sligt, saa godt som blive borte fra alle mine Venner, aldrig at komme paa Komædie eller i Consert. — Arbeide kan jeg imidlertid ikke, for dog at have nogen anden Beskjæftigelse end kun at læse har jeg begyndt at klippe og klistre til et stort Skjermbræt; Deres Naades Søster har ved ifjor, ved Nytaarstid, at forære mig et af hende lavet Skjermbrædt, hvor Sammenstillingen og den hele Orden af Billeder er aldeles kunstnerisk, givet mig Ideen, men jeg naaer endnu ikke hende i den Dygtighed hvor med hun har udført sit Arbeide. Fru Melchior hører til Een af de Trofaste som stadigt besøge mig; ogsaa vor velsignede Kronprinds har mig venlig i Tanke, han kom hjem til mig og sagde Lev vel, Dagen før han reiste over til Petersborg¹. Mine Eventyr og Historier, det vil sige 18 Stykker af disse, ere udkomne i Paris, kort før Juul, i en god Oversættelse af Gregoire og Moland forsynet med en stor Mængde fortræffelige Illustrationer af Dargent². Alle franske Blade have paa det meest rosende og anbefalende omtalt denne

Bog, og, hvad der er meget behageligt, den er blevet udsolgt i Løbet af 14 Dage, saa nu et nyt Oplag maa trykkes. Jeg har imidlertid, som sædvanligt, aldeles ingen Penge-Fordeel her ved, men Æren er jo en Guldfugl, der er Penge værd. — I New York er udkommet flere af mine Eventyr under Navn Hans Andersens good wishes for the children, med ganske eiendomme[lige] Illustrationer; fra Tydskland har jeg faaet en bøhmisk Oversættelse af Improvisatoren, saa at Deres Naade seer at mine Skrifter flyve vidt om mens jeg sidder stille i Nyhavn og længes efter Sommeren. Otto Scavenius fik jeg forleden Brev fra, da var han med sin unge Frue³ i Berlin og vilde over Dresden og Wien sydpaa; han syntes en meget lykkelig ung Ægteemand. Efterretningen om Levingstons Død i Africa⁴, som jeg nu allerede for en Ugestid siden læste om bedrøvede mig og jeg tænkte paa at skrive til hans lille Datter Mary, som Deres Naade veed jeg et Par Gange har faaet Brev fra, og nu, i det jeg i denne Dag og Time skriver dette Brev til Deres Naade, bringer Postbudet mig et Brev fra den lille Mary, dateret den 25 Januar; hun nævner ikke et Ord om Faderens Død, men tvertimod at hun snart vente[r] ham hjem, det var dejligt om Dødsbudskabet var urigtigt og at han virkelig levede endnu; er han desværre død, da har Familien endnu ikke vidst det den 25 Januar, da Brevet til mig blev skrevet og afsendt. Vil Deres Naade hjerteligt hilse Hans Excellence Hr. Greven og alle Børnene. Gud veed naar og hvor vi sees? Jeg har ingen Planer for Sommeren, men rimeligviis reiser jeg dog lidt ud i Bjergene, om ikke længer saa dog til Harzen. Hos Melchiors staaer Alt godt; Frøken Anna, som iaar overvintret her hjemme, finder sig ret vel her ved. Fru Melchior taler tidt til mig om Deres Naade og spørger altid om Deres og lille Elisabeths Befindende, hvorom jeg desværre ikke kan give Beskeed. Gid jeg nu ret snart maa høre at Alt er godt og glædeligt paa det gamle, hyggelige Holsteinborg.

Deres Naaades taknemlige ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Kronprinsen besøgte A. 16. Januar. — ² »Contes danois, traduits pour la première fois par Ernest Gregoire et Louis Moland. Illustrés d'après les dessins de Yan'Dargent.« Paris 1873. 29. December havde han modtaget den nye Oversættelse. — ³ Otto Scave-

nus var 3. Januar 1874 blevet g. m. Komtesse Christiane Scheel. — ⁴ Den berømte Missionær og Opdagelsesrejsende var allerede død 4. Maj 1873 i Ilala i Afrika. Dødsbudskabet naaede først Europa i Januar 1874. Siden 1869 havde A. korresponderet med hans yngste Datter Anna Mary; se »Julestjernen« 1932, S. 23—28, hvor Gerda Mundt har meddelt hele Brevvekslingen i dansk Oversættelse.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 17 Marts 1874.

Kjære Fru Grevinde!

Dage og Uger flyve hen, og endnu har jeg ikke hørt fra Deres Naade, veed ikke hvorledes De og den lille Elisabeth have det. At de begge ere paa Holsteinborg og ikke komme herind til Byen er sagt mig, men det er ogsaa Alt. Det bedrøver mig at vide Dem lidende. Aldrig glemmer jeg den inderlige Deeltagelse Deres Naade viiste mig forrige Vinter da jeg var en Deel sygere end jeg nu er, hvor venlig De tænkte paa mig og bragte mig Trøst og Opmuntring. Endnu er jeg svagelig, kommer aldrig ud som før, ikke i Theatrene, ikke i Consert eller til Venner naar en større Kreds er samlet; tidt er jeg ved at tabe mit gamle gode Humeur. Det er mig saa ynkeligt saaledes kun at vegitere. Vintren har forresten været saa mild; jeg har ogsaa næsten hver Dag i den senere Tid gaaet ud en halv Time og aandedet den friske Luft, men noget digterisk Arbeide har jeg ikke havdt Tanke til; min eneste Beskjæftigelse har været at lave et Skjermbræt, Ideen laant fra Deres Naades Søsters smukke Arbeide hun ifjor forærede mig. Jeg har søgt at lægge en poetisk Idee eller en historisk Fremstilling ind i hvert Blad og man siger at det Hele er som et stort broget Eventyr. Men hellere vilde jeg med Pen og Blæk have bragt et saadant paa Papiret end her kun at udklippe Billeder og stille disse sammen i min Tankeforbindelse. Om Maskeraden ved Hoffet¹ har jeg hørt en Deel fortælle, den maa jo have været særdeles interessant og vellykket. Studenter-Carnevalet² havde, hører og læser jeg, været meget ypperligt; hos Melchiors var arangeret en privat Maskerade³; der var deligt decoreret og mange morsomme Masker, men heller ikke der var jeg. Medens de kjære Venner dandsede og jublede sad jeg ene og kukulurede i mine smaae Stuer. Nu

kommer snart Foraaret og den varme Sommer, da haaber jeg at komme til Kræfter, skeer det ikke, da har jeg ikke Tanke om at jeg mere bliver rask men at det er snart forbi med dette mit Jordliv. Jeg maa være taknemlig og glad ved al den Naade og Velsignelse Gud viiste mig i dette Liv; jeg har dertil opnaaet at see min lille Gjærning her groe i alt godt. Naar man, som jeg, snart har fyldt Støvets Aar, de syv gange ti, maa man hver Dag vente at nu skal man kaldes. Var jeg ret ved Sundhed levede jeg dog gjerne nogle Aar endnu! Bring mig i venlig Erindring hos Greven og alle Børnene. Glæder Deres Naade mig med Brev, skriv da ogsaa lidt om den kjære Bodil og hendes Hjem.

Fru Scavenius har under hendes Ophold her i Byen besøgt mig to Gange. Jeg faaer hende nu ikke mere at see paa Basnæs⁴, hun vil jo boe skifteviis ved Skjelskjør og i Kjøbenhavn. Lev nu hjertelig vel! Gud glæde, velsigne og bevare Dem.

Hjerteligst og ærbødigst

H. C. Andersen.

E. S.

Fru Melchior sender mange venlige Hilsener.

¹ 10. Marts. — ² Studentekarnevalet i Casino fandt Sted 12. Marts. — ³ 16. Februar. — ⁴ Efter at hendes Søn havde giftet sig.

Grevinde Holsteins Svar paa dette Brev er ikke bevaret. Men H. C. Andersen skriver herom i Dagbogen 20. Marts: »Brev fra Grevinde Holstein, som er kommet ind til Byen men ikke aflægger Besøg uden hos Majestæterne og hos H. C. Andersen, skriver hun«.

* * *

Til Fødselsdagen 2. April kom der Telegram fra Holsteinborg, og da Grevinde Holstein den 22. var oppe at se til Digteren, gentog hun Indbydelsen — den maa vel have staaet i det tabte Brev fra Marts — til ham til at besøge Holsteinborg og eventuelt tage en Ven med, f. Eks. Nicolaj Bøgh.

*H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.*Kjøbenhavn 2^{den} Mai 1874.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde!

Først min hjerteligste Tak for Deres Naades venlige, deeltagende Besøg og Indbydelsen til det hyggelige Holsteinborg. De var endogsaa saa hjertensgod at tillade mig at tage een af mine unge Venner med, f Ex Nicolai Bøgh, jeg har talt med ham herom og han var meget taknemlig ved at høre det, men han kan ikke være borte fra sin Søsters Bryllup ved Pintsetiden¹ og ikke borte fra sin Skole² i Kjøbenhavn, dog ledsage mig for en Dag kan han, det samme har ogsaa Can[di]dat Oksen³, Huuslæreren hos Grev Moltke-Bregentved tilbudt, saa at jeg godt kan blive hjulpet. Er jeg først paa Holsteinborg da er jeg tryk og glad. Vil Gud det, er jeg altsaa der til Pintsen, Dr Hornemann mener at det vil være mig den bedste Medicin. Fru Melchior har imidlertid sagt mig at Deres Naade reiser til Altona den første Juni og bliver nogle Dage borte, men at De og Hr Greven forunde mig at blive ganske i Ro paa Holsteinborg, det er jeg meget taknemlig for, thi fra Holsteinborg vilde jeg over til Bregentved hvor jeg er indbudt og ikke har været snart i tyve Aar⁴. Grev Moltkes reise i disse Dage til et tydsk Bad men ere her tilbage ved Termintiden, altsaa den ellefte Juni, det vil just passe fortræffeligt. Jeg tillader mig nærmere at skrive her om. Gid at Veiret maa blive varmt og smukt, gid jeg finde Deres ved godt Helbred. Gud glæde og velsigne Dem og Hr Greven for den vedvarende hjertelige Deeltagelse De viste og altid viser, Deres taknemlige, inderligt hengivne

H. C. Andersen.

Deres Naade

Fru Lehnsgrevinde Holstein til Holsteinborg.

¹ Nicolaj Bøghs Søster Elisabeth ægtede 27. Maj 1874 Proprietær Carl Johan Emil Nicolaj v. Holstein. — ² Bøgh havde siden 1. Oktober 1872 været Dansklærer ved Søetatens Underofficersskole. — ³ Den tidligere nævnte stud. theol. E. L. Oksen havde i Januar 1874 taget Embedseksamen og var umiddelbart derefter blevet Huslærer hos Lensgreve Fr. Moltke til Bregentved. — ⁴ Ikke siden Juleferien 1849.

*Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.*Holsteinborg pr Skjelskør $\frac{4}{6}$ 74.

Uden Opsæt maa jeg takke Dem kjære Ven for Deres hjertelige Brev; og Gud velsigne med Velvære, Fred og Hjertetilfredshed Deres Ophold i vort kjære gamle Hjem. Jeg bliver rolig hjemme ogsaa først i Juni, og vil med hjertelig Taknemlighed hilse hver Dag og Time der skjenker mig Deres herlige Besøg. Min eneste Bekymring er Den: vel ikke i det Daglige at kunne byde saamegen aandelig Recreation og Afvexling som De kjæreste Conferentsraad¹ med Rette har Krav paa og kunne ønske og vente. Men hjertegod og kjærlig som De er, vil De jo ogsaa nok tage til takke med min gode Villie. En herlig Plan og Udsigt er det: at bringe Herr Nicolai Bøgh med og jeg beder Dem byde ham hjerteligst Velkommen fra mig. Skade er det ifald han virkelig kun kan blive her saa kort; men for Kjærdslen til og fra Stationerne maa De dog endelig ikke foruroliges, thi hvornaar og hvorhen De ønsker og bestemmer, — kan jeg sende Dem en paalidelig Ledsager, *der sørger for Alt uden at trætte Dem med mere Tale end De taa-ler og skytter om.*

Jeg sender Deres Brev til min Holstein for at han skal dele min Glæde derover. Naar Tiden som De har sadt nærmer sig og det forhaabentlig ogsaa bliver varmere, saa tør jeg jo nok lade høre fra mig og mit Hjem, hvor Enhver glæder sig over den Bedring Vor Herre har lagt i Deres i lang Tid svage Helbred, og den smilende Udsigt snart at modtage Deres herlige Besøg. Mine Døttre sende hjertelige Hilsen idet vi Alle anbefale os til vores kjære, ædle Conferentsraad ved Deres trofast hengivne

Mimi Holstein Holstbg.

Er det sandt at De forleden har været i Theatret?² da er dette jo et glædeligt Fremskridt.

¹ A. var 2. April 1874 blevet udnævnt til Konferentsraad. — ² 25. April havde A. første Gang siden sin Sygdom været i Det kgl. Teater (til 1. Akt af »Postillonnen i Lonjumeau«). 7. Maj hørte han med Jonas Collin de to første Akter af Glucks »Iphigenia i Aulise«.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 10 Mai 1874.

Deres Naade

være inderligt takket for Deres kjære velsignede Brev, og for al den store Deeltagelse De og Hr Greven vise mig. Jeg glæder mig særdeles til at komme til Holsteinborg, see de milde Øine der, see Skoven i sin Pragt og være ved Stranden. Bliver jeg ikke rask der, da bliver jeg det aldrig. Jeg haaber at indtræffe Lørdagen den 23de, Dagen før Pintse, men skal nærmere skrive derom, paa hvilken Tid jeg indtræffer til Sorø, eller om Deres Naade troer, det er kortere med Kjørselen fra Nestved til Holsteinborg, da kan jeg gaae med Toget til Nestved. Een af mine yngre Venner faaer jeg nok til at følge mig til den Jernbane Station hvor Deres Naades Vogn venter mig, eller maaskee lige til Holsteinborg; men følger Nicolai-Bøgh da maa han allerede være tilbage igjen i Kjøbenhavn første Pintse-Dag¹ for at være med at feire Skuespillerinden Fru Sødring[s] Sølvbryllup. Om Alt tillader jeg mig nu, som sagt, at skrive nærmere. Jeg beder om at maatte blive paa Holsteinborg til den 11te Juni, da kommer Grev Moltkes hjem til Bregentved og da tager jeg derover. Til Hartmanns Jubileum², den 22 Mai, kommer jeg ikke, Lægen siger jeg skal blive hjemme, men jeg har skrevet en Sang, som Folk synes ret er lykkedes mig³, det er det første Digt min Musa har bragt mig i dette Aar, men lidt efter lidt begynde Ideerne at løfte sig og jeg begynder at faae Lyst til igjen at skrive. Fra Fru Melchior har jeg mange hjertelige Hilsener at bringe, hun var saa glad for et smukt, hjerteligt Brev Deres Naade havde sendt hende og Blomster er fulgt med, har jeg forstaaet.

Igaar fik jeg en kjær Skrivelse fra Storhertugen af Weimar⁴, hans Photographi-Portræt fulgte med. Jeg er meget glad derved. Deres Naade vil bringe min hjertelige ærbødige Hilsen til hans Excellence Hr Greven, ligesom ogsaa sige hele Børnekredsen hvor meget jeg glæder mig til snart at samles med den.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ 24. Maj. — ² 50-Aarsdagen for hans Ansættelse som Organist. — ³ »Til J. P. E. Hartmann den 22 Mai 1874« (Samlede Skrifter XII, S. 519 f.). — ⁴ Brevvekslingen mellem A. og Storhertug Carl Alexander var gaaet istaa 1862, men i April 1874 sendte Storhertugen, der havde faaet Underretning om Digterens Sygdom, en deltagende telegrafisk Forespørgsel til hans Helbred, som A. straks besvarede, først med et Telegram, derefter 21. April med et længere Brev. 9. Mai fik han Brev fra Storhertugen og hans Fotografi. Se Brevveksling V, S. 465 og L. Bobé: »H. C. Andersen og Storhertug Carl Alexander af Sachsen-Weimar-Eisenach«, 1905, S. 33.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 15 Mai 1874.

Kjære fortræffelige Fru Grevinde!

De har vist modtaget mit seneste Brev hvor i jeg tillod mig at spørge Dem om paa hvilken Station jeg tør haabe at finde Vognen fra Holsteinborg, naar jeg næste Lørdag, den 23de, tager fra Kjøbenhavn. Jeg anseer at det er en kortere Vei fra Nestved til Holsteinborg end fra Sorø der hen, men derom vil Deres Naade tage Bestemmelse. Jeg skal da faae een af mine unge Venner til at ledsage mig til den bestemte Station og da kan han med det næste Tog gaae tilbage igjen til Kjøbenhavn og der undgaaes da en fornyet Kjørsel for ham fra Holsteinborg til Stationen, men jeg maa da bede om, hvad Deres Naade saa venlig har tilskrevet mig, at Een eller Anden følger med Deres Naades Vogn og afhenter mig paa Mødestedet. Jeg føler mig iøvrigt for hver Dag mere stærk, kun ville Smerterne i Leveren ikke forlade mig, men de komme da kun i enkelte Momenter og forsvinde altid naar jeg spiser, men desværre kan jeg jo ikke ty til det Middel hele Dagen. Jeg længes umaadeligt efter at komme ud paa Landet, see den grønne Skov og gaae i Solskins Varme. Jeg haaber ogsaa at jeg ikke skal blive til stor Uleilighed, jeg behøver ingen Ledsagelse i Haven, jeg gaaer kun saa langt Kræfterne ville slaae til. Jeg haaber at gjenvinde min Sundhed og kan da for en Deel takke Deres Naade og Hans Excellence Hr Greven at jeg nu snart vil komme til at føle mig bedre i den friske Natur og den hjertelige Omgivelse. I Dag flötter Fru Melchior ud paa Rolighed, hun sender mange Hilsener. Den svagelige Datter har det ret godt, hun har følt sig temmelig vel ved Opholdet her hjemme i der 7e Vinter. Vil Deres

Naade hilse Hr Greven og hele Omgivelsen. Jeg tør jo nok haabe at jeg om ikke faae Dage erholder Brev og Besked, saa at jeg efter Modtagelsen kan skrive en Gang endnu og ganske nøie bestemme paa hvilken Tid af Dagen jeg indtræffer.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 21 Mai 1874.

Kjære velsignede Fru Grevinde!

Endnu engang Tak til Dem og Excellensen for det kjære Besøg De forundte mig¹. Jeg kommer altsaa, om Gud vil, paa Lørdag den 23 til Holsteinborg. Jeg gaaer fra Kjøbenhavn med Toget Klokken 9, Candidat Oksen følger mig til Sorø, der venter jeg den grevelige Vogn og haaber da at være ved Middagsbordet hos Dem, Excellensen og hele Børnekredsen. Gid jeg nu ikke maa være til nogen stor Uleilighed, dog een Bøn har jeg, den, at jeg ikke skal sove for langt borte fra Andre. Rigtignok har jeg hele Vinteren ikke trængt til nogen Slags Hjelp ved Nattetid, men jeg er dog mere tryk ved at vide jeg har Nogen i Nærheden. Gud glæde og velsigne Deres Naade og Excellensen for al Godhed og Deeltagelse.

Deres taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

E. S. Efterat have skrevet Ovenstaaende fik jeg Besøg af den kjære Ulrik Adolf Holstein, han sagde mig at vi to fulgtes ad fra Sorø til Holsteinborg. Jeg lader imidlertid Candidat Oksen følge med til Sorø, hvorfra han vender tilbage med Aftentogt.

¹ Dagbogen 17. Maj: »Kl 8 kom jeg hjem og fandt i min Stue Grev Holstein Holsteinborg og Grevinden, som ventede paa mig for at aftale mit Besøg hos dem paa Holsteinborg. — Oksen følger mig til Sorø og der afhentes jeg af Grevens Fuldmægtig med Vogn«.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

*Holsteinborg den 22. 5. 74. Aften.

Hjerteligst velkommen kjære Conferentsraad! Med Tak for al Tillid og Godhed, ogsaa den der udtaltes i aftes i Deres kjære Brev skrevet igaar. Jeg haaber at De ganske disponerer over vores Søn saa at han bringer Dem velbeholden her til vort dyrebare gamle Hjem, hvor Alle glæde sig til at see Dem. Til daglig Brug er vores Middagstid lidt seen efter $5\frac{1}{2}$, fordi Else hver Dag under-vises af Skolelærer Westengaard fra 4 — til $5\frac{1}{2}$, men netop imorgen kommer han tidligere og det er jeg glad ved fordi jeg antager at det efter Reisen passer og tjener Dem bedst at spise lidt tidlig for Exempel lidt over 4! — Med Hensyn til hvad De skriver om ikke at være langt borte fra Andre, da maa jeg bekjende at De — hvis De vil bibeholde det saaledes som jeg nu har indretted det for Dem, — ikke har nogen sovende Nabo i *umiddelbar* Nærhed, men over Deres Seng er en Klokkestreng, som lyder i Gangen udenfor og strax naar den røres hidkalder Husets Piger, Tjener m. m. som bo ud til den samme Gang. Det er min Svigermoders forhen-værende Sommerværelser nede strax til venstre fra Indgangen i Borggaarden, som jeg meente maatte ligge lunest og bedst (uden Trappestigning). I Deres Dagligstue staaer rigtignok en stor kjønn gammel Bornholmer-Seng som hører til Værelsets uflyttelige Inventarium, medens jeg dog ansaae det for mere stemmende med Deres Smag at give Dem til Brug en af de almindelige Senge der alt tidligere nød den Ære at blive gjæstet af Dem. Modtag Børnes-Hilsen med lidt Blomsterduft fra Deres hjertelig hengivne og taknemlige

Mimi Holstein.

* * *

H. C. Andersens Dagbøger 1874.

Lørdag 23. Maj. Oppe før 6; Solskinsveir men Blæst, Oksen kom Klokken halvotte, vi kjørte en halv Time efter til Banegaarden, kom tidligere end de andre ind i vor Vogn; jeg var noget svindel,

siden indtraf Ulrik Adolph Holstein og derpaa Grev *Lerche*¹ med Datter², han havde været i Byen og overværet Hartmanns Fest, min Sang havde gjort stor Lykke, Bladene fortalte at den var blevet modtaget med stormende Bifald og en Hilsen var sendt mig. I Sorø forlod Oksen os, jeg havde givet ham Brev til Digteren Rosing³. Ulrik Adolph og jeg kjørte i klart stormende Veir og da jeg underveis et Øieblik maatte ud, var jeg nær blæst om. Vinden var kold og gik gennem Marv og Been. Klokken tre naaede vi Holsteinborg. Grevinden og Børnene toge jublende mod mig; jeg fik den gamle Grevindes to Værelser. Her var pyntet med Blomster og dejligt udsprungne Bøgegrene fra Glenø. Klokken fire spiieste vi, Gouvernanten Frøken Strauss⁴, er i Familie med Valsecompognisten men dansk. Grevinden var opfyldt af min Sang til Hartmann, ligesom af Digtet Oldingen⁵. Vi spiieste til Middag Klokken fem, jeg begyndte Brev til Fru Melchior, Klokken elleve kom jeg iseng, var træt men laae ikke godt, Hovedgjærdet for steilt, Sengen ikke lang nok.

Søndag 24. Pintsemorgen. Solskin. Sluttede mit Brev til Fru *Melchior*⁶ afsendte det. Besøg af Exellensen som kom inat Kl 12 med Frøken Bartholin, han bragte mig Hilsen fra Kongen, hvem han havde sagt at jeg var paa Holsteinborg. Ved Frokostbordet var Dr Steenbuch med sin Kone⁷, ligesaa Provst Møller⁸ der havde prædiket i Dag her i Kirken paa Gaarden. To Gange har jeg spadseret ud i Dag i Solskinnnet, men endnu var Blæsten kold, jeg følte mig snart træt, var svindel og har i Dag Knugen i Brystet. Posten bragte Aviser med Gjntagelse af Hartmanns Festen. Jeg fik Brev fra Scudder i Amerika om Haandskrifter til to Damer der. Brev fra Photograph Weller⁹ med flere Aftryk af mig i min Stue, de vare godt gjorte, men jeg seer meget affældig og tandløs ud. Blev barberet idag af Overtjeneren *Eriksen*.

Mandag 25. Solskin. Sendt Brev til Fru *Collin*¹⁰ og til Frøken *Anna Bjerring*. Gik i Formiddag og senere før Middag, en heel Time i Haven, jeg gik denne aldeles rundt, hvilede paa Bænkene i det varme Solskin. Pastor Westengaard¹¹ med Frue var her til Middag. Grevinden læste høit Bøghs Besøg hos Kaulbach¹². Jeg var meget livlig ved Bordet til Middag og Aften, fortalte som i

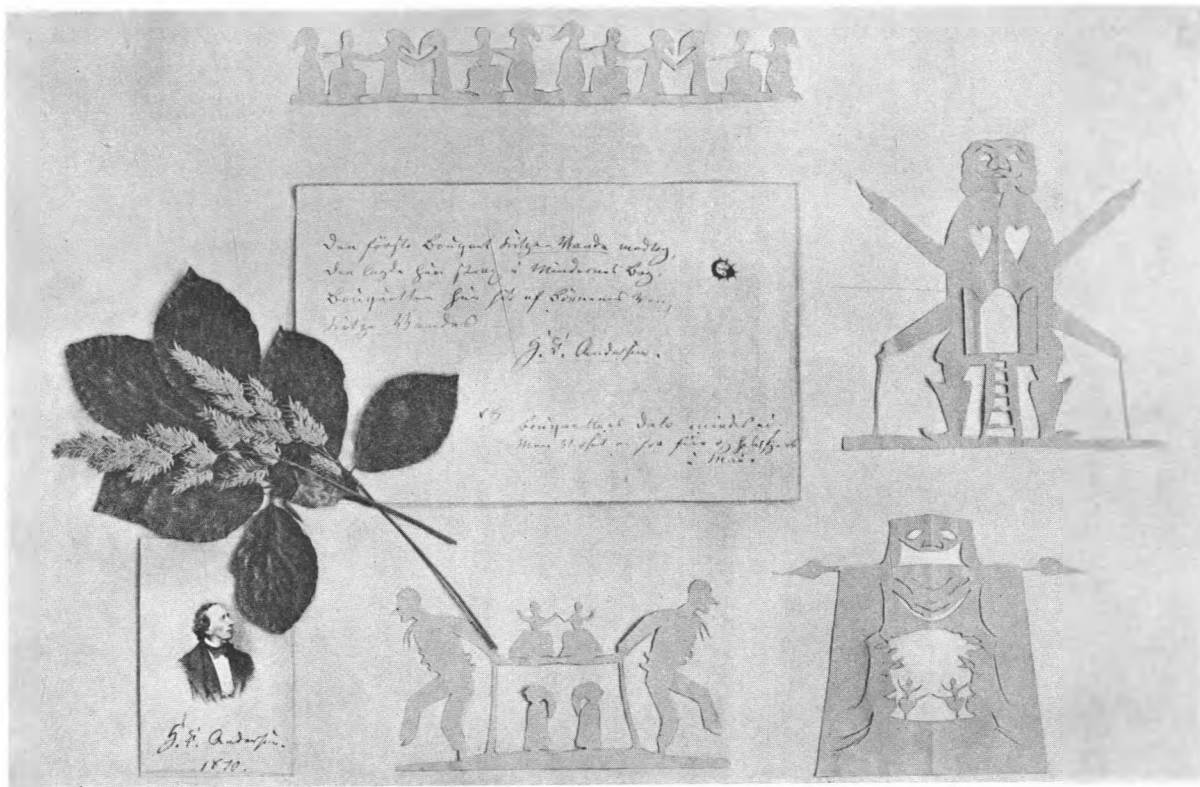
gamle Dage. Fik Brev fra Scudder i Amerika, dernæst Brev med Indbydelse til Indvielsen af Arbejderforeningens nye Bygning¹³, det er netop i Dag, saa jeg kunde, selv som rask, ikke møde.

Tirsdag 26. Varmt Solskin og deiligt stille. Sendt Brev til Photograph *Weller*, Fru *Henriques*¹⁴ og Frøken *Clara Ballin*. Efter Frokosten gik jeg 1 Time i Haven, havde lagt mit tykke Halsklæde, Vinterfrakken og Kaloskerne, havde kun en let Paletot over mine Klæder. Jeg kom heelt ud af den nye »lange Snare«, det var meget varmt med kjølig Luftning. Kom træt hjem. Livlig ved Middagsbordet, lige saa om Aftenen. Brev fra Fru *Melchior*¹⁵. Grev *Ulrich Adolph* reiste i Eftermiddag til Stampes paa *Christinelund*, jeg gav ham Hilsener med. Grev *Holstein* forlader os imorgen tidlig Kl $\frac{1}{2}$ 6 for at tage til *Kjøbenhavn*, vi sagde hinanden lev vel.

Onsdag 27. Samme smukke, varme, stille Veir som igaar; sendt Brev til Fru *Melchior*¹⁶. Gaaet tre Gange i Dag i Haven og føler mig styrket der ved, min Svimmelhed er mindre, min Mave-Udtømmelse har tabt sin sort grønne Farve og er ganske lyseguul. Jeg har i Dag plukket hvide og røde Seriner, Guldregn og For-glemmig ei. Fik til Aften ikke Breve fra Nogen.

Torsdag 28. Solskin men kjøligt, Blæsten kold. Sendt Brev til Candidat *Oksen*¹⁷. Skrevet for Frøken *Bartholin* Reise-Route fra *Kjøbenhavn* til *Florenz* og tilbage. — Veiret er blevet graat og der falder en let Regn. Frøken *Bartholin* reiste herfra til *Kjøbenhavn*, henimod Kl 3 i Eftermiddag. Jeg har skrevet to Breve, som jeg afsender imorgen. Til Aften snaksom, men der var mig en bitter Smag i Munden om Flere, og derfor var jeg utilfreds med mig selv da jeg kom paa min Stue.

Fredag 29. Besøg til Morgen, som altid, af Grevinden, hun talte saa hjertensgod og deeltagende saa at jeg blev bevæget der ved, hun sagde at jeg var kommet renere og bedre ud fra denne min lange Sygdom. Sendt Brev til *Eckardt*, *Carl Bloch* og Fru *Koch*. Spadseret Haven rundt men Veiret er graat og i Dag og igaar er jeg igjen i min Vinterfrakke som jeg i Solskinnet herude havde lagt. *Fritze Vanda* har gjemt den første Bouquet jeg gav hende som lille Pige, den er sat i Glas og Ramme, i Dag skrev jeg [under?] Bouquetten¹⁸:

Komtesse Fritze Wanda Holsteins H. C. Andersen-Minder.

Den første Bouquet *Fritze-Vanda* modtog,
 Den lagde hun strax i Mindernes Bog.
 Bouquetten hun fik af Børnenes Ven,
Fritze-Vandas —

N. B.

H. C. Andersen.

Bouquettens Dato mindes ei
 Men Verset er fra fire og halvfjers i Mai.

Til Middag var her Pastor *Kragh* med Kone; hun er Søster til Bothanikeren *Johan Lange*. Her var Dr *Steenbuch* med sin Kone og et net lille Barn, *Marie*, lidt over tre Aar¹⁹, hun kjendte mine Eventyr og havde sendt Hilsener til H. C. Andersen, før hun kjendte ham. Fik Brev fra *Robert Henriques*²⁰.

Lørdag den 30. Sendt Brev til Frøken *Ørsted*²¹, Frøken *Ballin* og *Reitzel*. Læst i Suhms Samlinger til den danske Historie²², som jeg med Grevinden igaar hentede fra Bibliotheket; her staaer Christian IV og flere af hans nærmeste Konger som høist letfærdige Personer. — Spadseret to Gange i Dag Haven rundt. Solskin og diset Luft skifte. Brev fra Photographen *Weller*. Brev fra Fru *Collin*²³. Brev fra den unge rusiske Baronesse *Stackelberg*²⁴. Brev fra *Sophie Melchior*²⁵. Erholdt fra *H. P. Holst* Romantik og Historie²⁶.

Søndag 31. Sendt Brev til Fru *Hartmann*. Varmt smukt Solskinsveir, spadseret to Gange i Haven. Til Middag var Provst Møller her med sin Frue²⁷, en fiin nydelig Dame med et klogt Ansigt. Hun har ved Inflammation mistet sit ene Øie, havde en sort Klap derover, det vansirede hende ikke, to nette Døttre²⁸ fulgte med og en Lærerinde Frøken *Falk*. Jeg fik Brev fra Fru *Melchior* og fra en Hr *Ganivet*²⁹ i Paris der ønskede min Tilladelse til at oversætte »Billedbog uden Billeder«. Brev fra Anna *Henriques*³⁰. Nattergallerne synge i Haven. Aftnerne have deiligt Maaneskin. Brev fra Frøken Anna *Bjerring* i Aalborg.

Mandag 1ste Juni. Smukt Solskinsveir og varmt. Grevinden hjalp mig med at rette Stiil i mit Brev til Storhertugen af *Weimar*. Sendt Brev til Photograph *Weller* med Deviser til mit Portræt. Brev til Frøken *Mathilde Ørsted*. Til Middag var [*Plads til Navnet*] med sin Frue og en Søster [til] Frøken *Strauss*, som er her i Huset, Søste-

ren skal til sin Familie i Embden³¹, her var ogsaa en kraftig ung Forvalter. Fik Brev [fra] Robert Watt, men Posten kom tilfods over Skjelskjør og ikke tidligere end Kl 9, jeg kunde altsaa ikke sende Brev til Watt øieblikkelig da han allerede imorgen reiser til Paris med Casinos Theaterdirecteur Andersen³².

Tirsdag 2^{den}. Adeles Sommerveir; klar Himmel, stærk Varme; gik i Haven og blev varm og træt. Sendt Brev til Robert *Henriques* og Anna *Henriques*.

Onsdag 3. Grevinden tog imorges til Fjurendal hvor Biskop Martensen holdt Visitats; hun var hjemme igjen Klokken eet. Meget varmt at gaae; jeg var to Gange ude, var nær ved at faae ondt af Varmen og søgte Trærnes Skygge. Sendt Brev til Fru *Scavenius* paa Borreby, til *Reitzel* og Cand *Oksen*. Efter Middagsbordet Besøg af Otto Scavenius og hans unge Fruc, hun har smukke længselsfulde Øine; hendes Søster³³ var med, hun mindede om Fru Scavenius's Moder født Düring³⁴. Brev fra Frøken *Heinke*, som netop er kommet til Berlin³⁵. Brev fra Fru Scavenius som i denne Tid er paa Borreby hvor Luzie Castenskjold har faaet sig en Søn³⁶.

Torsdag 4. Sendt Brev til *Storhertugen af Weimar*³⁷, ligeledes sendt ham *Lykke Peter* paa Tydsk. Til Frokost var her en Gaardmand *Larsen* der med sin Kone havde tjent her paa Gaarden langt tilbage, de havde deres gifte Datter med og hendes lille to Aars Søn Lars, han var i sorte Fløiels Klæder og havde et rundt lille fornøiet Ansigt; han var glad ved Alt hvad han saa, Sølvgaffelen han spiste med, og min Lorgnet. Bedstefaderen havde et opvakt Ansigt, Alle godt klædt. Jeg udbragte lille *Lars* Skaal og siden læste jeg »Venø og Glenø«, samt hvad Fatter gjør er det rigtige. Til Middag var Fru Scavenius her. Jeg fik Brev fra *Oksen*. Igaar var det Kronprindsens Fødselsdag, Grevinden og jeg telegraferede Lykønskning til ham og jeg udbragte i Champagne hans Skaal; iaften fik Grevinden følgende Telegram: Bernstorff 4^{1/2}. »Grevinde Holstein, Holsteinborg Skjelskør. Min hjerteligste Tak for de gode Ønsker fra Grevinden og vor kjære Andersen, som med Guds Hjelp under Deres venlige Pleie, snart gjenvinder sit Helbred. Mange Hilsener *Frederik*«.

Fredag 5. Grundlovsdagens 25aarige Fest. *Bodil Donners* Fødsels-

dag. Sendt Brev til hende i Engeland. Brev til Fru *Melchior*³⁸ og til Frøken *Sophie Melchior*. Om Middag[en] udbragte jeg, i Champagne, *Bodils* Skaal. Den unge, smukke Provstedatter forlod os i Dag efter Middagsbord[et] og tog hjem til sine Forældre; jeg gik i Haven men blev træt og følte Tryk i Siden, samt Qvalme. Brev fra *Nicolai Bøgh*, *Hartmann*³⁹, Frøken *Clara Ballin* og *Th. Reitzel*.

Lørdag 6. Altid Solskin og varmt. Sendt Brev til Fru *Collin*⁴⁰ i Hellebek og til Candidat *Oksen*⁴¹. Flere Gange i Dag følt Knugen i Brystet. Brev fra Boghandler *Brochhaus*⁴² om at udfylde en Artikel om mig i *Conversations Lexicon* 11te Udgave, men det tilsendte var ikke min men Schakspilleren *Andersens*⁴³ Levnet.

Søndag 7. Sendt Brev til *Nicolai Bøgh*, til Frøken *Raasløff*⁴⁴ i Dresden og en Æske med to hvide Theeroser og en rød til Fru *Melchior* i Kjøbenhavn. Da ved sidste Forestilling⁴⁵ i det gamle Theater i Kjøbenhavn, Lysekronen gik op foran sidste Act blev den af det muntre Publicum hilset med Haandklap, det vil sige *Haan* Klap til Tak for sin gamle tro Tjeneste, det var ikke venligt af Publicum, men det er nu Verdens Gang; jeg kan imidlertid tænke at ved Forestillingens Slutning er Lysekronen dog kommet ned igjen for at lyse Publicum ud at det ikke skulde falde over sine egne Been. Det var kjønt af den gamle Lysekrone, det skal jeg huske den, naar jeg faaer Besøg af min Musa. Dernæst sendt Brev til Boghandler *Brockhaus* i Leipzig. Til Frokost var Dr *Steenbuch* her med sin Kone. Efter Bordet kom Posten med Brev fra *Henriques*, samt fra de Herrer J. *Koopmann & Compagni* Hamburg, Alter *Steinweg* 79 med en Lotteri ($\frac{1}{4}$) Nummer 30849. Jeg sender den tilbage. Det er for dyrt, da jeg spiller i vort eget Lotteri aarligt 50 Rdlr bort.

Mandag 8. Sendt Lotteri-Nummeret tilbage. Brev til *Robert Watt* som reiser imorgen til Paris. Brev til Frøken *Anna Bjerring*. Ikke rask inat, Trykken i Bryst og Side, saa at jeg var nær ved at have Hjerteondt. Efter Middagsbordet kom Fru *Henriette Scavenius* herover for at blive et Par Dage. Fik Brev fra Fru *Melchior*⁴⁶ og fra *Hæg*⁴⁷. (Ærgrelse)⁴⁸.

Tirsdag 9. Varm Sommer. Klar blaa Luft med stærkt Solskin. Sendt Brev til Fru *Melchior*, deri Brev til Tante *Jette Melchior*⁴⁹ og

Componisten *Hæg*. Brev til Grevinde *Frijs-Frijsenborg* og til Cand. theol. *Oxsen* paa Bregentved. Spadserede med Paraply om i de solvarme Gange i Haven. — Serinerne begynde at tabe deres Friskhed, ligesaa Guldregnen; de blomstrende Æbletræer have allerede i et Par Dage tabt deres Skjønhed. Hvor dog det Skjønne snart forsvinder. — Til Aften kom Frøken *Dal Borgo*⁵⁰ fra Odense for at blive her en kort Tid. Jeg fik Brev fra Fru *Melchior*, en Tak for de tilsendte Roser.

Onsdag 10. Til morgen nogen Ildebefindende. Sendt Brev til Frøken *Heinke*, der i en dansk og tydsk Afskrift af Digtet *Oldingen*. Brev til *Veber*⁵¹ i Odense. Idag regner det jevnt smaat. Ved Frokostbordet i Dag begyndte Fru S. at tale om Frøken S.⁵² i Rom der var blevet Catholsk. Den hjertensgode Frue, som jeg troede var aldeles grundtvigiansk og stærk protestantisk Troende, talte saa ivrigt for det chatholske uden at hun vidst selv vidste det og sagde at Luther havde sagt om sig selv at han var gaet for vidt og at Martensen gik ind paa Saameget; jeg blev aldeles nerveus, for jeg vidste slet ikke i hvilket Farvand Fruen nu var, jeg blandede mig aldeles ikke i Talen, jeg var alfor ilde ved den og er overtydet om at kom Fru S. i klygtige Hænder gaaer hun over til den ufeilbarlige Pave. Jeg skjulte ikke for Grevinde Holstein at jeg følte mig ganske syg ved den tomme religions Tale. — Ud paa Eftermiddagen kom den unge Maler *Zahrtmann* af Grevindens Familie paa Faders Side. Han gjorde et livsfrisk Indtryk. Han udtaler sig meget varmt om *Marstrand*, synes at sætte ham over alle danske Malere, hvilket vakte Oposition hos mig; *Bloch* har han at indvende imod; roste de mange Figurer paa *Marstrands* Billeder og var ikke for at *Bloch* giver kun een eller to. Jeg sagde at det forekom mig betydeligst ved faae Midler at kunne udtale klart og slaaende sin Tanke. Det er noget koldt efter Regnen og jeg kom kun lidt ud at gaae i Alerne. Brev fra Candidat *Oxsen*.

Torsdag 11. Koldt, men dog Solskin. Brev til Fru *Drevsen* i Rosenvænget og til *Moltke Bregentved* paa Bregentved. Klokken 11 i Formiddag forlod igjen Fru *Scavenius* os og tog til *Borreby*. Det blæser stærkt, der er hvide Skumbølger ude paa Søen. Efter Middagsbordet kom for at blive Hr *Flindt* og hans Hustru, som jeg

kjender her fra Holsteinborg og fra Glorup. — Brev iaften fra Fru *Hartmann*; Brev fra en amerikansk Familie i Conecticut. Brev fra *Brockhaus* om at udfylde Artiklen af mit Levnet i Conversations Lexicon. Brev fra *Robert Henriques*. Det er meget koldt, det regner og stormer.

Fredag den 12. Da jeg kom iseng var min Seng særdeles daarlig redt, uagtet Jomfru *Jørgensen*⁵³ af mig selv havde faaet den tydeligste Beskeed. Snart gik Natlampen ud, jeg laae i Mørke, det stormede ude; Madratsen under mig laae skjævt, jeg skreed ud ad, Tepperne over mig glead ideligt saa at jeg tilsidst laae ubedækket til Venstre; jeg frøs, kunde ikke faae Orden i Tingene, blev ærgerlig, vendte og dreiede mig, fik stærkere Gigt-Smerter i venstre Arm. Sov meget urolig og da strax i morgenstunden Grevinden saae ind til mig beklagede jeg mig og var ganske ynkelig. Skrev nu og afsendte Brev til *Brockhaus* i Leipzig, dernæst et betydeligt langt til *Eduard Collin*⁵⁴ om han paa Tydsk vilde udfylde Brockhaus Artikkel. Brev til Candidat *Oksen*. Solen skinner, men jeg har i Dag i Kakkelovnen. Skrevet for Fritze-Vanda til Steenbuchs lille Marie med en Bakke paa hendes Fødselsdag paa Tirsdag:

Slaae ei i Vrag,
 Men tag til takke,
 Med denne Bakke,
 Din Fødselsdag.
 En Sarabanda,
 Spansk Dands! jo jo
 Du Fritze-Vanda
 Kan altid tro
 Den Dands vi to
 vil yndigt træde
 Med røde Sko.
 Derpaa vi snakke,
 Mens paa din Bakke
 Et Jordbær rødt,
 Vi ville dele.
 Det er det Hele.
 Hvor det er sødt.

Til Middag var Dr Steenbuch her med sin Kone og lille Marie. Jeg læste for dem »Guldskat«⁵⁶, i Formiddag læste jeg »Lysene«⁵⁸. Der blev tilaften sjunget af Fru *Steenbuch* og Frøken *Strauss*. Jeg fik Brev fra *Carl Bloch*, *Storhertugen af Weimar*, Fru *Jette Collin*⁵⁷ og Frøken *Jette Melchior*.

Lørdag 13. Solskin. Hvilet særdeles godt i Sengen og sovet godt men i mange Afdelinger. Sendt Brev til Fru *Melchior*⁵⁸, Brev til Fru *Michelsen*⁵⁹ paa Kongens Nytorv, Brev til Boghandler *Reitzel* og til *Robert Henriques*. Mellem mine rene Lommetørklæder finder jeg et mig fremmet, mærket O. H.; hvor har jeg faaet det? Vaskekonen her siger det var i min Vask. Jeg kjender det ikke, det er igjen een af mine smaa Plager. Til Aften Brev fra Candidat *Oksen*, ligesom ogsaa fra Grev *Moltke*, han reiser netop iaften ind til Kjøbenhavn for Terminens Skyld og bliver der til den 23de, Grevinden⁶⁰ følger med da hendes Moder Fru van der Maase der er syg, de ønske at jeg blev til den 23 paa Holsteinborg, men dette kommer i Strid med Grevindens Reiseplaner og ligesaa med mine da jeg fra Bregentved netop den 23 vilde være paa »Rolighed« for at være nogle Dage sammen med *Hägg*, der vil til et Bad; Greven skriver at kan jeg ikke forandre det da er jeg velkommen strax paa Bregentved, naar jeg der vil vente paa hans og Grevindens Ankomst og være ene der med *Oksen* og de mindre Børn, det finder jeg ikke passende, det synes mig paatrængende og hjælpeløst; jeg viiste *Moltkes* Brev til Grevinde Holstein og tog Beslutning at opgive for det første Bregentved, skrive til Fru *Melchior* og efter at have faaet Svar fra hende, at reise fra Holsteinborg ind til Rolighed og derfra senere at mælde mig til Grev *Moltkes*. Jeg var iøvrigt tilaften i det fortællende Hjørne og den ene Historie og komiske Erindring strømmede fra min Tunge efter den anden.

Søndag 14. Skrev strax og sendte Brev til Fru *Melchior*⁶¹. Ligeledes Brev til *Oksen* om at sende mig de Breve der mueligtviis i disse Dage kunde indtræffe til mig paa Bregentved. Grevinden gik i Kirke, jeg gik Haven rundt og bandt en broget Bouquet af Blod-Hassel, rød Papaver og guule Schorseneer Blomster, hvide Seriner, *Laurus cerasus* og lange Græsstræe. Varmt Solskin. Efter Kirkegangen var Hr Provst Møller med Datter og Frøken Falk her til

Frokost. Læste for dem Sneglen og Rosenhækken, Vinden flytter Skildt og Hurtigløberne. Klokken 3 reiser den unge Zahrtmann ind til Kjøbenhavn, skrev til ham.

Til Maleren Christian Zahrtmann fra Bornholm.

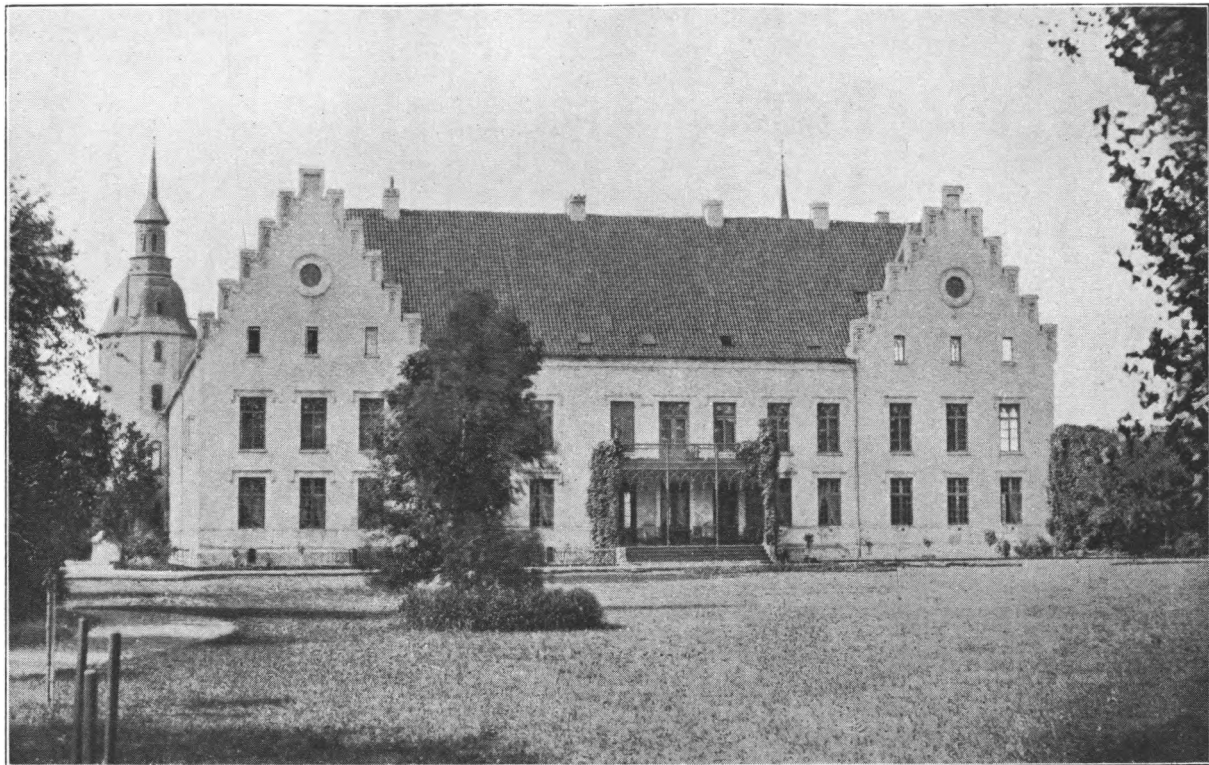
Paa Bornholm man finder Diamanter,
Men ikke ægte. (Hvis Værd man nægte)⁶².
Som Kunstner viis os at det ikke sandt er
Og Godtfolk ei kan nægte
At Een vi fik derfra — og han er ægte.

Deilige Skyformationer i dette Bygeveir og til Aften Fjorden deiligt belyst, den skinnede ved Afglans fra Himlen, her orange-farvet, der mælkehvid, der blaae eller sort. Fik Brev fra Robert Watt som først igaar aftes reiste til Paris, Brev fra Ingemanns gamle Pige *Sophie Rasmussen*. Brev fra Fru Scavenius paa Borreby; Zahrtmann reist hjem.

Mandag 15. Solskin, men frøs til morgen saa at jeg bad om lidt i Kakkellovnen. Spadseret, bundet Bouquetter. Sendt Brev til *Reitzel*. I Dag til Frokost kom Maleren, Tapetserer Weber⁶³ fra Kjøbenhavn for at eftersee Værelserne. Begyndt at føle Lyst efter Forandring og har det dog saa mageløst godt her. Læst om Aftenen »Moster«.

Tirsdag 16. Den lille Marie Steenbuchs Fødselsdag, jeg skrev for lille Fritze-Wanda et Vers for hende med en lille Træbakke. Sendt Brev til Fru Louise Lind⁶⁴, dernæst afsendt det i amerikansk Brev indesluttede Brev til en Halle . . . i Stockholm *care of Arevedson Bankjer*; Grevinden, som jeg leverede Brevet til fortalte mig senere at Gummien havde løsnet sig og da hun vilde sætte det sammen opdagede hun at det var en tom Convelut med to hvide Strimle Papir i! hvad det skulde betyde. Er det fra Børn eller gale Folk. Brevet til mig var skrevet i Baby-Sprog. Alle Damerne her paa Gaarden vare i tre Hold ovre at gratulere lille Marie Steenbuch. Grevinden bragte mig derfra en smuk hvid og en rød Rose. Brev fra Fru *Melchior*⁶⁵ og fra Candidat *Oksen*.

Onsdag 17. Solskinsveir. Sendt Brev med Blomster til Fru Mel-

Holsteinborg set fra Parken. Ca. 1870.

chior⁶⁶ og mældt min Ankomst til imorgen efter 8^{3/4}. Sendt Brev til Vaskekone Mad. *Preuss*⁶⁷. Inat sov jeg igjen daarlig og var ganske vred paa Pigen der ikke kan rede en Seng, nu havde hun lagt min Hoftepudder ned under Lagenet saa at jeg ikke kunde fløtte den, Lagenet og Teppet under mig var ikke stukket ind under Madrassen saa jeg frøs om Benene; jeg snakkede ganske høit af Æ[r]grelse. Spadseret i det varme Solskin, men har megen Gigt i Arme, Hænder og Fødder. Der er nede i Haven ved Fjorden et gammelt Egetræ hvor Stammen har Løst sig, her er en Myller af Myrer, der travle løbe op og ned. Jeg troede først at nogle have Vinger men kom senere efter at det var Noget de slæbte paa, maaskee deres Æg. Her paa Gaarden sige de dog at det er Vinger. Brev fra *Eduard Collin*⁶⁸, deri Brev til Brockhaus i Leipzig. Brev fra *Nicolai Bøgh*, ligesaa fra Reitzel (Theodor) at nu havde Thiele taget godt fat paa Trykningen⁶⁹. Følte mig til Aften mindre vel og da jeg kom paa min Stue fik jeg saa stærk Slimhoste at [*Sætningen ikke fuldført*].

Torsdag 18. Netop i Dag om en Maaned (18 Juli) er det Excellensen Holsteins Fødselsdag. Sov godt i Nat men megen Gigt i Hænder og Albuer. Sendt Adressen til Postmesteren i Skjelskjør. Sendt *Eduard Collins* Brev til *Brockhaus* i Leipzig. Fik fine Muffediser strikke[de] af Frøken Dal-Borgo og Grevinde Holstein, de bleve færdige netop til Afreisen Klokken tre; Overtjeneren Eriksen fulgte med hos Kusken; alle Husets Piger vare ude at sige Farvel. Grevinden var saa kjærlig og blød: beed for mine Børn! sagde hun og jeg følte mig ydmyget derved at jeg skulde særligt kunde frembære en Bøn til Herren for Andre; jeg som er bundløs syndig! Jeg fik en Kurv med Blomster til Fru Melchior og min egen store Bouquet. Jeg var i Taarer ved Afskeden. Vi kjørte Haven forbi, ind i Skoven og ud ved den aabne Østersøe, hvor Bølgerne rullede mod Land. Over Karrebekskminde kom vi til Nestved, næsten en Time før Toget gik, Eriksen tog Billet for mig og jeg bad ham give Drageren fordi han hjalp mig Kufferten af Vognen og til min Overraskelse gav han ham 2 R . En Præst ovre fra Hofmannsgave Kanten talte jeg med paa Banegaarden. Jeg fik en Vogn alene lige til Roeskilde; jeg vilde lægge Mærke til Haslev Station og op-

dagede først da jeg nærmede mig Kjøge at jeg var kjørt Haslev forbi. Ved Kjøge, saae jeg ved Veien den Fabrik *Israel Melchior*⁷⁰ har kjøbt. I Roeskilde kom først en mulatagtig Officer ind i Vognen og strax derpaa Worsaae⁷¹ med en anden Kunstkjender, der i Gallop naaede Toget i det samme sattes i Gang. Paa Bane-gaarden modtog mig Grosserer *Melchior* med sin Vogn, han var netop imorges kommet lige fra London; den unge svenske Com-ponist *Hägg* fulgte med. Paa »Rolighed« var *P. Hansen*, Capitain *Jøncke* og Frue. Modtagelsen glad og hjertelig. Blomsterne komme alle friske. Da jeg tilaften kom iseng fik jeg Slimhoste, den stand-sedes først da jeg spiiste et lille Stykke Smørrebød der var sat hen til mig ved min Seng. —

¹ Lensgreve C. A. Lerche til Lerchenborg. — ² Formodentlig en af de to ældste Døtre, enten Komtesse Agnes Lerche (1857—1888) eller Komtesse Henny L. (1858—1930), g. 1880 m. Lensgreve Hans Schack til Schackenborg. — ³ Adjunkt Michael Rosing. — ⁴ Flora Strauss. — ⁵ Skrevet 5. Maj 1874, trykt i »Julebog 1874«, udg. af Karl Schmidt, S. 7—8. — ⁶ Trykt Reumert S. 214. — ⁷ Marie Dorothea Steenbuch, f. Frahm, g. 1867 m. Læge S. — ⁸ Provst Frederik Adolph Christian Møller, siden 1872 Th. Fengers Eftermand som Sognepræst til Hyllested, Venslev og Holsteinborg. — ⁹ Foto-graf C. Weller, Hoffotograf Georg E. Hansens Kompagnon, havde 21. Maj taget forskellige Billeder af A. i hans Stue i Nyhavn. — ¹⁰ Trykt i Brevveksling IV, S. 281 f. — ¹¹ Skal være *Lærer Westengaard*. — ¹² Nikolaj Bøgh: »Kaulbach i sit Hjem«, Illu-streret Tidende Nr. 760, 19. April 1874; en Rejseerindring fra hans og A.s Rejse 1873. — ¹³ Nedlæggelsen af Grundstenen til »Arbejderforeningen af 1866«'s nye Bygning paa Nørrevoldgade. — ¹⁴ Trykt i H. C. Andersens Breve til Therese og Martin R. Hen-riques S. 191 f. — ¹⁵ Trykt Reumert S. 214 f. — ¹⁶ Trykt Reumert S. 215 f. — ¹⁷ Ud-drag se nedenfor. — ¹⁸ Se Billedet S. 267. — ¹⁹ F. 16. Juni 1870. — ²⁰ Den senere Musikkritiker og Komponist, ældste Søn af Martin R. Henriques. — ²¹ Uddrag se nedenfor. — ²² »Nye Samlinger til den Danske Historie«, udg. af P. F. Suhm 1792—95; Bd. I, S. 97—142 findes »Amores Christiani IVti med Bilag«. — ²³ Trykt i Brev-veksling IV, S. 282 f. — ²⁴ En 18-aarig lam Beundrerinde fra Godset Kaltenbrunn i Estland (St. Johannis S.), Baronesse Alexandrine Stackelberg, der vilde lære sig Dansk for at læse A.'s Værker i Originalsproget. 2 Breve fra hende findes i den Coll-inske Brevsamling XIV. — ²⁵ Datter af Øjenlæge, Professor Nathan Melchior. — ²⁶ »For Romantik og Historie«, udgivet 1868—90 af H. P. Holst. — ²⁷ Vilhelmine Marie Møller, f. Baadsgaard. — ²⁸ Elisabeth Møller, Selskabsdame hos Grevinde Holstein, senere g. m. Rentier Jenssen, Norge, og Johanne M., g. 1890 m. Steenbuchs Eftermand som Grevskabets Læge, senere tit. Professor og Læge i Kbh. Frederik Ber-lème Nix. — ²⁹ Maurice Ganivet, licencié en droit; Brevet findes i Ny kgl. Saml. 2315, 4to. Den paatænkte Oversættelse synes ikke at være blevet til noget. — ³⁰ Ældste Datter af Martin R. Henriques. — ³¹ Smlgn. S. 295—96. — ³² Theodor Andersen. — ³³ Fru Chri-stiane Scavenius havde fire Søstre. Maaske tænkes her paa den ugifte næstældste Søster Komtesse Sophie Scheel (1853—1929). — ³⁴ Grevinde Sophie Henriette Marie Moltke,

f. v. Düring, g. m. Gehejmestatsminister Grev Otto Joachim Moltke til Espe. — ³⁵ Clara Heinke var sammen med sin Søster Ottilie kommet til Kbh. 17. Maj for at se til A. — ³⁶ Holten Castenschiold, f. 26. Maj 1874, senere Besidder af Basnæs og Hofjægermester. — ³⁷ Trykt i »H. C. Andersens Briefwechsel mit dem Grossherzog Carl Alexander von Sachsen-Weimar-Eisenach, hrsg. von Emil Jonas«, 1887, S. 190 ff. — ³⁸ Trykt Reumert S. 216 f. — ³⁹ Trykt i Breve til H. C. A., S. 183 ff. — ⁴⁰ Trykt i Brevveksling IV, S. 284 f. — ⁴¹ Uddrag se nedenfor. — ⁴² Forlagsboghandler Heinrich Brockhaus i Leipzig, Udgiver af det kendte Konversationsleksikon. — ⁴³ Den tyske Skakmester, Professor Adolf Anderssen fra Breslau. — ⁴⁴ Anna Raasløff, Datter af Krigsminister i Ministeriet Frijs, Generalløjtnant Valdemar Raasløff; hun blev 1875 g. m. Præst for den tysk-evangeliske Menighed i Cairo, senere Generalsuperintendent, Dr. theol. Arno Trautvetter. — ⁴⁵ 1. Juni 1874. — ⁴⁶ Trykt Reumert S. 217. — ⁴⁷ Hægg. — ⁴⁸ Formodentlig over, at Fru Melchior i sidstnævnte Brev tog Parti for Frøknerne Ballin, der til A.s Harme havde været nødsaget til at forhøje hans Husleje. — ⁴⁹ Søster til Moritz Melchior; styrede Hus for sin ugifte Broder Moses M. — ⁵⁰ Charlotte dal Borgo di Primo, nær Veninde af det Holsteinske Hjem; hun boede hos sin Søster, Priorinde for Odense adelige Jomfrukloster, Enkebaronesse E. Schaffalitzky. — ⁵¹ Cand. theol. Matthias Weber, senere Provst; havde som Student sammen med E. L. Oksen boet i Lejligheden over A. og taget sig venligt af ham under hans Sygdom. — ⁵² Anna Scavenius; se »Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger. En Samling Breve«, udg. af Aage Friis og P. Munch, II, S. 146 f. — ⁵³ Gaardens højtbetroede Oldfrue Anna Margrethe Jørgensen. — ⁵⁴ Trykt i Brevveksling IV, S. 288 ff. Uddrag se nedenfor. — ⁵⁵ »Nye Eventyr og Historier«, Anden Række, 3. Samling, udk. November 1865. — ⁵⁶ »Nye Eventyr og Historiers«, Tredie Række, 1. Samling, udk. Marts 1872. — ⁵⁷ Trykt i Brevveksling IV, S. 285 ff. — ⁵⁸ Trykt B&B II, S. 696 ff.; Uddrag se Indledningen S. 9. — ⁵⁹ Ida Michelsen, f. Hansen, g. m. Hofjuvelerer Anton Michelsen; A. kom i deres Hjem. — ⁶⁰ Lensgrevinde Caroline Moltke, f. v. d. Maase; hendes Moder, Kammerherreinde Olivia v. d. Maase, f. Colbiørnsen, var et af A.s ældste Bekendtskaber fra hans første Københavnstid. — ⁶¹ Trykt Reumert S. 217 f. — ⁶² Stambogsbladet findes nu i den Laage-Petersenske H. C. A.-Samling; Varianten: »(Hvis Værd man nægte)« blev ikke benyttet. — ⁶³ Malermester C. Weber. — ⁶⁴ E. Collins yngste Søster, g. m. Kontorchef i Krigsministeriet, Justitsraad W. Lind. — ⁶⁵ Trykt Reumert S. 218. — ⁶⁶ Trykt Reumert S. 218 f. — ⁶⁷ A.s Vaskerkone gennem mange Aar i Kbh. — ⁶⁸ Trykt i Brevveksling IV, S. 290. — ⁶⁹ »Nye Eventyr og Historiers«, ill. af Lorenz Frølich; Bd. III var under Sætning i Thieles Trykkeri. — ⁷⁰ Moritz Melchiors yngste Broder og Svigersøn. — ⁷¹ Arkæologen og Historikeren J. J. A. Worsaae.

H. C. Andersen fik skrevet mange Breve under dette hans sidste og længste Besøg paa Holsteinborg. I Tilslutning til Dagbogen skal her meddeles forskellige Uddrag, for Hovedpartens Vedkommende hentet fra Breve, der ikke tidligere har været trykt.

Faa Dage efter Ankomsten skriver han 28. Maj i et Brev til cand. theol. E. L. Oksen paa Bregentved:

Meget længes jeg efter at høre fra Dem, vide hvorledes De til-

bragte Dagen i Sorø og om De kom vel hjem om Aftenen. Tak for Deres venlige Ledsagelse. Jeg kom med Grev Ulrik Adolph til Holsteinborg Klokken 4 og fik den hjerteligste Modtagelse. Den afdøde Grevindes to Værelser i Stue Etagen, paa Solsiden ud til Haven blev til deelt mig, der var deilige Blomster og friske Bøgegrene. Excellensen kom hjem fra Kjøbenhavn seent paa Aftenen og blev her indtil igaar morges. Veiret var og er meget smukt, dog koldt, saa at jeg endnu har i Kakkelovnen. Jeg føler mig saa vel og glad hos disse kjære, velsignede Mennesker, hos hvem jeg saa aldeles har Fornemmelsen af at jeg er velkommen. Der vises mig saa megen Opmærksomhed og Hjertelag, at jeg bliver dybt bevæget derved. Jeg har det ogsaa langt bedre, hvad Sundheden angaaer, end da jeg forlod Byen. . . .

Om sit Helbred fortæller han nærmere næste Dag (29. Maj) i en lille Epistel til Mathilde Ørsted:

Forandringen af Luft har allerede i disse faae Dage jeg har været her, virket velgjørende paa mig, jeg kan gaae alene om i Haven og det en heel Time, min Svimmelhed er taget af og jeg har allerede faaet en bedre Hudfarve, jeg spiser med ret god Appetit, men Søvnens er endnu urolig og ved Nattetid virke Nerverne i Hjerte-Kulen, saa jeg er nær ved at føle mig ilde, men dette har været langt stærkere før, saa at jeg haaber til Gud at dette Landliv vil bringe mig tilbage igjen i Sundhed og Humeur. . . .

Til sin Læge, Professor Emil Hornemann, aflagde han sidst i Maj en udførlig Beretning om Sundhedstilstanden. Størstedelen af den er gaaet tabt, da første Halvdel af Brevet mangler; senere hen hedder det:

Excellensen var hjemme i Pintsen og høist elskværdig og god, nu er han igjen i Kjøbenhavn. Vi leve stille her ude, men velsignet og herligt. Solen skinner, Skoven er i sin Pragt og rundt om mylrer Blomster frem. Æbletræerne prange i al deres friske blomstrende Deilighed, vi have Maaneskin og Sang af Nattergalen, men dog fryser jeg mod Aften og har da endnu i Kakkelovnen. . . .

Nu er jeg aldeles hyggelig og hjemme paa Holsteinborg, jeg vil vist med Veemod forlade dette Sted og de kjære Mennesker her;

thi naar man som jeg nu, ikke har mange Sommere at leve i, er hver Bortreise fra et kjært Sted, et tungt Farvel.

Følelsen af Velbefindende trods Sygdommens stadige Mindelser læses ogsaa ud af et Brev til E. L. Oksen, dateret »Grundlovsfestens 25aarige Festdag den 5 Juni 1874«:

Jeg gaaer nu hver Dag næsten en heel Time alene omkring og føler mig i alle Henseender mere vel, kun har jeg en stærkere Knugen end før i Brysthulen, dog ikke stadig, det lindrer naar jeg spiser og drikker. Veiret er særdeles deiligt, Breve faaer jeg næsten hver Dag, alle mine Venner ere saa hjertens gode mod mig, saa at jeg hvert Øieblik tænker: hvor Gud dog er kjærlig og naadig, og hans Verden rig og deilig! . . .

En Uge senere skrev han til Edvard Collin og fortalte igen om den mærkelige Fremgang i de tre sidste Uger, »kun ved Nattetid lider jeg endnu af noget Tryk i Hjertekulen og om Leveren«; han priser Grevindens mageløse Godhed og tænker med Vemod paa den forestaaende Afrejse: »I min Alder veed man ikke om man i et kommende Aar igjen kommer til det kjære Sted man forlader«. Derefter hedder det:

Veiret har været smukt paa de sidste Dage nær, igaar var det meget koldt og stormende, jeg er blevet sat tilbage i mit gode Befindende, i denne Morgen lider jeg af Gigt i venstre Arm og i begge Knæ, saa jeg neppe kan bevæge disse uden stor Smerte, her er igjen lagt i Kakkellovnen hos mig, men den Varme jager neppe Gigten bort.

Fra denne Sommer er Brevvekslingen mellem Greven og Grevinden ikke bevaret, saa til dette sidste Besøg har vi ikke Grevinde Holsteins deltagende Kommentar. Husets yngste Datter, den senere Overkammerherreinde Wanda Oxholm, dengang en lille seks Aars Pige, fortalte senere, at hun undertiden blev sendt ud i Haven for at kalde H. C. Andersen ind til Frokost. Hun var temmelig ængstelig for, hvordan hun skulde faa det sagt, for den gamle Mand gik altid fordybet i sine Tanker, saa at han uvægerligt blev forskrækket, lige meget fra hvilken Side hun nærmede sig. Og fra Zahrtmanns Haand findes en yderst livfuld Skildring af

den unge Malers Samvær med Digteren. Den kan kontrolleres ud fra Dagbogen, og der kan allerede ud fra adskillige Enkelt-heder (Opholdet er kun fem Dage, ikke en Uge; Zahrtmann rejser før Andersen m. m.) rejses en velbegrundet Tvivl om dens absolute Paalidelighed. Historien er nok ogsaa blevet fortalt nogle Gange i de mellemliggende tredve Aar og har næppe tabt derved. Men som »Historiemaleri« er den uforlignelig Den omtalte Pude med Silkebetrækket findes iøvrigt nu i H. C. Andersens Hus i Odense. Beretningen lyder saaledes (F. Hendriksen: »Kristian Zahrtmann«, 1919, S. 168—69):

I Somren fire og halvfjerds tilbragte jeg en Ugestid med H. C. Andersen paa Holsteinborg. — Han var, eller han gjorde sig svært gnaven. Ingen kunde gøre ham tilpas. Grev Holstein var ikke hjemme. Han havde valgt som Specialitet at drille Lensgrevinder. Der var ingen Fremmede og den gamle værdige og elskværdige Oldfrue, Frøken Jørgensen, spiste med ved Bordet efter at være naaet over halvfjerds. — Dagligt, naar Andersen kom ind og der med Deltagelse blev spurgt til ham, havde han sovet daarligt, Sengen var ikke god. — Min Cousine var for villig til at rette sig efter hans Luner. — Tilsidst blev det bestemt, at efter Frokost skulde de to Damer og han hen i hans Værelse og undersøge Sengen. Jeg blev tagen med. Han skulde have en at støtte sig til gennem de lange Korridorer. Han gav mig det mest mulige af sin store Tyngde, lo sikkert indvendig over det Besvær, han voldte min Tjenstiver. — Naaede til hans Dør gav han et overordentlig letforstaaeligt Tegn, at jeg skulde blive ude paa Gangen. — De blev længe derinde.

Da de kom ud, havde min Cousine hele sit Lommetørklæde i Munden, var ved at kvæles af Latter. Andersen var arrig, Frøken Jørgensen rød i Hovedet. — Mod Sædvane hvilte han den Dag ikke efter Frokost, men førte mig — jeg næsten bar ham — ind i Dagligstuen forat læse Æventyr. Var rundhaandet dermed, vidste at Husets Frue brændte af Begær forat fortælle mig Æventyret om Prinsessen paa Ærten. — — Endelig gik han og vi fik en ordenlig tête à tête en trois. — Jo, han var kommen ind. Vilde ikke sige, hvad der var ivejen. Oldfruen tog resolut den ene Hovedpude:

var det denne? — »Nej«. — Hovedpuden smedes hen ad Gulvet. Den anden? — »Nej«. — Hovedpuden ad Gulvet. — Tæppet, der laa ved Fodenden. Var det dette? — Arrigt »Nej« — ad Gulvet — Sengetæppet? — arrigt nej — Lagnerne, arrigt »Nej«. — Alt ad Gulvet. — Tilsidst den Pude, der stod lodret ved Fodenden af Sengen. — Var det denne? — Arrigt »ja«. — Det hjalp ikke, at Oldfruen sagde, at det var den samme, der altid havde staaet for Enden af Konferentsraadens Seng. — Han tillod ikke at have set den før. — Tilsidst kom det: »I min Seng har der altid staaet en silkebetrukken Pude, men hvad er det for noget Pøjt?« — Det var et nyt Betræk.

Næste Dag skulde han køre til Bregentved. Lidt før Afskeden lovede han mig en Side i den nye Udgave af hans Livs Æventyr. Han sagde: »Tag med, Zahrtmann, over til Moltkes, saa sparer De Holsteins en Ægt«. Jeg sagde, det var umuligt, jeg kjendte ikke Grev Moltkes. — »Jo, Zahrtmann, tag med, det vilde være saa morsomt«. — »Nej Hr. Professor! det er saa absolut umuligt, at der ikke kan være Spørgsmaal om, at det kan lade sig gøre«. — »Tag dog alligevel med. Det vilde mere mig at se Grevinde Moltkes Ansigt, naar hun faar Dem i Tilgift«.

Han kørte. Da jeg kom op paa mit Værelse laa følgende Digt paa en Stol.

»Paa Bornholm man finder Diamanter, men ikke ægte. Som Kunstner vis os, at det ikke sandt er, at Godtfolk ej kan negte, at En vi fik derfra, og han var ægte«.

* * *

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg den 19. 6. 74!

Her blev saa tyst og stille for os Alle da De vor ædle kjære Ven! havde forladt os! — og Alle følte vi Trang til at opsøge hverandre for at tale om Dem; med Ord og Ønsker ledsage Dem paa Reisen og fremfor Alt for at mødes i Forstaaelsen af: at vi havde saa

uendelig Meget at takke Dem for! Ja dette ædle rene Umiddelbare hos Dem, det bryder jo frem til alle Tider og sænker sig med kjærlig Varme og Duft i alle Hjerter — saa Enhver føler: Man *burde* blive *bedre*, mildere, kjærligere ved at leve med Dem og under Deres ædle Paavirkning! — Aa, tro ikke at jeg smigrer! nei det er ikke min Art, men jeg trænger til at maatte sige hvad jeg føler og Det er Noget som jeg takker først Vor Herre og saa Dem for! —

Hermed da et lille Brev fra min Bodild! at hun ikke er correct i Tituleringen — det overseer De jo nok! — Hvorledes mon Resten af Reisen gik? thi Afskeden gjorde Dem lidt bleg og Jakob Kudsk sagde imorges at De syntes noget træt. Men naar De først er naaet til »Rolighed« saa vil den Dem saa kjære, livlige Kreds nok have electriseret Dem paany saa vi iaftes ret forestillede os hvorledes De sad omgivet af saamange kjære yngre Ansigter, medens Deres Lune og Hjertelighed atter sprudlede med Friskhed! Efter 2^{den} Frokost idag kjører Frøken Dal Borgo, Fritze Wanda og Frøken Strauss med mig paa Besøg til Borreby. De husker nok at Fru Scavenius kun bliver til imorgen! Mine Tanker vende ofte tilbage til Fru Melchiors sidste Brev til Dem!¹ hvor mageløs kjærligt var det dog! tak hende saa meget for *min* store Andeel! Og vær selv Gud befalet! med Alt og Alle som De har kjær! husk hvad jeg tilsidst bad Dem om! Modtag de kjærligste, taknemligste Hilsen saavel fra den snevrere lille Kreds som fra hele mit Huus, (thi det var en Høitid for dem at leve under Tag sammen med H. C. Andersen!) og bevar i trofast Minde Deres hjerteligst hengivne

Mimi Holstein.

¹ I sit Brev af 15. Juni skrev Fru Melchior til A.: »Jeg lykønsker Dem til i en saa lang Tid at have levet under den kjære Grevinde Holsteins Tag. Jeg føler den største Sympathie for hende og beundrer hendes saa varme kjærlige Hjerte, hvorfra der udstømmer saa meget Ædelt og Godt. Maatte Vorherre skjænke hende Sundhed at hun endnu i mange mange Aar maatte brede sin Velsignelse over de Mange, som trænge til hende. Vil De takke for hendes Hilsen — jeg sender den venligst tilbage«. (Efter Originalen; smlgn. Reumert S. 218). I sit Svar fortalte A. 17. Juni, at han havde læst disse Ord for Grevinden. »Der kom Taarer i hendes Øine, hun trykkede min Haand og bad mig paa det inderligste hilse Dem« (Reumert sst.).

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed«, gamle Kalkbrænderivei, Østerbro, Kjøbenhavn den 19 Juni 1874.

Kjære velsignede Fru Grevinde!

Saa flyve mine Breve da nu ikke fra, men til, Holsteinborg; jeg sidder igjen i mine venlige to smaae Stuer ud til Øresund, og Tankerne flyve til Deres Naade og hele den kjære huuslige Kreds, hvor jeg i et Par Uger ligesom voxte fast, det var mig smerteligt at rives op af den gode Jordbund, og ligesom fra Blomst at blive Sommerfugl, der i Sommertid maatte videre. Aldrig glemmer jeg de stille og dog saa oplivende Dage paa Holsteinborg, den mageløse Deeltagelse og Omhu Deres Naade viiste mig, jeg løftedes derved op i Sundhed og Humeur. Hvorledes mon De nu Alle have det i Dag? Deres Naade sidder ved Skrivebordet og sender Deres hele Sjæl og Tanke i Breve til Deres Huusbond. Elisabeth sidder ved Lærdomsbordet med sin trofaste, hjertensgode, naturlige Frøken Strauss. Den qvikke, søde lille Fritze-Wanda er til Hest og vil i Gallop, jublende, barneglad. Deres mangeaarige kjære Frøken Jørgensen styrer, skjult og stille Alt til det Bedste i det hele Huusvæsen, hils dem hver især! hils alle Folkene, lige til Hønse-Regentinden. Hverken Ræv eller Krage tør forstyrre hendes Huusfred.

Jeg var ganske blød om Hjertet igaar da jeg forlod Holsteinborg. Nu saae jeg da Skoven, kjørte gjennem den og langs med den rullende Østersø; Veiret var særdeles smukt og i god Betids naaede vi Nestved Banegaard. Jeg var ene i Vognen lige til Roeskilde, her optog vi Conferentsraad Worsaa og endnu et Par Herrer. Klokken var ikke tre Qvarter til ni, da vi kom til Kjøbenhavns Banegaard hvor Melchiors Vogn ventede mig; Grossereren selv tog imod mig, han var netop om Morgenens kommen lige fra London, den unge svenske Componist *Hägg*, fulgte med og lidt efter Klokken ni, i deilig Solnedgang, naaede vi Rolighed; her var Captain i Sø-Etaten Jønke med Frue (Søster til Boghandler Reitzel), dernæst Forfatteren Peter Hansen, som udgiver »Nær og fjern«; Alle vare de overraskede ved hvor vel jeg saae ud, hvor livlig jeg var. Blomsterne fra Holsteinborg kom frem; saavel de deilige Roser i Kurven fra Deres Naade og min egen Bouquet fra

Bordet vare i bedste Befindende, (jeg havde i Nestved Banegaard givet dem friskt Vand). Fru Melchior var henrykt og Deres Naade meget taknemlig. Hun har i Dag skrevet et Brev til Dem, som hun beder mig lægge ved denne min Skrivelse. Hun sender rørt og hengivent de allervarmeste Hilsener. Om Ministeriet tales meget¹, og allerede igaar hørte jeg at Hans Majestæt Kongen paa Skydebanen² havde varmt og smukt udtalt sig. Vi beholde nok Grev Holstein og de fleste af de ældre Ministere. Det er vist et grundigt Ønske og inderligt mit! I hvor brave og dygtige enkelte Nye kunne være, bedst er det dog at holde paa det Gode man har.

Hils inderligt og kjærligt Excellensen fra mig, ligesaa den kjære Ulrik Adolph; jeg veed ikke om jeg faaer ham at see før jeg tager til Bregentved. Hils nu hver især paa det velsignede Holsteinborg og [særligt den] ædle, fortræffelige Frøken Dal-Borgo, hun var mig som en mild Solstraale fra min kjære gamle Fødeby. Jeg er i Dag lidt træt efter Reisen, men har det iøvrigt fortræffeligt; Veiret er varmt og smukt; det lille Bøgetræ, jeg for to Aar siden plantede fra en Urtepotte herud paa »Rolighed« breder sig friskt og mægtigt. Fru Melchior har den Glæde at een af de store *Cactus* hun bragte hjem fra Afrika har skudt iaar en fire alenlang Stilk og vil sætte Blomst.

Nu lev hjertelig vel!

Deres Naades inderlig taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Ministeriet Holsteins Stilling havde længe været truet; det var paa Kant med Folketinget og savnede tilstrækkelig Støtte i Landstinget. Ministermødet 2. Juni kom da til det Resultat, at det samlede Ministerium skulde træde tilbage. Krieger gjorde Begyndelsen ved 8. Juni at overrække Kongen sin Afskedsbegæring; 13. Juni demissionerede Ministeriet i sin Helhed, men Ministerkrisen løstes først 14. Juli med Ud-nævnelser af Ministeriet Fonnesbech. — ² Grev Holstein var nært knyttet til Hoffet og nød i høj Grad Kongens personlige Tillid. 18. Juni havde »Det kjøbenhavnske Skydeselskab og danske Broderskab«, for hvilket Grev Holstein var Formand, afholdt sin Kongefugleskydning paa »Skydebanen«. »Ved Dejeuneren udbragte Fuglekongen, Hs. Excell. Conscilspræsidenten, efter en Sang af Richard Kaufmann, et Leve for Hs. Maj. Kongen, idet han fremhævede, i hvilken sjelden Grad, Allerhøistsamme havde vundet Landets Kjærlighed. Hs. Maj. Kongen behagede derpaa at svare, at naar han havde havt den Lykke at blive elsket af sit Land, saa skyldtes dette for en væsentlig Deel hans tro og dygtige Ministerium og særlig hans Ven og Conscilspræsident Grev Holstein. Man vidste, at han for Tiden maatte være betænkt paa en Forandring;

men han nærede dog det Haab og det Ønske, at baade Conseilspræsidenten og Minister Fønnesbech (der ligeledes var tilstede ved Festen) samt flere af Ministeriets Medlemmer vedblivende vilde yde ham deres Assistance som hidtil, en Udtalelse, der hilse- des med stærk Acclamation af Selskabet« («Berlingske Tidende» 1874, Nr. 138, 18. Juni).

Til Edvard Collin skrev H. C. Andersen 20. Juni (Brevveksling IV, S. 291—92):

Jeg lagde endnu et Par Dages Ophold til paa Holsteinborg og har saaledes været der i næsten fire Uger, pleiet, passet, hygget om, som et kjært Barn af Familien. De kan ikke tænke Dem Nogen mere elskværdig, omhyggelig Vertinde bedre end Grevinde Holstein. Jeg følte mig saa glad, saa tilfreds og det gik hver Dag fremad med mit bedre Befindende, jeg har igjen faaet Kræfter og her paa »Rolighed« ere de Alle, lige til min Barbeer, (der i Dag sagde at da han ifjor saae mig sidst vilde han ikke give en Pibetobak for mig, han var vis paa han da barberede mig sidste Gang), forbauset over hvor godt jeg bevæger mig og seer ud. Aligevel lider jeg en Deel af *Gigt*, i Hænder, Albuer og Knæ, hvert Øieblik raaber jeg »av!«

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg St. Hansdagsaften 1874.

Kjære, ædle Conferentsraad!

Det vilde være et forgjæves Forsøg at skildre Dem den Glæde De fremdeles beredte Hver især i min lille Kreds, med den Hver Enkelt betegnende hjertelige Hilsen! Det var naturligviis ogsaa en Fornøielse for mig at overbringe den til »Hønseregentinden« — som formelig gottede sig derved. Hun kan hverken multiplicere eller adere og hendes Sammentælling lyder derfor: 10 Kyllinger paa Pegefingren, saa 16 paa Langemand o. s. v.! Summa summarum staaer desaaarsag lidt uklar, og naar saa Een, og saa en Anden næsten hver Dag i denne Tid melder at de have seet »Mikkel« med en af hendes Kyllinger i Munden — saa taber Marie Hønseregentinden næsten selv Mund og Mæle og Deres fromme Ønsker for hende kom rigtignok paa et godt Sted! — Men siden jeg har tilladt mig igjen at føre min kjære Ven ned i de huuslige Regioner —

saa beder jeg Dem modtage medfølgende Sigte-eller-Landbrød¹ fra Holsteinborg, hvilket jeg beder Dem og Fru Melchior undskylde paa Grund af Deres Smag derfor og da De syntes her at taale dette bedre end alt Andet Brød. Da min Mand ogsaa til Tider ønsker heraf saa vedlægger jeg Adressen paa det Sted hvor vi lade et temlig lignende Brød hente i Kjøbenhavn og ligesaa Oste-Adressen. Jeg har ikke hørt fra min kjære Charlotte D. B. — Deres Bybarn — siden hun forlod os; men da var Veiret ret stille; ogsaa hun glædede sig med mig over Deres velsignede kjærlige Brev og kunne i det Hele ikke noksom yttre sin Paaskjønnelse ved at have levet de Dage under samme Tag med Dem og sin Forundring over denne Digtersjæls Friskhed, Inderlighed og Alt det Meget vi Alle bede Gud bevare Dem til det sidste! — Jeg var lidt upaslig efter Deres Bortreise og kunne af flere Grunde ikke før forlade Børnene og Hjemmet — men Længslen drager mig saare stærkt til min elskede Mand og jeg vil ikke ret længe kunne være i Deres og den kjære Fru Melchiors Nærhed uden at opsøge Dem Begge. Jeg haaber da forvist at finde Dem vel og oplivet ved den elskværdige og interessante Kreds i hvilken De nu daglig bevæger Dem. Mon De har bestemt Noget for Reisen til Bregentved? jeg er nemlig saa egennyttig at frygte at Deres Bestemmelse i saa Henseende maaske kom til at krydses med mit Ophold i Staden! men blot De maa føle Dem vel og ved godt Humeur saa er hermed Manges inderlige Ønske for Dem opfyldt. Hvilken Glæde var det for mig at høre at De ikke var blevet *meget* anstrængt af Reisen pr. Nestved og jeg maatte lee — ja det gjorde vi Allesammen! da jeg læste Fru Melchiors venlige Yttringer og at hun ligesom jeg særligt fornøiede sig over Deres lette, »næsten flotte Gang« og Bevægelse. Da Vinden iaftes førte *fra* Gaarden, saa opfordrede jeg Folkene til at bygge et Stillads og brænde Blus af paa Marken ved Hulveien (der hvor Hestene stode forleden) og saa fik de bagefter en Bolle Punsch. Vi kørte Tour i 2 Vogne; Else kørte mig og min lille Stump havde jeg paa Skjødet. Vi holdt stille udenfor Gaarden, gik op paa Banken ved Blussene hvor alle Folk vare samlede og hvorfra man saa en heel Deel stærke Blus lyse smukt tilveirs mod den mørkere Aftenhimmel. Vi

glædede os ved Solnedgang, fordi den »trak Vand« — men desværre! dette bebudede kun Storm, ingen Regn. Jeg synes man burde ligesaa godt som der holdes Høstprædiken, opløfte Menighedens samlede Forbøn om Alt, hvad der endnu kan forhindre Misvæxt! — Ja saare alvorlige, næsten truende — synes Tiderne i mange Retninger. Det var ikke kjønt af Godseier Bladet: Dagens Nyheder at beskyldte min Mand for Perfidie og Underfundighed for at vadske Estrup reen² — thi Estrup veed jo allerbedst at det ikke er sandt.

Fra min kjære Søster Wanda modtog jeg et saare lykkeligt Brev! hun er Gud saa taknemlig for denne sidste lille Søn³, — og paa Borreby havde jeg ogsaa den Glæde at see Lucia rigtig lykkelig over sin søde lille Dreng! — Tak for *Alt* kjære ædle Ven bringes Dem herved med hjertelige Hilsen fra Børnene og de Andre og Deres inderlig altid taknemlig hengivne

Mimi Holstein.

¹ Dagbogen 25. Juni: »Ved Middagsbordet kom et rart Brev fra Grevinde Holstein paa Holsteinborg; der fulgte et Sigtebrød med af den Slags jeg holdt saa meget af der ude og dagligt spiste af«. — ² I »Dagens Nyheder«, Godsejernes særlige Organ, fandtes 22. Juni (Nr. 163) en ledende Artikel: »Til Situationen«. Den fastslaar, at bortset fra Finansminister Kriegers Afgang kan man ikke med Rette tale om nogen Ministerkrise. Det var Konsejlspræsidentens Sag at anbefale sin Efterfølger mellem de forskellige Emner til Posten for derved at lette Overgangen til en ny Tingenes Tilstand. »Men nu er Sagen den, at man ikke har hørt det Allermindste til en saadan Virksomhed fra Grev Holsteins Side, ja det paastaaes endog paa det Bestemteste, at denne ikke har fundet Sted. . . . Der er derfor Mange, som i denne Passivitet fra Vedkommendes Side have seet et bestemt Tegn paa, at Kongen paa sin Side ikke har kunnet anerkjende de Grunde, hvorpaa Ministeriet støttede sin Afskedsbegjæring, og at Konsejlspræsidenten paa den anden Side ikke har ønsket at fratæde og som Følge deraf ikke har seet sig foranlediget til at udøve en Virksomhed, der kunde komme til at gaae ud over ham selv«. Naar Estrup derfor skal have svaret, at han ikke ansaa det nuværende Øjeblik som gunstigt for sig til at danne et Kabinet, maa dette efter Bladets Mening skyldes, at han kun har anset Opfordringen hertil for at være af rent formel Karakter. — ³ Grev Viggo Dannekiold-Samsøe, f. 29. Maj 1874.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Rolighed den 28 Juni 1874.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Tak og atter Tak for Deres inderligt velkomne, hjerterige Brev; jeg længtes saa meget efter at høre fra Deres Naade om Dem selv

og Deres lykkelige Omgivelse. Jeg kan ikke noksom udtale hvor vel jeg følte mig, hvor hjemlig, hyggelig det hele Ophold var mig paa Holsteinborg; Veiret var dertil saa godt at jeg med hver Dag vandt i Sundhed og Velbefindende; hvad den Lykke angaaer kan jeg nu ikke sige at den er vedblevet. De sidste kolde, meget blæsende Dage har saaledes forøget min Gigt i Arme og Been at jeg om Natten neppe kan sove for Smerte og om Dagen har ondt ved at reise mig og at sætte mig. Jeg gruer for det kommende Efteraar og Vinteren! Iøvrigt er jeg ogsaa i Velbefindende sat en Deel tilbage, det gaaer slet ikke fremad, som da jeg var paa Holsteinborg. — Jeg har det jo udmærket og velsignet hos de kjære Venner paa »Rolighed«, men her er dog ikke ret Landluft, og lidt formeget Byliv, jeg trænger til Solvarme og et ganske stille Liv. Jeg vil nu, førstkommende Fredag¹ forsøge om det findes og vindes paa Bregentved. Jeg har en særdeles venlig Skrivelse fra Grev Moltke at jeg er velkommen naar jeg bestemmer at indtræffe og de ville gjerne beholde mig saa længe jeg vil. Det er meget smukt og venligt. Gid at jeg ret maatte komme mig derude, men Sommerveir maa dertil; Jeg har iøvrigt stor Interesse for det smukke Hjem derude hvor jeg ikke har været siden den gamle Grevinde levede² og Grev Fritz endnu havde Huuslærer! det er saaledes et heelt nyt Herskab og særligt en ganske ny opgroet Slægt jeg slet ikke kjender. Af et Brev jeg i denne Morgen fik fra Candidat Oksen hører jeg at den unge Grev Frederik³ er kommet hjem og har taget sin Examen med bedste Character, saa at de Alle ere meget glade. Jeg bliver der vist nok en 8 a 10 Dage og vender da igjen tilbage til »Rolighed«, hvor jeg da efter mit daværende Befindende og Professor Hornemanns Raad vil tage Bestemmelse for Efterommeren. Jeg blev ganske taknemlig rørt ved Deres Naades venlige Omtanke at sende mig et Hvedebrød fra Holsteinborg, netop den Slags Brød der ret havde smagt mig, og som jeg herinde ikke kunde faae. De have Alle herinde ved Bordet nydt godt deraf!; jeg skal nu, naar jeg tager Vinterophold, see til at Frøken Ballin skaffer mig af den Slags Brød. Det ligner Deres Naade saa aldeles at De her igjen tænkte paa at glæde mig. I Smaat og Stort har Deres Tanke Vei gennem Hjertet. I Tirsdagsaftes, Sanct Hans s

Aften, sad jeg ene i min Stue ud til Rheden, medens hele Familien paa Rolighed var ude at følge paa Vei den unge Musiker *Hägg* der efter en treaars Udenlandsreise nu begav sig hjem til Stockholm. Jeg sad paa min Altan og saae paa Skibene, min Tanke var paa Holsteinborg og da — jeg seer det af Deres Naades Brev — feiredes der Valborg aften, eller rettere St Hans fik Blussene tændt. Det er en smuk Skik, i min Barndom saae jeg den, nu derimod seer jeg den aldrig. Nu er vel Eriksen vendt tilbage fra Kjøbenhavn? vil Deres Naade sende ham min Hilsen og Tak for al hans Medhjælp paa Holsteinborg selv og paa Hjemfarten. Ved Juul kommer et stort smukt illustreret Bind af mine Eventyr med Billeder af Fröhlich, jeg har lovet ham et Exemplar og skal ikke glemme det. Jeg veed ingen bedre Maade at bringe *ham* min Tak paa. Hils ogsaa venligt Frøken Jørgensen; ja hele Omgivelsen, som hver især see med milde Øine paa mig. Det var deilig, om jeg efter nogen Tid, *paa Bregentved*, fik et Par Ord fra Deres Naade og hørte at De, Deres Mand og alle Børnene have det vel. Maa der blive bragt Frøken Dal Borgo venlige Hilsener, ligesaa Frøken Strauss og Provstefamilien Møllers. Gud lade sit Solskin lyse over Holsteinborg og ind i alle ædle, trofaste Hjerter der. Alt er godt og vel paa det gjestfrie Rolighed.

Deres Naades dybt taknemlige

H. C. Andersen.

Fru *Melchior* sender de hjerteligste Hilsener.

¹ 3. Juli. — ² Lensgrevinde Marie Elisabeth Moltke, f. Komtesse Knuth, g. m. Statsminister Grev A. W. Moltke, døde 1. Januar 1851. — ³ Den senere Lensgreve Frederik Moltke, der 1875 tiltraadte Grevskabet efter Faderens tidlige Død. Han havde taget Filosofikum i Foraaret 1874.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Bregentved den 6 Juli 1874.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Deres Naade er nu igjen, antager jeg, paa det hjemlige smukke Holsteinborg¹, der hen flyver min Tanke og dette mit Brev. Excellensen er vel endnu i hele sin Statsvirksomhed i Kjøbenhavn og kan ikke nyde alt det Gode det huuslige Hjem har, ikke være

sammen endnu med Deres Naade og Børnene, Breve maa flyve som kjære Budbringere mellem dem. Bring Excellensen min hjertelige taknemlige Hilsen, bring den ligesaa inderlig til alle Børnene, som ogsaa til Frøken Strauss og Frøken Jørgensen! Det var overraskende og glædeligt for mig hvilket Fremskridt i Bedring hos mig jeg fornå ved Opholdet paa Holsteinborg. Jeg tog derfra som et halv fornyet Menneske. Veirforandringen, Kulde og Blæst, som jeg ikke kan taale, satte mig desværre igjen tilbage i de 14 Dage jeg tilbragte inde ved Byen paa det gjestfrie »Rolighed«. — I Fredags reiste jeg her til Bregentved, Veiret er blevet mildere og mere stadigt, Skov-Luften er her kraftigere og jeg er i faae Dage atter taget til i Kræfter! jeg har det særdeles godt. Modtagelsen var saa hjertelig; Grevinden bragte mig deilige Roser, det var som om jeg kom til Deres Naade paa Holsteinborg. Grevnen og Grevinden bragte jeg Deres Naades venlige Hilsener og der er overdraget mig at bringe lignende igjen. Det er næsten 25 Aar siden jeg var her sidst. Meget har forandret sig, Alt er forskjønt, Haven er blevet een af de smukkeste Parker i Danmark, her er Skov og Indsøer, Høider og smukke Blomster, laae Bregentved tæt ved Stranden, saaledes som Holsteinborg, da var Alt fuldendt i Skjønhed. Mit Ophold her var ansat til otte Dage, men det er allerede bestemt at det forlænges², jeg vil saaledes, om Deres Naade ret vil forunde mig en Glæde, her endnu i hele næste Uge kunde haabe at modtage Brev fra Dem³. Vidste Fru Melchior at jeg skrev i Dag til Deres Naade vilde hun paalægge mig at sende Hilsener, hun var saa glad ved det venlige Besøg De forundte hende og udtalte sig saa varmt og smukt, som altid, om Deres Naades Hjertelag og Personlighed. Her paa Bregentved er stor Glæde, i det at Stamherren har ved Examen erholdt bedste Character, og i Dag, er kommet Telegram at den yngre Broder⁴ har erholdt den samme og kommer her hjem i Eftermiddag.

Endnu engang Tak for de velsignede Dage paa Holsteinborg! min Tak til Deres Naade, Excellensen og hver een som venligt mødte mig. —

I Taknemlighed og Hengivenhed

H. C. Andersen.

¹ Dagbogen 30. Juni: »I Eftermiddag var Grevinde Holstein her paa Rolighed for at besøge mig og Fru Melchior«. — ² A. blev paa Bregentved til 27. Juli. — ³ Et Brev kom 15. Juli, men kun et lille Brudstykke er bevaret. — ⁴ Den næstældste Søn, Grev Joachim Moltke, senere Hofmarskal hos Kong Frederik VIII, blev Student 6. Juli 1874 fra Herlufsholm.

14. Juli afgik Ministeriet Holstein. En Kreds af den afgaaede Konsejlspræsidents Vælgere og politiske Venner ønskede at fejre ham ved en Fest i Skelskør Skov, og 18. Juli fik H. C. Andersen paa Bregentved et Brev fra Proprietær C. Eckardt paa Cathrineholm i Krummerup Sogn ved Fuglebjerg, Broder til hans Ven Skuespilleren, hvori han bad ham skrive en Sang til denne Lejlighed. »Jeg havde ikke Stemning til det og var ærgerlig over denne Anmodning«, hedder det i Dagbogen. Næste Dag skrev han et venligt formet Afslag, hvor han undskyldte sig med sit Helbred. Dette Brev findes nu i H. C. Andersens Hus i Odense.

Et Brev til Grevinde Holstein, nævnt i Dagbogen 28. Juli, er gaaet tabt.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

»Rolighed«, gamle Kalkbrænderivei den 1ste September 1874.

Kjære velsignede Fru Grevinde!

Paa Holsteinborg saae jeg iaar de første Foraarsblomster, Seriner og Guldregn, nu ere de længst afblomstrede, Roserne med; i Dag, allerede, træder man ind i Efteraaret, men jeg fører iaar saa mange smukke Erindringer med mig derind: Foraarstiden paa det velsignede Holsteinborg, hvor Legeme og Sjæl igjen begyndte at løfte sig, og de varme Sommerdage paa det skovrige Bregentved. Al den Glæde og Deilighed ligger allerede et langt Stykke tilbage, men jeg seer med Taknemlighed og Glæde derhen. Saa ofte tænker jeg paa al den Deeltagelse og Godhed Deres Naade forundte mig denne Foraarstid, de milde Øine jeg saae rundt om mig. Tak og atter Tak! længe har jeg ikke skrevet og for mig synes det endnu længere siden at jeg fik en Skrivelse fra Deres Naade. Hr Greven var saa venlig og god, før sin Hjemreise at komme herud til »Rolighed«; jeg fik talt med ham, takket ham for de lykkelige, sund-

hedsbringende Dage jeg tilbragte i hans landlige Hjem; han har tilvisse hjembragt min taknemlige Hilsen. Deres Naade har med ham henlevet en fornøielig Tid i Børnekredsen, Fru *Bodil-Donner* har været i sit Barndoms Hjem, Sønnerne have været hjemme og i al den Familieglæde er jeg forvisset om, at Deres Naade har venligt ogsaa erindret mig. Jeg har desværre her paa det gjestfrie »Rolighed« slet ikke følt mig saa vel¹, Veiret var for vexlende med Kulde og Regn, de mange nye Fabrikker rundt herom udsende fra deres Skorstene stinkende Røg og Havet selv med Grøfterne langs Haverne, give en hæsliq Luft. Ofte har jeg ønsket mig tilbage i den egenlige landlige Friskhed. Om otte Dage tænker jeg at være fløttet ind i Byen² og der, med en betydelig Deel Gigt i alle Lemmer, at oppebie Vinteren, som jeg dog haaber bliver bedre for mig end de to henrundne. For nogle Dage siden var jeg, efter over et Aar siden, ude at hilse paa den kjære Enkedronning³. Jeg fandt hende saa smuk, dertil livlig og rask. Fra Sorgenfri kjørte jeg hen til Bernstorf hvor jeg paa det hjerteligste blev modtaget af hele vor velsignede Kongefamilie. Jeg blev der næsten en heel Time og talte med den elskværdige Prindsesse af Wales, saae hendes fem Børn, der Alle kjende »the old story teller«. Kongen fortalte mig om sin Reise til Island⁴, han sagde mig ogsaa hvor venlig og hjertelig Grev Holstein-Holsteinborg altid talte om H. C. Andersen. Tak Hr Greven varmt og hjerteligt og glæd mig ved Leilighed med en lille Skrivelse.

Deres Naades taknemlige, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ 27. Juli var A. vendt tilbage fra Bregentved til »Rolighed«. — ² Han blev dog til 18. Sept. paa »Rolighed«. — ³ 26. August. Enkedronningen boede paa Sorgenfri Slot. — ⁴ Kongen besøgte i Sommeren 1874 Island i Anledning af Tusindaarsfesten; han var vendt tilbage tre Dage før A.s Visit.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn den 3 October 1874.

Kjære, fortræffelige Fru Grevinde.

Længe er det nu siden jeg modtog et Brev fra Deres Naade, jeg maa befrygte at De er syg! Hr Greven har jeg ikke seet siden

han hædrede og glædede mig med et Besøg ude hos Melchiors, men det er ogsaa længe siden. Den unge Kunstner, Maleren Zahrtmann, var forleden hjemme hos mig¹, livlig og ungdomsfrisk, han vidste heller Intet at sige mig fra Holsteinborg. Glempt paa det kjære Sted kan jeg ikke være, dertil er Deres Naade og Hr Greven for trofaste. Jeg er nu i Byen, i mine smaa Stuer, som tage sig hyggelige ud. Forleden, ved sin Hjemkomst fra *Hjerting*, sendte Grevinde Moltke-Bregentved mig hele 10 Potteplanter; smukke Blomster har jeg ogsaa faaet fra Fru Melchior, saa at jeg har en heel Have inde i Stuen; jeg har det ogsaa ret godt, var jeg bare fri for den slemme Gigt som virker i Knæ, Albuer og Hænder; tidt er den saa knugende at jeg kun med Besvær kan reise mig fra Stolen. Lægen veed intet Middel derimod, og Vinteren med Kulde og Blæst truer. Men man maa jo holde ud. Gid nu at jeg snart maa høre hvorledes De kjære, hjertensgode Fru Grevinde, har det. Lad mig høre lidt om Sønnerne og Døttrene!, lad mig vide paa hvilken Tid Hr Greven kommer til Byen, jeg vil da opsøge ham. Hils hele den venlige Omgivelse, Frøken Jørgensen, Frøken Strauss etc. Jeg har endnu ikke seet det nye Theater, uagtet det er blevet viist frem baade med og uden Belysning. Før den første November bliver det neppe aabnet² og her tales om at ved Aabnings Forestillingen skulle alle Billetter uddeles, særligt til de Personer som have virket for den nye Skueplads; ja hver Arbejder, selv den der kun bar Steen eller stod ved Kalkbøtten, skal have en Billet. Det var jo ganske smukt. Carl Bloch har i Sommer malet flere særdeles smukke Billeder og er med sin Frue paa en lille Reise til Dresden, fra hvilken han om nogle Dage kommer hjem. Fru Scavenius har jeg ikke seet i hele denne Sommer, hun var en Tid i Hellebek, derhen skrev jeg til hende, hun var nok syg og der gik lang Tid før hun glædede mig ved en Gjenskrivelse, nu har jeg ikke siden hørt fra hende og veed aldeles ikke hvor hun er. Maaskee paa Basnæs! Veiret er nu blevet vaadt og koldt, Vinteren mælder sig, men jeg har allerede indkjøbt et Par Favne-Brænde, saa at jeg for det første ikke behøver at fryse fast. — Deres Naade har seet at Digteren Ludvig Bøttcher er død³, nu er der af *de gamle* Poeter nok ikke uden Christian Winther og jeg til-

bage; næste Aar fylder jeg mit 70 Aar! Tiden flyver og vi med den. Min inderligste Tak for al Deeltagelse. Deres Naades, taknemme, ærbødige

H. C. Andersen.

¹ Dette Besøg er ikke omtalt i Dagbogen. — ² Aabningsforestillingen fandt Sted 15. Oktober. — ³ Bødtcher døde 1. Oktober 1874.

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg 12. 10. 74!

Min kjære Conferentsraad!

Meget skamfuld føler jeg mig ved først *nu* at takke Dem for gjentagne, kjære Breve! Tiden flyver saa hurtig! dette er min eneste Undskyldning; rigtignok ofte iklædt mindre god Sundhedstilstand, men denne er jeg jo ikke berettiget til at benytte mig af i Sammenligning med saa mange andre kjære Lidelsesfæller!

Hvor skjønt er dette Efteraar! ganske vidunderligt som nu idag hvor jeg besøgte Deres Epheu; Soelsorten pippede og fløi fra Green til Green nippende de røde Bær som hænge ud over Stranden. Turde jeg stole paa at De spiser disse Smaafugle, saa sendte jeg Dem nogle? Iaar har jeg da opnaaet at erholde her fra Haven de heelt lyserøde Evighedsblomster! forsmaa dem ei, naar jeg imorgen sender et Par Smaakrandse med min Holsteins Tjener Niels. Min kjære Husbond besøger Dem vist snart, thi nu har han jo Tiden langt mere til fri Raadighed. Vores Bodild ventes Torsdag Morgen; hendes kjære Mand en Dagstid senere, thi sidst paa Ugen holdes her Jagt — det er altid muntre Dage, naar blot det gode Veir vil holde sig, thi det er næsten *for skjøndt!* . . .

De kan da tænke Dem kjære Conferentsraad hvor ofte De nævnes med Haab for Fremtiden og usigelig Taknemlighed som betegner hvert Tilbageblik. Frøken Strauss (som er hos Fritze Wanda) har en sygelig Søster der i Sommer flyttede til en Broder, som er ansadt ved Telegraphen i Emden i Hannover! — Omflytningen fra den danske til den tyske Jordbund er blevet hende svær, og enhver Tilslutning til det kjære Hjemlige er ligesom en kvægende Luftning! Da det saa forleden lød: »kjender De H. C. Andersen?

for ham elske vi Alle!« saa blev hun saa glad, saa glad, svarede »ja det kan I tro, thi hvem kjender og elsker ikke ham i Danmark!« og da hun saa skrev dette til *vores* Flora Strauss, saa maatte vi atter fortælle Dem det! Detté er jo kun en ganske lille Perle paa den Kjede der meer og meer slynger sig om den elskede, feirede Digter! —

Var De tilstæde ved Prøveforestillingen i Theatret? aa hvor jeg vilde ønske at De maatte blive saa vel i Vinter saa at man jevnlig kunne finde Dem i Musernes Hal paa Deres egne bestemte Plads! — De seer vist snart Fru Melchior, bring hende da hjertelige Hilsen fra mig. Saa snart jeg kommer et lille Svip til Kjøbenhavn, da besøger jeg Dem min kjære Ven og anbefaler mig selv med alle mine Kjære og vort hele Hjem til Deres Venskab og Velvillie, forblivende Deres altid hengivne

Mimi Holstein Holstbg.

¹ 11. Oktober. Det var til denne Forestilling, at alle, der havde arbejdet ved Teatrets Opførelse, var indbudt. A. var ogsaa tilstede, men gik efter »Det lykkelige Skibbrud« og fik ikke hørt 2. Akt af »Liden Kirsten«.

I November 1874 opstod mellem H. C. Andersens Venner den Tanke at hædre hans Halvfjersaarsdag med Indsamlingen til et Monument (opr. en Buste, senere ændret til en Statue), der skulde rejses i Kongens Have. Der blev udsendt en Indbydelse til en Landsindsamling; mellem de 35 Underskrivere var ogsaa Grevinde Holstein. 9. December samledes »Indbyderne til en Indsamling af en Broncestatue for Digteren H. C. Andersen« hos Grosrerer Melchior, hvor Indbydelsesskrivelsen vedtoges, og en snævrere Arbejdskomité valgtes. Efter Mødet gik Grevinde Holstein over til Digteren for at fortælle ham om dets Forløb.

20. December fik han Besøg af baade Greven og Grevinden. Der var i Forvejen blevet sendt ham en Pakke med Paaskrift, at den ikke maatte aabnes, før Grevinden kom; den viste sig at indeholde en farvelagt Gengivelse i Ramme af Carl Blochs Maleri af Fiskerdrengen, der ryger Tobak; »jeg fik det fordi jeg jo holdt saa meget af Bloch« (Dagbogen).

Grevinde Mimi Holstein til H. C. Andersen.

Holsteinborg d. 3. 1. 75! —

Min kjære Conferentsraad!

Det var min Husbonds Hensigt at begive sig til Nytaarskuren paa Christiansborg og da jeg reiste med, saa haabede jeg maaske Nytaarsdag at besøge Dem kjære Ven! for at bringe Dem min og mit Hjems Tak for saa meget Velsignet i det forløbne Aar og at sige Dem hvor varmt og kjærligt vi Alle forene Haab og Bønner for Dem i det nye Aar! — Men da vi Onsdag Aften¹ naaede Borup Station, standsede Toget, Banen — heed det — var ufremkommelig og vi vendte om, sadte os atter i Sorø i vores store Kane, og naaede Nytaarsnat Kl. 1¹/₂ atter vort kjære gamle Holsteinborg! —

Vil Gud — da er det vor Bestemmelse paa Onsdag igjen at reise ind, men foreløbig lade vi Børnene med øvrig Husstand blive her, indtil man faaer at see hvorledes det gaaer i Rigsdagen. — Arbejder den rolig videre, saa flytte vi Vintermaanederne ind, men, — ja nu faaer man altsaa see om det bliver til: Men! — Imidlertid kunne jeg nu dog ikke opsætte længere at sende Dem kjære Conferentsraad min lille Fritze Wandas selvskevne Tak for den smukke Overtaskelse De har beredet hende og mig ved Deres smukke Gave²; jeg havde idag aftalt med Frøken Strauss at hun ikke vilde gaa i Kirke for at blive hos min lille Pige, for hvem det ogsaa idag var for koldt i Kirken. Men saa kom Fritze Wanda til mig og sagde: »Aa kjære Mama! det er dog Synd at Flora (Frøken S.) skulde blive hjemme for *min* Skyld, hun holder *saa Meget* af at komme til Kirke og jeg kan da sagtens passe mig selv; naar jeg blot maa faa Lov at læse i Conferentsraadens Bog, saa skal jeg nok være Din egen lille Pige!« — og da jeg kom hjem, sprang hun os straalende glad imøde nynnende paa en Sang som findes i en af Fortællingerne³. Ogsaa Eriksen har De glædet meget og han udbrød heelt henrykt da han Juleaften opdagede Deres Gave paa et Tæppe jeg havde foræret ham: »Det kan jeg see er til mig!« — At den lille Engel Maria Steenbuchs Død⁴ og smertefulde Dødsleie har draget en Sky for Julesolen paa vor Egn, det kan *De* tænke Dem, som jo har seet hvor kjær hun var os Alle,

meest dog de stakkels Forældre. Steenbuchs egen Tilstand har forværret sig saa betydeligt, saa der er megen Anledning til at frygte for at han snart følger efter sin lille Datter⁵. — Vor Herre glæde og styrke Dem kjære Ven i det nye Aar! dette ønskes Dem kjærligst af os Alle her og særligt af Deres taknemlig hengivne

Mimi Holstein.

¹ 30. December. — ² Til Jul havde A. sendt Fritze-Wanda Holstein det nysudkomne Bd. III af »Nye Eventyr og Historier« med L. Frølichs Illustrationer samt 4. Oplag af »Eventyr og Historier« med Vilhelm Pedersens Billeder til Overtjener Eriksen. — ³ Formodentlig »Danse, danse, Dukke min!« i Historien af samme Navn. — ⁴ Maria Steenbuch døde 20. December 1874 af Difteritis, 4¹/₂ Aar gl. — ⁵ Han døde i Rude 20. Juli 1875.

I Januar flyttede Holsteins ind til Byen, og fra H. C. Andersens sidste Levevinter fortæller endnu nogle Dagbogsoptegnelser om Besøg af Grevinden. 29. Januar kom hun sammen med Frøken Strauss, der havde været paa Hospitalet for en Operation i Kinden. 26. Februar: »Besøg af Grevinde Holstein, Bodil Donner og lille Elisabeth Holstein«. 9. Marts: »Fik fra Grevinde Holstein Viin-gelee og Chocolate Creem«. 15. Marts saa hun op til ham igen; hun skulde rejse til Holsteinborg næste Dag; »det er paa Søndag hendes og Grevens Sølvbryllups Dag«. Inden Afrejsen sørgede hun for, at der blev sendt ham et Rosentræ.

H. C. Andersen til Grevinde Mimi Holstein.

Kjøbenhavn 20 Marts 1875.

Kjære, velsignede Fru Grevinde!

Tak for den deiligt duftende Rose og Violerne, Deres Naade sendte mig før Deres Afreise. Hvor De dog er hjertensgod og deeltagende. Imorgen er der Festdag paa Holsteinborg, Sølvbryllups-klokkerne klinge. I Kirken lyses Velsignelse over Sølvbryllups-parret, de nærmeste Kjære ere hos Dem. Gud lade sit Solskin lyse ind i den gamle Gaard og i Hjerterne derinde. Gid at jeg havde været saa vel at jeg kunde have skrevet en Festsang, men desværre er jeg for syg der til; dog Brev maa jeg sende, lykønske Deres Naade og Deres ædle Husband; Gud være saa altid hos Dem i det nye

Livs Afsnit op mod Guldbrylluppet. Og nu min hjertelige Hilsen til Børnene, store og smaae, Gud lade dem altid være og blive Forældrene den bedste Guldskat. Excellensen og Deres Naade, ja jeg tør jo nok nævne Dem begge, som mine trofaste, deeltagende Venner, De blive det ogsaa i den korte Tid jeg endnu her har tilbage.

I Taknemlighed og dyb Ærbødighed

H. C. Andersen.

2. April fyldte H. C. Andersen 70. Sammen med de øvrige Medlemmer af den Deputation, som Monumentkomiteen havde udsendt, var ogsaa Grevinde Holstein paa Gratulationsvisit; Digteren fik her Meddelelsen om, at hans Statue var sikret. 7. Maj besøgte hun ham om Formiddagen. Det blev sidste Gang, de saa hinanden.

Fra Dagene efter den store Fødselsdag har Kristian Zahrtmann i sine Erindringer fæstnet nedenstaaende Øjebliksbillede af H. C. Andersen (F. Hendriksen: »Kristian Zahrtmann«, 1919, S. 169—71). Dets Kommentar er følgende Linier af Dagbogen 8. April: »Middag hos Melchiors, da jeg kom derfra traf jeg hjemme hos mig Maleren Zahrtmann, men jeg var saa træt at jeg maatte faae ham bort«.

Vintren efter [Besøget paa Holsteinborg] saa jeg ham næsten ikke. Han blev halvfjerds om Foraaret under meget stærk Tilslutning. Jeg var hos mine Forældre [i Rønne]. — Han boede hos Frøkerne Ballin i Nyhavn under Professor Krohns [Medaillør F. Krohn]. — Efter Bornholm drak jeg en Aften Te hos Krohns, gik derfra Klokken ni. — Andersen stod med en Tjener, der holdt ham om Livet, skulde op ad Trappen: »Naa De har været oppe hos mig forat se mine Æresbevisninger«. — Jeg turde ikke svare nej. — »De maa gaa med op«. — Han gav mig Vægten af alle sine store Knogler. Jeg drog ham op. Tjeneren fulgte slap efter: »Ja, hidindtil har jeg taget mod to Indbydelser om Ugen — nu bliver det til en, saa kan Folk have det saa godt«. Frøken Ballin stod i hans Dør med Lys: »De har taget mine Nøgler, Frøken. — De

ved meget godt, at jeg ikke har eet roligt Øjeblik i Selskabet, naar jeg ikke har mine Nøgler«. — Han blev helt rank, da han skændte, og jeg fik ham nemmere gennem den lille Forstue ind i Dagligværelset, end jeg havde tænkt: »Ja, det er Æresbevisningerne! Hjælp mig Frakken af. — Nej Folk faar nøjes med engang om Ugen«. — Det var ikke let at faa den enorme Overfrakke af ham, og saa havde han højt deroppe et strikket langt Tørklæde flere Gange om Halsen. — Jeg kunde ikke forlade ham, saa jeg maatte lægge Alt fra mig paa en Stol ved Vinduet. — Pludselig raaber han »Tjener«. Jeg vidste ikke, hvem Tjeneren var, skringrede ned i Trappen »Tjener!« — Han var der endnu, skulde vist give Grosserer Melchiors fuldkommen Besked om, hvorledes han havde faat Konferentsraaden hjem. — Han ind. — Andersen skændte paa Frøken Ballin, tog en Haandfuld Smaamønt op af Buxelommen, skød dem utalte henad Bordet: »De har altid været saa god mod mig, der«.

Han viste mig, hvorledes man i mindre Tegninger rundt paa Væggen havde fortalt hans Liv. Pegede paa sit Fødehus. — »Ja der skal jeg være født«, og arrigt »Jeg er ikke født i saadan en Rønne«. — Blandt Gaverne var et Dobbeltfotografi af ham selv smægtende paa en Stol ved Vinduet og en lille Pige af hans Bekendtskab, der præsenterede ham Flipper, Skorstensfejer og Princesse, Top og Bold og Fyrstøjet. »Finder De det smukt? føj det er Grossereromag«. Saa: »Jeg sidder daarligt paa denne Stol«. Lynsnart var jeg oppe, havde Armen om ham, faar ham op. Han styrer med mig hen i det Hjørne, hvor jeg havde maattet lægge hans Overtøj. — Harmfuldt kyler han den tunge Vægt over sin Skulder og mit Hoved bagud paa Gulvet. Jeg fik ham til Sæde, tog Tøjet stiltiende, hængte det i Forstuen. — Han skændte paa den ulykkelige Frøken Ballin og Nøglerne og paa Københavns Magistrat. »Vil De se et Diplom, den har givet mig. Det kalder den min Sandten Kalligrafi. Nej se det fra Berlin, det er kalligrafisk og indbundet i Sølv«. — Flere Gange havde jeg spurgt, om jeg ikke skulde gaa. — Nej, jeg skulde se Æresbevisninger. — Der var for koldt i Krogen ved Vinduet, Stolen var for haard. — Jeg op, faar fat om Knoglerne, og vi styrer Kursen mod Skrivebordet,

hvorunder en blød Stol var skudt ind. Han atter grusom mod Frøken Ballin. Jeg kom ved at trække Stolen frem til at støde med dens ene Ben mod hans Fod. — Heldigvis, han var saa optagen af at skænde, at han ikke mærkede det. Det var en Fejltagelse. Da Skændene hørte op kom der et ynkeligt Av. — Tilsidst fik jeg ham paa en anden Stol forat varme sine Fødder paa Kakkellovnspladen. — Frøken Ballin fandt Nøglerne i hans Overfrakkes Lomme. Saa pludselig til mig: »Gaa, gaa, men kom snart igen, De kommer her jo aldrig«.

Kort efter tog jeg til Ribe. Han døde, mens jeg var der. — Jeg holdt meget af ham. Han var god, især meget klog, et af de betydeligste Mennesker, mit Liv har ført mig i Møde. Han vidste fortræffeligt, hvorledes vi tog paa hans tilsyneladende Naivetet. Dømte os derefter, tog sjældent fejl. Der har siden mit nittende Aar ikke været nogen Uge uden at jeg har tænkt taknemmelig paa ham. Har Nogen i min Kres været det, saa var det ham, der var Prinsessen paa Ærten. Fintfølende var han.

Den Forudfølelse af, at hans Dage snart var talte, som saa vemodigt kommer til Udtryk i H. C. Andersens sidste Brev til Grevinde Holstein, skulde snart vise sig at være rigtig. Da han den 12. Juni kørte ud til Melchiors paa »Rolighed«, havde han endnu, syg som han var, Planer om en Rekreationsrejse til Mentona i Efteraaret 1875, men det gik fra dette Tidspunkt jævnt og stadigt ned ad Bakke med ham. Den 4. August døde han hos sine opofrende Venner.

19. Juni skrev han for sidste Gang selv i sin Dagbog. Men fra 1. Juli—27. Juli førte han den paany ved Hjælp af Diktat til Fru Melchior eller en af hendes Døtre. Dagbogsbladene fra de sidste Dage er tydelige Vidnesbyrd om en fremadskridende Opløsning af Bevidsthedslivet. Fra 23. Juli, hvor han aabenbart allerede var ganske uklar, stammer følgende Optegnelse, der viser, hvorledes hans Fantasier under deres uhæmmede Flugt ogsaa strejfede det Zahrtmannske Hjem og hans allerede i 1873 afdøde gode Ven Baron Iver Rosenkrantz:

Baron Rosenkranz begavet, meget adelsstolt; Fru Zahrtmann gav Bal, bad mig skrive Smaavers til Dandsene. Jeg bad hende, da de vare skrevne, sige mig om ikke et Eneste, kunde støde Nogen. Jeg skrev »Her staaer jeg, som en stolt Baron, men er med hele min Person, indviet, Dandseriet«. Fra det Øieblik kjendte Rosenkranz mig slet ikke, hilsede mig ikke; modtog han den [: Hilsenen], aldeles frastødende. Jeg spurgte Fru Zahrtmann hvorfra det kunde komme, hun svarede: »Jeg sagde ham at have taget bort et Vers, han vist vilde være bleven stødt over«. »Af hvem var det?« Af Andersen, svarede hun. Nu var Sagen klar. —

Fra Basnæs skulde jeg i Besøg paa Holsteinborg, der var Rosenkranz, der havde Embede i Skjelskør. Jeg fandt ham livlig moersom, uden Tanke af den mindste Braad; han syntes godt om mig og vi blev gode Venner. Ansat under Krigen ved Depotet i Als hørte jeg at med opsmøgede Ærmer, stod han paa Torvet og huggede Kjød ud til Folkene. Jeg styrtede hen imod ham da jeg en Dag i Kjøbenhavn saae ham udenfor Indgangen til Hotel Royal og takkede ham for hans mageløse Elskværdighed. Under Krigen spiste jeg til Middag hos Etatsraad Collin med Admiral Sommer; vi talte om hvad Aviserne meddelte at Hertugen af Augustenborg med Familie vare i Bremen og nu gik til Amerika. Jeg kom til Fru Zahrtmann. »Det er jo meget interessant« sagde hun. »De har jo faaet Brev fra Hertuginde, at de nu alle reise til Amerika«. Jeg svarede: »Gud bevares! jeg staaer ikke i Brev Forbindelse med Hertugens«. Ordene jeg sagde og som man forstod. — Jeg kom til hende daværende Minister Moltke Nytzov; hans Frue bad mig strax fortælle hende, hvad der stod i Hertuginde's Brev. »Gud forbarme sig! hvorfra har Deres Naade det?« Fra Fru Zahrtmann. Denne har udtrykkelig hørt det hos Collins da De vare der med Brevet.

11. August blev H. C. Andersen bisat fra Vor Frue Kirke og begravet paa Assistens Kirkegaard. Faa Dage efter sendte Grevinde Holstein følgende lille Brev til Fru Dorothea Melchior, der fortjener at afslutte denne Beretning om et Venskab, der trofast bevaredes fra begge Sider til det sidste.

Grevinde Mimi Holstein til Fru Dorothea Melchior.

Holsteinborg 17. 8. 75!

Nu min kjære Fru Melchior — da vor kjære gamle, ædle Ven, Danmarks Digter er hensoved og De efter hans Jordfæstelse vel atter mere er kommet til Ro, tør jeg følge Hjertets Trang ved at skrive til Dem. Og De, som er saa god og saa beredt til at forstaa Andre — De vil hellerikke finde det anmassende naar jeg beder Dem ogsaa modtage *min* Tak for Alt hvad De har været for den kjære gamle Ven, og Alt hvad han har fundet og modtaget i Deres venlige, kjærlige Hjem. Ja i denne Henseende synes mig at vi Alle staa i Gjæld til Dem og aldrig bør Deres Trofasthed glemmes af Enhver der har havt Leilighed til at glædes derved.

Jeg kommer vist med det første nogle faa Timer til Byen, for at besøge min Tandlæge, men saasnart jeg opholder mig *lidt længere* i Kjøbenhavn, da beder jeg om at turde besøge Dem for da ogsaa ret at høre om vor dyrebare, ædle gamle Vens sidste Levedage.

Men hvilken Naade at Vor Herre forundte ham saa stille at sove hen — saa vi tør trøstes ved at hans Engel har baaret og løftet ham til de evige Boliger hvor der er godt at være. Hvor gribende var en Moders Tak med Krandsen paa hans Kiste! mon der ikke er givet Dem Leilighed til at samle en Krands af flere saadanne Beviser?!

Jeg haaber at denne for os ualmindelig varme Sommer har været velgjørende for Deres kjære Datter Anna? jeg beder Dem hilse hende og hendes Sødskende og De selv med Hr. Melchior modtage en hjertelig, taknemlig Hilsen fra min Husbond og Deres

Mimi Holstein Holstbg.

TILLÆG
BØRNEENS ERINDRINGER OM
H. C. ANDERSEN

I

Under Overskriften »H. C. Andersen« offentliggjorde Forfatteren og Skuespilleren Johannes Marer 30.—31. December 1921 to Kroniker i »Nationaltidendes« Aftenudgave. Han meddelte der dels nogle personlige Smaaerindringer, dels et Par Anekdoter fra Edvard Collins Hjem, som mest tjente til at fremhæve de svage Sider ved den store Digters Karakter: det urimeligt pylrede, forfængelige og naragtige, der kunde være over ham, og som undertiden gjorde ham til en ligefrem Plage for hans Omgivelser.

Mod denne Opfattelse protesterede den næstældste af Døtrene paa Holsteinborg, Fru Else Bruun de Neergaard. Hun sendte fra Udlandet, hvor hun paa dette Tidspunkt opholdt sig, en Artikel: »H. C. Andersen — endnu en Gang«, som blev trykt i samme Blad 23. Januar 1922:

Hr. Johannes Marer har i »Nationaltidende« for 30te og 31te Decb. skrevet Erindringer om H. C. Andersen. Maa det være mig tilladt at sige, at det dér skrevne er misvisende, det, der gives, er en Karikatur af H. C. Andersen. Det er muligt, at Andersen til Dels har vist sig som beskrevet (det sete afhænger, som bekendt, af Øjnene), naar han idelig var udsat for Drilleri og følte, man vilde gøre Nar af ham.

H. C. Andersen kom meget i mit Barndomshjem, jeg maa have været en 16—17 Aar, da han døde; men aldrig har jeg oplevet, at Andersen opførte sig som af Hr. Marer beskrevet, han blev jo heller aldrig drillet end sige latterliggjort, min Moder var den personificerede Kærlighed og Hensynsfuldhed, og min Fader var altid hensynsfuld, høflig og elskværdig, jeg har absolut Indtryk af, at H. C. Andersen befandt sig vel i mit Barndomshjem og

var glad over at være dér. Han kunde derimod gøre Nar af sig selv, og det gjorde han med en Humor — naar han f. Eks. selv fortalte, at han hver Aften ej alene kiggede under sin Seng, men endog rodede under den med en Stok for at undersøge, om der dog ikke laa en Tyv, *skønt han jo vidste*, at der ingen laa. Naar han selv gengav sin Angst for, at vor gamle Tjener, naar han barberede Andersen, skulde skære Halsen over paa ham, *trods det at han vidste*, at sligt ikke vilde ske. Jo, en Gang drillede min Moder Andersen, men paa sin blide og hensynsfulde Maade: Det var en Gang, Andersen fik, eller mente at have faaet et Fiskeben i Halsen, han forsvandt fra Spisestuen over i sin egen Stue; men da han blev borte, gik min Moder over for at se, hvad der var paa Færde, og hun fandt da Andersen fordybet i Skriveri ved Skrivebordet — da han tænkte sig Muligheden af at dø af det formodede Fiskeben, tog han sit Testamente frem og begyndte at skrive deri og glemte i sin Optagethed baade Fiskeben, Middagen og mine Forældre. Min Moder og Andersen kom leende tilbage i Spisestuen, og der blev gjort Løjer med Andersen, som var Livligheden og Elskværdigheden selv.

At Andersen ikke kunde lide Børn passer ikke, men jeg tror ikke, han gouterede uartige Børn — skønt for Resten, jeg var saamænd en rigtig uartig Unge, men jeg mindes, at Andersen dog ofte tog mig lille Barn paa Skødet og fortalte mig Historier, og i Reglen illustrerede han da sine Fortællinger ved Tegninger eller Udclip, men saa skændte han, fordi jeg sparkede med Benene, naar jeg blev ivrig. »Sid stille, lille Madam«, kommanderede Andersen, han kaldte mig »Madam«, fordi jeg nævise Barn en Dag, da han sagde: »God Morgen, Madam«, vendte mig til min Lærerinde og sagde: »Det hedder ellers »Madame«!« Men naar jeg saadan sparkede, kneb Andersen mig i Benene, saa jeg sparkede endnu værre, og Andersen lo. Saadan bærer et Menneske, der ikke kan lide Børn og ikke forstaar Børn, sig ikke ad.

Da jeg var en ca. 12 Aar gammel, blev jeg ofte, naar vi om Vinteren boede i København, sendt til Andersen, i Regelen medbringende Blomster, og hvor var Andersen da altid venlig og fornøjelig, selv om han ej var rask.

Jeg ved godt, at han kunde være sær og egen, men saa fortrød han det og kom paa den elskværdigste Maade til mine Forældre og sagde: »De maa ikke være vred paa mig«.

Saadan som jeg mindes Andersen, staar han for mig som værende i Besiddelse af en forunderlig barnlig Naivitet i Forening med sin store, egenartede Begavelse og sin Selvbevidsthed. En Dag var han i daarligt Humør, rigtig irriteret, saa spurgte min Moder ham om, hvad der var i Vejen, — saa pludselig lo Andersen og sagde: »Jeg ved ikke, hvad jeg skal gøre med Peer« (han skrev i den Tid »Lykkepeer«). »Ja, dér kan jeg virkelig ikke hjælpe Dem«, svarede Mama. — Andersen kunde godt gøre Nar af sig selv, f. Eks. fordi han var bange for min Gedebuk og for vore store Lænkehunde — der aldrig var løse om Dagen — han beskrev paa en meget komisk Maade sin meningsløse Angst.

H. C. Andersen var som Menneske meget for god, som Digter, Eventyrdigter, altfor betydelig til, at der burde skrives om ham paa en ensidig, karikerende Maade, saaledes som sket er af Hr. Marer. Der gives vel ikke det Menneske, der ikke kan karikeres.

I nogle Optegnelser, som Fru Else Bruun de Neergaard har efterladt, hedder det om H. C. Andersen:

Til min Barndom knytter sig ogsaa Minder om H. C. Andersen. Min Broder og jeg fandt det ofte vældig kedeligt, at skulle sidde stille og høre paa hans Oplæsning, og adskillige Gange deserterede vi, navnlig en Sommer, reddede vi os ofte ud til en Mergelgrav hvor vi krebsede, hvad der var langt morsommere end at høre Andersen læse op. Dog kan jeg nu, naar jeg tænker derpaa baade huske hans Mimik og høre hans Tonefald, naar han selv læste sine Æventyr, og dette, der aldrig vil kunne gjengives af nogen Anden, gjør, at Andersens Æventyr ikke bliver det samme, som hvor han selv oplæste dem. Andersen var bange for 2 Hunde der stod *lænket* i Gaarden, og jeg kan huske at min lille gamle Farmoder under Latter tog Andersen under Armen og geleidede ham gjennem Gaarden. Jeg har seet ham staa med min lange Medestang og klø Mads Gedebuk i Panden, gaa hen til den turde han ej, skønt det var det frommeste Dyr af Verden.

Til en Enquete: »Hvordan var Andersen« i »Nationaltidende« »Søndag« 30. Marts 1930, hvor Fru Bruun de Neergaard karakteriserede ham som »en elskelig Mand, sine Venners Ven« og fortalte forskellige af de Smaatræk, som allerede findes i hendes Avisartikel eller i det her citerede Brudstykke af hendes selvbiografiske Optegnelser, føjede hun yderligere denne lille karakteristiske Enkelthed til sin Skildring af ham:

Han *sang* saa yndigt, han havde højt op i Aarene bevaret saadan en dejlig Sangstemme. Ved Gudstjenesterne hjemme hørte man altid *hans* Stemme føre an i Salmesangen, skønt han den Gang var en gammel Mand.

II

I Tilslutning til sin Søsters Indlæg offentliggjorde Lensgreve C. C. Holstein-Holsteinborg, H. C. Andersens Gudsøn, 26. Januar 1922 følgende Artikel i »Nationaltidende«: »Om H. C. Andersen«.

I et og alt kan jeg bekræfte min Søster, Fru Neergaards Udtalelser om H. C. Andersen, og da jeg er tre Aar ældre end hun, har jeg vel fuldt saa klar en Erindring om vor store Eventyrdigter fra mine Barndomsaar, da han endnu stod i sin fulde Kraft, selv om hun har flere Minder om ham fra den Tid, da han begyndte at blive gammel og svag.

Der var en Periode, da H. C. Andersen hver Sommer opholdt sig kortere eller længere Tid her i vort gamle Barndomshjem, og mange er de Minder, der knytter sig til ham lige fra »H. C. Andersens Værelser« til den Epheu, som han plantede ved Stranden, og som den Dag i Dag bærer hans Navn.

Sandt nok, at han ikke var »Børneven« i den Forstand, at man skal tænke sig ham omgivet af muntre Børneskarer. Nej, naar han opholdt sig paa sit Værelse, hvor han skrev Udkastene til sine Eventyr og Fortællinger, og naar han vandrede om i Haven, hvor han »undfangede« dem, vilde han helst være ene. Men mødte jeg ham paa en saadan Spadseretur, hvor han ofte tillige plukkede alle Slags Blomster og ordnede disse i sindrige Buketter, kunde han mangan Gang kalde mig hen til sig, og saa fortalte han mig

Eventyr om Blomsterne, som i hans Digterfantasi blev til Prinser og Prinsesser, Fattigfolk og Trolde og gæve Riddersmænd, og han kunde sandelig fortælle, saa at han fangede Barnets Opmærksomhed.

Vist havde han sine Egenheder, ja Særheder, men det havde han tilfælles med saa mange andre geniale Mænd; thi Genialitet og en vis Særhed, ja Unormalitet, om man saa vil, grænser jo nær op til hinanden. Men det tør jeg sige, at der var altid Fest, naar H. C. Andersen kom til Holsteinborg, vi Børn blev festlig stemte; thi var der noget, han *ikke* var, saa var det »kedelig«. Han var tværtimod i høj Grad morsom og underholdende. Hvor ser jeg ham endnu sidde ved Bordet i Sommerspisestuen, fortællende om sine mange Oplevelser, ikke mindst om sine Rejser, og jeg husker saa tydeligt hans Skildringer fra Spanien og Smaatræk fra hans Rejse dér sammen med Nicolaj Bøgh [skal være: Jonas Collin].

Saaledes fortalte han en Dag om en Udflugt, paa hvilken Bøgh fik ham til at bestige et Æsel, for at han ikke skulde blive træt. Men da Andersen havde redet et Stykke Vej og Æslet begyndte at blive dovent, fik det et Par gode Rap med den Virkning, at det for af Sted i vild Fart med sin lange Rytter. Saa raabte jeg: »Jeg falder af, jeg falder af«, fortalte Andersen, »men jeg faldt ikke af, for det endte med, at Æslet løb bort mellem mine lange Ben, og saa stod jeg paa Jorden«.

Andersen havde overhovedet megen Humor og var en original og underholdende Fortæller, naar han var hos Mennesker, hos hvem han mødte Sympati, og blandt hvem han følte sig hjemme, saa at hans medfødte Generthed forsvandt, og han »slog sig løs«. Hvor lyttede vi opmærksomt til, naar han fortalte, og hvor morede vi os — naturligvis til Dels paa Grund af hans ofte helt pudsige Udtryk og hans lange Lemmer, men dog først og fremmest over selve Fortællingerne. Og hvor var der Spænding, naar min Moder fortalte os, at »i Aften læser Andersen højt for os«. Ofte inviteredes saa nogle af vore Legekammerater til at høre med paa Oplæsningen. Adskillige af hans Eventyr er bleven til her, og mange af sine Manuskripter har han læst højt her, inden de gik i Trykken. Og var H. C. Andersen god som Fortæller, saa var han ogsaa god og meget ejendommelig som Forelæser; jeg hører endnu hans origi-

nale Nuanceringer, der passede saa godt til Stilen. Men naar han læste, skulde man iøvrigt være stille — naturligvis. Hvilken Forelæser holder af uopmærksomme Tilhørere eller forstyrrende Afbrydelser? —

Men, hvor har vi dog mange Gange let, medens han læste — og det havde han ikke noget imod. Han anede vel ikke, at der i Latteren ofte blandede sig Morskaben over ham selv med den ejendommelige store og stærkt bevægelige Mund (som for Resten mindede lidt om Pjerrots); men Hovedgenstanden for vor Morskab var dog Eventyrene selv. Ganske vist forstod vi Børn ikke disses dybere Betydning, og naar vi f. Eks. fik at vide, at Digteren i »Den grimme Ælling« skildrede sig selv, fandt vi, at det passede udmærket, for uden at gøre os dybsindige Tanker om Slutningen, hvor den grimme Ælling har udviklet sig til at blive en dejlig hvid Svane, fandt vi, at Billedet passede udmærket paa Manden, for egentlig »smuk« fandt vi ham ikke — tværtimod, og selve Fortællingen fandt vi saa underholdende og morsom.

Iøvrigt er vel netop det et Tegn paa en Eventyrdigters Storhed, naar han samtidig kan fængsle Børnene og interessere de Voksne, og mindst af alt bør en Storhed som H. C. Andersen karikeres eller skildres som en mere eller mindre latterlig og forfængelig Person. Der var i sin Tid en anden fremragende Personlighed i Danmark — Søren Kierkegaard. Ogsaa han blev paa Grund af sine Særheder Genstand for Spot og Karikeringer, og det af dem, der ikke naaede ham til Knæene, saa det synes at være den sande Storheds Privilegium at blive smædet.

III

Aaret før sin Død nedskrev den ældste af Døtrene, Baronesse Bodild Donner, sine Erindringer om H. C. Andersen. De er dateret Holsteinborg d. 13/8 26 og har ikke tidligere været trykt.

Jeg har lovet at nedskrive hvad jeg erindrer om H. C. Andersen under sine Ophold paa Holsteinborg. —

Da jeg var Barn glædede jeg mig, naar han klippede sammen-

hængende smaae Dukker af hvidt Papiir, som jeg kunde stille paa Bordet og puste til saa de bevægede sig fremad. Han klippede mange Silhuetter, som Mama saa senere tildeels klistrede paa Lampeskjærme. Han klippede altid ud med en enorm stor Papiir-Sax — og var det mig ubegribeligt hvor han med sine store Hænder og den enorme Sax, kunde udskjære saa nydelige fine Ting. En Vinter han tilbragte Juul og Nytaar hos os, skulde der Nytaars Aften laves lidt Spøg med at spaa Fremtiden. Dertil lavede han af Papiir en stor Oval Rundkreds som blev klippet op i Kanten og hvert lille Stykke hvor-

paa han havde skrevet en Spaadom i Versform blev bøiet, saa man ikke kunde læse hvad der stod. Hvert lille ombøiet Stykke havde udenpaa et Nummer. Hver af de Tilstædeværende maatte saa pege paa et af de smaa ombøiede Blade, og mærke sig Nummeret. Naar saa Alle havde valgt et Nummer, blev Spaadommene bagefter læst høit. — Hans Eventyr om »Skødehunden og Lænkehunden« (maaske hedder den noget anderledens¹) interesserede mig meget — da jeg hidindtil ikke havde kundet fordrage gamle Fru Scavenius's rædsomme Køter. Nu fandt jeg den interessant, da den var kommet i et Eventyr. — »Gjemt er ikke glemt« skrev han angaaende et Vindue Mama havde ladet lave i Jomfru Hoyers lille Stue, saa hun havde Udsigt til Landeveien og kunde see hele Færdslen — da hun paa Grund af frygtelig Gigt ikke kunde beskjæftige sig — og denne Udsigt derfor var hende en lille Glæde. Det var blevet lovet hende alt længere tilbage, men Mama havde ikke kundet faae det lavet tidligere. — dog glemt var det ikke, kun gjemt —! Hans Yndlingssuppe var Bouillon med Riis. Og Mama sørgede i Reglen for, at han fik denne Suppe den første Dag han kom i Besøg. Men engang passede det aldeles ikke, og Mama gjorde Undskyldning, hvorpaa H. C. svarede: Gud velsigne Dem kjære Grevinde jeg har nu i saa og saa mange Dage altid maattet spise min »Yndlingssuppe«, hvor jeg kom hen; saa jeg er usigelig taknemlig for at faae noget andet! — Desværre er mit Album brændt hvori han havde skrevet

¹ Eventyret: »Sneemanden«.

forskjelligt — jeg mindes kun, at han begyndte med: Hvad er Livet, Et Pust i Sivet! — Han læste gjerne sine Eventyr høit. Og hyppigt vare Folkene tilstede. Saa morede det ham bagefter at erfare hvilke Indtryk de havde faaet, og deres Opfattelse — der ofte var ret pudsige. Men han blev fornærmet naar man opfattede hans Eventyr, som tildeels skrevet for Børn. — Han havde en vidunderlig Gave til at binde Blomster sammen i Bouketter. Det var altid vilde Blomster. Var der Diner, saa bandt han en lille Bouket til hver Dame, de bleve saa lagt paa en Bakke og Tjeneren maatte gaae omkring med dem før Bordet. Da han nok til Tider ogsaa kunde være en lille bitte Smule ondskabsfuld — saa bandt han ogsaa til Tider enkelte af Bouketterne med bestemt Formaal, og passede nøie paa at Vedkommende ogsaa fik den rette Bouket! — Maaskee havde jeg hørt ham for ofte og læst saa hyppigt hans Eventyr, at den dybere Poesie ikke var blevet mig heel klar, indtil han engang læste Digtet »En Bouquet«, troer jeg det hedder — et Fødselsdags Digt til sin Ven O'Niell i Lissabon, op! — Og saa det smukke Digt ved Prindsesse Dagmars Afsked fra Danmark! — Især Digtet til O'Niell var mig som en Oplevelse! — H. C. var overtroisk og holdt ikke af Tanken om Døden, men indtraf der et eller Andet uforudseet, saa tænkte han dog strax paa Muligheden at han kunne dø. En Dag ved at spise Fisk fik han et Fiskebeen i Halsen. Mama raadede ham at synke nogle Stykker af Rugbrød uden først at tygge det, — men han stod op, det var i Vinterspisestuen og løb over til sit Værelse — han boede over Porten. Da det varede temmelig længe inden han kom igjen, gik Nogen over for at see om der var tilstødt ham noget. Han kom med tilbage og undskyldte sig med: »Jeg skrev blodt hurtig mit Testamente«. — Han gumlede næsten uafbrudt (det var de falske Tænders Skyld), og var hans Ansigt sjældent virkelig i Roe, saa det var en vanskelig Sag at barbere ham. Dette tilfaldt Eriksen der forlangte at turde holde fast i hans store Næse, saa han ikke kunde røre sig, og da han truede med at han ellers ikke kunde indestaae for at han ikke skar ham i Halsen — saa blev H. C. angst og gav efter — og saa gik det ogsaa meget godt. — Han var ubetinget en Deel forfængelig, men der ved Siden af et godt Menneske med

varmt Hjerte. Naar man tog Hensyn til hans smaae Egenheder, var han en elskværdig Gjæst at have i Huset.

Jeg mindes ikke Aaret, men det maa have været sidst i Halvtredserne eller først i Tredserne af sidste Aarhundrede. H. C. Andersen var her i Besøg, og kom det paa Tale, at han paastod at Alt, hvad han plantede i nok saa daarlig Jord, det trivedes. Efter at der var blevet debateret herom frem og tilbage, opfordrede Mama H. C. at komme med hende, og plante en Epheu hvor Jorden var sandet og i tæt Nærhed af Havet, saa det ikke var udelukket at saltens Hav ved Leilighed kunde naae derop. Dette skete: der blev sat et Stykke af en tyk Egegryn ved Siden, som Epheuen kunde slynge sig om; og med Tiden satte Papa et lille Staaltraads Gitter om, til Værn mod altfor nærgaaende Nysgjærighed. Og indtil idag er Epheuen voxet og trivedes.

RETTELSER OG TILFØJELSER

S. 28 L. 8 f. o. Det tyske Digt i Kors-Form, som Grevinde Wilhelmine Holstein forærede H. C. A., findes i hans store Album paa Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 1299 g, Fol.).

S. 29 L. 21 f. o. *Hof- og Stadsretten.*] Læs: Kriminal- og Politiretten.

S. 79 L. 9 f. n. *Mimi Zahrtmann.*] Læs: Wanda Zahrtmann.

S. 93 L. 5 f. o. *Gerder* [?] Ordet skal læses: Høider; jvnfr. H. C. A.s Brev til Jonna Stampe 3. Maj 1863, hvor der tales om »Banker tæt ved den aabne Strand« (Universitetsbiblioteket, Additamenta 438, Fol.).

Paa Holsteinborg findes:

- H. C. Andersens Breve til Fru Elisabeth Zahrtmann.
- Brevvekslingen mellem H. C. A. og Grevinde Mimi Holstein undt. A.s Brev 19. Dec. 1865.
- H. C. A.s Brev til Grev L. H. Holstein 21. Okt. 1867¹⁾.
- A. de Saint-Aubains Breve til Grevinde Mimi og Grev L. H. Holstein.

I Det kgl. Bibliotek findes:

- H. C. A.s Almanaker.
- H. C. A.s Dagbøger.
- H. C. A.s Breve til Jonas Collin, B. S. Ingemann og Mathilde Ørsted.
- H. C. A.: 161 Digte og lgn. (Ms.).
- H. C. A.: Venø henter Glenø (Ms.).
- Grevinde Wilhelmine Holsteins Brev til H. C. A.

I Rigsarkivet findes:

- H. C. A.s Brev til Grevinde Mimi Holstein 19. Dec. 1865.
- Brevvekslingen mellem Grevinde Mimi og Grev L. H. Holstein.
- Grevinde Wilhelmine Holsteins Breve til Grev L. H. Holstein.

I H. C. Andersens Hus findes:

- Grevinde Mimi Holsteins Brev til Fru Dorothea Melchior.
- Baronesse Bodild Donners Erindringer om H. C. A.
- Fru Else Bruun de Neergaards Optegnelser om H. C. A.s Værelser og H. C. A.s Vedbend paa Holsteinborg.

---

¹⁾ H. C. A.s Breve til Fru Zahrtmann og til Grev L. H. Holstein samt H. C. A.s Brevveksling med Grevinde Mimi Holstein er efter dette Arbejdes Afslutning skænket til H. C. Andersens Hus, Odense, af Lensgreve B. Holstein.

PERSON-REGISTER

Ved Chr. M. K. Petersen.

Hans Christian Andersen. Billede S. 215. Født 2. April 1805. Søn af Skomagerfrimester Hans Andersen (1782—1816) og Hustru Ane Marie Andersdatter (d. 1833). Tit. Professor 1851, Etatsraad 1867, Konferensraad 1874. Død 4. August 1875.

Ludvig Henrik Carl Herman Holstein, Lensgreve, Besidder af Grevskabet Holsteinborg. Billede S. 186. Født 18. Juli 1815. Søn af Lensgreve F. A. Holstein (1784—1836) og Hustru Wilhelmine Julie Holstein, f. Komtesse Reventlow (1788—1868). Overtog Holsteinborg 1836. Stænderdeputeret 1848, Medlem af Rigsraadet 1856. Folketingsmand for Skelskørkredsen 1865—1876, 1879—81 og 1887—90. Konsejlspræsident 1870—74. Præsident i Landhusholdningsselskabet 1866—81. Død 28. April 1892.

Mimi (Bodild Joachimine) Holstein, f. Zahrtmann, Lensgrevinde. Billeder S. 3, 89, 157. Født 5. Februar 1830. Datter af Søkortarkivets Direktør, senere Viceadmiral C. C. Zahrtmann (1793—1853) og Hustru Sofie Elisabeth Zahrtmann, f. Donner (1805—1858). Gift 21. Marts 1850 med Lensgreve L. H. Holstein. Død 3. April 1876.

Børn:

Ulrik Adolph Holstein, født 1851 (19. Marts), død 1883.

Bodild Mimi Holstein, født 1852 (5. Juni), gift 1873 med Friherre Conrad v. Donner (1844—1911), død 1927.

Christian Christoph Holstein, født 1856 (3. August), H. C. Andersens Gudsøn, Besidder af Holsteinborg 1892, død 1924. Billede S. 157.

Elisabeth (Else) Holstein, født 1859 (5. September), af H. C. Andersen kaldt »Lille Madame«, gift 1879 med cand. jur. Godtfred Bruun de Neergaard (1853—79), død 1935. Billede S. 157.

Fritze Wanda Holstein, født 1867 (18. Oktober), gift 1888 med Overkammerherre Oscar O'Neill Oxholm (1855—1926).

- Abd-ul-Asis (1830—1876), tyrkisk Sultan 1861—76, 191.
- Albert Edward (1841—1910), Prins af Wales, 1901—10 Kong Edward VII, 85, 90.
- Alexander II (1818—1881), Kejser af Rusland, 38, 40.
- Alexander Alexandrovič (1845—94), Storfyrste af Rusland, 1881 Kejser Alexander III, 115.
- Alexandra (1844—1925), Prinsesse af Danmark, D. af Christian IX, 1863 g. m. Albert Edward, 52, 65, 66, 85, 87, 88, 89, 90, 141, 191, 293.
- Anders, Kusk paa Holsteinborg, 103, 149.
- Andersen, Carl (1828—83), Forfatter, 152, 153.
- Andersen, Theodor (1835—1909), Teaterdirektør, 269, 277.
- Anderssen, Adolf (1818—79), Professor, Breslau, Skakmester, 270, 278.
- Anholm, Joachime, f. Oppermann (1812—86), H. C. A.s Værtinde, Nyhavn 67, g. m. Skibskaptajn Johs. A. (d. 1860), 64, 71, 72, 97.
- Anna (1836—84), f. Prinsesse af Preussen, g. 1853 m. Landgreve Frederik af Hessen-Kassel (1820—84), Dronning Louises Broder, 78.
- Bacharach, Therese v., f. Struve (1804—52), tysk Forfatterinde, 40, 41.
- Bagger, Carl, (1807—46) Forfatter, 28, 211.
- Ballin, Caroline (1838—1901), Søster til Clara B., 250, 251, 278, 299.
- Ballin, Clara (1824—87), H. C. A.s Værtinde, Nyhavn 18, 250, 251, 266, 268, 270, 278, 289, 299, 300, 301.
- Balling, Helene, f. Næboe (1799—1893), Enke efter Pakhusforvalter Jonathan B. (1773—1829), 26, 29.
- Bang, Oluf (Ole) (1788—1877), Professor i Medicin, 70, 71.
- Barfod, Frederik (1811—96), historisk Forfatter, Politiker, 207.
- Bartholin, Elise Margrethe, f. Cold (1794—1866), Enke efter Kaptajn F. W. B. (1784—1829), 65, 66, 67, 68.
- Bartholin, Johanne (Hanne) (1819—1900), D. af E. M. B., Hofdame, 45, 65, 66, 69, 78, 79, 95, 115, 127—128, 141, 184, 185, 186, 229, 265, 266.
- Bay, Axel Vilhelm (1835—71), cand. theol., Huslærer, 54, 55, 71, 74, 75, 83, 86, 89.
- Bay, Rudolph (1791—1856), Komponist, 26, 29.
- Bayard, J. F. A. (1796—1853), fransk Dramatiker, 64.
- Bazaine, F. A. (1811—88), Marskal af Frankrig, 250, 251.
- Belrichard, Pauline, svejtsisk Guvernant, Holsteinborg, 55, 71, 74, 75, 83, 86, 192, 211.
- Bentley, Richard (1794—1871), H. C. A.s engelske Forlægger, 20.
- Berg, Jens, (1819—90) Postekspeditør i Skelskør, 93, 94.
- Bergsøe, Vilhelm (1835—1911), Zoolog og Forfatter, 133, 134, 139, 192.
- Bielke, Juliane (1819—89), Stiftsdame i Vallø, 248, 249.
- Bille, C. St. A. (1828—98), Redaktør, 151, 153, 160, 162.
- Bille, Ida Marie, f. Komtesse Bille Brahe (1822—1902), Overhofmesterinde, Enke efter Gehejmekonferensraad Chr. B. (1799—1853), 248, 249.
- Bille-Brahe, Frederik (1799—1871), Baron, Egeskov, 191, 193.

- Bissen, H. V. (1798—1868), Billedhugger, 84.
- Bjerring, Anna (1832—1902), Lærerinde, 101, 102, 133, 134, 265, 268, 270.
- Bjornson, Bjørnstjerne (1832—1910), norsk Digter, 70, 79.
- Blanvalet, H. (1811—70), svejtsisk Digter, 58, 60.
- Bloch, Alma, se Alma Trepka.
- Bloch, Carl (1834—90), Maler, 12, 126, 127, 162, 163, 171, 186, 189, 194, 266, 271, 273, 294, 296.
- Bloch, Emil (1836—1914), Kunsthistoriker, 192, 194.
- Bloch, William (1845—1926), cand. jur., Scenestruktør, 232, 235, 236.
- Blücher, Fred. Emanuel v. (1806—71), Adjutant hos Christian VIII, 17.
- Blædel, Nicolai Gottlieb (1816—79), Sognepræst, 55.
- Borup, Hansine (d. 1866 46 Aar gl.), Lærerinde, 59, 60, 100, 101, 117—118, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 150.
- Bosch-Spencer, Henri de, belgisk Ministerresident i Kbhvn., 127, 128.
- Bournonville, August (1805—79), Balletmester, 63, 225.
- Bournonville, Charlotte (1832—1911), Operasangerinde, 229.
- Brandes, Georg (1842—1927), Kritiker, 174.
- Brandis, Henriette (Henny) (1819—74), Forfatterinde, 106, 107, 186, 187, 205, 207, 208, 209, 246.
- Brandt, Andreas Ludv. (1820—82) og Brandt, Georg (1830—89), danske Grosserere i Amsterdam, 224.
- Brasen, J. A. (1802—69), Sognepræst, Provst, 93, 94.
- Brasen, Vilhelmine, f. Høegh-Guldberg (1810—77), g. m. J. A. B., 93, 94.
- Bremer, Fredrika (1801—65), svensk Forfatterinde, 39, 40, 70, 71.
- Brockenhuus-Schack, Ludvig (1825—1906), Greve, Amtmand, 190, 193.
- Brockhaus, Heinrich (1804—74), Forlagsboghandler i Leipzig, 270, 272, 276, 278.
- Brusselle-Schaubeck, Agnes v. (1839—1920), Baronesse, D. af J. v. B.-S., g. 1866 m. Kammerjunker Nicolaus v. Holstein, 45.
- Brusselle-Schaubeck, Joseph v. (1808—62), Baron, Basthorst, Lauenburg, 45, 47.
- Bruun de Neergaard, Else, se Elisabeth (Else) Holstein S. 317.
- Budde, Leopold (1836—1902), Lærer, Holsteinsminde, Forfatter, 110.
- Bulwer-Lytton, Sir Edward (1803—73), Baron, engelsk Romanforfatter, 196, 198.
- Bulwer-Lytton, Edward Robert (1831—91), Legationssekretær, Lyriker, 196, 198.
- Bødtcher, Ludvig (1793—1874), Digter, 294, 295.
- Bøgh, Elisabeth (1848—1910), Søster til N. B., 259.
- Bøgh, Frederik (1836—82), cand. jur., Forfatter, 121, 122.
- Bøgh, Nicolai (1843—1905), cand. phil., Litteraturhistoriker, 121, 122, 194, 243, 244, 245, 248, 249, 258, 259, 260, 261, 265, 270, 276, 277.
- Carl XV (1826—72), Konge af Sverige og Norge, 169, 170.
- Carl Alexander (1818—1901), Storhertug af Sachsen-Weimar-Eisenach,

- 26, 29, 34, 38, 40, 261, 262, 268, 269, 273, 278.
- Caroline (1793—1881), Arveprinsesse, g. 1829 m. Arveprins Ferdinand, 94, 95.
- Caroline Amalie (1796—1881), Enkedronning, g. m. Christian VIII 1815—48, 17, 26, 29, 43, 187, 188, 202, 205, 236, 237, 293.
- Carstensen, Annette (1826—1908), g. m. John Drummond Hay, 90.
- Carstensen, Carl (1837—1922), cand. polit., Journalist, 152, 153.
- Castenschiold, Adolph Frederik Holten (1805—65), cand. jur., Borreby, 69, 72, 80.
- Castenschiold, Bertha (f. 1868), D. af C. C., 170, 173, 204.
- Castenschiold, Carl (1837—1919), S. af A. F. H. C., Løjtnant, Borreby, 122, 148, 184, 209.
- Castenschiold, Else Marie, f. Olsen (1805—88), Enke efter A. F. H. C., 184.
- Castenschiold, Frederikke (1831—1920), 184.
- Castenschiold, Holten (f. 1874), S. af C. C., 269, 278, 288.
- Castenschiold, Lucie, se Lucie Scavenius.
- Castenskiold, Jørgen Grevenkop (1804—74), Major, Store og Lille Frederikslund, 45.
- Castenskiold, Melchior Grevenkop (1807—78), Kammerherre, Hørbygaard, 187, 188.
- Castenskiold, Vilhelm Grevenkop (1855—1915), S. af M. G.-C., 187, 188.
- Christian IV (1577—1648), Konge af Danmark 1588—1648, 268, 277.
- Christian VIII (1786—1848), Konge af Danmark 1839—48, 16, 17.
- Christian IX (1818—1906), Prins af Danmark, Konge 1863—1906, 66, 79, 85, 90, 143, 171, 218, 224, 236, 237, 238, 240, 244, 245, 248, 258, 265, 285, 288, 293.
- Christian (f. 1870), Prins, Konge af Danmark 1912, 223.
- Christian, Kusk paa Holsteinborg, 210, 211, 212, 214, 216, 217.
- Christian August (1798—1869), Hertug af Augustenborg, 302.
- Colbiørnsen, Jacob Eduard (1794—1836), Kammerjunker, 194.
- Collin, Edgar (1836—1906), Student 1856, Journalist, 26, 29, 205, 206.
- Collin, Edvard (1808—86), Departementschef 1848—64, fra 1851 Sparekassedirektør, Etatsraad, 3, 6, 10, 25, 29, 70, 72, 84, 100, 101, 102, 117, 126, 132, 141, 150, 156, 186, 187, 188, 213, 226, 233, 235, 236, 241, 244, 250, 272, 276, 280, 286, 302, 307.
- Collin, Henriette (Jette), f. Thyberg (1813—94), g. 1836 m. Edv. C., 3, 10, 11, 26, 28, 29, 30, 71, 80, 81, 83, 84, 121, 123, 132, 141, 213, 226, 233, 235, 241, 244, 250, 265, 268, 270, 273, 302.
- Collin, Jonas (1776—1861), Gehejmekonferensraad, 28, 29, 30, 41, 45, 74.
- Collin, Jonas Sigismund (1840—1905), 1859 Student, 1865 cand. mag. i Zoologi, 70, 71, 72, 81, 84, 85, 94, 120, 121, 122, 133, 139, 179, 233, 260, 311.
- Collin, Louise (1839—1920), D. af Edv. C., 84.
- Collin, Theodor (1815—1902), Teaterlæge, 80, 81, 235, 241.
- Cramer, Michael J. (1835—98), U. S. A.s Gesandt i Kbhvn., 229.

- Dagmar (1847—1928), Prinsesse, D. af Christian IX, g. 1866 med Storfyrst Alexander (III) af Rusland, 65, 66, 114, 115, 126, 143.
- Dal Borgo di Primo, Charlotte (1818—88), 271, 276, 278, 283, 285, 287, 290.
- Dannemand, Fred. Vilh. (1813—88), Frederik VI's uægte Søn, Greve, 198.
- Danneskiold-Samsøe, Christian (1836—1908), Greve, cand. polit., Hofchef 1869—76, 88, 90, 165, 173, 194.
- Danneskiold-Samsøe, Fritze (f. 1865), Komtesse, D. af Chr. D.-S., g. 1884 m. Lensgreve Mogens Frijs (1849—1923), 166, 167.
- Danneskiold-Samsøe, Sophus (1804—94), Greve, Generalpostdirektør, 88, 90.
- Danneskiold-Samsøe, Sophus (1845—75), Greve, stud. polit., 168.
- Danneskiold-Samsøe, Valdemar (1864—1931), Greve, S. af Chr. D.-S., 110.
- Danneskiold-Samsøe, Viggo (1874—1936), S. af Chr. D.-S., 288.
- Danneskiold-Samsøe, Wanda, se Wanda Zahrtmann.
- Dargent, Jean Edouard, kaldet Yan' Dargent (1824—99), fransk Illustratør, 255, 256.
- Delbanco, O. H. (1821—90), Boghandler, Udgiver af Illustreret Tidende, 46, 70, 71, 81, 150, 226, 227, 254.
- Delbanco, Pauline, f. Plätzer (1823—1904), g. 1847 m. O. H. D., 226.
- Dickens, Charles (1812—70), engelsk Digter, 49, 50.
- Donner, Conrad v. (1844—1911), Friherre, Bankier i Altona, 234, 243, 244, 295.
- Donner, Conrad Heinrich (1774—1854), Konferensraad, Altona, 16.
- Donner, Helene, f. v. Schrøder (1819—1909), Enke efter Etatsraad Bernhard D. (1808—65), Altona, 165, 166, 244.
- Dor, Henri, (1835—1913) Professor, Læge i Bern, 248, 249.
- Dorré, Louise, fransk Lærerinde, 173, 174.
- Dowell, Edw. Alexander Mac (1861—1908), amerikansk Komponist, 149.
- Drachmann, Holger (1846—1908), Forfatter, 107.
- Drewsen, Adolph (1803—85), Justitiarius i Kriminal- og Politiretten, Etatsraad, 26, 28, 29, 81.
- Drewsen, Ingeborg, f. Collin (1804—77), g. 1826 m. A. D., 26, 28, 29, 58, 271.
- Due, Alette Wilhelmine, f. Sibbern (1812—87), g. m. Fr. D., 196, 198, 229, 230, 231.
- Due, Fredrik (1796—1873), svensk-norsk Gesandt i Wien, 196, 198, 229, 230, 231.
- Dunlop, Agnes (1830—1908), Selskabsdame, Basnæs, g. 1863 m. M. Rosing, 58, 99, 101.
- Düring-Rosenkrantz, Ernst v. (1830—90), Baron, Premierløjtnant, 138, 139.
- Eckardt, C. (1825—1907), Proprietær, Cathrineholm, 292.
- Eckardt, Christian (1832—1914), Marinemaler, 187.
- Eckardt, Laur. Andreas (1829—89), Skuespiller, 101, 102, 173, 186, 206, 266, 292.
- Engelstoft, C. T. (1805—89), Biskop, Fyns Stift, 146, 186, 187.
- Eriksen, Christian, Overtjener, Hol-

- steinborg, 152, 153, 181, 265, 276, 290, 297, 298, 314.
- Erslev, Emil (1817—82), Musikhandler, 226, 227.
- Erslev, Marie Juliane, f. Brieghel (1805—91), g. 1850 m. E. E., 226.
- Estrup, J. B. S. (1825—1913), Gods-ejer, Indenrigsminister 1865—69, 198, 288.
- Exner, Julius (1825—1910), Maler, 72, 73.
- Fabri, F. (1824—91), tysk Sognepræst og Forfatter, 28, 29.
- Falbe, Christian Frederik (1828—96), Kammerherre, Gesandt i Wien, 196, 198.
- Falbe, Clara, f. Rothe (1847—82), g. m. Chr. Fr. F., 196, 198.
- Falbe, Clara, f. Ipsen (1800—77), Enke efter Kommandørkaptajn Chr. Tuxen F. (1791—1849), 63, 64.
- Falbe, Johanne (1824—1920), D. af Kommandørkapt. C. T. F., 51, 52, 53, 63.
- Falk, Frk., Lærerinde, 268, 273.
- Fenger, C. E. (1814—84), Professor, Finansminister 1859—63 og 1870—72, 93, 94.
- Fenger, Louise Jacobine Adamine, f. Henningsen (1828—74), g. m. Th. F., 93, 94, 100, 102, 122, 151, 173, 206.
- Fenger, Tabitha Christence (f. 1861), D. af Th. F., 122, 123, 206.
- Fenger, Theodor (1816—89), Sognepræst, 93, 94, 100, 116, 122, 129, 138, 150, 151, 159, 162, 186, 206, 214, 221.
- Ferdinand (1792—1863), Arveprins, Broder til Christian VIII, 94, 95.
- Fiedler, Harald Waldemar (1808—87), Birkedommer, 26, 28—29, 118.
- Flindt, H. A. (1822—1901), Landskabsgartner, 148, 149, 186, 190, 271.
- Flindt, Oligra Petrine Constance, f. Holm (1827—1903), g. m. H. A. F., 148, 149, 150, 186, 271.
- Fonnesbech, C. A. (1817—80), Finansminister 1865, Indenrigsminister 1870, 192, 194, 285, 286.
- Frederik (1843—1912), Kronprins, Konge af Danmark 1906—12, 168, 169, 171, 180, 194, 197, 207, 224, 230, 232, 236, 239, 245, 255, 256, 269.
- French, William, Forlagsboghandler, Leipzig, 205, 207.
- Frijs, Benedicte Krag-Juel-Vind-, f. Komtesse Reventlow (1829—1906), g. m. Julius Fr., Juellinge, 78, 79.
- Frijs, Charlotte Krag-Juel-Vind-, (1853—1920), Komtesse, D. af Julius Fr., g. 1872 m. Baron Carl Wedell-Wedellsborg (1844—73), 78, 79.
- Frijs, Chr. Emil Krag-Juel-Vind- (1817—96), Lensgreve, Frijsenborg, Konsejlspræsident 1865—70, 163, 164, 171, 199, 250.
- Frijs, Clara Krag-Juel-Vind- (1855—1925), Komtesse, D. af C. E. Fr., g. 1873 m. Baron Fred. Blixen-Finecke (1847—1919), 244, 245.
- Frijs, Julius Krag-Juel-Vind- (1821—85), Greve, Baroniet Juellinge, 79, 171.
- Frijs, Polly Krag-Juel-Vind- (1849—1919), Komtesse, D. af Julius Fr., g. 1868 m. Grev Sigismund Ahlefeldt-Laurviggen (1846—1925), Ulstrup, 171.

- Frijs, Thyra Krag-Juel-Vind-, f. Haffner (1821—81), Lensgrevinde, g. 1847 m. C. E. Fr., 167, 168, 173, 186, 244, 248, 250, 271.
- Fritsche, Thorvald (1832—1903), Adjunkt, Roskilde, 223.
- Frølich, Lorenz (1820—1908), Maler og Illustrator, 117, 118, 121, 122, 123, 158, 160, 228, 278, 290, 298.
- Fønss, Holger Lor. Basse (1807—94), Sognepræst i Middelfart, 146.
- Gade, Mathilde, f. Stæger (1833—1915), g. 1857 m. N. W. G., 226.
- Gade, Niels W. (1817—90), Komponist, 226.
- Ganivet, Maurice, licencié en droit, Paris, 268, 277.
- Gellert, C. F. (1715—69), tysk Digter, 70, 72.
- Georg I (1845—1913), Konge af Grækenland 1863—1913, 140, 141.
- Gietl, Franz Xaver, Ritter v. (1803—88), bayersk Livlæge, 196, 198.
- Gluck, Christoph Willibald (1714—87), tysk Komponist, 151, 260.
- Goldschmidt, M. (1819—87), Forfatter, 150, 152.
- Gosse, Edmund William (1849—1928), engelsk Digter og Litteraturhistoriker, 235.
- Gregersen, Vilh. (1848—1929), Præst, Forfatter, 236.
- Grégoire, Ernest, Lærer, Oversætter, Paris, 255, 256.
- Grevenkop-Castenskiold, se Castenskiold.
- Grut, Edmund Hansen (1831—1907), Øjenlæge, 120.
- Gutzkow, Karl Ferd. (1811—78), tysk Forfatter, 38, 39, 40.
- Güldenchrone, Chr. (1803—75), Baron, Amtsforvalter, 207.
- Güldenchrone, Clara, f. Philipsborn (1842—1920), Baronesse, g. 1870 m. L. E. G., 207, 208.
- Güldenchrone, Ludvig Ehrenreich (1833—71), Baron, Legationssekretær, 208.
- Güldenchrone, Marie (Maja) (1842—79), Baronesse, D. af Chr. G., 206, 207, 208, 209, 211, 214.
- Goethe, Johann Wolfgang v. (1749—1832), tysk Digter, 34, 38.
- Haffner, Wolfgang (1810—87), Kammerherre, Egholm, 65, 66.
- Hage, Harald (1828—1907), Proprietær, Lundforlund, 108.
- Haines, Jackson, Skøjteløberkonge, 126, 127.
- Hall, C. C. (1812—88), Kultusminister 1870—74, 247.
- Hallager, Thora (1821—84), Fotograf, H. C. A.s Værtinde 1866—69 i Lille Kongensgade, 1871—73 i Nyhavn 18, 127, 133, 150, 151, 228, 236, 244, 251.
- Hammerich, Fr. (1809—77), Professor i Kirkehistorie, 118.
- Hammerich, Thyra (1846—1921), D. af Fr. H., g. 1868 m. A. Nystrom, 117, 118.
- Hans (1825—1911), Prins af Glücksburg, Broder til Christian IX, 245.
- Hansen, Gartner, Holsteinborg, 101, 103.
- Hansen, Georg E. (1833—91), Hof Fotograf, 122, 201, 206, 208, 209, 213, 216, 254, 277.
- Hansen, J. A. (1806—77), Folketingsmand, 192, 194, 247.

- Hansen, P. (1840—1905), Forfatter, Journalist, 186, 187, 277, 284.
- Hartmann, Ernst (1844—1911), Hofskuespiller, Wien, 196, 198.
- Hartmann, J. P. E. (1805—1900), Komponist, 2, 29, 42, 63, 80, 81, 101, 112, 113, 121, 225, 226, 244, 261, 262, 265, 270.
- Hartmann, Thora, f. Jacobsen (1807—89), g. 1855 m. J. P. E. H., 26, 29, 113, 226, 244, 268, 272.
- Hauch, Carsten (1790—1872), Digter, 67.
- Hay, Sir John Drummond (1816—93), Generalkonsul i Marokko, 90.
- Haydn, Franz Joseph (1732—1809), østrigsk Komponist, 151.
- Heggelund, Frue, Aarhus, 71.
- Heiberg, Johan Ludv. (1791—1860), Forfatter, 178.
- Heiberg, Johanne Luise, f. Pätges (1812—90), Skuespillerinde, g. 1831 m. J. L. H., 64, 162, 179, 246, 247.
- Heinke, Clara (1825—92), Portrætmalerinde, Breslau, 70, 72, 132, 134, 269, 271, 278.
- Helweg, Hjalmar (f. 1886), Overlæge, Professor, 241.
- Henriques, Anna (1855—1921), D. af M. R. H., 268, 269, 277.
- Henriques, Martin R. (1825—1912), Vekselmægler, 2, 3, 11, 94, 122, 132, 134, 181, 182, 205, 206, 213, 214, 219, 224, 235, 236, 237, 277.
- Henriques, Robert (1858—1914), S. af M. R. H., senere Musikkritiker, 254, 268, 269, 270, 272, 273, 277.
- Henriques, Therese, f. Abrahamson (1833—82), g. m. M. R. H., 2, 3, 93, 94, 100, 102, 130, 235, 266.
- Henselt, Adolph (1814—89), tysk Klavervirtuos og Komponist, 42.
- Herdahl, Vilh. Martin (d. 1884 70 Aar gl.), Bogtrykker, 110.
- Hertel, Agathe, f. Hertel (1816—1902), g. m. A. W. H., 100, 102.
- Hertel, Agathe (1850—92), g. 1870 m. N. P. C. Møller, 205, 207.
- Hertel, August Wolfgang (1806—72), Sognepræst, 100, 102.
- Hertz, Henrik (1798—1870), Forfatter, 178.
- Hetzal, Pierre Jules (1814—86), Forlægger, Paris, 158.
- Holm, Jens (1799—1861), Lic. theol., Sognepræst, 28, 29, 151.
- Holm, J. P. (1805—84), fhv. Borgmester, Konferensraad, 191, 193.
- Holmblad, Caroline, f. Schack (1820—99), g. m. L. P. H., 239.
- Holmblad, L. P. (1815—90), Fabrikant, Etatsraad, 240.
- Holme, Chr. Fr. Harald (1835—1903), Forpagter, 150, 152.
- Holm Hansen, Johan (1841—1920), Skuespiller og Forfatter, 178, 179.
- Holst, H. P. (1811—93), Forfatter, 107, 268, 277.
- Holstein, Bent (f. 1881), Lensgreve, Holsteinborg, S. af Chr. Christoff H., se S. 317, 14.
- Holstein, Christian (1826—91), Greve, Langebækgaard, 45, 81, 177.
- Holstein, Conrad (1825—97), Greve, Waterneverstorf, 45.
- Holstein, Frederik Adolf (1784—1836), Lensgreve, Holsteinborg, 22, 28, 29, 220 f.
- Holstein, Henriette, f. de Løvenørn (1842—1915), Lensgrevinde, g. 1867 m. Louis Holstein-Ledreborg (1839—1912), 172, 173, 174.
- Holstein, Nicolaus v. (1835—73), Regeringsassessor, Kammerjunker, 45.

- Holstein, Sophie, f. Kramer (1833—92), Grevinde, g. m. Chr. H., 177.
- Holstein, Ulrik Adolph (1664—1737), Storkansler, Lensgreve, 24.
- Holstein, Wilhelmine Julie, f. Komtesse Reventlow (1788—1868), Enkegrevinde, g. 1808 m. F. A. H. (Billede S. 177), 8, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32—33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 43, 81, 82, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 127, 142, 146, 147, 148, 149, 150, 154, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 176—177, 205, 220 f., 264, 265, 279.
- Hornemann, Christiane (Christy), f. Hohlenberg (1829—97), g. 1852 m. E. H., 87, 90.
- Hornemann, Emil (1810—90), Dr. med., Professor, 87, 90, 235, 242, 248, 249, 255, 259, 261, 279, 289, 294.
- Howitt, Mary, f. Botham (1799—1888), engelsk Forfatterinde og Oversætterinde, 20, 70, 71.
- Hurd, Melancthon M., amerikansk Forlægger, 178, 179, 186, 187.
- Hägg, J. A. (1850—1928), svensk Komponist, 270, 271, 273, 277, 284, 290.
- Høegh-Guldberg, Chr. (1777—1867), Generallojtnant, 94.
- Høegh-Guldberg, Hanne, f. Bilsted (1812—71), g. m. O. H.-G., 150, 152.
- Høegh-Guldberg, Ove (1805—69), Landfysikus, 150, 152.
- Höhling, Theodor (1817—95), Oberst, 186, 187.
- Höhling, Thora, f. Baronesse Reedtz-Thott (1824—95), g. m. Oberst H., 186, 187.
- Høyer, Oline Petrine Kirstine (1813—85), Avlsforvalterdatter, 121, 123—125, 313.
- Ingemann, B. S. (1789—1862), Forfatter, Lektor ved Sorø Akademi 28, 29, 30, 31, 33, 34, 39, 44, 45, 46, 51, 56, 59, 61, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 99, 125, 274.
- Ingemann, Lucie Marie, f. Mandix (1792—1868), g. 1822 m. B. S. I., 33, 70, 97, 98, 99, 100, 102, 119, 121, 122, 125, 130, 132, 141, 142, 274.
- Isabella II (1830—1904), Dronning af Spanien 1833—68, 85, 87, 199.
- Jacobi, Emma (1831—80), D. af Prokurator J. D. J., Helsingør, 187.
- Jacobi, Frederikke (1825—90), Søster til E. J., 187.
- Jacobsen, Anders Sandøe Ørsted (1836—82), stud.jur., Huslærer, 55, 82, 83.
- Jakob, Kusk, Holsteinbude, 283.
- Jensen, Søren, Smed, Rude, 221.
- Jerichau, J. A. (1816—83), Billedhugger, 89, 90.
- Jerichau-Baumann, Elisabeth, f. Baumann (1819—81), Malerinde, g. 1846 m. J. A. J., 89, 191.
- Jessen, Joh. Edv. (f. 1840), Kontorist, 58, 60.
- Joachim, Joseph (1831—1907), ungarsk-tysk Violinvirtuos, 164.
- Joelsson, Julie, f. Cantor (1801—71), Institutbestyrerinde, Helsingør, 187, 188.
- Jürgensen, Jules (1808—77), Urfabrikant i Le Locle, 74, 139, 140, 165, 166.
- Jürgensen, Jules F. U. (1837—94), Fabrikant, Oversætter, 74.
- Jöhnke, Ferd. (1837—1908), Søofficer, Politiker, 277, 284.

- Jöhnke, Julie, f. Reitzel (1830—1905), g. 1860 m. F. J., 277, 284.
- Jørgensen, Anna Margrethe (1805—82), Oldfrue, Holsteinborg, 272, 278, 281, 282, 284, 290, 291, 294.
- Jørgensen, Hans Christian (1847—69), Kontorist, 144, 145, 146, 148, 159, 160, 161, 162.
- Jørgensen Jomtou, J. (1791—1866), Litterat, 17.
- Jørgensen, Niels (1822—1907), Løjtnant, Gymnastiklærer, 101, 102.
- Kaufmann, Richard (1846—94), Journalist, Forfatter, 285.
- Kaulbach, Wilhelm v. (1805—74), tysk Historiemaler, 196, 198, 265, 277.
- Kingo, Thomas (1634—1703), Biskop, 28, 193, 205, 206, 207.
- Koch, Ida, f. Wulff (1806—76), g. m. J. H. K., 133, 134, 151, 242, 250, 266.
- Koch, J. H. (1787—1860), Hofbygmester, Konferensraad, 134.
- Koefoed, Caroline (1840—83), g. 1875 m. Louis Richter, 206, 207, 208, 209.
- Kragh, Ellen Cathrine, f. Lange (1832—86), g. m. J. Th. K., 132, 134, 151, 153, 205, 268.
- Kragh, Jens Theodor (1835—1910), Kapellan, 13, 102, 132, 134, 205, 214, 268.
- Krebs, F. C. (1814—81), Distriktslæge, 71, 72.
- Krieger, A. F. (1817—93), Justitsminister 1870, Finansminister 1872, 285, 288.
- Krohn, F. (1806—83), Medaillør, Professor, 299.
- Krüger, Fritz (1817—71), Hotelejer, 206, 207.
- Lange, Johan (1818—98), Botaniker, 134, 151, 268.
- Lars, 2aarig Dreng, 7—8, 269.
- Larsen, Gaardmand, 269.
- Larsen, Christian, Tjener, Holsteinborg, 101, 132, 134.
- Lenz, Ludwig (1813—96), Forfatter, Hamburg, 19.
- Lerche, Agnes (1857—88), Komtesse, D. af C. A. L., 265, 277.
- Lerche, C. A. (1830—85), Lensgreve, Lerchenborg, Komponist, 80, 81, 163, 164, 265, 277.
- Lerche, Henny (1858—1930), Komtesse, D. af C. A. L., 265, 277.
- Lind, Jenny (1820—87), svensk Sangerinde, 164, 254.
- Lind, Louise, f. Collin (1813—98), g. 1840 m. Auditor Wilkens Lind (1807—91), 26, 29, 80, 274, 278.
- Listov, Anna Sophie, f. Balle (1841—1928), g. 1862 m. Chr. R. S. L., 121, 122, 150.
- Listov, Chr. R. S. (1821—93), Rektor, 121, 122.
- Liszt, Franz (1811—86), ungarsk Klaverspiller og Komponist, 34, 35.
- Livingstone, Anna Mary (f. 1858), D. af D. L., 256, 257.
- Livingstone, David (1813—73), engelsk Opdagelsesrejsende, 256, 257.
- Lose, C. C. (1821—92), Forlagsboghandler, 46.
- Louise, f. Prinsesse af Hessen (1817—98), g. 1842 m. Prins Christian af Glücksburg (Christian IX), Dronning af Danmark 1863, 66, 74, 87, 112, 140, 171, 226, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 258.
- Louise Sophie, f. Komtesse Dannekiold-Samsøe (1796—1867), Hertuginde af Augustenburg, g. 1820 m. Hertug Christian August, 302.
- Lovisa, f. Prinsesse af Holland (1828—71), Dronning af Sverige-Norge, g. m. Carl XV, 171, 224, 225.

- Lovisa, f. Prinsesse af Sverige-Norge (1851—1926), Kronprinsesse af Danmark, g. 1869 m. Kronprins Frederik (VIII), 168, 169, 171, 197, 224, 230, 237.
- Lund, Axelline, f. Mørch (1836—1918), Forfatterinde, g. 1859 m. F. C. L., 151, 153, 187, 188, 235.
- Lund, F. C. (1826—1901), Historiemaler, 153, 187, 188.
- Luther, Martin (1483—1546), tysk Kirkereformator, 271.
- Lytton, se Bulwer-Lytton.
- Lützwow, Gerhardine v. (1814—91), D. af Generalmajor G. v. L., 186, 187.
- Lützwow, Gotthard v. (1784—1850), Generalmajor, 187.
- Lützwow, Marie v. (1823—93), D. af Gotth. v. L., 186, 187.
- Lønborg, Anna Johanne, f. Thiele (1833—93), g. m. C. J. F. L., 53.
- Lønborg, C. J. F. (1822—82), Kaptein, 52, 53.
- Løvenørn, Elisabeth de, f. Beyer (1804—99), Kammerherreinde, Enke efter Gehejmelegationsraad F. E. V. de L. (1798—1849), 172, 174.
- Maase, Olivia v. d., f. Colbiørnsen (1796—1877), Kammerherreinde, Enke efter F. H. R. v. d. Maase, Krogerup (1800—66), 273, 278.
- Mac-Mahon (1808—93), Frankrigs Præsident 1873—79, 251.
- Madsen, Karen Marie, f. Petersen (d. 1868, 65 Aar gl.), Enkefrue, St. Jørgensbjerg, 113.
- Marer, Johannes (1861—1922), Skuespiller og Forfatter, 307, 309.
- Maria (1814—95), f. Prinsesse af Hessen, Enke efter Friedrich August af Anhalt-Dessau (1799—1864), Søster til Dronning Louise, 225, 226.
- Maria Hedewig, f. Prinsesse af Preussen (1825—89), Enke efter Kong Maximilian II af Bayern (1811—64), 197, 198.
- Maria Pawlowna, f. Storfyrstinde af Rusland (1786—1859), Enke efter Storhertug Carl Friedrich af Sachsen-Weimar-Eisenach (1783—1853), 38, 40.
- Marie Hønskone, Holsteinborg, 284, 286.
- Marmier, Xavier (1809—92), fransk Forfatter, 76, 77.
- Marstrand, Wilhelm (1810—73), Maler, 191, 193, 271.
- Martensen, H. L. (1808—84), Biskop, 269, 271.
- Méhul, Etienne Nicolas (1763—1817), fransk Komponist, 164.
- Meidell, C. G. B. (1811—91), Bibliotekar, 187, 188.
- Melchior, Anna (1853—81), D. af M. G. M., 182, 190, 193, 249, 256, 262, 303.
- Melchior, Dorothea, f. Henriques (1823—85), g. 1846 m. M. G. M., 3, 8, 9, 12, 100, 102, 116, 121, 135, 150, 151, 153, 165, 171, 172, 173, 174, 186, 190, 193, 200, 201, 202, 206, 209, 217, 219, 223, 224, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 239, 241, 242, 244, 246, 249, 250, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 265, 266, 268, 270, 271, 273, 274, 276, 278, 283, 285, 287, 289, 290, 291, 292, 294, 296, 299, 301, 302, 303.
- Melchior, Harriet (1851—1917), D. af M. G. M., 241.
- Melchior, Henriette (Jette) (1813—92), Søster til M. G. M., 270, 271, 273, 278.
- Melchior, Israel (1827—93), Fabrikant, 277, 278.

- Melchior, Johanne, f. Melchior (1848—1911), g. 1867 m. I. M., 230.
- Melchior, Louise (1849—1934), D. af M. G. M., 173, 254.
- Melchior, Moritz G. (1816—84), Gros-serer, 3, 10, 12, 102, 112, 116, 117, 141, 142, 146, 163, 164, 166, 173, 181, 182, 190, 198, 200, 202, 205, 209, 217, 219, 224, 230, 233, 235, 239, 240, 242, 244, 250, 256, 257, 277, 284, 289, 294, 296, 299, 301, 303.
- Melchior, Moses (1825—1912), Gros-serer, 146, 147, 148, 161, 162, 278.
- Melchior, Nathan (1811—72), Øjen-læge, Professor, 230, 231, 277.
- Melchior, Sophie (1842—1900), D. af N. M., 268, 270, 277.
- Melchior, Thea (1860—76), D. af M. G. M., 117.
- Meyerbeer, Giacomo (1791—1864), tysk-fransk Operakomponist, 63.
- Michelsen, Anton (1809—77), Hofjuvelerer, 278.
- Michelsen, Ida, f. Hansen (1815—89), g. 1847 m. A. M., 273, 278.
- Moland, Louis (1824—99), fransk Litterat og Oversætter, 255, 256.
- Molbech, C. (1783—1857), Historiker, 15.
- Moltke, A. W. (1785—1864), Lensgreve, Bregentved, 290.
- Moltke, Carl (1773—1858), Greve, Aagaard og Nørager, 122.
- Moltke, Caroline, f. v. d. Maase (1827—86), Lensgrevinde, g. 1851 m. Fritz M., 259, 261, 273, 278, 282, 291, 294.
- Moltke, Frederik (1854—1936), Lensgreve, Bregentved 1875, 289, 290, 291.
- Moltke, Fritz (1825—75), Lensgreve, Bregentved 1864, 259, 261, 271, 273, 282, 289, 291.
- Moltke, Joachim (f. 1857), S. af Fritz M., Greve, Hofmarskal, 291, 292.
- Moltke, Julie (Lilly), f. Sehestedt Juul (1845—99), Grevinde, g. 1864 m. O. M., Espe, 117, 129, 130, 186, 187, 200, 204, 225.
- Moltke, Marie, f. Buchwald (1809—95), Grevinde, Enke efter Henrik M., Mullerup (1799—1847), 173, 174.
- Moltke, Marie (1815—90), Komtesse, D. af Carl M., 120, 122.
- Moltke, Marie Elisabeth, f. Komtesse Knuth (1791—1851), Lensgrevinde, g. m. A. W. M., 289, 290.
- Moltke, Otto (1828—68), Greve, Espe, 117, 118, 130.
- Moltke, Sophie Henriette Marie, f. v. Düring (1777—1853), Grevinde, g. 1816 m. Grev Otto Joachim Moltke, Espe (1770—1853), 269, 277.
- Moltke, Thekla (1811—76), Komtesse, D. af Carl M., 120, 122.
- Moltke-Hvitfeldt, Adam Gottlob (1796—1876), Greve, Glorup, 147, 150, 151, 152, 173, 176, 177, 189, 206, 219.
- Moltke-Hvitfeldt, Elise, f. Komtesse Razumowska (1811—92), g. 1828 m. A. G. M.-H., 150, 152, 219.
- Moltke-Nütschau, Anna Malvina, f. Simons (1802—1882), Grevinde, g. 1824 m. C. M.-N., 302.
- Moltke-Nütschau, Carl (1798—1866), Greve, Minister for Slesvig 1852—54, 302.
- Mosenthal, S. H. (1821—77), tysk Skuespilforfatter, 127.
- Mozart, W. A. (1756—91), østrigsk Komponist, 151, 227.

- Munch, Andreas (1811—84), norsk Digter, 225.
- Mundt, Gerda (f. 1874), Frk., 257.
- Murray, Sir Charles August (1806—95), engelsk Gesandt, 162, 163.
- Muusmann, Morten Quistgaard (1822—1917), Adjunkt, 167.
- Müller, Budtz (1837—84), Fotograf, 132, 134.
- Münch-Bellinghausen, Eligius Franz Jos. v. (1806—71), Friherre, østrigsk Digter (Friedrich Halm), 196, 198.
- Møller, C., Galvanoplastiker, 134.
- Møller, Elisabeth (1853—1938), D. af F. A. C. M., Selskabsdame, Holsteinborg, 268, 270, 273, 277.
- Møller, Fred. Adolph Chr. (1817—1905), Sognepræst, Provst, 265, 268, 273, 277, 290.
- Møller, Johanne (f. 1860), D. af F. A. C. M., 268, 277.
- Møller, L. R. (1809—93), Bogholder hos C. A. Reitzel, 80, 81.
- Møller, N. P. C. (1842—71), Kapellan, 205, 207.
- Møller, P. L. (1814—65), Kritiker, 105, 106, 107.
- Møller, Rasmine C. (1827—83), Landskabsmalerinde, 100, 102, 103.
- Møller, Vilhelm (1846—1904), Forfatter, Udgiver, 211.
- Møller, Vilhelmine Marie, f. Baadsgaard (1826—1903), Provstinde, g. m. F. A. C. M., 268, 277, 290.
- Møller-Holst, E. (1825—89), Landmaaler, Udg. af Ugeskrift for Landmænd, 184, 185.
- Neergaard, Elisabeth Bruun de (1859—1935), se Elisabeth Holsten S. 317.
- Neergaard, Louise de, f. Olsen (1808—66), Kammerherreinde, Enke efter Amtmand J. F. de N. (1796—1849), 85, 87, 96, 97, 134.
- Neergaard, Marie de, (1841—1932) D. af Louise de N., 133, 134.
- Neergaard, Peter de (1803—72), Etatsraad, Førslvegaard, 71, 72.
- Neiendam, Robert (f. 1880), Teaterhistoriker, 107, 208.
- Neupert, Edmund (1842—88), Pianist, 149.
- Niels, Grev Holsteins Tjener, 295.
- Nielsen, Christian (1835—91), Løjtnant, Højskoleforstander, 221.
- Nielsen, Peter (1829—97), Lærer i Ørlev, landøkonomisk Forsøgsleder, 173, 174, 206.
- Nyrop, J. L. (1831—1904), Operasanger, 164.
- Nystrøm, A. (1842—1931), svensk Læge og Forfatter, 117, 118.
- Oksen, E. L. (1849—1924), Student, cand. theol. 1874, Huslærer, Bregentved, 250, 259, 263, 264, 265, 266, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 278, 280, 289.
- Olsen, Johan Carl (1827—1912), Overgartner, Haveselskabet i København, 190, 193.
- Olsen, Nicolai Valdemar, Gartner, Holsteinborg, 190, 193, 206.
- O'Neill, Jorge Torlades (1817—90), portugisisk Købmand, dansk Generalkonsul, Lissabon, 95, 101, 102, 113, 314.
- O'Neill, José Carlos (1816—89), Partikulier, Cintra, 95, 113.
- O'Neill, José Maria, Konsul, Lissabon, 95.
- Oxholm, W. (1805—76), Overhofmarskal, 238.
- Paludan-Müller, Benedicte (1843—1916), D. af Jens P.-M., Lærerinde,

- g. 1872 m. Harald Hage, 108, 109, 154.
- Paludan-Müller, Charlotte Christiane, f. Tryde (1816—74), g. m. Jens P.-M., 5, 100, 101, 108, 121, 152, 209.
- Paludan-Müller, Fr. (1809—76), Digter, 100.
- Paludan-Müller, Jens (1813—99), Provst, Dr. theol., 5, 100, 101, 108, 121, 152, 154, 209.
- Paludan-Müller, Johannes (f. 1853), Pastor emer., Forfatter, 4, 108, 154.
- Paulli, H. S. (1810—91), kgl. Kapelmester, 254.
- Peachey, Caroline, engelsk Oversætterinde, 168.
- Pedersdatter, Ane Margrethe (1839—1914), Syerske, 14, 15, 106, 107, 205, 207, 214.
- Pedersen, Vilhelm (1820—59), Søofficer, Illustrator, 46, 47, 72, 81, 298.
- Peter, Tjener, Holsteinborg, 128.
- Petersen, Clemens (1834—1918), Kritiker, 104, 105.
- Petersen, Hans Chr., Hotelejer, Korsør, 173, 174.
- Petersen Mønsted, Dreng, 186.
- Piper, Charles Emil (1818—1902), Greve, Legationssekretær, 22.
- Plesner, Augusta (1817—85), Oversætterinde, London, 168, 187, 188, 207.
- Ploug, Carl (1813—94), Redaktør, Digter, 71, 72, 163.
- Ploug, Elisabeth Frederikke, f. Michelsen (1834—1902), g. 1854 m. C. P., 71, 72.
- Preuss, Madam, H. C. A.s Vaskerkone, 276, 278.
- Price, Julius (1833—93), Solodanser, Wien, 196, 198.
- Prim, Juan (1814—70), spansk General, 111.
- Raasløff, Anna (1843—1907), D. af V. R., 270, 278.
- Raasløff, Marie Anna, f. Smith (1815—91), g. 1842 m. V. R., 186, 187.
- Raasløff, Valdemar (1815—83), General, Krigsminister 1866—70, 254, 278.
- Raben-Levetzau, Frederik (1850—1933), Greve, Student 1870, 206, 208.
- Raben-Levetzau, Julie, f. Bornemann (1808—88), g. 1830 m. Carl Vilh. R.-L. (1789—1870), Legatstifterske, 191, 193.
- Rahbek, Karen Margrethe (Kamma) (1775—1829), g. 1798 m. Forfatteren Knud Lyne R. (1760—1830), 191, 192, 194.
- Rasbech, Emilie (1832—92), D. af Forpagter Fr. R. (d. 1873), Appelsbjerg, 122, 123.
- Rasmussen, Sophie (1827—97), Fru Ingemanns Pige, 70, 71, 122, 123, 274.
- Ravnkilde, Niels (1823—90), Komponist, 80, 81.
- Reedtz-Thott, Elisabeth, f. Bülow (1841—1909), Lensbaronesse, g. 1864 m. T. R.-T., 186, 187.
- Reedtz-Thott, Tage (1839—1923), Lensbaron, Gaunø, 186, 187.
- Reitzel, C. A. (1789—1853), H. C. A.s Forlægger, 17, 18.
- Reitzel, Theodor (1828—1906), S. af C. A. R., H. C. A.s Forlægger, 122, 150, 228, 237, 254, 268, 269, 270, 273, 274, 276, 284.
- Reventlow, Ferdinand (1803—75), Greve, Christiansgave, 45.

- Reventlow, Ludvig (1751—1801), Greve, Brahetrolleborg, 24.
- Riccus, Heinrich (1831—63), tysk Violinist, 150, 152.
- Riccus, Karl Aug. Gustav (1830—93), tysk Komponist, 150, 152.
- Richardt, Chr. (1831—92), Digter, 122, 133, 134, 186, 187.
- Richardt, Ferdinand (1819—95), Landskabsmaler, 23.
- Richter, Louis Fred. Vilh. (1839—1900), cand. jur., Huslærer, Holsteinborg, 119, 125, 127, 129, 139, 159, 162, 206, 207, 208, 209, 214.
- Roboredo, Elisabeth (Leila) de, f. Zahrtmann (1828—97), Vicomtesse, g. 1847 m. J. de R., 3, 17, 39, 43, 44, 59, 61, 65, 69, 75, 76, 88, 91, 97, 110, 111, 112, 114, 119, 141, 192, 246.
- Roboredo, Joaquin de (1808—64), Vicomte, portugisisk Gesandt i København 1846—51, 17, 18, 40, 60, 61, 76, 91.
- Rode, Gotfred (1830—78), Litteraturhistoriker, Digter, 133, 134.
- Rosen, Alfred v. (1825—1912), preussisk Regeringsraad, 244, 245.
- Rosen, Dorothea v. (1823—1909), Kammerfrøken hos Enkedronning Caroline Amalie, 244, 245.
- Rosenfalk, C. J. (1815—78), Billedhugger, 220.
- Rosenkrantz, Fritz (1850—1925), S. af G. R., 99, 101.
- Rosenkrantz, Gottlob (1803—84), Baron, Sophiendal, Amtmand, 101.
- Rosenkrantz, Herluf (1852—1930), S. af G. R., 99, 101.
- Rosenkrantz, Iver (1813—73), Baron, Udskrivningschef, 80, 81, 83, 86, 301, 302.
- Rosenkrantz, Jørgen (1846—1912), S. af G. R., 99, 101.
- Rosenkrantz, Palle (f. 1867), Baron, Forfatter, 81.
- Rosenørn, Christine (Stine) (1821—99), D. af Ingeborg R., Konventualinde Støvringgaard, 34, 35.
- Rosenørn, Ingeborg Christine, f. Wormskjold (1784—1859), Overhofmesterinde, 34, 35.
- Rosenørn-Lehn, O. D. (1821—92), Udenrigsminister 1870, 243.
- Rosing, Agnes, se Agnes Dunlop.
- Rosing, Michael, (1830—1904) Adjunkt, Digter, 58, 99, 101, 265, 277.
- Rossing, Søstrene Marie Charlotte (1825—84) og Emerentze (1837—1917), H. C. A.s Værtinder 1870—71 i Tordenskjoldsgade 17, 225.
- Rubow, Paul V. (f. 1896), Litteraturhistoriker, 15.
- Rübner, Cornelius (1853—1929), Musiker, 149, 150, 151.
- Rübner, Johann Wilhelm (1827—93), Militærmusiker, 149, 151.
- Rønne, C. F. (1798—1890), Sognepræst, 205, 207.
- Rønne, Nathalie Vilhelmine, f. Petersen (1839—97), g. 1868 m. C. F. R., 205, 207.
- Saint-Aubain, A. N. de (1798—1865), Forfatter (Carl Bernhard), 2, 6—7, 36—37, 45, 47—48, 49, 50.
- Salter, Miss, amerikansk Guvernante, Holsteinborg, 160, 161, 162.
- Saxtorph, Ernestine (1811—92), D. af Rektor Jacob S. (1771—1850), 26, 28, 29, 31, 51.
- Saxtorph, Hans Chr. (1813—75), Professor, Læge, 28, 29.
- Scavenius, Anna (1842—1900), D. af P. B. S., 94, 95, 271, 278.

- Scavenius, Charlotte Sophie, f. Meincke (1811—72), Kammerherreinde, g. 1837 m. P. B. S., 93, 94.
- Scavenius, Christiane, f. Komtesse Scheel (1855—1934), g. 1874 m. O. S., 256, 257, 269, 277.
- Scavenius, Henriette, f. Komtesse Moltke (1819—98), Enke efter Gods-ejer Jacob Brønnum S., Basnæs (1811—1850), 25, 26, 30, 41, 54, 55, 56, 58, 65, 66, 69, 71, 74, 80, 81, 83, 88, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 106, 107, 109, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 129, 130, 131, 142, 143, 147, 151, 157, 158, 161, 169, 173, 175, 182, 183, 184, 185, 189, 190, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 224, 227, 228, 258, 269, 270, 271, 274, 283, 294.
- Scavenius, Lucie (1844—1920), D. af J. B. S. og Henriette S., g. 1867 m. Carl Castenskiold, Borreby, 41, 42, 58, 65, 66, 94, 101, 106, 107, 117, 118, 122, 147, 148, 161, 189, 204, 209, 269, 288.
- Scavenius, Otto (1849—1913), S. af Henriette S., Basnæs, 74, 106, 107, 142, 168, 233, 256, 258, 269.
- Scavenius, Peder Brønnum (1795—1868), Kammerherre, Gjorslev, Erikstrup m. m., 83, 84, 94.
- Scharff, Harald (1836—1912), Solodanser, 70, 71, 101, 132, 173, 186, 206.
- Scheel, Sophie (1853—1929), Komtesse, Søster til Christiane Scavenius, 269, 277.
- Schmidt, Christian (1822—65), Skuespiller, 99, 101, 109.
- Schmidt, Emilie (Emmy) (1831—1915), Lærerinde, Holsteinborg, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 119, 120, 125, 127, 129, 139, 141.
- Schmidt, Karl (1844—1922), Adjunkt i Odense 1871, 277.
- Schmidt, Lor. Peter, Restauratør, H. C. A.s Vært St. Anna Plads 22 1861, 64.
- Schmidt, Rudolf (1836—99), Forfatter, 205, 207.
- Schmidt, Thora Augusta, f. Sønder-skou (1823—1909), Skuespillerinde, g. 1847 m. Chr. S., 99, 101, 109.
- Schnack, J. G. F. (1839—1920), Officer, 116, 118.
- Scholten, William Casimir v. (1816—76), Oberst, 186, 187.
- Scholtz Hermensdorff, Henry W. v. (d. 1893), dansk Konsul, Malaga, 86, 87.
- Schou, Proprietær, 100.
- Schubert, Franz (1797—1828), øst-rigsk Komponist, 226.
- Schumacher, Dorothea Caroline Christiane (d. 1876, 69 Aar gl.), Konventualinde Slagelse Kloster, 81, 82, 204, 208.
- Schumann, Robert (1810—56), tysk Komponist, 226.
- Schwartz, Athalia (1821—71), Forfatterinde, 100, 102.
- Scudder, Horace (1838—1902), amerikansk Børnebogsforfatter og Udgiver, 179, 205, 207, 265, 266.
- Semper, Gottfried (1803—79), tysk Arkitekt, 198.
- Serre, Friedrich Anton (1789—1863), Major, Maxen ved Pirna, 1, 37, 42.
- Serre, Friederike, f. Hammerdörfer (1800—72), g. m. F. A. S., 74, 80, 100, 187, 188, 189, 193, 195, 205, 224.
- Shakespeare, William (1564—1616), engelsk Digter, 179.
- Siboni, Giuseppe (1780—1839), Syn-gemester, 193.

- Sick, Chr. (1812—84), Overlærer, Odense, 173, 174.
- Simonsen, Niels Juel (1846—1906), Operasanger, 229.
- Simonsen, Simon (1841—1928), Dyrtemaler, 77.
- Skrike, Adolph (1811—91), Kolonialdirektør, 226, 227.
- Soldi, D. (1818—1884), fransk Oversætter, 77.
- Sommer, Fred. L. F. (1813—78), Admiral, 302.
- Sophie, f. Prinsesse af Nederlandene (1824—97), Arvestorhertuginde af Sachsen-Weimar-Eisenach, g. m. Carl Alexander, 38, 39, 40.
- Speckter, Otto (1807—71), tysk Illustratør, 167, 168.
- Spring, Marcus (d. 1874), amerikansk Handelsmand, socialistisk Filantrop, 39, 40, 132, 134.
- Stackelberg, Alexandrine (1855—1905), Baronesse, Godsejerdatter fra Estland, 268, 277.
- Stampe, Christine, f. Dalgas (1797—1868), Lensbaronesse, Nysø, 25, 26.
- Stampe, Henrik (1821—92), Baron, Forpagter, Christinelund, 47, 91, 123, 266.
- Stampe, Jonna, f. Drewsen (1827—78), Baronesse, g. 1850 m. H. S., 47, 70, 91, 93, 101, 131, 205, 219, 266.
- Stampe, Kristine (1856—84), Baronesse, D. af H. S., 47.
- Stampe, Rigmor (1850—1923), Baronesse, D. af H. S., 121, 123.
- Steenbuch, Augustinus Hermann (1846—79), cand. pharm., 134.
- Steenbuch, Emilie (1844—61), D. af H. T. M. S., 31, 59, 60.
- Steenbuch, Hans (1847—99), exam. jur., 134.
- Steenbuch, Hans Thomas Mathias (1811—75), Godslæge, Holstenborg, 26, 29, 31, 71, 93, 95, 100, 101, 102, 106, 117, 120, 121, 122, 132, 134, 138, 139, 151, 152, 162, 169, 192, 265, 268, 270, 273, 277, 298.
- Steenbuch, Marie Dorothea, f. Frahm (1829—1906), g. 1867 m. H. T. M. S., 265, 268, 270, 273, 277, 298.
- Steenbuch, Marie (1870—74), D. af H. T. M. S., 268, 272, 273, 274, 297, 298.
- Steenbuch, Vilhelmine Rebekka Sophie (1841—84), D. af H. T. M. S., g. 1863 m. Dr. med. J. G. Ditlevsen (1836—1910), 26, 29, 31.
- Steenstrup, Mathias (1822—1904), Udgiver af Dansk Maanedsskrift 1855—68, 160, 161, 162.
- Sterneck zu Ehrenstein, Clementine Daublebsky (1849—1920), Baronesse, 226, 227.
- Stockhausen, Julius (1826—1906), tysk Barytonsanger, 164.
- Stolpe, Hjalmar (1841—1905), svensk Etnograf og Arkæolog, 233.
- Strauss, Flora, Guvernant, Holstenborg, 265, 268, 273, 277, 283, 284, 290, 291, 294, 295, 296, 297, 298.
- Strauss, Johann (1825—99), østrigsk Komponist, 265.
- Suhm, P. F. (1728—98), Historiker, 268, 277.
- Sødring, Julie, f. Rosenkilde (1823—94), Skuespillerinde, 248, 249, 261.
- Tauber, J. (1827—92), Politiker, Medlem af Finansudvalget fra 1872, 247.
- Tenge, Julie Louise Clara (1840—76), g. 1867 m. J. G. F. Schnack, 116, 118.
- ten Kate, Jan Jakob Lodewijk (1819—89), hollandsk Digter, 117, 118.

- Theill, Frk., Sangerinde Casino 1866, 126, 127.
- Thiele, Just Mathias (1795—1874), Forfatter, Etatsraad, 52, 53, 135, 192, 193, 194.
- Thiele, Just (1823—76), Bogtrykker, 276, 278.
- Thomsen, C. A. F. (1827—96), Oberst, Krigsminister 1872—74, 246, 247.
- Thomsen, Rosalinde (Magda v. Dolcke) (1837—1926), Skuespillerinde, 64, 105, 107.
- Thorkilsen, Christen (1833—81), Boghandler, 205, 207, 208.
- Thorvaldsen, Bertel (1770?—1844), Billedhugger, 18, 19, 198.
- Thyra (1853—1933), Prinsesse af Danmark, D. af Christian IX, 171, 224, 225.
- Tillisch, C. L. (1797—1844), Kabinetssekretær, 17.
- Tofte, Valdemar (1832—1907), Violinist, 149.
- Tramp, Christian (1842—1918), Greve, Løjtnant, 120, 121, 122.
- Trepka, Alma (1845—86), D. af Oberst J. C. M. T. (1809—50), g. 1868 m. Carl Bloch, 162, 163, 171, 294.
- Tryde, E. C. (1781—1860), Stiftsprovst, 100, 101, 121.
- Tscherning, Anthonore (1849—1926), D. af Oberst A. F. T. (1795—1874), Blomstermalerinde, g. 1871 m. Dr. phil. Richard Christensen (1843—76), 225.
- Tutein, Ferdinand (1788—1880), Grosserer, 193.
- Tutein, Friedrich Johann (1757—1853), Etatsraad, Generalkonsul, 191, 193.
- Tutein, Josepha, f. Siboni (1806—66), g. m. Ferd. T., 193.
- Vadum, L. C. (1833—1919), Landinspektør, 184, 185.
- Valdemar (f. 1858), Prins, S. af Christian IX, 245.
- Vedel, Johannes (1841—1923), Smeden fra Høve, Forfatter, 221.
- Wanscher, Hanne, f. Wegener (1814—79), g. 1834 m. W. W., 26, 29.
- Wanscher, Wilhelm (1802—82), Papirhandler, 28, 29.
- Warburg, John (1812—95), Købmand, Altona, 165, 166.
- Ward, Henry Leigh Douglas, engelsk Oversætter, 168, 188.
- Warming, Fred. Rudolph (1851—1913), Skoleelev, senere Sognepræst, 101, 102.
- Watt, Robert (1837—94), Forfatter, Journalist, 123, 132, 134, 135, 142, 150, 151, 152, 155, 173, 269, 270, 274.
- Weber, Carl Maria v. (1786—1826), tysk Komponist, 227.
- Weber, C. (d. 1897 79 Aar gl.), Malermester, København, 274, 278.
- Weber, Matthias (1850—1933), stud. theol., 1874 cand. theol., 236, 250, 271, 278.
- Weisse, C. F. (1726—1804), tysk Digter, 71, 72.
- Weller, C. (1838—1900), Fotograf, 121, 122, 265, 266, 268, 277.
- Westengaard, Carl Theodor (1824—1915), Lærer, Bisserup, 150, 153, 264, 265.
- Westengaard, Caroline Jensine, f. Borup (1822—1904), g. m. C. Th. W., 150, 153, 265.
- Westermann, Carl Theodor (1812—82), Grosserer, Konsul, 134.
- Westermann, Ida Sophie, f. Fürst (1813—85), g. m. C. T. W., 132, 134.

- Wiedemann, L., Forlagsboghandler i Leipzig 1855—69, 58, 60, 81, 207.
- Wiehe, Emilie (1840—1920), g. 1868 m. Proprietær Jens Fred. Ferd. Hjorth, 101, 102, 103.
- Wilhelm, Erik (1834—95), Godsfuld-mægtig, 102, 159, 161, 206, 208, 263.
- Winding, Andreas (1824—1901), Landinspektør, 133, 134.
- Winding, August (1835—99), Komponist, 134, 226.
- Winding, Clara, f. Hartmann (1839—1925), g. 1864 m. Aug. W., 226, 227.
- Winther, Christian (1796—1876), Digter, 72, 73, 142, 153, 294.
- Wolfhagen, F. (1818—94), Kammerherre, 141.
- Worsaae, J. J. A. (1821—85), Arkæolog, Kultusminister 1874—75, 277, 278, 284.
- Wulff, Christian (1810—56), Kaptajn i Sætaten, 40, 41.
- Wulff, Henriette (1804—58), D. af P. F. W., 40, 41, 95.
- Wulff, Peter Frederik (1774—1842), Kontreadmiral, 2, 40, 41, 95, 134, 191, 194.
- Zahrtmann, Carl Vilh. (1810—99), Fysikus, Rønne, 61.
- Zahrtmann, C. C. (1793—1853), Viceadmiral, 2, 16—17, 20—21, 61.
- Zahrtmann, Elisabeth, D. af C. H. Donner (1805—58), Admiralinde, g. 1827 m. C. C. Z., 4, 16—20, 25, 45, 46, 48, 50, 51, 302.
- Zahrtmann, Hans Jørgen Chr. (1815—63), Postinspektør, 45.
- Zahrtmann, Henriette (1803—64), Søster til C. C. Z., 55, 59, 62, 63.
- Zahrtmann, Kristian (1843—1917), Skoleelev, Maler, 2, 6, 7, 24, 59, 60, 61, 62, 63, 70, 71, 72, 73, 271, 274, 280—282, 294, 299—301.
- Zahrtmann, Wanda (1842—1916), D. af C. C. Z., g. 1863 m. Christian Danneskiold-Samsøe, 17, 25, 26, 28, 31, 32, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 88, 90, 97, 109, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 191, 200, 216, 236, 237, 251, 252, 255, 257, 288.
- Zeuthen, Emma (f. 1833), Guvernante, Holsteinborg, 150, 152, 169, 170, 180, 211, 214.
- Oehlenschläger, Adam (1779—1850), Digter, 194.
- Ørsted, Hans Chr. (1772—1851), Fysiker, 2, 72.
- Ørsted, Mathilde (1824—1906), D. af H. C. Ø., 70, 72, 81, 101, 102, 133, 134, 151, 268, 279.
- Oertzen, Georg v. (1829—1910), Friherre, Hofchef hos Prinsesse Anna 1857—63, 78, 79, 80, 82.